

reşat nuri güntekin

pitulicea



Ilustrația copertei de *Done Stan*

reşat nuri güntekin

pitulicea

ROMAN



TRADUCERE, PREFAŢĂ, TABEL CRONOLOGIC ŞI NOTE
DE VIORICA DINESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 1990
EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

Reşat Nuri Güntekin: *Çalīkuşu*,
Yedinci Basïlïş,
1940, Semih Lûtfi Kitabevi, Istanbul

ISBN 973–21–0130–X
ISBN 973–21–0131–8

PREFAȚĂ

În anul 1922 apărea în foileton și în volum romanul *Çalıkuşu (Pitulicea)* sub semnătura unui tînăr profesor și scriitor, Reșat Nuri. Născut în 1889, nepotul prin mamă al pașei Yaver, guvernator al regiunii Erzurum, și fiul maiorului doctor Nuri Bey, avusese parte de o instrucție dintre cele mai alese. Încă din copilărie și adolescență i se inculcase interes și dragoste pentru literatură, turcă și franceză deopotrivă, nu numai prin acele prelungite seri în care doamne prietene și vecine cu mama citeau cu voce tare romane — acelea ale lui Halit Ziya Ușaklîgil lăsaseră o impresie puternică asupra micului Reșat — ci mai ales datorită cuprinzătoarei și selectivei biblioteci pe care tatăl, printr-un adevărat miracol, o purta cu sine în necurmatele sale peregrinări prin Tracia și Anatolia, mînat de cariera sa de medic militar.

Într-o ambianță propice asimilase atît operele reprezentative ale literaturii turce clasice, *divanî* (divanul lui Fuzulî îi va fi tovarăș nedespărțit în toate călătoriile sale de mai tîrziu) și ale scriitorilor turci moderni, de la Ahmet Mithat și Namîk Kemal pînă la creația pe atunci de ultimă oră a lui Halit Ziya Ușaklîgil, Hüseyin Rahmi Gürpînar, Ahmet Rasim, Mehmet Rauf, cît și cărți semnificative pentru literatura franceză, de la opera lui Lamartine și Alfred de Musset, pînă la Balzac, Zola, Maupassant, Flaubert și frații Goncourt.

La data publicării romanului care avea să electrizeze generații întregi de cititori, dar și de scriitori, Reșat Nuri Güntekin, printr-un

concurs de împrejurări nefavorabile, încă nu se afirmase ca romancier. Publicarea sub propria semnătură a primului său roman, *Gizli El (Mîna secretă*, 1920), în foileton la ziarul *Dersaadet (Poarta Fericirii)*[1] fusese repede interzisă de cenzură sub motivul de a fi lezat vîrfurile administrative ale epocii. Acest roman de debut va vedea lumina tiparului, cu modificări substanțiale, abia după patru ani. Iar *Mehmetçik* (nume generic pentru ostașul turc patriot), după cîteva fragmente publicate la întîmplare prin gazete și reviste, nu a depășit stadiul unui proiect de roman. În schimb, reținuseră încă de pe atunci atenția povestirile și schițele sale umoristice în stilul lui Georges Courteline, diseminate în revistele, magazinele literare și gazetele vremii sub diverse pseudonime. Ziarul *Dersaadet* anunța începutul publicării romanului *Mîna secretă* recomandînd pe autor ca pe „tînărul și ingeniosul nostru povestitor". Numele lui Reșat Nuri era însă mai cu seamă cunoscut în lumea teatrului. Stimulat la Bursa de personalitatea iradiantă a marelui animator al teatrului turc, Muhsin Ertuğrul, interesul pentru dramaturgie al proaspătului absolvent al Facultății de Litere a Universității din Istanbul își aflase în capitală o finalizare creatoare. Un comentar de simplu spectator făcut în antractul unei reprezentații în prezența lui Buldanlî Veli, redactorul-șef al cotidianului de mare tiraj *Zaman (Timpul)*, îl propulsase ca critic teatral cu o rubrică săptămînală la același ziar. După doi ani de neîntreruptă activitate, cronicarul teatral resimte el însuși tentația de a deveni autor dramatic, scriind piesele originale *Hancer (Hangerul*, 1920) și *Eski Rüya (Vis vechi*, 1921), bine primite de public și de cercurile literare, precum și adaptări din opera dramaturgului Tristan Bernard. Visul de pînă atunci al lui Reșat Nuri de a deveni profesor universitar se estompase; literatura devenise din acel moment făgașul firesc de afirmare pentru acest tînăr dascăl, profund cunoscător al literaturii autohtone și universale.

De fapt, chiar romanul *Pitulicea*, care-i va aduce celebritatea, fusese conceput inițial ca o piesă de teatru în patru acte, intitulată

---

[1] Denumirea porții de acces în interiorul saraiului propriu-zis. În fața ei se afla un postament de piatră pe care se înălța stindardul profetului în timp de război și unde, în zilele de bairam, era instalat tronul sultanului. Ziarul cu acest titlu avea semnificația de *Curierul Otoman*.

Iştanbul Kīzī (Fata din Istanbul). Prezentată de autor consiliului de conducere al *Teatrului Orăşenesc* din Istanbul, printre ai cărui membri figura el însuşi, i se refuză reprezentarea pe scenă. Decorul sărăcăcios — o şcoală sătească din Anatolia — în care se derula acţiunea primelor două acte, contravenea flagrant cu somptuoasele interioare care, pe atunci, reprezentau mîndria şi atracţia teatrului. Respingerea piesei l-a determinat pe autorul ei să o retoarne în roman, în marele său roman care l-a făcut pentru un lung răstimp cel mai popular scriitor al ţării sale.

La vremea aceea peisajul literar al Turciei nu era lipsit de creaţii romaneşti numeroase, unele chiar meritorii. Romanul turc străbătuse pînă atunci cîteva etape semnificative, tinzînd să devină specia literară predilectă.

În timpul *Curentului literar al Reformelor (Tanzimat Edebiyatī Akīmī*, 1860—1890) care inaugurase literatura turcă modernă, printre numeroasele genuri şi specii literare afirmate acum pentru întîia oară figura şi romanul, desemnat la început, de regulă, prin termenul *hikâye* (naraţiune, povestire) şi numai sporadic prin *roman*, preluat din franceză. Introducerea lui, prin filieră franceză, ridicase probleme dificile într-o lume încă ortodox islamică în care genul fusese anticipat de-a lungul a şase secole de celebre poeme romaneşti *(mesnevî)* ce reprezentaseră infatigabil lectura preferată şi pătrunseseră adînc în folclorul turc. Începînd cu anul 1859, timp de peste un deceniu, traducători ocazionali şi mai apoi scriitori reputaţi, ca Âli şi Teodor Kasap, îşi asumaseră dificilul rol de a acomoda la romanul european un cititor nutrit în exclusivitate de opere create sub auspiciile esteticii orientale. Atît selecţia traducerilor cît şi modificările pe care ele şi le permit faţă de originalul francez vor rămîne profund tributare acestei viziuni. Avatarurile înregistrate de prima traducere, *Terceme-i Telemak (Traducerea lui Telemac*, 1859), care în numai unsprezece ani cunoaşte cinci ediţii — o performanţă la vremea aceea — este cît se poate de probantă. Atraşi de structura moralistică a operei originale, *Les aventures de Télémaque* de Fénélon, devine o operă hibridă, un fel de *Siyasetnâme (Carte despre învăţătura conducerii)*, cu reverberaţii mistice *(tasavvuf)*, concepută într-o proză tradiţională, adesea rimată.

La o trecere în revistă a traducerilor efectuate între 1859—1876, an în care apare primul roman turc în manieră realistă, *Felâtun Bey ile Rakīm Efendi (Felâtun Bey și Rakīm Efendi)* de Ahmet Mithat frapează, pe lîngă decalajul axiologic al selecției, și preponderența operelor preromantice și romantice. Afinitățile pentru școala romantică erau și ele determinate în mare măsură de genurile narative tradiționale; gustul pentru exotism și călătorii pe mări, pentru patetic, pentru aventură și subiecte erotice reprezentau coordonate comune pentru poemul romanesc clasic, povestirea populară *(halk hikâyesi)* și poveste *(masal)*.

Romanul original se va dezvolta destul de rapid; el va beneficia acum, ca și dramaturgia, de o mare atenție tocmai datorită complexei sale capacități de a *distra*, a *instrui* și a *corija* totodată, atribuindu-i-se, alături de publicistică, un rol covîrșitor în inocularea unei noi mentalități — condiție esențială pentru înnoirea unei societăți perimate —, o maximă utilitate etico-socială. Într-un răstimp relativ scurt, creația romanescă turcă va devora variate tipuri, însușindu-și, într-o perioadă de acumulare destul de restrînsă, tehnici experimentate în Europa, în răstimp de secole. Indiferent de coloratura adoptată — romantică, realistă, naturalistă, sentimentalist rocambolescă — și indiferent de profilul său — roman de moravuri, roman istoric, de aventuri, științifico-fantastic sau utopist — o problematică socială acută este omniprezentă în romanul din *Literatura Reformelor*. Chiar spre sfîrșitul curentului cînd, datorită unei noi conjuncturi socio-politice, credința în misiunea socială a literaturii se estompează, cedînd locul estetismului teoretizat de Recaizade Mahmud Ekrem, romanul, prin creațiile sale cele mai valoroase, ca *Sergüzeșt (Aventura*, 1889) de Samipașazade Sezai, va rămîne mai departe fidel crezurilor sale sociale.

Dacă în *Tanzimat* mai era încă vie speranța în redresarea Imperiului Otoman, problema esențială a vremii constînd în găsirea și adoptarea unor mijloace eficiente pentru a o realiza, la finele secolului pieirea imperiului apărea ca inevitabilă. Teama în fața unui viitor sumbru, obscur, domină spiritele. Scriitorii noii generații, reprezentanți ai curentului *Edebiyat-ī Cedide (Literatura Nouă*, 1896—1901) și ai grupării efemere *Fecr-i Âti (Zorii Viitorului*, 1909—1911) resimt acut spaimă și derută în fața precipitării unor evenimente a căror înțelegere și mai ales contracarare le depășea în acel moment posibilitățile. Roma-

nul se dovedește însă a se lăsa cel mai puțin contaminat de nota evazionistă dominantă acum. Opera lui Halit Ziya Uşaklîgil şi Mehmet Rauf marchează un progres în direcția modernității, prin capacitatea de aprofundare și nuanțare a investigației psihologice, prin transcrierea fluxului vieții afective, prin încercarea de a descifra relația complexă dintre individ și societate, în timp ce un scriitor independent ca Hüseyin Rahmi Gürpînar își pune deschis, vehement și polemic prestigioasa sa creație romanescă în slujba progresului social, fidel crezurilor *Literaturii Reformelor*, dar anticipînd totodată și una dintre trăsăturile distinctive ale unui nou curent, *Millî Edebiyat (Literatura Națională*, 1911—1923). La începutul secolului al XX-lea, odată cu exacerbarea reacției hamidiene și cu aservirea economică și politică tot mai accentuată a imperiului față de principalele puteri occidentale, crește într-un ritm nestăvilit mișcarea burgheziei naționale pentru eliberarea statului de sub dominația străină, pentru redobîndirea independenței profund afectate, pentru cucerirea unor forme statale care să-i asigure afirmarea. În acest cadru istoric are loc cristalizarea curentului *Literaturii Naționale*. Fulminantul articol *Yeni Lisan (Limba nouă)* scris de sublocotenentul Ömer Seyfettin și apărut în revista *Genç Kalemler (Tinere Condeie)* din Salonic, la 11 aprilie 1911, trasa liniile directoare ale acestui curent de largă respirație, ale cărui influențe se vor resimți în dezvoltarea literaturii turce pînă în zilele noastre. Se tindea acum, sub egida *Turcismului (Türkçülük)*, curent ideologic preponderent ce va constitui punctul de plecare al doctrinei lui Atatürk, spre o fuzionare originală între două orientări care aparent păreau incompatibile una cu alta: *Halka, Milliyete doğru (Către popor, către națiune)* și *Garb'a doğru (Către Occident)*, adică se cerea literaturii să atingă nivelul operelor occidentale contemporane prin adoptarea unor forme avansate de expresie, spiritul operei rămînînd însă profund autohton, reflectînd viața Turciei cu problematica ei specifică. Ömer Seyfettin și Refik Halit Karay, cei doi mari prozatori din prima etapă a curentului, vor tenta alte modalități, mai moderne, în arta narativă, vădind în același timp o deschidere deliberată spre autentic național, prin surse de inspirație, pitoresc local și mai ales limbă literară, ca și prin aspectele sociale caracteristice perioadei respective.

În chiar același an cu apariția cărții *Pitulicea*, o prozatoare cu solidă reputație, Hálide Edip Adivar — *Türkler'in Jan Dark'ı (Jeanne d'Arc a Turcilor)*, cum fusese supranumită pentru participarea ei activă la războiul pentru independență, cu grad de fruntaș și caporal —, care pînă atunci mai publicase nu mai puțin de șase romane, își tipărea primul roman inspirat din lupta pentru salvgardarea independenței naționale, *Ateșten Gömlek (Cămașa de foc)*, avînd ca personaj principal o femeie-erou. Tot atunci mai se tipăreau, în volum de astă dată, două romane semnate de Yakup Kadri Karaosmanoğlu, și anume *Nur Baba (Starețul Lumină)*, în foileton la ziarul *Akșam (Seara)*, cu un an înainte, — o critică severă a imoralității din lăcașurile ordinului religios *Bektași* — și *Kiralık Konak (Conac de închiriat)*, în foileton la ziarul *Ikdam*, (*Progresul*, în 1920) în care se urmărea, pe parcursul a trei generații, iminența prăbușirii unei familii aristocrate. Nemaivorbind de primele patru romane ale lui Ercüment Ekrem Talu. În plus, prin profilul lor, romanele primilor doi scriitori mai sus amintiți se atașau cu elan ideilor înnoitoare care animau spiritele în acest prag de uriașe transformări.

Și totuși, nici unul dintre ei nu a reușit să trezească o adeziune atît de caldă și de stăruitoare în rîndurile celor mai largi și mai diverse pături de cititori, nici unul nu a izbutit să însuflețească într-atît spiritele contemporane la acțiune ca Reșat Nuri prin *Pitulicea*.

Se ridică în acest caz o întrebare legitimă: cum, prin ce se explică faptul că tocmai această operă de debut a unui romancier de 23 de ani reprezintă *un punct de cotitură în evoluția romanului turc*, după cum se afirmă în unanimitate de către critici și istorici literari deopotrivă? Care sînt trăsăturile ei distinctive care i-au conferit celebritatea?

Romanul *Pitulicea* reușește să realizeze o osmoză între tradiția literaturii clasice încă destul de puternică, pe de o parte, și tehnica literaturii occidentale și elemente ale unor realități locale de cea mai mare stringență, pe de altă parte, lucru ce i-a facilitat considerabil infiltrarea ei în conștiințe.

În poemul clasic romanesc, despre care am mai vorbit, tema fundamentală era dragostea — dragostea platonică — ce evolua după o schemă aproape invariabilă: doi tineri cunosc brusc iluminarea dragostei; ei sînt însă separați de o serie de obstacole miraculoase sau nu,

pe care le înving rînd pe rînd, reușind să-și atingă idealul printr-un sfîrșit cel mai adesea tragic, fiindu-le hărăzită trăirea iubirii lor „mai tare decît moartea" în „lumea de dincolo", singura care reprezintă la clasici, după filosofia mistică *(tasavvuf)*, reintegrarea în valorile absolute ale existenței. Bărbatul este întruchiparea sacrificiului în dragoste, cum spune lapidar, într-un rubaiat, Fuzuli: „Mecnun a ars la focul dragostei nalte și pură, / Vamik s-a înecat, drept jertfă dragostei fără măsură, / Iar Ferhad cu bucurie și-a zdrobit viața lui mare.!/ Din țărîna lor, eu, astăzi, sînt țărînă cîntătoare."

În *Pitulicea* propulsorul întregii acțiuni este dragostea platonică, de nezdruncinat, menținută mereu în cadrul discreției trăirilor, a lui Feride pentru Kâmran. O intervenție brutală din afară — revelația unei legături cu promisiunea finalizării ei prin căsătorie, pe care Kâmran o avusese în Elveția în îndelungatul răstimp al logodnei, cu o tînără femeie bolnavă de plămîni — și Feride, lipsită de orice experiență a vieții, își reneagă dragostea — mai bine zis își închipuie că și-o reneagă — și pornește temerar la cucerirea unei existențe independente. Iubirea ei pentru vărul Kâmran, mijită încă din copilărie, constituie însă leitmotivul cărții, elementul ei de unitate, de liant. Güntekin, intelectual cu vederi avansate, pasionat adept al emancipării femeii — una din problemele la ordinea zilei în Turcia de atunci — răstoarnă raporturile clasice dintre cei doi îndrăgostiți, revenindu-i femeii rolul de a reprezenta elementul stabil, de mare noblețe spirituală, de mare profunzime. Pe această schemă clasică, modificată de Güntekin în spiritul concepțiilor vremii, se insercază firesc, organic, modalitatea sugerată parțial de tehnica romanului picaresc. În tentativa ei de a-și cîștiga existența, Feride este constrînsă să cutreiere prin Anatolia, cunoaște cele mai diferite medii din societatea turcă, variate tipuri de oameni; existența ei se întretaie, temporar, cu un șirag de alte existențe adiacente luminate fugar, fiecare cu povestea, cu destinul ei, se izbește de realități sociale, economice și etice dure, care constituie pentru scriitor tot atîtea prilejuri de a realiza un nuanțat tablou realist al societății turce din preajma primului război mondial și începutul luptei pentru eliberarea națională, cînd se petrece acțiunea cărții. Gustul pentru satira socială va fi mereu prezent în acest roman, ca și în romanul picaresc de altfel, fără să depășească prea adesea, întocmai ca și în

acesta, inflexiunile acide, un ton de maliție lipsit de corosivitate. Multe din cuceririle romanului francez vor fi valorificate în acest roman turc, constituind tot atîtea inovații pentru acesta: dragostea concepută ca o infiltrare lentă, difuză, un proces psihologic îndelungat, cu împliniri aduse de trecerea anilor; surprinderea contradictoriului suflet adolescentin. Caracterul eroinei este urmărit de-a lungul unui proces de cristalizare, din prima copilărie și pînă la maturitate; cele cîteva date stabile, manifeste din copilărie — demnitate, orgoliu, disimularea deconcertantă chiar a simțămintelor — se îmbogățesc pe măsură ce Feride descoperă lumea. Lor li se adaugă bunătatea, generozitatea, devotamentul, o mare putere de dăruire. Deși văzută în continuă evoluție, Feride își menține aura eroului idealizat din poemul romanesc clasic turc reprezentînd în același timp, după cum observa Yakup Kadri Karaosmanoğlu, prima eroină ideală din romanul turc. Cartea beneficiază de o bogăție ideatică puțin obișnuită pînă atunci în literatura turcă; ea înmănunchează o multitudine de teme, toate fiind încadrate, în chipul cel mai natural, în realitatea economică, politică și socială a vremii: prăpastia care separă satul de oraș, capitala de provincie, ca o grea moștenire a trecutului, a cărei lichidare se impune cu toată fermitatea; vestejirea prejudecăților ce domină atît viața satului cît și a provinciei; nocivitatea educației și a instrucției școlare aflate încă sub influența feudalismului musulman; misiunea noului intelectual de a trezi spiritele, de a inculca o nouă mentalitate; pericolul receptării superficiale, formale, a civilizației și culturii europene; anchiloza, haosul birocratic și corupția aparatului de stat; viața plină de privațiuni a învățătorilor turci, condamnați, din pricina sistemului de salarizare, să moară de foame; emanciparea femeii; toleranța luminoasă, caldă, față de alte naționalități decît cea turcă, precum și față de alte religii decît cea islamică (familia lui Haci Kalfa).

Pluralității de teme îi corespunde o pluralitate de tehnici romanești diverse, utilizate simultan: pitoresc exotic în primele amintiri din copilărie, legate de Mosul, Kerbelâ și de araba Fatma; pitoresc folcloric prin inserarea de legende (cea a lui Zeyni Baba), superstiții și vrăji (prin persoana lui Hatice Hanîm și femeia din Manastîr), obiceiuri la nuntă (căsătoria copilei Zehra cu ciobanul Mehmet); elemente de melodramă (episodul legat de Șeyhul Yusuf Efendi, compozitorul măcinat

de tuberculoză; eroina, orfană, crescută de rude; episodul Munise; leşinuri, lacrimi, dueluri, fugă).

Romanul se rupe de schemele tradiţionale; lipsit de expoziţiune, el începe *ex abrupto*, antrenînd astfel pe cititor, de la primele rînduri, în plină acţiune. Ca atare, personajele şi datele de decor se conturează, se precizează şi se îmbogăţesc paralel cu desfăşurarea acţiunii. Cronologia este şi ea răsturnată. Se începe cu amintirile lui Feride, elevă la şcoala de maici, trece brusc la prezentarea camerei de hotel din Bursa unde, aşteptînd să-şi ia în primire postul de profesoară, Feride îşi scrie amintirile „pentru a ţine piept singurătăţii", revine la amintirile de elevă, se reîntoarce cu mulţi ani în urmă, fixînd amintirile de la vîrsta de doi ani şi jumătate; mai tîrziu se povesteşte incidentul cu Cemil Bey, fiul lui Reşit Bey în vila căruia se afla Feride, ca preceptor particular, şi din nou naraţiunea descrie o întoarcere în trecutul, de astă dată nu prea îndepărtat, consemnîndu-se momentul sosirii eroinei la vilă.

Scurgerea duratei este de asemenea alta decît cea mînuită în romanul turc anterior. Forma de jurnal, una din formele narative nonfictive cultivată tocmai pentru accentuarea credibilului, a verosimilităţii ce apropie cititorul de sentimentele trăite, face posibilă o alunecare mai firească în timp, explicată fie prin lipsa de însemnătate a unor zile, fie printr-o piedică de ordin afectiv care cere trecerea grăbită peste anumite momente grele. Salt peste zile, fără vreo explicaţie de legătură (de exemplu, de la 28 octombrie la 20 noiembrie) şi, dimpotrivă, o zi în care timpul apare dilatat, zi pe care, întocmai ca în fluxul vieţii, eroina simte nevoia s-o fixeze în amănunt, în diferite ceasuri ale ei, ca cea de 25 februarie care apare de trei ori, cu specificarea *Kuşadasî, 25 februarie; 25 februarie către seară; Kuşadasi, 25 februarie, seara,* marcînd reîntîlnirea neprevăzută, într-un spital de campanie, cu Ihsan Bey, desfigurat.

Opera *Pitulicea* reprezintă o distanţare de romanele turceşti precedente şi printr-o remarcabilă flexibilitate a scriiturii. Naraţiune, descriere, dialog, portret, analiză psihologică, utilizate concomitent, sînt astfel întreţesute încît să creeze cît mai pregnant iluzia vieţii reale. Povestirea este permanent colorată de pitoresc şi de tumult emotiv; peisajul, ca element de decor strict necesar, apare ca un secundant firesc al acţiunii, surprins de om în mişcare, adeseori în *raccourci* cinema-

tografic. Astfel, de pildă, drumul de la Podul Galata la școala de maici este văzut sumar, din fuga mașinii: „Pe pod ne-am suit iarăși într-o mașină și am mers pe drumuri povîrnite care nu se mai sfîrșeau, am trecut prin piețe, apoi ne-am oprit la poarta unei clădiri mari din piatră." O primă prezentare a satului Zeyniler este realizată panoramic, de sus, de pe o potecuță cățărată în munte: „Am început să coborîm printre stînci, pe un drum abrupt ca scările unui minaret. Jos, în clarobscurul înserării, se deslușeau pîlcuri negre de chiparoși și colibe rare, din scînduri, printre grădinile deșarte împrejmuite cu garduri de mărăcini. La prima vedere Zeyniler îmi apărea ca un loc devastat de incendiu și care încă mai fumega ici și colo."

Înfățișarea dezolantă a drumului parcurs cu căruța de la Bursa la satul Zeyniler depășește cadrul unei descrieri cuminți. Concentrată în cîteva rînduri, prin reținerea strictă a elementelor esențiale de culoare locală, ea se inseră firesc în structura compozițională a romanului, izbutind să recompună imaginea Anatoliei cu întinderile ei vaste, arareori tulburate de prezența umană: „Căruța intrase pe drumuri de munte care aci urcau, aci cobcrau; cînd trecea printre albii secate, de torenți, cînd urma lizierele ogoarelor pustii, ale viilor în paragină. Întîlneam în răstimpuri cîte unul sau două care țărănești ce scîrțîiau ca și cum ar fi gemut de oboseală, femei desculțe, cu legături de mărăcini în circă. Pe o potecă de vie veneau doi jandarmi cu mustăți lungi, cu aspect înfricoșător de tîlhari."

Trăirile interioare ale lui Feride se revarsă asupra naturii din jur, transfigurînd-o. O seară cu ninsoare abundentă în urgisitul Zeyniler este miraculos prefăcută într-o priveliște feerică, grație bucuriei Pitulicei de a-și fi făcut din micuța Munise o fiică adoptivă: „În seara aceea cerul mi s-a părut un copac cu ramurile întinse de la apus la răsărit. Un copac uriaș de iasomie, care, la fiecare legănare ușure, își revarsă florile-i dalbe peste noi".

Instalarea toamnei în împrejurimile Tekirdagului, în culori delicate de acuarelă, este îmbibată de aura nostalgiei, traducînd, într-o consonanță deplină, regretul de rămas bun copilăriei, senzația unei așteptări nedeslușite pe care le resimte involuntar Feride: „În grădini a început o toamnă timpurie; verdeața care împresura zidurile, gardurile de mărăcini, s-au uscat; rarele flori de cîmp năpădite de praf s-au chircit, ofilite. Frunzele uscate ale carpenilor firavi, răzlețiți unul de

altul, se amestecă în colbul drumului, laolaltă cu umbrele zvelte, tremurătoare ale copacilor. Numai departe, în profunzimile grădinilor lăsate în paragină, se desluşesc nişte pete roşii. Sînt boabe de mure [...]
Într-una din dimineţi, ne plimbam pe colina de la ţărmul mării. Pentru că noaptea plouase, în aer se simţea o răcoare blîndă de toamnă. Un nor inform, ca o pată de funingine, ascundea soarele; o lumină difuză tremura, nu ştiu de unde, pe deasupra mării calme. În depărtare, cîteva bărci de pescari, cu pînzele neînsufleţite, stăteau nemişcate ca nişte umbre."

Portretele spirituale ale personajelor se încheagă treptat, odată cu desfăşurarea acţiunii, din actele şi comportarea acestora la diferitele solicitări ale mediului; la realizarea lor concură deopotrivă impresiile şi constatările celorlalţi. Portretele fizice sînt prezentate sugestiv, din fuga penelului, surprinse de ochiul sensibil al lui Güntekin ca schiţe pentru un studiu, sumare dar cu atît mai expresive, reţinîndu-se numai trăsăturile puternic distinctive. Ele sînt completate fericit de detalii vestimentare, selectate astfel încît să contribuie la relevarea naturii interioare a oamenilor respectivi. Graţie lor, personaje oricît de secundare, dobîndesc o viaţă proprie, concretă, de neuitat: „Ciudat este că, dacă maica Aleksi s-ar ivi acum în faţa mea — cu buzele ei roşii ca floarea de rodiu, cu faţa pală, plină de coşuri, răsărită din tulpanu-i care, ridicat uşor pe frunte, semăna cu o feregea de serai, albă şi străvezie, cu colereta ei ca fulgul de nea, cu statura-i mlădioasă în veşmîntul negru [...]

Mai întîi micul Vehbi, care, aidoma unui şoarece, îşi petrecea timpul în ladă, e într-adevăr un şoricel amuzant. Cu ochii săi negri, strălucitori ca nişte mărgele, cu faţa-i mică şireată, cu bărbia ascuţită, e diavolul cel mai neastîmpărat al şcolii [...]

Un arap smolit, cu gura roşie ca focul şi dinţi scînteietori, cu ochii albi, rotund-rotund ca un titirez: Cafer Aga...

Un băiat de zece ani, uscat ca un schelet, cu faţa murdară şi slabă, plină de ciupituri: Aşur. [...]

Mă uit şi văd că intră o femeie cu o rochie de stambă galbenă şi cu o basma verde pe cap [...] Faţa ei slabă, violent fardată, amintea de un zid devastat ale cărui fisuri au fost astupate cu var; sprîncenele-i trase cu negru, dinţii înnegriţi de tot dădeau acestui chip înfiorătoarea înfăţişare a unei hîrci. [...]

Acum îi distingeam mai bine. Directorul Instrucţiunii, pe care la prima vedere l-am crezut un băieţel, un dandi proaspăt ridicat de pe băncile şcolii, era un bărbat spînatic care atingea vreo cincizeci de ani. Îşi însoţea fiecare cuvînt cu o mişcare a sprîncenei şi a ochiului, încercînd să dea astfel o expresivitate deosebită feţei sale zbîrcite."

Dialogul, ca element de bază al teatralităţii specifice artei narative a lui Reşat Nuri Güntekin, îşi găseşte o utilizare amplă; el fixează cu supleţe o largă gamă de nuanţe, suplinind deseori, prin puterea de caracterizare a replicilor vivace, comentarul sau descrierea. Ca şi Hüseyin Rahmi Gürpînar care stăpîneşte la fel de bine arta dialogului, Güntekin îşi introduce uneori personajele ca într-o piesă de teatru:

„Eu: — Vă duceţi pesemne într-o vizită oficială?

Ea: — Nu, soră dragă, am venit special pentru dumneavoastră.

Eu: — Ce gătită sînteţi astăzi! Pentru mine?!

Ea: — Da, soră dragă, pentru dumneavoastră.

Eu, amuzîndu-mă involuntar: — Atunci aţi venit în peţit?!

Ea, cu o uimire naivă în ochii ei naivi: — De unde aţi aflat?

Eu, surprinsă: — Cum, aţi venit la mine ca peţitoare?!

Ea, suspinînd: — Da, soră dragă.

Eu: — În numele cui?

Ea, ca şi cum ar fi vorbit de cel mai simplu lucru de pe lume: — Pentru domnul soţul meu."

Romanul *Pitulicea* conţine şi realizate pasaje de roman de atmosferă, ca momentele patriarhale şi idilice petrecute în Tekirdag, la familia unchiului Aziz sau la conacul din Istanbul al mătuşii Besime, episodul din Zeyniler, apăsător şi întunecat de prejudecăţile cu coloratură religioasă, derulat în *ralenti* tocmai pentru sugerarea stagnării, încremenirii seculare, viaţa provincială devorată de scandaluri şi intrigi etc., etc.

Aşa cum mai spusesem, cartea a cunoscut un mare răsunet îndată după apariţie. Ea a fost citită nu numai cu interes şi plăcere, ci cu o adevărată aviditate de către contemporanii scriitorului care găseau aici răspunsuri la arzătoarele probleme ridicate la tot pasul în jurul lor. Generaţii de-a rîndul de intelectuali au fost educaţi în spritul generozităţii cărţii, al reformelor iminente pe care autorul ei le-a inserat, cu atîta dibăcie, cu atît firesc în urzeala povestirii, într-o fuziune intimă dintre idei şi structura artistică. Lipsa de stridenţă, de discursivitate

a operei i-au sporit într-o mare măsură capacitatea de influențare. Feride este un personaj viu ce vibrează aievea în fața cititorului, sensibilă, spontană, cu elanuri dezinteresate puțin comune, cu obstinațiile, curajul, ingenuitatea și demnitatea exacerbată prea adesea. Exemplul ei a însuflețit pe noii intelectuali turci solicitați să contribuie activ la reclădirea țării.

„Imediat după izbînda revoluției turce, remarca C. Dursunoğlu, tinerele împrăștiate ca învățătoare în mediile nevoiașe ale patriei, citind în orășelele îndepărtate de provincie și în sate peripețiile pe care le întîmpinase Feride, simțeau că împărtășesc cu ea o soartă comună. Pitulicea le ajuta să-și sporească forța de a rezista. Înrîurirea ei însă nu s-a mărginit numai la atîta; la noi ea devenise un fel de deschizătoare de drumuri în privința emancipării femeii. Multe dintre fetele noastre își luau de la Feride puterea de a birui dificultățile de care se izbeau cînd intrau în muncă, învățau de la ea să aibă încredere în ele însele."

Recurența tematică este caracterizantă pentru întreaga creație güntekiniană. Aproape fără excepție, în cele optsprezece romane apărute după 1922, vor fi reluate, cu alte amplitudini și profunzimi, teme abordate mai mult sau mai puțin fugitiv în *Pitulicea*, izvorîte ele însele, și tocmai de aceea, din realități sociale autentice. Caracterul dizolvant al prejudecăților precumpănitoare în mediile provinciale, răsfrîngîndu-se mai ales în mentalitatea privitoare la femeie, va forma nucleul unor romane de o sentimentalitate densă, ca *Damga (Stigmatul*, 1924), *Dudaktan Kalbe (De pe buze la inimă*, 1925), *(Kîzîlcîk) Dallarî (Crengi de corn*, 1932); el se va resimți la fel de apăsător și asupra vieții satelor *(Kan Dâvasî*, *Vendetta*, apărut postum, în 1962). Obscurantismul, ca unul dintre principalele obstacole în calea ridicării națiunii *(Yeșil Gece*, *Noaptea verde*, 1928; *Gökyüzü*, *Cerul*, 1935) și în consecință necesitatea înlocuirii lui printr-o cultură și civilizație laice, profesorilor revenindu-le una dintre cele mai dificile, dar și dintre cele mai înalte misiuni, vor deveni idei directoare în romane ca *Noaptea verde*, *Vendetta*, *Kavak Yelleri (Himere*, publicat postum, în 1961). La fel impactul, nu arareori zguduitor, dintre tradiție — cu unele virtuți pozitive — și o

modernizare cantonată în derizoriu: *Bir Kadīn Düşmanī*, (*Un duşman al femeii*, 1927); *Yaprak Dökümü*, (*Căderea frunzelor*, 1930); încremenirea, birocratismul obtuz, corupţia din aparatul de stat (*Mîna secretă*, 1924); *Acīmak*, (*Compasiune*, 1928); *Himere*, 1961.

Interesul constant pentru pînă atunci urgisita Anatolie — un imperativ al politicii kemaliste de care Güntekin va fi profund ataşat pînă la sfîrşitul vieţii — prefigurat şi el în *Pitulicea*, răzbate de-a lungul întregului său roman. O Anatolie reală, cu orăşelele ei sufocate de mentalităţi şi moravuri închistate, cu satele ei mizere, cu tipurile ei caracteristice, pe care autorul o cunoştea îndeaproape mai ales prin acele peregrinări ale sale, timp de doisprezece ani, ca inspector general al învăţămîntului, va constitui substanţa nu numai a celor două volume de reportaje *Anadolu Notlarī* (*Însemnări din Anatolia*, vol. I, 1936, vol. II, postum, 1966), ci va reprezenta, în acelaşi timp, cadrul firesc pentru creaţia romanescă güntekiniană, continuîndu-se pînă în zilele noastre în romanul turc în general.

Aglomerarea de personaje, ca un reflex al dragostei de oameni a autorului care afirmase „Ce lucru frumos, a trăi printre oameni!" dar şi ca o posibilitate certă de a recompune în plan artistic complexitatea realităţilor din Turcia anilor premergători şi ulteriori revoluţiei kemaliste, observabilă şi în *Pitulicea*, se va perpetua de asemenea în alte romane, sentimentale (*Akşam Güneşi Soare în amurg*, 1926) sau de interes social (*Miskinler Tekkesi*, *Confreria cerşetorilor*, 1946).

Din şirul de romane publicate după *Pitulicea*, îndeosebi trei ni se par a fi învestite cu o diversificare creatoare notabilă: *Noaptea verde*, *Căderea frunzelor* şi *Confreria cerşetorilor*.

Cu Feride, Güntekin inaugura galeria tipului feminin ideal, exemplar în romanul turc. Tentativa va fi reluată şi în *Noaptea verde*, printr-un personaj masculin de astă dată. O idee prezentă, printre altele, în *Pitulicea*, va deveni acum temă fundamentală: necesitatea laicizării învăţămîntului turc, ca una din cheile menite să deschidă mult jinduita dar bine ferecata poartă a culturii şi civilizaţiei occidentale. Pe de altă parte, cartea se înscrie în seria romanelor turce antireligioase deschisă de Yakup Kadri Karaosmanoğlu prin al său *Stareţul Lumină*.

A devenit o tradiţie în critica turcă a considera *Noaptea verde* ca avînd o poziţie singulară în opera güntekiniană. Faţă de această opinie,

autorul însuși își exprimase punctul de vedere, indicînd totodată modul cum și-ar voi interpretată cartea: „Eu nu pot vedea o deosebire atît de mare între învățătorul bărbos din «Noaptea verde» și fata îndrăgostită care, în «Pitulicea», a fugit, plecînd la țară, ca toți îndrăgostiții din poveste. Sînt doi bieți visători — unul și-a pierdut bărbatul iubit, celălalt, pe Dumnezeu — care, cutreierînd prin satele din Anatolia, «ca niște șerpi de cîmp», după o expresie anatoliană, se străduiesc să umple locul rămas gol. Și eu, așa ca și dumneavoastră, am crezut, la început, că în aceste două cărți am trecut de la o manieră la alta. Dar acum văd altfel lucrurile. Vreau să spun că, închipuindu-mi că merg pe drumuri diferite, m-am învîrtit mereu în același cerc."

Există, indubitabil, în ambele cărți, similitudini evidente. Mai întîi, tema. Apoi punctul de plecare, de declanșare al acțiunii: un moment de criză, în care suportul moral, sensul de pînă atunci al existenței se prăbușește. Compensativ, eroii își proiectează resursele în altă direcție — cea socială — încercînd să-și lase în întregime absorbită personalitatea de probleme de ordin general uman. Puncte convergente mai există chiar și în unele amănunte: despărțirea de elevi a lui Muallim Nihat Efendi amintește prea bine, în ciuda tonului mai reținut, de plecarea lui Feride din satul Zeyniler. Denunțarea transformării mimetice a clerului odată cu triumful republicii, dușmanii cei mai înverșunați de ieri devenind, printr-un absurd amar, oameni influenți ai timpurilor noi — zguduitoare revelație pentru Șahin, eroul romanului *Noaptea verde*, asaltat iarăși, din această pricină, de incertitudini —, este prefigurată sumar, cu un umor acid, în *Pitulicea*, prin alăturarea celor două fotografii relevante pentru cameleonismul unchiului din Konya al lui Reșit Bey.

Aceste similitudini nu ni se par, totuși, a atinge esența. Nota deosebitoare dintre cele două romane rezidă în timbrul lor distinct. *Noaptea verde* rămîne o operă de luciditate intelectuală; conflictul rezultă din ciocnirea a două puncte de vedere opuse pe planul principiilor: educație teologică, cu rădăcinile și implicațiile ei multiple, și educația laică, eliberată de balastrul trecutului. Eroul însuși este structural nu în registrul afectiv, ci rațional; criza lui este radical deosebită de criza prin care trece Feride. Temperament ardent, și el cu sete de absolut, Șahin, tînăr teolog musulman din mediul țărănesc,

își ordonează întreaga existență, toate potențele-i etice, intelectuale afective, în vederea înfăptuirii unui ideal politic de coloratură religioasă: acea străveche *Islâm Birliği (Uniune islamică)*, sub un *Yeșil Sancak (Flamură verde)*, slujită cu devoțiune de *Yeșil Ordu (Armia verde)*. Dar, foarte curînd, realitățile meschine din înalta școală de teologie islamică i se impun observației sale pătrunzătoare, obligîndu-l la o revizuire a idealului. Înainte de a-și repudia convingerile încearcă, înfrigurat, să găsească sprijin în filele istoriei, dar îl așteaptă o decepție totală: pretutindeni pe unde a trecut *Armia verde* s-a instalat o veșnică noapte verde. Criza lui este o criză spirituală puternică, în care rațiunea are rolul determinant. Ea are drept rezultat o profundă mutație de conștiință care antrenează o schimbare totală de optică. Șahin părăsește școala teologică, absolvă institutul pedagogic, laic, pozitivist. Ca om al convingerilor ferme, el își găsește justificarea existenței în acțiunea de a servi, pînă la identificare, noul său ideal. Victoria pe plan național a ideilor apărate de el cu sacrificiul propriei libertăți nu îi va aduce nsă satisfacția meritată. Reîntors în Sarîova din exilul în insula grecească unde fusese izolat de ocupanții greci pentru vina de a fi sprijinit activitatea forțelor turce naționale *(Kuvâ-yi Milliye)*, Șahin este acuzat, în urma mașinațiunilor foștilor clerici musulmani retrograzi, azi republicani înfocați, de a fi pactizat cu dușmanul. Cu sufletul greu, el pleacă la Ankara, să-și susțină cauza.

Yeșil Gece reprezintă o evadare din universul emotiv și patetic care efemina arta güntekiniană, un pas în direcția întîmpinării universului viril pe care îl va marca în romanul turc al vremii creația lui Yakup Kadri Karaosmanoğlu. Mai multe note de înrudire spirituală, de substanță și structură, apropie acest roman güntekinian de tonul sobru și grav, de reflecție, al romanelor de maturitate ale lui Karaosmanoğlu. *Yeșil Gece* este un roman neliniștitor prin acea coloratură tragică pe care o capătă existența eroului, mereu în căutarea febrilă a unui sens major al existenței, tradus în acțiune, ca și prin finalu deschis al cărții ce invită la meditație asupra unor semnificații sociale.

Prin acea intuiție artistică ce îi este specifică, Reșat Nuri Güntekin va armoniza și aici scriitura operei la substanța ei intelectuală. Compoziția cărții rămîne sobră, echilibrată; scrisă la persoana a III-a, cu cenzurarea severă a participării directe a naratorului-autor, romanul

transcrie riguros, exact, fără efuziuni sentimentale, atît stările psihice, cît și întîmplările.

În *Căderea frunzelor* centrul de greutate se strămută în familia turcă, acel microcosmos social socotit de Güntekin ca esențial pentru viața unei națiuni moderne. În roman se urmărește pas cu pas, prin dezagregarea unei familii cu o situație socială și materială mijlocie, confruntarea dramatică dintre tradiție și modernitate, filonul multor romane începînd cu *Literatura Reformelor* și continuînd și în *Literatura Republicii*. Destinul falimentar al unui tată a cinci copii, Ali Rîza Bey, guvernator de plasă, funcționar model, ce ratează de două ori o situație materială și socială mulțumitoare în numele *conștiinței, dreptății, cinstei și omeniei* de la care nu înțelege să abdice, dobîndește valoare de simbol pentru acele vremi de tranziție. Profund înstrăinat și dezamăgit de cadrul social larg în care muncise o viață, Ali Rîza Bey, ajuns pensionar, își concentrează credința în bine și frumos în cadrul restrîns a familiei. Iluzorie speranță. Prizonieri ai unei europenizări de suprafață, hărțuiți de lipsuri și fascinați de puterea banului, copiii confundă emanciparea cu libertinajul, izolînd și condamnîndu-și tatăl, tocmai pentru convingerile sale etice superioare, dar demonetizate. Asemeni unui copac care, în prag de iarnă, își pierde una cîte una frunzele, tatăl, în pragul bătrîneții, își vede copiii desprinzîndu-se din copacul, socotit de el viguros, al familiei. Bătrînețea și boala îi tocesc revolta. Inadaptabilul la noi aspecte spirituale și materiale din cadrul societății, cel care-și angajase toate resursele, precum Don Quichote, într-o luptă dinainte pierdută cu lumea reală din jur, este silit pînă la urmă să renunțe la principiile sale. Va locui la una dintre fiice cu o moralitate îndoielnică, devenind lacheul și bufonul prea veselei case a acesteia, purtînd însă în suflet povara propriei sale decăderi.

Scrisă cu un plus de obiectivitate, cartea pare o cronică ce notează fără comentarii, tentă de aciditate sau scăpărări sentimentaliste, momente semnificative din viața acestei familii nepregătite pentru noile condiții de existență și, ca atare, incapabilă să le facă față. Respingînd cu consecvență modalitățile artificiale de impresionare preluate din recuzita melodramei, acest mic roman de moravuri este totuși atins, cînd și cînd, ce-i drept într-o măsură mult surdinizată, de o vibrație

patetică desprinsă din înfrîngerea pe toate planurile a lui Ali Rıza Bey, victimă inocentă a unei dinamici sociale extrem de rapidă.

În 1946 apărea sub semnătura lui Reşat Nuri Güntekin un alt roman, *Confreria cerşetorilor*. Cu optsprezece ani mai înainte, prin *Noaptea verde*, el întreprinsese tentaţia de a părăsi făgaşul romanului sentimental, realizînd o operă cu tonalitate gravă, menită să trezească nu emoţia, ci reflecţiunea. Prin *Confreria cerşetorilor* romanul cu teză cîştigă evident teren. Scris la persoana I, naratorul, el însuşi personajul central al cărţii, îşi povesteşte viaţa cu toate meandrele exterioare şi implicaţiile psihologice care l-au împins ca din vlăstarul unei familii de vază din Istanbul să ajungă, în noua configuraţie creată de evenimentele ce străbat Turcia în primul pătrar al secolului nostru, la practicarea sistematică a unei aşa-zise profesii, pe cît de rentabile pe atît de lesnicioasă: cerşetoria. Fatale i-au fost abulia, superficialitatea şi dorinţa de a-şi perpetua oricum, fără investiţia vreunui efort, privilegiul vieţii uşoare cu care fusese deprins. Scurtele momente de tulburare, de umbrire a satisfacerii dorinţelor sale sînt repede alungate din conştiinţă. Dar legănarea aceasta dulce nu durează o veşnicie: mentalitatea sa intră într-un conflict ireconciliabil cu aceea a bastardului abandonat şi de mamă, pe care îl adunase de pe stradă şi îl crescuse ca pe propriul său fiu. Ajuns la vîrsta înţelegerii, acesta are oroare de banii cheltuiţi de protectorul său pentru educaţia şi instrucţia sa. Tenace, îşi desăvîrşeşte studiile prin propria-i muncă, obţine în Franţa diploma de inginer şi revenit în ţară pune bazele unei căsnicii sub cele mai bune auspicii. Elocventă antinomie între cele două traiectorii: descendentul unei mari familii se complace într-o existenţă degradantă, iar un copil al nimănui se realizează plenar, prin el însuşi, pe plan social şi individual. O demonstraţie similară, tot prin intermediul a două personaje masculine într-o totală opoziţie, întreprinsese cu şapte decenii în urmă Ahmet Mithat în al său roman *Felâtun Bey şi Rakîm Efendi*. Schematismul evident în construirea caracterelor şi în desfăşurarea acţiunii, definitoriu pentru cartea scriitorului tanzimatist, căruia de altfel difuziunea în Turcia a genului romanesc îi datorează foarte mult, este cu totul străină romanului lui Reşat Nuri Güntekin. Cititorul este introdus într-un univers inedit atît pentru creaţia güntekiniană, cît şi pentru romanul turc de pînă atunci — lumea cerşetorilor — cu un

pitoresc uman singular pentru omul obişnuit. Un furnicar de personaje implicate mai stabil sau numai temporar în existenţa personajului central, tablouri vii şi cuprinzătoare din Izmirul şi Istanbulul de curînd eliberate de sub ocupaţia străină prind viaţă în paginile cărţii prin creionări de fineţe. O analiză lucidă a evenimentelor de primă însemnătate pentru ţară (anii premergători primului război mondial şi ai ocupaţiei străine, mişcarea pentru cucerirea unui stat naţional modern şi instalarea unei noi ordini politice şi economico-sociale care răpea privilegiile foştelor clase dominante) conferă cărţii un suport de verosimilitate în ceea ce priveşte tipurile diverse întîlnite, precum şi a conflictului. Nici urmă de caracter predicant, demonstrativ în paginile acestui roman care lasă iluzia realităţii în bună parte datorită adoptării transcripţiei autobiografice, dar şi a limbii fireşti în care este scris, o limbă fluentă, adaptată structurii interioare şi cadrului de viaţă exterioară a personajelor.

Pentru creaţia narativă de proporţii restrînse a lui Reşat Nuri Güntekin se impune încă de la început constatarea că această specie literară care marcase debutul scriitorului, fiind cultivată asiduu de acesta la primele afirmări ale sale în lumea literelor, va fi cu totul abandonată după anul 1930, data apariţiei volumului *Olağan Işler (Lucruri obişnuite)*.

Universul tematic al naraţiunii güntekiniene este foarte variat, vădindu-se şi prin aceasta tendinţa autorului de cuprindere plenară a realităţii sociale curente din vremea sa. Enorma capacitate de disimulare, rapacitatea, imoralitatea sînt trăsături definitorii pentru clerici musulmani, fie în povestiri în care hiperbolizarea frizează absurdul, ca în *Tanrī Misafiri (Oaspetele Domnului)*, satiră cu inflexiuni de farsă groasă, de o incisivitate mai puţin obişnuită la Güntekin, fie în portretizări menţinute în stilul unui realism obiectivat, ca în *Patron Hoca (Un hoge patron)*, fie în schiţe de un umor irezistibil, nu mai puţin demascatoare, ca în *Münzevinin Esrarī (Secretul eremitului)*. Supuse unor presiuni economice tot mai împovărătoare, moravurile cedează. Pentru ca familia să poată subzista, bărbatul recurge adesea la şiretlicuri ingenioase, sub zîmbetul semi-îngăduitor şi semi-ironic al scriitorului

(Porselen Çayibriği, Ceainicul de porțelan; Geçim Dünyasī (O lume a convenției), Namuslu Sahtekâr (Falsificatorul cinstit). Modernizarea, cu atît mai ostentativă cu cît este mai superficială, manifestă sub o multitudine de aspecte, constituie osatura multor schițe. Sînt dezvăluite cu sarcasm manevrele dibace, de o factură nouă în societatea turcă, ale unor cuceritori de profesie — intelectuali occidentalizați care, profitînd de lipsa de experiență și sentimentalismul unor tinere femei, primejduiesc căsnicii reușite *(Yaseminli Yuva, Cuibul cu iasomie)*, derizoriul unor norme occidentale de existență în contrast cu solide principii tradiționale de etică *(Medenî Günahlar, Păcate civilizate)*, intelectuale abia ieșite din universitate care, în exercitarea profesiunii, se lasă furate de o spontaneitate și o emotivitate deplasate (pledoaria avocatei din *Neler Göreceğiz, Cîte ne va fi dat să mai vedem!)*, bărbați supuși rigorilor unor soții agresiv emancipate *(Su Çekme, Bulaşīk Yīkama, Scoaterea apei din puț, spălatul vaselor)*. Problemele de educație vor avea o mare pondere în povestirea güntekiniană: absurdul unor interdicții „civilizate" *(Sinemà, Çocuk ve Sokak, Cinematograful, copilul și strada)*, contrastul dintre viziunea idilică a unui tînăr profesor asupra existenței și experiența amară de viață a elevilor *(Bir Istifa, O demisie)*, frîngerea unor elanuri pedagogice prin intervenția obtuză a ministerului de resort *(Yağmur, Ploaia)* etc. Dragostea înflăcărată împinsă pînă la dorința de sinucidere, ca în *Ahret Dönüşü (Întoarcerea din lumea de apoi)*, naivitatea sfintei copilării generatoare de feste involuntare ca în *Şapka Duasī (Rugăciunea pentru pălărie)*, *Yanaklarīn Takvimi (Împărțeala obrajilor)*, satisfacția profundă pe care ți-o dau căldura și devotamentul în dăinuirea unei căsnicii *(Sönmüş Ocak, Cămin distrus)*, reprezintă de asemenea teme deloc neglijate de povestitor.

Departe de a se epuiza în creația sa dramatică, vocația teatrală a lui Reșat Nuri Güntekin se continuă în multe din schițele sale, conferindu-le acestora însușirea de virtuale scenete. Nu este vorba numai de predominanța dialogului, unele dintre povestiri utilizîndu-l în exclusivitate, de notarea dialogului ca la teatru, prin indicarea de fiecare dată a personajelor care vorbesc, de introducerea între paranteze a unor pseudoindicații de regie ori de stricta autenticitate a verbului în funcție de profilul social și psihologic al personajelor. Scriitorul apelează nu

arareori la *lovituri de teatru* în finalul astfel surprinzător, uneori chiar șocant al schițelor, îndeosebi al celor umoristico-satirice, prin intervenția *quiproquo*-ului, mai puțin pur verbal, ca în *Gece Ziyaretçileri (Vizitatorii nocturni)* și *Împărțeala obrajilor*, mai des de situație, involuntar ca în *Bir Aile Meselesi (O chestiune de familie)*; *Deniz Banyosu (Băi la mare)*; *Rugăciunea pentru șapcă*; *Bir Centilmen (Un gentleman)* sau provocat deliberat *(Hatīra Defteri, Agenda; Aşk Mektuplarī, Scrisori de dragoste)* și prin răsturnarea situațiilor, cea mai des utilizată fiind aceea a păcălitorului păcălit *(Amenințarea, Copilul cu ochi albaștri, Scoaterea apei din puț, spălatul vaselor)*, mult favorizată de jocul hazardului. Acesta intervine ades în cursul existenței unor personaje din povestirea güntekiniană. Și nu întotdeauna cu rol negativ, ci exercitînd uneori chiar o influență benefică, așa ca, de pildă, în *Cămin distrus*, unde un accident de circulație contribuie în mod neașteptat la reînchegarea unei familii.

Ca și romanul, și poate chiar mai mult decît acesta, creația dramatică a fost domeniul cultivat cu precădere de Reșat Nuri Güntekin. Între anii 1918—1920, cînd își desfășura activitatea sa de critic teatral, viața scenică turcă, de altfel destul de bogată dar dezorganizată și contradictorie, continua să fie străbătută de polemici furtunoase și prelungite, fără a-și putea afla un drum propriu de dezvoltare. Invitat de primăria orașului Istanbul pentru a direcționa activitatea conservatorului *Dar-ül Bedayi*, cu două secții — muzică și artă dramatică —, renumitul regizor André Antoine, creatorul acelui *Le Théâtre Libre* care timp de nouă ani dăduse un puternic impuls artei spectacolului, venise în Turcia, în anul 1914. Sub îndrumarea lui mișcarea teatrală turcă dobîndește consistență, îndepărtîndu-se de producțiile bulevardiere și orientîndu-se către teatrul de idei și cel poetic, prin introducerea unui repertoriu extras mai cu seamă din opera lui Ibsen și Maeterlinck. Totodată, Antoine contribuie în mod hotărîtor la transformarea secției de artă dramatică a conservatorului într-un teatru independent, de ținută, cu o concepție articulată a spectacolului și o artă teatrală întoarsă către viață. După plecarea sa datorită primului război mondial, afluxul de traduceri și adaptări după piese de factură factice pe scenele din Istanbul punea în primejdie niște cîștiguri abia dobîndite. Într-o

atmosferă de polemică deschisă, sporită prin crearea unui nou teatru, *Yeni Sahne (Scena Nouă)* ce se declarase, prin inițiatorul și conducătorul lui — binecunoscutul scriitor Mehmet Rauf — a fi un sprijin în menținerea orientărilor inițiate de Antoine, tînărul Reşat Nuri își expunea în 1920, într-un articol intitulat *Adapsyona Dair (Despre adaptări)*, poziția față de adaptările din dramaturgia occidentală. În concepția sa teatrul nu este o distracție gratuită și, ca atare, specificul vieții spirituale turcești nu poate fi transpus în tipare preluate de-a gata din țări străine. Și totuși, deși consideră că literatura națională nu va avea de cîștigat de pe urma adaptărilor, acestea au totuși o funcție utilă în contextul cultural respectiv, pînă cînd dramaturgia națională va dispune și sub raport numeric, dar și valoric, de opere capabile să satisfacă cerințele, în continuă creștere, ale teatrului turc.

Fidel acestei opinii, Reşat Nuri Güntekin va scrie el însuși, dar numai pînă în 1932, numeroase adaptări după opere de succes ale unor dramaturgi cunoscuți, unii chiar celebri, îndeosebi francezi: Tristan Bernard, Octave Mirbeau, François de Curel, Georges Feydeau, Robert de Flers și Caillavet. În schema savuroaselor comedii ale acestora, satira și ironia sa lipsite de corosivitate va viza aspecte blamabile și tipuri umane relevante pentru viața cotidiană din Turcia acelei vremi.

Concomitent, scriitorul a început să se afirme și în dramaturgia originală. Încă din anul 1918, în articolul *Piyeslerdeki Hakikatin Nevi (Tipul realului din piese)* își exprimase convingerea că unui dramaturg ce aspiră la o recunoaștere de durată a valorii sale, nu sînt suficiente numai o bună stăpînire a artei scenice, un stil plăcut, rafinament, știința de a crea antren sau un limbaj poetic elevat, ci, în primul r nd „cunoașterea sufletului omenesc, înțelegerea corectă a vieții din jur, un punct de vedere propriu".

În centrul majorității celor douăsprezece piese originale ale sale — toate reprezentate pe scenă — se află familia turcă. Reverberațiile noilor mutații brusc instalate în viața politică și economico-socială a țării prin reformele kemaliste se resimt cu intensitate în cadrul relațiilor familiale. Inevitabilele contradicții între vechi și nou, observabile la tot pasul, generează și între membrii familiei conflicte, agravînd neînțelegerile dintre generații, modificînd scara valorică în uz pînă nu

demult, zdruncinînd mentalități, moravuri și practici adînc înrădăcinate. Ca și în romane și povestiri, și din unele lucrări dramatice ale lui Güntekin, îndeosebi în cele din etape mai tîrzii, se desprinde ideea că tradiția și modernitatea — cei doi poli ai conflictului — nu reprezintă întotdeauna respectiv răul și binele. Tradiția are și o valoare reală, perenă; principiile ei nu operează întotdeauna în sens negativ, după cum există și un mod aparent, derizoriu de însușire a occidentalizării. Conflictul se produce și în sufletul unora dintre personaje, constrînse la un moment dat la opțiuni hotărîtoare în viața lor intimă, ca în piesa *Eski Şarkī* (*Cîntec vechi*, 1951) dramatizarea romanului *Eski Hastalīk* (*Boală veche*, 1938).

Într-o primă etapă a creației sale dramatice, înfruntarea aceasta dintre vechi și nou apărea oarecum simplificată; forme ale tradiției anacronice erau pulverizate printr-o demascare abil condusă ce stîrnea în mod convingător oprobiul dorit al publicului; triumful binelui însemna de fapt triumful noului care își cere și își dobîndește dreptul la viață. În cea dintîi piesă a sa, *Hangerul*, tatăl soțului care, după tradiție, reprezenta autoritatea despotică în cadrul familiei, intervine brutal, după bunul său plac, în viața tinerilor, răvășind-o. *Soțul improvizat*, una dintre piesele sale de răsunet, a cărei reprezentare în orașe de provincie a stîrnit și după ani reacția violentă a elementelor retrograde, condamna o cutumă impusă de tradiția religioasă: odată repudiată de soț, femeia poate reveni la acesta numai după ce contractează în prealabil o căsătorie intermediară. Ambele piese demonstrează că în concepția veche, interesul meschin, material, deși cu grijă mascat, se află mai presus de orice alte considerente; în același timp ele blamează practica atît de arbitrară a repudierii soției. Atît în *Hanger* cît și în *Soțul improvizat*, personaje pozitive, oameni de bine caracterizați în esența lor prin cinste și blîndețe, înțeleg că, pentru a contracara manevrele necinstite ale unor spirite conservatoare obtuze, dreptatea și adevărul nu au cuvîntul hotărîtor. Ei sînt constrînși să recurgă la stratageme cu totul străine modului lor firesc de a fi. Elementul *surpriză* intră astfel în joc, producînd un efect sigur în rezolvarea favorabilă forțelor binelui, iar lovitura de teatru, de efect în limbajul dramatic, cucerește publicul.

În anul 1953 Reşat Nuri Güntekin încredințează tiparului două piese: *Căderea frunzelor*, o dramatizare după romanul său omonim, și

Balīkesir Muhasebeci (Contabilul din Balīkesir). Ne aflăm într-o altă fază a dramaturgiei sale. Dramatizarea nu constă numai în găsirea unor echivalențe proprii artei teatrale, ca, de pildă, introducerea unor secvențe noi de viață ca cele de ambianță locală pitorească, ci aduce o altă interpretare a dramei umane desfășurate în roman. Modificarea accentelor este evidentă. În piesă, Ali Rīza Bey devine în egală măsură un personaj tragic și comic. Apărarea de către el cu atîta patos a moralității dactilografei ultragiată de director devine comică prin derizoriu, avînd totodată și o încărcătură tragică, prin urmările nefaste atît pentru familie cît și pentru Ali Rīza Bey însuși. În varianta dramatizată a romanului comicul și tragicul se îngemănează firesc, într-o viziune modernă.

O trăsătură similară este decelabilă și în *Contabilul din Balīkesir*. Personajul central, Tahir Bey, este, contrar lui Ali Rīza Bey, un tată și un slujbaș adaptat concepției după care banul are prioritate. Nu cinstea l-a călăuzit în cariera sa de modest funcționar și, ca atare, a reușit să dobîndească o situație materială excepțională. Și totuși familia cade pradă acelorași conflicte ca în *Căderea frunzelor*. Copiii, aliați cu mama, întocmai ca în *Căderea frunzelor*, se dezic de tată; ei îi impută necinstea în strîngerea averii. Pentru a limpezi situația, Tahir Bey îi anunță că este decis să doneze întreaga avere instituțiilor de binefacere. Lovitura de teatru are efectul scontat și în viață ca și pe scenă: puși în fața eventualelor dificultăți de ordin material, copiii, pînă nu demult moraliști implacabili, renunță la înaltele lor principii. Finalul comediei este la fel de amar ca cel din *Căderea frunzelor*; într-un mecanism social devenit aberant, situații economice total opuse duc în mod paradoxal la același rezultat. Güntekin, cu experiența vieții, este, într-un context istoric modificat, mult mai puțin optimist decît în etapa precedentă. Aceeași notă de îngrijorată meditație, transpusă în limbaj dramatic prin aceeași amalgamare de tragic și comic se degajă și din piesa cu coloratură politică *Tanrīdağī Ziyafeti (Petrecere la Muntele Domnului*, 1955).

Și în dramaturgie discursivitatea rămîne străină lui Reșat Nuri Güntekin. Intențiile sale de o înaltă ținută etică decurg firesc și convin

gător din modul cum este condusă acțiunea, derulată într-un tempo alert, servite de o structură teatrală realizată cu multă dibăcie.

Succesul și deosebita popularitate de care s-a bucurat opera sa peste timp s-au datorat în bună parte limbii în care a fost scrisă, Reșat Nuri Güntekin fiind și prin aceasta un novator. O limbă literară accesibilă, vie, extrem de apropiată în spiritul ei de normele limbii turce vorbite. Distinsului filolog care era Reșat Nuri Güntekin nu-i putea trece neobservat marele obstacol pe care îl reprezenta la vremea aceea limba literară în asigurarea perenității unei opere beletristice. După o trecere de numai cîțiva ani, lucrări de scriitori turci consacrați puteau fi citite numai de un cerc îngust de specialiști; pentru a reintra în circuitul public ele trebuiau rescrise, mai exact traduse ca dintr-o altă limbă. Güntekin însuși explica rațiunea pentru care adoptase deliberat în creația sa literară limba turcă vorbită zi de zi: „Limbile pe care, Littré le-a asemuit cu rîul, curg și se schimbă. Dar limba noastră, în ultimele vremi, se prefăcuse în cascadă, se schimba fără oprire într-un ritm precipitat. Pentru un scriitor, a spera că ceea ce creează va dăinui măcar cu cincisprezece-douăzeci de ani mai mult decît propria-i viață, constituie un drept al său. Or, noi încă din timpul vieții noastre vedeam că în patru-cinci ani ajungeam în situația de a nu ne mai putea cunoaște. În schimb, limba vorbită este în mod firesc supusă la modificări mult mai reduse. Imitînd-o, adică scriind o operă ca vorbită de cineva, șansa de a supraviețui se arăta un pic mai mare."

O activitate literară desfășurată timp de aproape patru decenii, prodigioasă și diversificată — roman, dramaturgie, povestire, reportaj, critică teatrală și literară, adaptări și traduceri — în multe direcții novatoare, caracterizează proeminenta personalitate a scriitorului Reșat Nuri Güntekin care, adept entuziast al construirii unei Turcii noi, pe temeiuri moderne, a contribuit din plin la consolidarea unei literaturi de prestigiu, îndreptate spre autenticitate socială și căldură umană.

VIORICA DINESCU

TABEL CRONOLOGIC

1889 La *26 noiembrie* se naşte Reşat Nuri Güntekin, la Üsküdar, în Istanbul, în conacul bunicului dinspre mamă, paşa Yaver, guvernator al regiunii Erzurum.

Din iniţiativa unui grup de studenţi de la şcoala militară de medicină se înfiinţează organizaţia clandestină revoluţionară *Ittihat ve Terakki (Uniune şi Progres)*. Cu focare de propagandă la Paris şi Salonic, aceasta avea ca ţel lupta împotriva autocraţiei fără limite exercitată de sultanul Abdül Hâmit II, precum şi instaurarea unui stat constituţional.

1896 La *7 februarie*, hebdomadarul *Servet-i Fünûn (Tezaurul Ştiinţelor)* apărut la 27 martie 1891, devine, sub conducerea poetului Tevfik Fikret, organul curentului *Edebiyat-ı Cedide (Literatura Nouă*, 1896—1901) cu o orientare estetistă.

1900—1904 Reşat Nuri Güntekin urmează cursurile primare în pitoreasca şcoală de cartier a patriarhalului profesor Tahtalî Hoca din localitatea Çanakkale (Dardanele).

1904—1906 Este înscris la şcoala *Çanakkale Idadisi*, aproximativ echivalentă cu liceul.

1906—1907 Frecventează liceul Galatasaray din Istanbul.

1906 Jön Türkler (Junii Turci) pun la cale un atentat, nereuşit, împotriva sultanului Abdül Hâmit II.

1907 Reșat Nuri Güntekin este elev la liceul francez al călugărilor catolici din Izmir *(Frerler Mektebi)*.

1908 Izbucnește, la *10/24 iulie*, revoluția cu revendicări liberale a Junilor Turci. Restabilirea primei constituții turce promulgată la *23 decembrie 1876* de sultanul Abdül Hâmit II și retractată de el cîteva luni mai tîrziu.
La *17 decembrie* al doilea Parlament își începe lucrările.

1909 Reșat Nuri Güntekin își susține examenul de admitere la Facultatea de Litere a Universității din Istanbul *(Dar-ül Fünûn)*.

Dizolvarea Parlamentului, la *13 aprilie*, de către sultanul Abdül Hâmit II, provoacă marșul spre Istanbul al trupelor din Salonic, aderente la mișcarea antiabsolutistă.

27 aprilie Demiterea sultanului Abdül Hâmit II și instalarea guvernului Junilor Turci care, în scurt timp, se dezice de idealurile patriotice ce îl însuflețiseră. Se constituie societatea secretă *Vatan (Patria)*, printre ai cărei inițiatori se află și Mustafa Kemal.

1911, aprilie Apare, la Salonic, revista literară *Genç Kalemler (Tinere Condeie)*, organul curentului de mare anvergură *Millî Edebiyat (Literatura Națională*, 1911—1923) care reflectă năzuințele ardente, de înnoiri esențiale, ale epocii.

1912 Reșat Nuri Güntekin este licențiat al Facultății de Litere din Istanbul.

1913—1916 Reșat Nuri Güntekin primește catedra de limbă și literatură franceză la liceul din Bursa. Începutul prieteniei cu marele animator al teatrului turc, regizorul și actorul Muhsin Ertuğrul, care îi stimulează interesul pentru teatru.

1914 31 octombrie Intrarea oficială a Imperiului Otoman în primul război mondial.

1916—1931 Reîntors la Istanbul, Reşat Nuri Güntekin primeşte funcţia de director al şcolii *Fatih Vakïf Mektebi*, apoi de profesor de literatură şi filosofie la liceul de băieţi *Vefa Sultanisi*, precum şi la liceele de fete din Erenköy şi Çamlïca şi la cele de băieţi din Kabataş şi Galatasaray.

1916 Scrie piesa *Gönül veya Inhidam (Inimă* sau *Prăbuşire)*.
1917 Publică primul său volum, nuvela *Eski Ahbap (Prieten vechi)* apărută în foileton în revista umoristico-satirică *Diken (Ghimpele)*.
1918 Colaborează continuu, timp de doi ani, la ziarul *Zaman (Timpul)* cu cronici teatrale, la rubrica *Temaşa Haftalarï (Spectacolele săptămînii)*. Sub pseudonimu- Cemil Nimet publică nuvela *Harabelerin Çiçeği (Floal rea ruinelor)*. Sub pseudonimele Sermet Ferit şi Mehmet Ferit îmbogăţeşte repertoriul teatral turc cu adaptări din teatrul universal. În acelaşi timp, publică asiduu, în diferite reviste umoristice şi în magazine literare, povestiri sub pseudonimele *Ağustos Böceği (Greierele)*, *Ateş Böceği (Licuriciul)* şi *Yïldïz Böceği (Licuriciul)*.

Demiterea cabinetului filogerman format de Junii Turci şi constituirea altuia, favorabil puterilor Antantei. Capitularea Imperiului Otoman *(30 octombrie)*.
În luna *noiembrie*, oraşul Istanbul, capitala Imperiului Otoman, se află sub ocupaţia trupelor aliate; enlgezii ocupă Mesopotamia şi Samsun, francezii, Siria şi Cilicia, italienii, Konya şi Antalya.
1919 Debarcarea grecilor la Izmir *(15 mai)*.
La *19 mai*, Mustafa Kemal, general cu prestigiu militar şi politic, debarcă la Samsun: începutul revoluţiei naţionale burgheze turce.
Congresul de la Sivas, sub preşedinţia lui Mustafa Kemal, se dezice de guvernul din Istanbul, declarîndu-se ostil faţă de puterile ocupante *(4 septembrie)*.

1919 Reşat Nuri Güntekin publică două povestiri în volumul intitulat *Recm. Gençlik ve Güzellik (Lapidare. Tinerețe și frumusețe)*. Sub pseudonimul Hayrettin Rüştü tipărește piesa *Hakikî Kahramanlik (Adevăratul eroism)*, o adaptare după Tristan Bernard. Probabil tot acum scrie și piesa originală *Fen Kurbanlari (Victimele științei)*.

1920 Îi apar piesa în 3 acte *Hancer (Hangerul)* și în foileton la gazeta *Dersaadet (Curierul Otoman)*, romanul *Gizli El (Mîna secretă)*, a cărui publicare este în scurt timp interzisă de cenzură.

martie Armata engleză ocupă Istanbulul.

23 aprilie Întrunită la Ankara, Marea Adunare Națională a Turciei îl proclamă pe Mustafa Kemal președintele țării. Formarea primului guvern național turc *(3 mai)*. Declanșarea luptei pentru eliberarea națională *(Kurtuluş Savaşi)*.

1921 Reşat Nuri Güntekin publică piesa în 3 acte *Eski Rüya (Vis vechi)*.

1922 Consiliul literar al Teatrului Orășenesc din Istanbul îi respinge reprezentarea piesei *Istanbul Kizi (Fata din Istanbul)*. Îi apare, mai întîi ca foileton în ziarul *Vakit (Vremea)*, apoi în volum, romanul *Çalikuşu (Pitulicea)*.

1 noiembrie Abolirea sultanatului.

17 noiembrie Ultimul sultan, Mehmet VI, părăsește Turcia la bordul unui vas englez.

1923 Semnarea păcii de la Lausanne *(24 iulie)*.

6 octombrie Intrarea în Istanbul a trupelor turcești marchează sfîrșitul războiului pentru independență.

29 octombrie Instaurarea Republicii Turcia, avînd ca președinte pe Mustafa Kemal Atatürk.

Începutul curentului *Cumhuriyet Edebiyati (Literatura Republicii)* în care coexistă, fecund, cele mai variate formule de creație.

1924 Reşat Nuri Güntekin publică romanele *Gizli El (Mîna secretă)*, modificînd versiunea inițială interzisă de cenzură, și *Damga (Stigmatul)*, precum și piesele *Bir Gece Faciasï (Tragedia unei nopți)*, o adaptare după *Terre Inhumaine* de François de Curel, și *Ümidin Güneși (Soarele speranței)*, pentru uzul școlar. Împreună cu prolificul romancier și dramaturg Mahmut Yesari și cu pictorul Münif Fehim fondează, la *12 aprilie*, revista umoristică *Kelebek (Fluturele)*.

Abolirea califatului *(3 martie)*, suprimarea tribunalelor musulmane și a instituțiilor de învățămînt religios. Votarea constituției Republicii Turcia de către Marea Adunare Națională *(30 aprilie)*.

1925 Reșat Nuri Güntekin dă publicității romanul *Dudaktan Kalbe (De pe buze la inimă)* și piesa *Ihtiyar Serseri (Bătrînul vagabond)*, o adaptare după *Le portefeuille* de Octave Mirbeau.

ianuarie-februarie Adoptarea de noi códuri civile, criminale și comerciale.

august-noiembrie Suspendarea ordinelor religioase, abolirea poligamiei, interdicția fesului.

1926 Reșat Nuri Güntekin încredințează tiparului piesa în două acte *Taș Parçasï (Stană de piatră*, ecranizată în 1953) și comedia *Arapça Değil mi Uydur Uydur Söyle (Nu e în arabă? Potrivește cuvintele și dă-i înainte!)*, o adaptare după *L'anglais tel qu'on le parle* de Tristan Bernard. Îi apare romanul *Akșam Güneși (Soare în amurg)*.

1927 Profesor la liceul de fete din Erenköy, își unește viața cu Hadiye Hanïm, căsătorie din care rezultă o fiică, Elâ. Publică: volumul de povestiri *Tanrï Misafiri (Oaspetele Domnului*, 16 povestiri), romanul *Bir Kadïn*

Düşmanï (Un duşman al femeilor), piesa *Çifte Keramet (Miracol dublu)*, o adaptare după *Les jumeaux de Brighton* de Tristan Bernard. I se reprezintă pe scenă, fără a fi publicate, piesele: *Bahar Hastalïgï (Boală de primăvară)*, o adaptare după *Le Bourgeon* de Georges Feydeau; *Karanlïk Kuyu (Fîntîna tenebrelor)*, o adaptare după o piesă de Louis Nathan Forest; *Sevmek Hakkï (Dreptul la iubire)*, adaptare după piesa *Le lys* de Pierre Wolf şi Gaston Leroux; *Karaman Kahvesi (Cafeneaua „Karaman")*, adaptare după *Le petit café* de Tristan Bernard. Îi apare volumul de traduceri *Honoré Balzac'dan Seçmeler (Pagini alese din opera lui Honoré de Balzac)*, selecţiuni din *Grandeur et décadence de César Biroteau*, *Eugénie Grandet* şi *Le père Goriot*.

1928 Îi apar romanele: *Yeşil Gece (Noaptea verde)* şi *Acïmak (Compasiunea)*, precum şi volumele de schiţe *Sönmüş Yïldïzlar (Stele stinse*, 21 de povestiri) şi *Leylâ ve Mecnun (Leyla şi Mecnun*, 44 de povestiri).

În luna *aprilie* este abolit articolul din constituţie care consfinţea islamul ca religie de stat. Printr-un decret cu data de *1 noiembrie* alfabetul arab este înlocuit cu cel latin, reformă antifeudală de o deosebită însemnătate pentru cultura şi civilizaţia turcă.

1929 Reşat Nuri Güntekin publică sub titlul *Hakikat (Adevărul)* traducerea romanului *Verité* de Emile Zola, precum şi primul volum din *Antologia literaturii franceze (Fransïz Edebiyatï Antolojisi)*.

1930 Încredinţează tiparului: romanul *Yaprak Dökümü (Căderea frunzelor*, dramatizare în 1953; ecranizare în 1958 şi 1967), volumul de povestiri *Olağan Işler (Lucruri obişnuite*, 20 povestiri originale şi 11 traduceri din opera lui Alphonse Daudet, Georges Courteline, Guy de Maupassant, Tristan Bernard şi Léon Frapié),

precum şi *Muhameddin Hayatî*, traducerea vieţii lui Mahomet de Emil Dergmenheim, şi cel de al doilea volum din *Antologia literaturii franceze*.

1931—1943 Este numit inspector general al Ministerului Educaţiei Naţionale.

1931 Publică: comedia *Babur Şahîn Seccadesi (Covorul Şahului Babur)*, volumul de teatru *Felâket Karşîsînda, Gözdağî, Eski Borç (În faţa nenorocirii, Intimidarea, Datorie veche)*, piesele pentru uz şcolar *Bir Kîr Eğlencesi (O distracţie cîmpenească), Ümit Mektebinde (La şcoala speranţei)* şi volumul III din *Antologia literaturii franceze*. Traduce sub titlul *Yaşayan Kadavra (Cadavrul care trăieşte), Cadavrul viu* de Lev Tolstoi.

1932 Reşat Nuri Güntekin dă publicităţii romanul *Kîzîlcîk Dallarî (Crengi de corn)* şi piesa *Iş Adamî (Om de afaceri)*, o adaptare după *Les affaires sont les affaires* de Octave Mirbeau.

1933 Publică monografia *Tolstoi, Hayatî ve Eserleri (Tolstoi, viaţa şi opera)* şi piesa pentru uzul şcolar *Vergi Hîrsîzî (Hoţul de impozite)*.

1934 Îi apare monografia *Ibsen, Hayatî ve Eserleri (Ibsen, viaţa şi opera)*. Traduce sub titlul *Cürüm ve Ceza (Crimă şi pedeapsă)* dramatizarea lui Gaston Baty a celebrului roman dostoievskian.

1935 Reşat Nuri Güntekin încredinţează tiparului romanul *Gökyüzü (Cerul)* şi comedia în 4 acte *Hülleci* (în traducere liberă *Soţul improvizat)*. În colaborare cu Nurullah Ataç, Ismail Hâmi Danişmend şi Ali Süha Delilbaşî tipăreşte *Fransîzca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kîlavuzu (Marele dicţionar ilustrat francez-turc)*.

Cetățenii turci sînt obligați prin lege să-și ia un nume de familie. Se acordă drept de vot femeilor.

1936 Reșat Nuri Güntekin publică primul volum de reportaje *Anadolu Notları (Însemnări din Anatolia)*.

1938 Îi apare romanul *Eski Hastalık (Boală veche*, dramatizare în 1951).

10 noiembrie Moare Mustafa Kemal Atatürk.

1939 Reșat Nuri Güntekin este ales deputat de Çanakkale (1939–1943).

3 septembrie Izbucnirea celui de al doilea război mondial.

1942 Reșat Nuri Güntekin dă publicității romanul *Ateș Gecesi (Noaptea focului)* și traducerile *Napolyon'un Düșünceleri (Gîndurile lui Napoleon)*, selecțiuni din opera istoricului Octave Aubry și *Kahramanlar (Eroii)*, de Thomas Carlyle.

1943 Publică piesa în două acte *Bir Yağmur Gecesi (O noapte cu ploaie)*.

1944 Scrie piesa *Yol Geçen Hanı (Hanul de lîngă drum)*.

1945 Îi apare al doilea volum din traducerea, intitulată *Hakikat*, a romanului *Vérité* de Emile Zola.

1946 Încredințează tiparului romanul *Miskinler Tekkesi (Confreria cerșetorilor)*.

1947 Își reia funcția de inspector general al învățămîntului. Publică traducerea *Atlı Adam. Diktatörün Romanı (Cavaleristul. Romanul dictatorului)*, după Drieu la Rochelle. Scrie piesa *Aglayan Kız (Fata care plînge)*. Scoate gazeta *Memleket (Țara)*.

1949 Îi apare, în foileton în cotidianul *Ulus (Națiunea)*, romanul *Ripka Ifşa Ediyor (Ripka divulgă secretele)*. Romanul *Çalîkuşu* este tradus în engleză de Sir Wyndham Deeds sub titlul *The Autobiography of a Turkish Girl*.

1950—1951 I se publică în foileton la ziarul *Hürriyet (Libertatea)* traducerea romanului *La dame aux camélias* de Alexandre Dumas-Fils.

1951 Scrie piesa *Eski Şarkî (Cîntec vechi)*, dramatizare după romanul său *Eski Hastalîk (Boală veche)*. Îi apare în foileton la ziarul *Hürriyet*, sub titlul *Fakir Bir Gencin Romanî (Romanul unui tînăr sărac)*, traducerea romanului lui Octave Feuillet *Le roman d'un jeune homme pauvre*. I se traduce în limba engleză, sub titlul *Afternoon Sun*, romanul *Akşam Güneşi (Soare în amurg)*.

1953 Este numit ataşat cultural al Turciei la Paris unde, totodată, este cooptat în Consiliul Executiv UNESCO. Scrie mult apreciata piesă *Balîkesir Muhasebeci (Contabilul din Balîkesir)*, adaptată de el însuşi pentru a fi radiodifuzată, precum şi piesa *Yaprak Dökümü (Căderea frunzelor)*, dramatizarea romanului său omonim. I se reeditează, într-un singur volum, romanul *Harabelerin Çiçeği (Floarea ruinelor)* şi nuvelele *Eski Ahbap (Prieten vechi)* şi *Boyunduruk (Jugul)*. I se tipăreşte, sub titlul *Yabancî (Străinul)*, traducerea romanului *L'étranger* de Albert Camus.

1954 Reşat Nuri Güntekin este pensionat. Îşi reia activitatea ca membru în consiliul literar al teatrelor municipale din Istanbul.

1955 Vie activitate pe tărîmul dramaturgiei. Îi apare piesa originală *Tanrîdaği Ziyafeti (Petrecere la Muntele Dom-*

nului), precum și traduceri de teatru, ca *Bir Donanma Gecesi (O noapte feerică)*, *Karamozof Kardeșler (Frații Karamazov)*. Publică sub titlul *Itiraflar (Confesiuni)* traducerea operei *Confessions* de Jean-Jacques Rousseau.

1956 Scrie piesa *Bu Gece Bașka Bir Gece (Noaptea asta-i o altfel de noapte)*. Aflat la Londra în tratament pentru cancer pulmonar, moare la *7 decembrie*. Corpul neînsuflețit este adus în țară și înmormîntat la cimitirul *Karacaahmet (13 decembrie)*.

1957 I se publică postum, sub titlul *Don Kișot*, adaptarea pentru copii a celebrului roman de Cervantes.

1961 I se tipăresc două romane postume: *Kavak Yelleri (Himere)* și *Son Sïgïnak (Ultimul refugiu)*.

1962 Apare romanul *Kan Davasï (Vendetta)*.

1966 Publicarea celui de-al doilea volum de reportaje *Anadolu Notlarï (Însemnări din Anatolia)*.

V.D.

PITULICEA

PARTEA ÎNTÎI

B., septembrie 19..

Eram în clasa a patra. Să fi avut vreo doisprezece ani. Profesoara noastră de franceză, maica Aleksi, ne dăduse într-o zi o lucrare scrisă. „Încercaţi să redaţi primele amintiri din viaţa voastră. Să vedem ce veţi descoperi. Va fi, pentru voi, un bun exerciţiu de compunere“, ne spusese ea.

Îmi amintesc perfect. În clasa aceea, maicile, sătule de nebuniile şi flecăreala mea continuă, mă izolaseră de colege, aşezîndu-mă la colţ, într-un pupitru mic, de o singură persoană.

După declaraţiile directoarei, eram condamnată să duc acolo o viaţă de exil, „pînă voi învăţa să nu-mi ţin vecinele de vorbă în timpul lecţiilor şi să ascult, cuminte, pe profesoare“.

De o parte străjuia un stîlp de lemn cît toate zilele: vecinul meu serios şi mut, care îndura, cu o demnitate stoică, toate micile răni pe care i le făceam din cînd în cînd cu vîrful briceagului; un vecin căruia, orice i-ai face, nu reuşeşti să-i vii de hac.

De cealaltă parte se afla o fereastră lungă cu jaluzelele în permanenţă lăsate; părea făcută anume ca să asigure obscuritatea sumbră, răcoroasă, cerută de ambianţa mănăs-

tirii. Făcusem o descoperire importantă; dacă îmi sprijineam pieptul de bancă și-mi ridicam nițeluș bărbia, printre jaluzele se zăreau, prin frunzișul unui salcîm mare și o fărîmă de cer, fereastra unei case și balustrada unui balcon. Dac-ar fi să mărturisesc sincer, priveliștea nu era deloc extraordinară. Fereastra stătea mereu închisă, iar pe marginea balconului spînzurau mai întotdeauna o salteluță de copil și o plapumă.

Dar eu eram mulțumită și cu atîta.

În timpul lecției, cînd, cu mîinile împreunate sub bărbie, afectam o atitudine care trebuia să pară profesoarelor mele maici foarte spiritualizată, cu ochii ridicați spre nevăzutele zone celeste — de fapt, către fărîma de cer real, care abia se zărea printre jaluzele — ele se bucurau, luînd aceasta drept un început de cuminţire. Amăgindu-le, eu simțeam gustul răzbunării, al înșelăciunii, ca și cum aș fi privit totuși viața pe care se căzneau din răsputeri s-o ascundă de noi.

După ce ne-a dat explicațiile necesare, maica Aleksi ne-a lăsat să lucrăm.

Serioase, premiantele care făceau podoaba primelor bănci, se așternură imediat la treabă. Deși nu mă aflam lîngă ele, știam ce scriau de parcă le-aș fi citit peste umăr. „Prima mea amintire... Capul de-un blond auriu al măicuței mele dragi, aplecat cu duioșie deasupra pătuțului meu, ochii ei albaștri ca cerul, ce-mi surîdeau cu dragoste..." — o minciună poetică, ceva cam în genul acesta. În realitate, s-ar fi putut ca măicuțele lor să fie înzestrate cu alte culori decît blondul auriu și albastrul ca cerul... Dar la maici, paleta aceasta delicată de care făceau uz fetele silitoare, era pentru ele o obligație, iar pentru noi o călăuză, un exemplu de lucru.

În ceea ce mă privește, eu eram cu totul altfel. Despre mama, pe care o pierdusem la o vîrstă foarte crudă, nu-mi aminteam prea multe lucruri. Dar, oricum, ceva era sigur: că nu avusese păr de aur și ochi azurii... Și, de vreme ce era așa, nici o putere din lume nu ar fi fost în stare să mă facă

să mi-o amintesc și s-o îndrăgesc cu un alt chip decît cel adevărat...

Mă luasem de gînduri. Ce-aveam să scriu? Deși ceasul cu cuc de pe perete, atîrnat sub icoana în culori a Fecioarei Maria, ticăia neîndurător, eu nu așternusem pe hîrtie nici măcar un rînd. Mi-am deznodat cordeluța de pe cap și, încet, am început să-mi las părul peste ochi, în timp ce, cu o mînă îmi băgam creionul în gură și-l răsuceam între dinți, mușcîndu-l.

Filozofii și poeții cînd creează, au fel de fel de ticuri, care mai de care mai curioase; își scarpină, de pildă, nasul, ori se ciupesc de bărbie. La mine, cînd mușc creionul și îmi împrăștii părul peste ochi, e semn că m-am cufundat în meditații profunde...

Slavă domnului, ceasurile mele de gîndire sînt rarisime. Altminteri viața mi s-ar fi scurs numai cu părul răvășit peste ochi, valvîrtej, aidoma Babei Cloanța ori vrăjitoarelor din basme...

De atunci au trecut ani. În acest ceas în care, în camera unui hotel dintr-un oraș străin, am început să-mi scriu amintirile pentru a ține piept singurătății unei nopți ce pare fără sfîrșit, mașinal, mîna mea, cu același gest din copilărie, trage de păr, căznindu-se să-l lase peste ochi. Explicația acestui gest? Cred că eram un copil ușuratic și nepăsător, mult prea împlîntat în viața din jur. În momentele de impas, ca să pot rămîne singură cu mine însămi și cu gîndurile mele, încercam să interpun o perdea de păr între ochii mei și lume.

Cît despre semnificația rotirii cozii creionului între dinți ca pe o frigăruie, la drept vorbind nici eu n-am înțeles-o prea bine. Tot ceea ce știu este că de pe buzele mele erau nelipsite petele de creion chimic și că într-o zi, la o vîrstă la care treceam drept domnișoară, am intrat în pămînt de rușine, apărînd cu o veritabilă mustață în fața cuiva venit în vizită la școală...

Ce povesteam? Da... Compunerea despre prima amintire, dată de maica Aleksi... Țin minte că în ziua aceea, în pofida nesfîrșitelor mele reflecții, am reușit să scriu doar atîta:

„Pesemne că eu m-am născut într-un lac, ca peștii. Nu pentru că nu mi-aș aminti de mama... De tata, de doică, de Hüseyin, ordonanța... De-un cîine negru, scund și îndesat; care într-o zi m-a fugărit pe stradă... De albina care, într-o zi, m-a înțepat în deget, pe cînd furam struguri în mare taină, dintr-un coș plin... De doctoria roșie care mi se picura în ochi, cînd mă dureau... De sosirea noastră la Istanbul, împreună cu scumpul Hüseyin... Da, prin minte îmi trec încă o groază de lucruri ca acestea. Dar nici unul dintre ele nu constituie prima mea amintire. Nici unul nu-i atît de vechi ca zvîrcolirea mea, goală pușcă, într-un lac, printre frunze mari... Un lac la fel de necuprins ca marea... Jur împrejur copaci, iar înăuntru, frunze mari-mari.... „Dacă în apă erau frunze, iar pe margini, copaci uriași, cum putea acel lac să fie necuprins ca marea?“ veți obiecta dumneavoastră, pe drept cuvînt. Zău că nu mint, și eu mă minunez de asta, la fel cît și dumneavoastră... Dar dacă așa era, ce să fac?!“

Cînd mi s-a citit compunerea în clasă, toate colegele s-au întors spre mine și s-au tăvălit de rîs, iar biata maică Aleksi a avut de furcă, nu glumă, pînă ce le-a potolit și a asigurat din nou liniștea.

Ciudat este că, dacă maica Aleksi s-ar ivi acum în fața mea — cu buzele ei roșii ca floarea de rodiu, cu fața pală, plină de coșuri, răsărită din tulpanu-i care, ridicat ușor pe frunte, semăna cu o feregea de serai, albă și străvezie, cu colereta ei ca fulgul de nea, cu statura-i mlădioasă în veștmîntul negru — și mi-ar pune din nou aceeași întrebare, n-aș putea găsi, probabil, alt răspuns; și iarăși m-aș porni să-i povestesc că m-am născut într-un lac, ca peștii.

După cîte am aflat mai apoi de ici, de colo, acest lac se află prin părțile Mosulului, lîngă un mic sat al cărui nume

nu l-am putut reține, iar marea mea necuprinsă nu este altceva decît o mînă de apă — rămășița unui fluviu secat, împrejmuit de un pîlc de copaci.

Tata, pe atunci, stătea în Mosul. Eu să tot fi avut vreo doi ani și jumătate. Vara a fost atît de toridă, încît rămînerea noastră în oraș devenise imposibilă; tata se văzu silit să ne instaleze, pe mama și pe mine, în acest sat. În fiecare dimineață, el cobora călare în Mosul și se mai întorcea la noi abia seara, după apusul soarelui.

Mama era bolnavă. Atît de bolnavă, încît nici de mine nu mai era în stare să aibă grijă.

O vreme am fost foarte nenorocită. Luni în șir mi-am făcut veacul prin odăile slujnicelor. Apoi, într-unul din satele vecine, au găsit-o pe Fatma, o arabă, singură pe lume. Fatma mi-a dăruit, odată cu sînul, și inima, rămase amîndouă libere prin moartea pruncului ei.

Primii ani am crescut ca un copil al deșertului... Fatma mă lega în spinare ca pe-o boccea și așa mă plimba, sub soarele de foc, ori mă urca pînă în vîrful curmalilor.

Iată, cam pe atunci am venit în satul despre care-am pomenit mai sus. În fiecare dimineață, Fatma lua cu ea cîte ceva de mîncare și mă ducea în această oază unde mă vîra, goală pușcă, în apă... Pînă seara ne hîrjoneam, cîntam, mîncam... Apoi, cînd ne prindea somnul, ne făceam perne din nisip și adormeam, îmbrățișate, obraz lîngă obraz, cu trupurile în apă și capetele afară...

Într-atît mă obișnuisem cu lumea apei, încît, cînd ne-am reîntors la Mosul, parcă-aș fi fost un pește pe uscat. Nu-mi mai găseam locul, veșnic făceam altceva decît ar fi trebuit și la cel mai mic prilej, aruncam hainele de pe mine și alergam pe stradă, complet dezbrăcată...

La nas, la obraji, la încheietura mîinii, Fatma avea înflorituri de tatuaj. Atît de mult mă familiarizasem cu ele, încît fețele netatuate îmi păreau de-a dreptul urîte. Prima mea durere mare a fost despărțirea de Fatma. După multe ocolișuri ajunseserăm la Kerbelâ. Aveam patru ani. O vîrstă

la care, mai mult sau mai puțin, ții minte totul. Fatmei îi surîsese norocul: avea să se căsătorească. Parcă am și-acum în fața ochilor cele petrecute în ziua în care doica mea a devenit mireasă. Într-o casă plină cu femei care-mi păreau neînchipuit de frumoase pentru că aveau chipurile tatuate ca Fatma, mă treceau din brațe în brațe și iar mă așezau lîngă Fatma.

Îmi amintesc apoi că am mîncat cu mîna, înșfăcînd mîncarea de pe siniile puse pe jos în mijlocul odăilor. În sfîrșit, doborîtă de oboseala acestei zile neobișnuite și năucită de tobele în formă de urcioare și de tamburinele cu clopoței, am adormit tot devreme, pe genunchii doicii.

Nu am de unde ști dacă, atunci cînd fiul ei, Hüseyin, a suferit martiriul la Kerbelâ, măicuța noastră Fatma[1] era încă în viață; dar, dacă sărmana de ea a apucat acea nefericită zi, nici chiar strigătele ei de durere nu s-ar fi putut compara cu cele slobozite de mine cînd, în dimineața de după nuntă, m-am trezit în brațele unei femei străine.

Într-un cuvînt, cred că străvechiul Kerbelâ, de cînd e el pe lume, n-a fost martorul unei dureri atît de zgomotoase. Cînd am răgușit de atîtea țipete, am făcut zile de-a rîndul greva foamei, ca un om în toată firea.

După luni de zile, Hüseyin m-a făcut să uit de dorul doicii. Hüseyin era un soldat de cavalerie care, căzînd de pe cal în timpul instrucției, rămăsese schilod. Tata îl luase acasă, ca ordonanță. Era un om plin de voioșie. Mă îndrăgise pe loc. Și eu răspunsesem imediat la dragostea lui, cu o inconstanță neașteptată, de neiertat. Deși dormeam separat unul de altul, totuși dis-de-dimineață, cum deschideam ochii, odată cu cîntatul cocoșilor, grăbită să nu pierd o clipă, eram la el

[1] Fatma, — cea mai mică fiică a lui Mohamet și al Hadidjei (606—632) căsătorită cu Ali, cel de al patrulea calif, venerată de musulmani pentru că prin ea s-au perpetuat urmașii lui Mohamet. Hüseyin, cel de al doilea fiu al ei (după Hasan), a luptat pentru menținerea drepturilor familiei lui Ali asupra califatului, dar a căzut la Kerbelâ în 680. Șiiții îl cinstesc ca pe un martir.

în odaie și, cocoțată pe pieptul lui, îi ridicam pleoapele cu degetul.

În locul deșertului și al oazei pe care mi le oferise Fatma, Hüseyin mă învățase cu cazarma, cu spiritul milităresc. La nimeni altcineva n-am mai întîlnit darul de-a născoci fel de fel de jocuri, ca la acest bărbat în toată firea, cu mustăți lungi. Atractivitatea jocurilor consta în faptul că, în majoritatea lor, erau periculoase, palpitante. De exemplu, mă azvîrlea în aer și mă prindea, ca pe-o minge, sau, așezîndu-mă pe calpac, mă ținea de picioare, făcea un salt înalt și se învîrtea iute de tot, ca o sfîrlează. Mi se răvășea părul, ochii mi se împăienjeneau, țipam pînă îmi pierdeam răsuflarea, cu o plăcere pe care n-am mai putut-o regăsi, după aceea, în nimic altceva. Uneori nu lipseau nici accidentele. Dar între Hüseyin și mine era o înțelegere tacită. Oricît de tare m-ar fi durut ceva în timpul jocului, nu trebuia să plîng ori să mă plîng cuiva. Mă deprinsesem să țin secrete ca un om mare, mai mult de teama că nu se va mai juca cu mine decît dintr-o pornire etică. În copilărie mi se spunea „sălbatica". Probabil că aveau dreptate. Cu oricine m-aș fi jucat, nu-l lăsam pînă nu-i provocam durere, pînă nu-l făceam să țipe. Acest nărav era, cu siguranță, o reminiscență de la jocurile cu Hüseyin. După cum obiceiul de a întîmpina, cu zîmbetul pe buze, nenorocirile, fără să mă las în voia deznădejdii cînd încerc o durere mare, e tot o amintire de la el.

Uneori Hüseyin, la cazarmă, punea pe soldații anatolieni să cînte din *saz*[1], iar el, săltîndu-mă pe creștet, ca pe un ulcior, se avînta în dansuri ciudate.

O vreme ne dedaserăm și la hoția de cai. Cînd tata nu era acasă, Hüseyin îi fura calul din grajd, încăleca și luîndu-mă în brațe, mă plimba cu orele pe cîmp. Această distracție se curmă însă iute. N-aș vrea să fac un păcat, dar bănuiesc că bucătăreasa ne-a pîrît tatei, și bietul Hüseyin, după ce-a

---

[1] Instrument muzical cu coarde, asemănător alăutei.

mîncat o pereche de palme, n-a mai avut curajul să se atingă de cal.

Se spune că nu există dragoste adevărată fără ceartă, fără neînțelegeri. Hüseyin și cu mine ne certam cel puțin de patru-cinci ori pe zi.

Aveam un fel caraghios de a-mi manifesta supărarea. Mă așezam pe vine, pe jos, într-un ungher al odăii, cu fața întoarsă la perete. După ce mă lăsa în atitudinea asta cîteva minute, lui Hüseyin i se făcea milă de mine și înșfăcîndu-mă pe neașteptate de mijloc mă ridica în aer, în țipetele mele de protest. După ce mai făceam nițeluș nazuri în brațele sale, în sfîrșit acceptam să-l sărut pr obraz și încheiam pace. Prietenia cu Hüseyin a ținut doi ani. Dar anii din vremea aceea nu se asemănau cu cei de acum. Erau atît de lungi, atît de lungi...

Nu e oarecum rușinos că, depănîndu-mi amintirile din copilărie, am vorbit doar de Fatma și de Hüseyin?

Tatăl meu, Nizamettin, era maior de cavalerie. În anul în care s-a căsătorit cu mama a fost detașat la Diyarbakir și de atunci nu s-a mai întors la Istanbul. Numai și numai pe drumuri: de la Diyarbakir la Mosul, de la Mosul la Hani, de acolo la Bagdad, la Kerbelâ... N-a reușit să rămînă nicăieri mai mult de un an.

De mama se spune că-mi semăna mie la înfățișare. Există, mai ales, o fotografie din anul în care s-a căsătorit cu tata, care parcă ar fi modelul meu. Dar, biata de ea, nu-mi semăna deloc ca sănătate. Era foarte fragilă. O construcție delicată care nu rezista la călătoriile nesfîrșite, la aerul aspru al munților și la arșița deșertului. Și apoi, probabil că suferea și de vreo boală. Dar întreaga-i viață conjugală s-a consumat în străduința de a-și ascunde această boală.. N-avea încotro, îl iubea foarte mult pe tata. Îi era frică să nu fie despărțită cu forța de el...

Tata, care se îndepărta din ce în ce mai mult de Istanbul, îi spunea, la fiecare nouă mutare:

— Haide, să te trimit măcar pentru vară, pentru vreo două luni, la măicuța ta. E și ea, săraca, bătrînă... Cine știe cît dor i-o fi de tine!

Dar mama de obicei îl dojenea:

— Așa ne-a fost înțelegerea? Nu era vorba să ne întoarcem împreună la Istanbul?

Iar în legătură cu boala ei, spunea:

— N-am nimica... Un pic de oboseală și atîta tot... Acum două zile s-a schimbat nițel vremea și de-aceea nu mă simt bine... Trece...

Ascundea de tata că i s-a făcut dor de Istanbul. Dar era posibil?

Nu treceau nici două minute de cînd se cufunda în somn și se trezea, povestea un vis lung petrecut în vila noastră de pe malul mării, la Kalender, în pădurea din împrejurimi sau pe Bosfor... Ca să îngrămădești vise atît de lungi într-un somn de cîteva minute nu e cea mai bună dovadă că ți-e tare, tare dor de locurile acelea?

Bunica s-a dus la Ministerul de Război, pe la tot felul de oameni sus-puși, s-a lamentat, a implorat, dar rugămințile ei s-au dovedit fără nici un rezultat.

În cele din urmă, cum boala mamei s-a agravat, tata a cerut un concediu de o lună ca, pentru orice eventualitate, s-o aducă la Istanbul și a pornit la drum fără să aștepte aprobarea.

Este vie în memoria mea traversarea deșertului în baldachinul de pe spinarea cămilelor.

La Beirut, revederea mării parcă a mai înviorat-o puțin pe mama. M-a luat în patul ei în casa unde am fost găzduiți. Mă pieptăna și îngropîndu-și capul la pieptul meu, se plîngea că am mîinile murdare și nasturii căzuți.

Într-o zi s-a dat jos din pat, a scos din ladă îmbrăcăminte nouă și s-a gătit. Spre seară am coborît amîndouă să-l întîmpinăm pe tata. El mi-a lăsat imaginea unui militar aspru,

cu o fire puțin cam rigidă. Dar n-am să uit niciodată cu cîtă bucurie a alergat de cum a văzut-o pe mama în picioare, cum a plîns, susținînd-o de mîini ca pe un copil care abia învață să facă primii pași...

Aceasta a fost ultima zi pe care am trăit-o toți împreună. Ziua următoare au găsit-o pe mama pe marginea unei lăzi deschise, cu capul căzut pe o legătură de rufe, cu o dîră de sînge pe buze, moartă!

Un copil de șase ani trebuie să priceapă destule lucruri. Dar eu, nu știu de ce, nu pricepusem nimic. În casa în care ne aflam era multă lume. Știu că zile în șir m-am ciorovăit cu alți copii, într-o grădină mare, că m-am plimbat împreună cu Hüseyin pe străzi, pe malul mării, prin locuri cu multe cupole și niște curți de geamii...

După ce a părăsit-o pe mama în pămînt străin, tatii nu i-a mai venit să se întoarcă la Istanbul... Pesemne că, într-un fel a și evitat să mai dea ochi cu bunica și mătușile mele... Dar, în schimb, a socotit că are datoria să mă trimită pe mine la ele. Apoi, firește, se va fi gîndit și la imposibilitatea de a da la cazarmă, printre soldați , o educație convenabilă unei fete în plină creștere.

La Istanbul m-a adus soldatul nostru, Hüseyin.

Pe un vapor de lux, o fetiță plăpîndă în brațele unui ostaș arab, prost îmbrăcat... Cine știe cît de mizeră și de amară a părut această priveliște multora de pe vas. Dar în ceea ce mă privea, nu exista nici un dubiu: cu oricine în afară de Hüseyin aș fi făcut acest voiaj, n-aș fi putut fi atît de fericită.

În pădurea din spatele vilei noastre de pe malul mării era un havuz de piatră, iar pe marginea lui, statuia unui băiat gol, cu brațele retezate de la umeri.

În primele zile ale sosirii mele, statuia aceasta mutilată, înnegrită de soare și umezeală, mi s-a părut un copil schilod din deșert. Probabil că era toamnă, căci apele verzui ale havuzului erau acoperite cu frunze roșietice. Privind cu mult

interes la aceste frunze, am văzut că în adînc se mișcau cîțiva pești roșii și am pornit-o iute prin apă după ei, cu ghetuțele noi și rochia de mătase pe care mi-o pregătise, cu găteli migălite, bunica.

În jurul meu s-a stîrnit o larmă nemaipomenită. Neînțelegînd ce m-a apucat, mătușile mele m-au luat în brațe, m-au dus numaidecît sus și mi-au schimbat îmbrăcămintea, sărutîndu-mă și dojenindu-mă totodată.

Țipetele și agitața lor m-au înspăimîntat teribil; de aceea, de atunci, n-am mai avut curajul să intru în havuz; mă lungeam numai cu fața în jos, peste bordura de piatră și îmi lăsam capul să plutească în apă.

Într-o zi mă aflam din nou în această poziție, ocupată să privesc peștii. Am și astăzi în fața ochilor tabloul. Puțin mai înapoia mea, bunica se așezase pe un scaun de grădină, cu nelipsitu-i șal negru pe umeri. Lîngă ea, îngenunchiat ca pentru rugăciune, Hüseyin.

Grăiau ceva în șoaptă. De bună seamă, vorbeau turcește, pentru că nu puteam înțelege ce-și spuneau. Dar după glasurile lor, după faptul că, din cînd în cînd, se uitau la mine, am intrat la bănuieli. Îmi ascuțisem auzul ca un iepure. Nu mă mai interesau peștii roșii care alergau grămadă după fărîmiturile de covrig pe care le aruncam în havuz, rupîndu-le mai întîi cu dinții; țineam ochii ațintiți numai pe imaginile răsturnate în apă ale lui Hüseyin și bunicii. Copiii au uneori intuiții bizare, care le depășesc cu mult vîrsta. În discuția aceasta între patru ochi am adulmecat un complot: îl vor despărți pe Hüseyin de mine.

Pentru ce? Nu eram la vîrsta să pătrund asemenea subtilități. Înțelegeam numai extrem de bine că despărțirea aceasta este o calamitate care, ca ploaia sau apusul soarelui la sorocul hărăzit, nu va putea fi împiedicată nicicum.

În noaptea aceea, în pătuțul meu lipit de patul bunicii, m-am trezit brusc. Lămpița roșie de noapte, care ardea la căpătîi, se stinsese. Dar, datorită razelor lunii ce pătrundeau prin ferestre, odaia era luminată din plin. Îmi pierise somnul.

Mă apăsa o durere insuportabilă. Cînd, după ce, o vreme, proptită în mîini, am pîndit-o pe bunica și am ajuns la convingerea că doarme dusă, m-am dat ușurel jos din pat, și, în vîrful picioarelor, am ieșit din cameră. Nu mă temeam, ca alți copii, de întuneric și singurătate. Oprindu-mă cu prudența unui om mare de fiecare dată ce scara de scîndură scîrțîia, am coborît cu hotărîre în coridor.

Ușile erau zăvorîte. Dar, cum fereastra de lîngă ușa dinspre grădină era deschisă, pentru mine a fost o treabă de-o secundă ca să săr afară.

Hüseyin se culca în coliba grădinarului, tocmai în celălalt capăt al grădinii. Am alergat acolo, împiedicîndu-mă în poalele lungi ale cămășii albe de noapte și am sărit în culcușul lui, pe un pat prăpădit.

Prietenul meu avea somnul foarte profund. Încă din Arabia era muncă, nu glumă, să-l trezesc dimineața. Ca să se înduplece să deschidă ochii trebuia să joc tontoroiul, călare pe pieptul lui, să trag de mustățile-i lungi ca de niște hățuri, și să chiui cît mă ținea gura. Dar în noaptea asta, mă temeam să-l trezesc. Eram încredințată că, dacă s-ar deștepta, n-ar accepta să mai dorm la pieptul lui, ca altădată, că în ciuda tuturor rugăminților mele, m-ar lua frumușel în brațe și m-ar preda bunicii.

Or, singurul lucru pe care mi-l doream era să mai petrec o ultimă noapte în brațele lui Hüseyin. În familie s-a tot vorbit, pînă în ultimul timp, de purtarea mea necuviincioasă din noaptea aceea.

Cînd, spre dimineață, bunica s-a trezit și nu m-a văzut în pat, și-a ieșit din minți... În cîteva minute toată vila era în picioare... Cu lămpi și sfeșnice în mîini s-au împrăștiat prin grădini, pe malul mării... Au scotocit fiecare locșor, din pod și pînă-n stradă, de la debarcader și pînă la havuzul minuscul. Au coborît felinare aprinse pînă și în fîntînile de pe terenul alăturat...

După un timp, bunica, amintindu-şi de Hüseyin, a dat fuga în odăiţa lui, unde m-a găsit adormită, strîns agăţată de gîtul său.

Încă îmi amintesc şi rîd de drama din ziua despărţirii. Nu ştiu să mai mă fi linguşit vreodată, toată viaţa mea, atîta cît în ziua aceea. Pe vine, lîngă poartă, Hüseyin, cu mustăţile lui impozante, plîngea fără să se ruşineze, în timp ce eu sărutam pe rînd poalele bunicii şi ale mătuşilor mele, implorîndu-le îndurarea, cu formulele pe care le învăţasem de la cerşetorii arabi în Bagdad şi Siria.

Romanele îndeobşte se complac în a înfăţişa pe un om îndurerat ca pe o persoană cu umerii căzuţi, cu ochii stinşi, tăcută şi încremenită, adică într-o postură făţiş, declarativ nefericită.

La mine se petrecea întotdeauna invers. Ori de cîte ori eram copleşită de o tristeţe adîncă, ochii îmi străluceau, întreaga atitudine, gesturile mele vădeau animaţie, neastîmpăr. Rîdeam cu hohote, ca şi cum puţin mi-ar fi păsat de orice, făceam fel de fel de nebunii şi sporovăiam întruna. Totuşi, cred că pentru oamenii care n-au putinţa să-şi deschidă sufletul faţă de cineva apropiat, este şi aceasta o modalitate de a se descărca.

Îmi amintesc că aşa am procedat şi eu după ce m-am despărţit de Hüseyin. Păream turbată; nu mai ascultam de nimeni, mă năpusteam asupra copiilor unor rude, aduşi anume ca să mă distreze, şi îi chinuiam cum mă pricepeam eu mai bine.

Cu o nestatornicie condamnabilă îl ştersesem din amintire destul de iute pe Hüseyin. Nu ştiu prea bine, dar pesemne că-i purtam de-a dreptul pică. Ori de cîte ori i se pomenea numele în faţa mea, mă strîmbam, scuipam pe jos, proferînd în turca pe care abia începusem s-o învăţ: „Hüseyin e murdar, Hüseyin e urît, e-un obraznic, ptiu!“

Cu toate acestea, o cutie de curmale pe care mi-a trimis-o bietul Hüseyin „cel urît și murdar", de cum au apărut curmalele la Beirut, parcă-mi potolise ca prin farmec mînia. Deși mă temeam, ca de o catastrofă, c-or să se isprăvească, le-am dat gata pe toate într-o clipită. Slavă Domnului că n-am înghițit și sîmburii. Cu ei mi-am făcut de lucru săptămîni de-a rîndul. O parte i-am înșirat pe-o ață, învîrstindu-i cu niște mărgele mari contra deochiului și mi i-am atîrnat de gît, ca pe un magnific colier de canibal. Restul l-am semănat, ici și colo, prin grădină. Luni de zile i-am udat în fiecare dimineață cu o găleţică, așteptîndu-mă ca în grădină să răsară o pădure de curmali.

Sărmana mea bunică era consternată. Părea într-adevăr imposibil s-o scoată la capăt cu mine. Mă sculam dimineața cu mult înaintea zorilor și, într-un tărăboi cumplit, o duceam numai în obrăznicii pînă noaptea, cînd cădeam frîntă de oboseală. Îndată ce nu mi se mai auzea viersul, neliniștea cuprindea de obicei vila. Căci tăcerea mea însemna, fie că m-am tăiat și că mă căznesc să-mi opresc, într-ascuns, sîngele, fie că sînt ocupată cu vreo treabă ilicită, ca vopsitul salteluțelor din barcă ori ferăstruirea picioarelor de scaun...

Într-o zi, ca să durez păsărelelor un cuib din cîrpe și așchioare de scîndură, m-am urcat în vîrful copacilor, într-altă zi m-am cățărat pe creasta acoperișului, ca să las să cadă pietre prin horn și să-l sperii pe bucătar.

La vilă venea din cînd în cînd un doctor. O dată, aruncîndu-mă în trăsura goală care-l aștepta la poartă, am dat bici cailor, altă dată am tîrît pînă la mare o albie pîntecoasă de spălat rufe și urcîndu-mă în ea, m-am lăsat în voia valurilor. Nu știu dacă și la alții e așa. Dar în familia noastră, să ridici mîna asupra unui orfan se socotește un păcat. Cînd întreceam orice măsură, pedeapsa pentru fărădelegile săvîrșite consta din a fi luată de mînă și ferecată într-o odaie, singură.

Aveam o rudă cam ciudată pe care toți copiii o numeau „unchiul cu barbă". Acest „unchi cu barbă" poreclise mîinile mele „grile de mausoleu". Căci degetele mele nu rămî-

neau o zi ferite de răni și strivituri, cînd le căutai erau bandajate cu bucăți de cîrpă, ca grilele de mausoleu de care se agață fîșioare de stofă roșie.

Nu era chip să conviețuiesc cu cei de-o vîrstă cu mine. Stîrnisem groaza chiar și în copii mult mai mari. Dacă, cine știe cînd, se trezea și în sufletul meu un val de dragoste, aceasta se transforma într-o adevărată catastrofă. Nu reușisem să învăț să iubesc ca un om, să dezmierd frumos pe cineva iubit. Mă aruncam asupra omului îndrăgit, ca un pui de fiară, îl mușcam de urechi, îl zgîriam pe față, cu un cuvînt, îl năuceam de-a dreptul torturîndu-l.

Printre copiii rudelor, numai față de unul singur manifestam o timiditate, o reținere de neînțeles: față de Kâmran, fiul mătușei mele Besime. De fapt, nici nu se prea cădea să-l numesc copil. În primul rînd era mai vîrstnic decît mine. Apoi, era și foarte cuminte, foarte așezat. Nu-i plăcea să se amestece cu ceilalți copii; se plimba de unul singur, pe malul mării, cu mîinile în buzunar sau citea cărți la umbra copacilor.

Kâmran avea părul blond, ondulat, o piele albă, fină, luminoasă, atît de luminoasă, încît aveam impresia că dac-aș fi îndrăznit să-mi lipesc fața de urechea lui și-i-aș fi privit obrajii de aproape, m-aș fi văzut reflectată în ei ca într-o oglindă.

Cu toate acestea, în ciuda reticențelor mele în privința lui, într-o zi m-am certat și cu Kâmran: i-am lăsat pe picior un pietroi pe care-l căram de la malul mării, într-un coș. A fost piatra prea grea, ori el prea delicat, nu știu. Brusc a izbucnit în țipete și văicăreli. Uluită, m-am cățărat, cu agilitatea unei maimuțe, în platanul mare din curte. Nici dojenile, nici amenințarea, nici chiar rugămințile nu m-au putut îndupleca să cobor. În cele din urmă i s-a poruncit grădinarului să mă dea jos. Dar, pe măsură ce el urca, eu mă cățăram și mai spre vîrf. Așa că bietul om a înțeles că dacă-și continuă urmărirea, nu voi ezita să mă sui pe crengile subțiri care nu

mi-ar putea susține greutatea corpului. De teamă să nu se soldeze totul cu un accident, a coborît din copac.

Pe scurt, noaptea aceea am stat cocoțată pe-o ramură a platanului ca o pasăre, pînă s-a întunecat.

Sărmana bunică! Nu-i dădeam răgaz să se sature de somn. Mă înconjurase cu dragostea cuvenită; uneori însă, dimineața, cînd se trezea în vacarmul provocat de mine fără să-și fi alinat oboseala din ziua trecută, se ridica în patul ei și, prinzîndu-mă de brațe și zgîlțîindu-mă, îi reproșa mamei: „Ce-a trebuit să moară și să-mi lase pe cap, la vîrsta mea, pe fiara asta!"

Dar, cu siguranță că dacă în clipele acelea, mama, prin imposibil, i-ar fi ieșit înainte și i-ar fi spus: „Alege! Fiara asta sau eu?" bunica, fără nici o șovăire, m-ar fi ales pe mine, și pe ea ar fi trimis-o înapoi de unde a venit.

Da, nu e deloc ușor pentru o bătrînă suferindă să se trezească din somn fără să fi scăpat de oboseala zilei precedente. Dar omul odihnit nu trebuie să piardă din vedere nici ce înseamnă a te trezi în pat cu sufletul mistuit de neliniști și împovărat de amintiri.

Într-un cuvînt, în pofida neajunsurilor la care o supuneam, sînt sigură că bunica se distra mult cu mine și că era fericită.

Cînd am pierdut-o, aveam nouă ani. Întîmplător, se afla și tata la Istanbul.

De data aceasta, îl mutaseră din Tripolitania în Albania. La Istanbul nu i se permitea să rămînă decît o săptămînă.

Moartea bunicii îl lăsa într-o situație dificilă. Un ofițer văduv nu putea să-și ia după el o fată de nouă ani și să se vînture cu ea prin lumea largă. Cine știe de ce, nu-l tenta nici alternativa de a mă lăsa la mătuși, probabil de teamă ca nu cumva să ajung în situația unei rude de pripas. A stat și a chibzuit și într-o dimineață, m-a luat de mînă, m-a urcat pe vapor și m-a dus în Istanbul. Pe pod ne-am suit într-o mașină și am mers pe drumuri povîrnite care nu se mai sfîr-

şeau, am trecut prin pieţe, apoi ne-am oprit la poarta unei clădiri mari din piatră.

Aici era pensionul de maici unde aveam să rămîn închisă zece ani. Ne-au invitat într-o odaie întunecoasă de lîngă poartă, cu perdelele şi jaluzelele trase.

Trebuie că totul fusese aranjat mai dinainte căci puţin după aceea, o femeie în negru, care intră în odaie, s-a aplecat spre mine, mi-a privit de aproape chipul şi atingîndu-mi părul cu marginile cornetei albe de pe cap. ca aripile unei păsări ciudate, m-a mîngîiat pe obraz.

Îmi amintesc că primul pas făcut în şcoală a început tot cu un accident, cu o necuviinţă.

În timp ce tata vorbea cu maica superioară, eu începusem să mă plimb prin cameră, să-mi vîr nasul peste tot. O vază, ale cărei desene colorate am vrut să le ating cu degetul, a căzut jos şi s-a spart.

Tata a sărit de la locul lui, zăngănindu-şi sabia, şi m-a prins de mînă, vădit tulburat.

Cît despre maica superioară, posesoarea vazei sparte, ea dimpotrivă, rîdea. Încerca să-l liniştească pe tata, dînd din mîini în semn că era ceva cu totul lipsit de importanţă.

Cîte lucruri şi mai importante decît această vază nu aveam eu să mai sparg la şcoală! Neputinţa de a fi îmblînzită, vădită acasă, continua şi acolo. Sau călugăriţele erau făpturi cu o răbdare de înger, sau eu aveam în mine ceva care le plăcea. Altfel n-ar fi fost cu putinţă să mi se suporte firea năravaşă.

În clasă trăncăneam continuu, mă vînturam de colo-colo.

Unde se pomenea ca eu să urc şi să cobor pe scări ca toată lumea! Ascunzîndu-mă într-un colţ, aşteptam, obligatoriu pînă ce coborau toate colegele, apoi săltîndu-mă pe balustradă ca pe un cal, îmi dădeam drumul cu toată viteza. Sau, lipindu-mi picioarele unul de altul, mă aruncam, sărind din treaptă în treaptă.

În grădină era un copac uscat. O profesoară care mă văzuse cum mă cățăram pe el ori de cîte ori găseam prilejul și cum săream din creangă în creangă pînă la sfîrșitul recreației, fără să-mi pese de amenințări, a strigat: „Copila asta nu-i om, e-o pitulice!"

Și astfel, de atunci, adevăratul meu nume a fost dat uitării și toți au început să mă strige Pitulicea.

Și nu știu cum, după aceea, porecla a fost adoptată și de familie iar numele de Feride a rămas un nume oficial, folosit ca un vestmînt de sărbătoare doar în ocazii extrem de rare.

Numele de Pitulicea îmi și plăcea și mă și avantaja. Cînd mi se adresau plîngeri în legătură cu necuviința purtării mele, eu dădeam indiferentă din umeri, replicînd: „Ce se poate aștepta de la o Pitulice!"

Din cînd în cînd la școala noastră venea un popă cu ochelari și țăcălie ce aducea a bărbuță de țap. Într-o zi îmi lipisem de bărbie, cu gumarabic, o șuviță tăiată din părul meu, cu foarfeca, în ora de lucru. Cînd profesoara se uita spre mine, eu îmi ascundeam bărbia între palme, și cum își întorcea capul, îmi luam mîinile și fluturîndu-mi bărbuța, îl imitam pe popă, spre hazul fetelor. De mînie, profesoara, neputînd pricepe pricina hohotelor de rîs, țipa neputincioasă.

Altă dată, fusesem gata să-mi scot capul pe fereastra care dădea spre coridor. Nu ziceți că am văzut-o în spatele geamului pe maica superioară care mă privea? Ce credeți că am făcut, luată prin surprindere? Mi-am înclinat capul înainte și ducîndu-mi un deget la buze, i-am făcut semn să tacă; apoi i-am trimis o bezea.

Suprema autoritate în școală era maica superioară. Fiecare, pînă la cele mai bătrîne profesoare, o respectau ca pe însuși Dumnezeu. Cu toate acestea, faptul că o rugam să-mi fie complice la o abatere față de o profesoară o înveseli. Ca și cum s-ar fi temut că nu-și va putea menține seriozitatea dacă intră în clasă, s-a mistuit în întunecimea coridorului, rîzînd și amenințîndu-mă cu degetul.

În altă zi, maica superioară mă surprinsese în refector, ocupată să umplu cu resturi de mîncare un coș de carton șterpelit din clasă.

M-a chemat lîngă ea, cu voce aspră:

— Vino încoace, Feride! Se poate să faci una ca asta?

Nu înțelegeam ce rău era în ceea ce făceam. Privind-o drept în față, i-am replicat:

— E ceva rău să dai de mîncare cîinilor, *ma soeur?*

— Ce cîini? Ce mîncare?

— Cîinii vagabonzi de pe maidan... Ah, *ma soeur*, dac-ați ști cît se bucură cînd mă văd... Aseară m-au întîmpinat încă de la colț și au început să mi se încurce printre picioare. „Aveți răbdare — le spun — ce v-a apucat? Nu căpătați nimic pînă nu ajungem la maidan". Dar ei, răii, nu sînt în stare să înțeleagă de vorbă bună și mă trîntesc la pămînt... Atunci m-am încăpățînat și eu. Am ținut între mîini, strîns, coșul... Cît pe-aci să mă facă fărîme. Slavă Domnului că tocmai trecea pe-acolo un covrigar care m-a salvat.

Maica superioară mă asculta, cu ochii ațintiți în ochii mei.

— Bine, dar cum ai ieșit din școală? mă întrebă ea.

— Am sărit zidul din spatele spălătoriei, i-am spus, fără să clipesc.

Ca și cum ar fi primit vestea unei mari nenorociri, maica și-a cuprins capul cu mîinile:

— Cum ai avut curajul?

Cu aceeași seninătate nevinovată:

— Nu vă neliniștiți, *ma soeur*. Zidul e foarte scund... Și de altfel cum voiți să ies pe poartă? Parcă mă lasă portarul?! Prima dată l-am dus, spunîndu-i că-l cheamă maica Tereza și așa am izbutit să mă strecor... Vă rog chiar să nu mă dați de gol... fiindcă atunci există primejdia să rămînă cîinii flămînzi...

Ce ciudate ființe sînt călugărițele! Cred că dac-aș fi făcut așa ceva într-altă școală, sau aș fi fost încarcerată, sau aș fi primit cine știe ce altă pedeapsă drastică.

Ea, ca să evite de a mai fi față în față cu mine, se lăsă în jos, îndoindu-și mult genunchii:

— Drăguță, pe cît e de frumos să ai grijă de animale, pe atît e de urîtă, de rea, neascultarea... Lasă-mi mie coșul... Am să trimit cîinilor resturile de mîncare prin portar.

Nimeni, probabil, nu m-a iubit vreodată atîta cît femeia aceasta.

Cînd călugărițele aveau față de mine o comportare similară cu a ei, se părea că mă impresionează la fel de mult ca urma lăsată de vînt pe-o stîncă dură; firea mea neîmblînzită, pornită spre răzvrătire părea de nestăvilit. Dar mă tem că în timp, tratamentul acesta a acționat pe nesimțite în profunzime, lăsînd în mine niște amprente de neșters, un fond de delicatețe și toleranță incurabile.

Da, eram într-adevăr un copil de neînțeles. Prinsesem punctul slab al călugărițelor. Descopeream fără greș ce le supără cel mai mult pe fiecare în parte și în funcție de aceasta, le pregăteam tortura.

De exemplu, aveam o profesoară de muzică, bătrînă și în ultimul grad de fanatică: maica Mathilde. În timp ce ea, de pildă, se ruga cu lacrimi în ochi în fața statuii Fecioarei de lîngă perete, eu, arătîndu-i muștele care roiau în jur, îi dădeam lovitura de grație printr-o frază ca aceasta: „Priviți, *ma soeur*, îngerii au venit în vizită la prea fericita noastră Maică".

Băgasem de seamă că o altă profesoară e chintesența curățeniei și a meticulozității. Cînd treceam pe lîngă ea, ca și cum aș fi fost nemulțumită de felul cum îmi scrie tocul, îl scuturam cu putere, stropindu-i cu cerneală gulerul de un alb imaculat.

Mai era o alta care nutrea o frică grozavă față de gîndaci. Găsind într-o carte imaginea colorată a unui scorpion, am

decupat-o cu foarfeca, apoi am lipit-o cu gumarabic pe spinarea unui tăun mare pe care l-am prins în refector și la lectura de seară, apropiindu-mă sub un pretext oarecare de profesoară, am lăsat tăunul astfel împodobit pe catedră. În timp ce eu o țineam de vorbă, insecta începu să umble. Cînd, la lumina lămpii cu gaz aerian, a văzut că un scorpion terifiant evoluează pe catedră, tremurîndu-și coada și cleștele, sărmana maică a dat un țipăt și luînd din preajmă o riglă, a strivit insecta dintr-o lovitură. Apoi, rezemîndu-se cu spatele de perete și acoperindu-și fața cu mîna, a leșinat.

În noaptea aceea și eu, în patul meu, m-am zvîrcolit mai bine de o jumătate de oră cînd pe-o parte, cînd pe alta.

Să tot fi avut vreo doisprezece ani. Simțămintele de rușine, de bunăcuviință nu-mi erau necunoscute. Mi-era rușine de cele ce-i făcusem profesoarei. Apoi îmi dădeam seama că vina mea nu era dintre acelea care pot fi ușor trecute cu vederea, A doua zi, fără doar și poate că se vor face cercetări și atunci cine știe ce-aveam să pățesc.

Prin vis, mi-a apărut de cîteva ori maica superioară. Cu chipul crunt, cu ochii ieșiți din orbite, tăbăra asupra mea și țipa.

Ziua următoare prima lecție a trecut fără nici un incident. Către sfîrșitul celei de-a doua, s-a crăpat ușa: călugărița care s-a furișat înăuntru, după ce a vorbit ceva cu profesoara, mi-a făcut semn cu mîna să ies din clasă. Nenorocire!

În timp ce eu părăseam clasa agale, scoțînd limba și ridicînd din umeri, fetele rîdeau, iar profesoara, lovind ușor catedra cu rigla, le cerea seriozitate și tăcere.

Puțin după aceea mă aflam în camera maicii superioare. Dar, mare minune! Chipul directoarei nu semăna deloc cu chipul văzut de mine în coșmar. Arăta așa de parcă nu eu, ci ea ar fi fost obraznica ce-a născocit farsa cu tăunul-scorpion și a pricinuit leșinul profesoarei.

Era tristă, iar buzele îi tremurau. Prinzîndu-mă de mînă a schițat un gest ca și cum ar fi vrut să mă strîngă la piept. Apoi a renunțat:

— Feride, copila mea... Am să-ți dau o veste... O veste tristă... Se pare că tatăl tău s-a îmbolnăvit ușor... Zic ușor, dar, s-ar putea să fie mai grav...

Maica superioară mototolea o bucată de hîrtie în mînă și nu reușea să continue discuția.

Am văzut cum călugărița care m-a adus din clasă își acoperă brusc fața cu batista și iese afară.

Înțelesesem. Doream să spun ceva. Dar, ca și maicii superioare, și mie parcă-mi pierise graiul. Întorcînd capul, am privit pe fereastra deschisă la copacii din față. Peste coamele lor luminate de soare zburau rîndunele.

Pe neașteptate am prins și eu viață. Am spus cu sfială:

— Am înțeles, *ma soeur*, nu vă întristați... Ce putem face? Toți vom muri...

De data aceasta maica superioară mi-a luat capul la pieptul ei și m-a ținut așa timp îndelungat.

Deși nu era zi de primire, puțin mai tîrziu mătușile mele au venit să mă vadă. Căpătînd permisiunea, au vrut să mă ducă acasă. N-am acceptat: am pretextat examenele care băteau la ușă. Faptul că examenele se apropiau nu m-a împiedicat să fac, în ziua aceea, mai multe obrăznicii ca oricînd. Astfel că la lectura de seară am avut febră mare și punîndu-mi brațele pe bancă, așa cum fac îndeobște leneșii, am ațipit; în seara aceea n-am băgat nimic în gură.

Vacanța de vară mi-am petrecut-o în vila mătușii Besime de la Kozyatagî.

Nu aveam nimic de sperat de la copiii de aici. Necmiye, fiica mătușii, era o fată cam bolnăvicioasă și tăcută, care nu se dezlipea de lîngă mamă-sa. Kâmran, fratele ei mai mare, îi era aproape pe-o măsură.

Slavă Domnului, în împrejurimi se aflau copii de emigranți. Îi adunam în grădină, treceam în fruntea lor și pînă seara ne hîrjoneam ca niște apucați.

Într-o vreme, bieții mei prieteni au fost puși pe goană, dați literalmente afară cu ajutorul grădinarului vilei.

Dar ei erau copii cu inimi deschise. Fără să se sinchisească de insulta pe care au suferit-o, veneau să mă ajute ca să evadez din vilă. Colindam cu ceasurile pe cîmpuri, furam fructe, sărind gardurile grădinilor.

Cînd, odată cu noaptea, intram în casă, încercînd să-mi acopăr cu mîinile zdrelite fusta sfîșiată și fața numai pistrui din pricina soarelui, de disperare mătușa își smulgea părul din cap și mă dădea ca exemplu negativ lui Necmiye care, cu felul ei de-a fi, semăna cu pisicile leneșe și neghioabe, ce cască deschizînd din cînd în cînd un bot roz dintr-o avalanșă de păr lucios. Kâmran era și el unul dintre aceia cu care, una-două, mi se scoteau ochii, arătîndu-mi-se cuminţenia, cultura, finețea, educația sa aleasă și cîte și mai cîte...

De Necmiye, treacă-meargă. În fond nu era decît un pisoi corcolit, moliu și alintat, crescut în poala maică-si. În sinea mea recunoșteam chiar că fetele așa ar trebui să fie, și nu altfel...

Dar cum să-i treci cu vederea lui Kâmran, ditai găliganul, care apropia douăzeci de ani și căruia începuseră să-i mijească tuleiele deasupra buzelor subțiri, cu colțurile ascuțite? În sinea mea eram grozav de înciudată pe acest tînăr care, cu gîtul lui lung, subțire, ivit din gulerul răsfrînt al cămășii de batist fin, cu trupul mlădiu ce cînd mergea, îți făcea impresia că se leagănă ca un ram, cu ciorapii de mătase și pantofii de antilopă albă pe piciorușele-i delicate, părea mai degrabă o fată decît un bărbat.

Mă scoteau din sărite virtuțile lui, pentru care era întruna ridicat în slăvi de toți vecinii și rudele de parte bărbătească.

Îmi amintesc de cîte ori, în timp ce alergam, m-am prefăcut că alunec și-am căzut peste el, de cîte ori i-am făcut

ferfeniță cărțile și-am încercat să mă iau la harță cu el, invocînd fel de fel de pretexte. Dar, robul lui Allah, prinde nițeluș viață, spune, măcar o dată, fetiță neprihănită, ceva nelalocul lui, să te apuc de gît și să te tăvălesc în țărînă, să te trag de păr, să te ameninț că-ți scot cu degetele ochii tăi verzi de șarpe!

Îmi amintesc, tremurînd de plăcere și ranchiună, ziua cînd, lovindu-l cu o piatră în picior, l-am făcut să se încovoaie de durere. Dar el, socotindu-se om matur, binecrescut, m-a privit de sus și cu un surîs perfid în ochi, m-a apostrofat:

— Cît o să dureze copilăriile astea, Feride?

„Bine, dar la tine cît or să dureze stîngăcia, fandoseala și fițele astea de fecioară din alte vremi, care așteaptă să fie pețită?"

Bineînțeles, nici nu se punea problema să-i spun cu adevărat aceste cuvinte... Aveam, să nu-mi fie de deochi, vreo treisprezece-paisprezece ani. O fată la vîrsta asta nu hărțuiește prea mult pe un tînăr care-i întîmpină cu atîta gentilețe grosolăniile. Ca și cum mi-ar fi fost frică să nu-mi scape fără voie vreo vorbă mai deplasată, îmi acopeream gura cu mîna și dispăream în colțurile singuratice ale grădinii, unde-l boscorodeam în largul meu.

Era o zi ploioasă. La parterul vilei, Kâmran discuta despre toalete cu cîteva rude, femei care-i cereau părerea în legătură cu culoarea veșmintelor de iarnă pe care intenționau să și le facă.

Într-un ungher, eu, cu vîrful limbii afară și ochii ajunși sașii de atîta concentrare, eram ocupată să-mi cîrpesc mîneca unei bluze rupte. Nu m-am putut stăpîni. Am prins să chicotesc.

— De ce rîzi? mă întrebă vărul meu.

— De nimica... Mi-am amintit ceva...

— Ce?

— Nu spun...

— Hai, nu mai fă nazuri... Doar pe tine, oricum, tot te ia gura pe dinainte... Pînă la urmă tot ai să spui, vrînd-nevrînd...

— Atunci, nu te supăra... În timp ce tu discutai cu doamnele despre toalete, m-am gîndit că Allah a săvîrșit o greșeală cînd te-a creat pe tine... Tu ar fi trebuit să fii fată... Dar nu la vîrsta pe care-o ai acum... Ci așa, cam de vreo treisprezece-paisprezece ani...

— Bine. Și mai departe?

— Ținînd seamă de faptul că adineauri, pînă să cos o nimica toată, mi-am ciuruit degetul, eu ar fi trebuit să fi fost un bărbat de douăzeci-douăzeci și doi de ani...

— Ei, și mai departe?

— Mai departe, ce să fie? Cu voia lui Allah și a profetului, te-aș fi luat de nevastă și basta!

În cameră au răsunat hohote de rîs. Am ridicat capul și am văzut că toți ochii mă privesc.

Una din musafire m-a provocat:

— Bine, dar și acum e posibil așa ceva, Feride.

Am înmărmurit. Făcînd ochii mari am întrebat-o:

— Cum?

— Cum să fie! Îl iei pe Kâmran... El se ocupă de toaletele tale, îți cîrpește rochiile și tu vezi de treburile din afara casei..

M-am ridicat, mînioasă, de la locul meu. Dar mînia mea se adresa mai mult mie însămi. Meritasem din plin aceste cuvinte. Nu eram eu nici altfel prea versată în tachinări, însă nepricopsita asta de zdreanță din mîna mea îmi absorbise în întregime atenția.

Cu toate acestea, vorba zicalei: „Cine-i vinovat, e și bătăios", am trecut din nou la atac:

— Imposibil n-ar fi, într-adevăr, dar cred că pentru Kâmran bei ar fi tare neplăcut, căci dacă, Doamne ferește, s-ar isca în casă o ceartă, ce s-ar întîmpla, oare, cu vărul meu? Cred că dumnealui încă nu a uitat piatra care, pe vremuri, i-a turtit finele piciorușe...

Am ieșit din cameră, păstrîndu-mi cu străşnicie o seriozitate bizară față de cascadele de rîs ale celorlalți. Și totuși, la ușă, iar m-am întors:

— M-am purtat cum nu trebuie, mai mare rușinea pentru o fată care merge pe al paisprezecelea an, dar, în sfîrșit, poate că mă veți scuza.

Am urcat în odaia mea, lovind cu sete tocurile de treptele scării de lemn și trîntind ușile. M-am aruncat pe pat ca o minge. Jos, hohotele de rîs continuau. Cine știe, probabil că se distrau pe socoteala mea... N-aveau decît!

Poate că n-ar fi rău deloc să mă mărit cu Kâmran. Căci, pe măsură ce trece timpul și ne mărim amîndoi, devine tot mai problematic prilejul de a-l provoca la o ceartă. S-ar părea că, în afară de căsătorie, nu mai există altă posibilitate ca, prinși într-o bătaie zdravănă, măcar o dată, o singură dată, să dau drumul la toată ranchiuna pe care i-o port.

La sfîrșitul vacanței de vară, școala noastră era în mare fierbere; această agitație nu s-a domolit decît abia cu trei luni înainte de examene.

Cauza? Primăvara! De Paște, colegele mele catolice care împlineau treisprezece-paisprezece ani, primeau întîia cuminecătură: se logodeau cu Iisus, îmbrăcînd rochii de mătase albă, lungi pînă la pămînt și acoperindu-se cu văluri de tul aidoma celor de mireasă.

Această sărbătoare a logodnei celeste se săvîrșea între luminări aprinse și cîntări la orgă, în fumul de tămîie și smirnă care, amestecîndu-se cu parfumul florilor de primăvară revărsate pretutindeni, devenea și mai dens, mai greoi. Era ceva foarte frumos. Dar ce păcat că în lunile de vară care urmau acestei sărbători, perfidele mele colege dădeau numaidecît dovadă de infidelitate față de logodnicul lor, îl înșelau pe Iisus cel cu ochii albaștri și cu fața pală, ca de ceară, cu primul ieșit în cale, dacă nu chiar cu mai mulți.

Scrisori, fotografii, flori în semn de amintire, și mai știu eu ce alte fleacuri, cîte nu aduceau colegele mele, la deschiderea școlii, într-un colț misterios al geamantanului!

Știam ce discutau cînd se plimbau în grupuri mici prin grădină. Nu trebuia să depun cine știe ce efort ca să înțeleg că fotografiile ascunse sub imaginile poleite și colorate de îngeri și sfinți, care erau dăruite drept răsplată celor mai neprihănite și mai evlavioase fete, aparțineau unor tineri pămînteni! Nu scăpam din vedere nici una din poveștile pe care vreo fată, într-un ungher al grădinii, o șoptea la urechea prietenei sale, cu vocea atît de scăzută, încît nici gîzele ce zburau în jur n-ar fi fost în stare s-o audă.

În acest anotimp fetele se separau în grupuri de cîte două-trei persoane perfect sudate între ele.

Eu, săraca de mine, rămîneam singură în clasă și în grădină. În fața mea deveneau de-a dreptul mute. Se fereau de mine mai mult decît de maici. Pentru ce? o să mă întrebați dumneavoastră. Pentru că eram limbută; după cum spunea „unchiul cu barbă", mă lua gura pe dinainte. Auzeam, de exemplu, de un schimb nevinovat de flori pe care l-a făcut una dintre fete cu un tînăr vecin, prin grilajul grădinii? Gata! Dădeam sfoară în țară prin curtea școlii, strigînd în gura mare. Mai mult, dovedeam chiar fanatism în direcția aceasta.

Îmi amintesc foarte bine. Într-o seară de iarnă, ne făceam lecțiile în sala de lectură. O fată silitoare numită Michèle a căpătat învoire de la maică să mediteze la istoria Romei pe o colegă grea de cap, cu care se retrăsese în ultima bancă. În tăcerea sălii de lectură s-a auzit deodată un sughiț de plîns. Maica și-a ridicat capul:

— Ce-i cu tine, Michèle, plîngi? De ce?

Michèle și-a acoperit fața udă de lacrimi.

În locul ei, am dat eu răspunsul:

— Michèle e îndurerată de pieirea celor din Cartagina.

În clasă au izbucnit hohote de rîs.

Într-un cuvînt, aveau dreptate colegele mele să nu mă primească printre ele. Dar nu era prea plăcut să rămîn complet izolată și să fiu tratată drept un copil zvînturatec, deși devenisem o fată în toată firea.

Pășeam într-al cincisprezecelea an. Vîrsta la care, mai mult sau mai puțin, mamele noastre deveneau mirese, vîrsta la care bunicile noastre alergau grăbite la fîntîna-oracol de la Eyüp, șoptind înspăimîntate: „Vai, de n-am rămîne fete bătrîne!"

Nu crescusem prea mult în înălțime. Dar, în ciuda felului meu colțuros de a fi, neașteptate rotunjimi începeau să se contureze în trupul meu încă nedeslușit; lumini, culori neașteptate prindeau să-mi înflorească pe chip.

Din cînd în cînd, „unchiul cu barbă" mă lua de mînă și trăgîndu-mă lîngă fereastră îmi apropia fața de a sa, de parcă și-ar fi vîrît-o în ochii săi miopi, și exclama: „Ce ten e ăsta, fato? Ce culoare-i asta?! Percal de cea mai pură calitate! Nici n-o să pălească, nici n-o să se învechească!

Haide, dragă, așa trebuie să arate o fată? Un trup pietros și plin, o față parcă vopsită cu pensula... Cînd mă priveam în oglindă mi se părea că văd o păpușă din vitrina unui magazin de duzină, și atunci, scoțînd limba și privind sașiu, mă distram pe socoteala propriei mele ființe.

Dintre vacanțe, pe cea de Paști o îndrăgeam cel mai mult. Cînd m-am dus la Kozyatagî să-mi petrec aceste două săptămîni, era vremea cireșelor; cireșii care străjuiau de la un capăt la altul tot gardul dinspre stradă al grădinii celei mari, gemeau de rod.

Îmi plăceau mult cireșele. Aceste cincisprezece zile trăiam, ca și vrăbiile, aproape numai cu cireșe. Nu concepeam să mă întorc la școală pînă ce nu isprăveam și ultimele fructe rămase în vîrful pomilor, pe cele mai înalte crengi.

Într-o seară, cocoțată în vîrful unui pom, mîncam cireșe și mă distram proiectînd departe, cu un bobîrnac, sîmburii.

Nu ziceți că unul dintre sîmburi a nimerit chiar vîrful nasului unui vecin în vîrstă care tocmai trecea pe drum?

Bietul om nu reușise să înțeleagă ce s-a petrecut. Se uita mirat jur-împrejur, dar nu-l ducea mintea să privească spre pom.

Dacă n-aş fi făcut zgomot, dacă nu m-aş fi mişcat de la locul meu, poate că n-ar fi observat nimica şi şi-ar fi văzut de drum, închipuindu-şi că vreo pasăre obraznică a lăsat să-i cadă un sîmbure în timp ce trecea pe deasupra lui.

Dar, deşi mi-era nespus de ruşine şi de frică, nu m-am putut abţine şi am izbucnit în rîs.

Cînd dădu cu ochii de o fată trupeşă, aşezată călare pe o creangă şi rîzînd cu neruşinare, nu s-a mai stăpînit şi încruntîndu-se cumplit, îmi spuse:

— Bravo, nu m-am aşteptat deloc la una ca asta de la o coşcogeamite domnişoară ca dumneata, în toată firea...

Dacă în clipa aceea s-ar fi deschis pămîntul, aş fi intrat în el de ruşine. Cine ştie ce culori o fi căpătat bietul percal! Cu toate că mă păştea primejdia de a cădea din pom, mi-am încrucişat mîinile deasupra corsajului şorţului de şcoală şi mi-am plecat capul:

— Iertaţi-mă, domnule, n-a fost cu intenţie, zău... Un accident, sau mai bine zis, o lipsă de atenţie...

Gestul acesta naiv de rugăminte era un gest la care recurgeau la şcoală maicile şi elevele pioase cînd se rugau la Maica Domnului sau la Iisus. Eficienţa lui fusese, oricum, experimentată de multe ori. După faptul că, în răstimp de secole, cu acest mod de a implora au fost înduplecaţi înşişi Mama cu Fiul, socotisem că şi pe bătrînelul acesta avea să-l dea gata.

Nu mă înşelasem în presupunerea mea. Vecinul fu amăgit de tremurul din vocea mea, de pocăinţa mea simulată. Se îmblînzi. Ba, simţind chiar nevoia să-mi spună ceva plăcut, grăi:

— Nu te gîndeşti că asemenea neatenţii pot dăuna unei domnişoare binecrescute ca dumneata?

Deşi înţelegeam extrem de bine unde bătea, am făcut ochi mari, a nedumerire:

— Pentru ce, oare, domnule?

Se uită la mine atent, punîndu-și mîna streașină la ochi, ca să se ferească de razele soarelui ce cădeau pieziș, și rîse:

— De exemplu, aș putea șovăi să te aleg ca noră.

Am rîs și eu:

— În privința asta sînt asigurată, domnule: chiar dac-aș fi o fată cuminte, cuminte de tot, tot nu m-ați alege.

— De unde știi?

— Pentru că am păcate mult mai mari decît cățăratul pe copaci și bombardarea cu sîmburi de cireașă... Mai întîi și mai întîi, nu-s bogată... Și după cîte am auzit eu, unei fete fără zestre nu i se prea întîmplă să fie luată în seamă... Apoi nici frumoasă nu sînt... Și dac-ar fi să-mi spun părerea, acesta e un cusur mai mare decît sărăcia...

Cuvintele mele îl amuzaseră tare pe domnul cel bătrîn:

— Dumneata urîtă, fata mea?

Am mormăit:

— Nu-i cazul să negați, parcă nu mă cunosc eu pe mine? Ce, așa trebuie să arate o fată? O fată se cuvine să fie înaltă, să aibă părul blond, ochii albaștri sau verzi...

Pesemne că acest domn bătrîn a fost altădată cam glumeț... Privindu-mă ciudat, mi s-a adresat iarăși, cu vocea schimbată:

— Ah, sărmană copilă, oare ai tu vîrsta la care să-nțelegi ce înseamnă frumusețea, la care să-ți dai seama ce ești tu însăți? Ei, dar să nu mai vorbim!... Ia spune, cum te cheamă?

— Pitulicea...

— Ce fel de nume-i ăsta?!

— Pardon, așa mi se zice la școală... Adevăratul meu nume e Feride. Un nume rotunjor și lipsit de grație ca și mine.

— Domnișoară Feride... și numele pe care-l porți e la fel de frumos, fii sigură... Măcar de-aș găsi pentru fiul meu o fată care să-ți semene...

Nu știu de ce îmi făcea plăcere să sporovăiesc cu acest bărbat cu vocea blîndă și maniere alese.

— Înseamnă, în acest caz, că voi putea da și în dumnealui cu sîmburi!

— Bineînțeles, bineînțeles... Mai încape îndoială!...

— Ei, și-acum permiteți-mi să vă dau cîteva cireșe. Ca să-mi dovediți că m-ați iertat, trebuie să le primiți, neapărat... Numai două minute...

Cu ușurința unei veverițe, am început să mă cațăr pe ramuri. Bătrînul vecin, acoperindu-și ochii cu mîinile, striga:

— Vai, troznesc crengile... Eu am să fiu de vină... O să cazi, domnișoară Feride!

Eu nu mă sinchiseam de neliniștea lui și-i răspundeam:

— N-aveți nici o grijă! Sînt atît de deprinsă cu căzutul din copaci! Dacă am fi mai aproape, ați vedea urma proaspătă a unei răni. Un semn așa de mare încît pune capac la toate celelalte frumuseți ale mele...

— Vai, copila mea... ai să cazi...

— Gata, domnule, gata... Numai că nu știu cum am să vi le dau. Am găsit, domnule, am găsit o soluție și la asta...

Am scos din buzunarul șorțului batista și, umplînd-o cu cireși, am legat-o ca pe-o bocceluță:

— Să nu vă fie scîrbă... Nu m-am șters încă la nas cu ea... E curată de tot... Și-acum, vă rog s-o prindeți fără să cadă... Atenție! Una... două... trei!

Cu o agilitate neașteptată, bătrînul vecin prinse batista cu cireșe:

— Îți foarte mulțumesc, copila mea. Numai că acuma nu știu cum am să-ți restitui batista?

— N-are nici o importanță... V-o fac cadou.

— Cum se poate?

— De ce să nu se poată?! În fine, mai e ceva. În cîteva zile mă-ntorc la pension... În școala noastră există un obicei. În vacanță, fetele cochetează cu tinerii; și-apoi, cînd se deschide școala, își povestesc cu lux de amănunte aceste aventuri... Pentru că eu nu mă pricep încă la chestiile astea, nu mă bucur de o bună reputație printre ele. În față nu îndrăznesc să-mi spună nimica, dar mai mult ca sigur că se distrează de

nerozia mea... De data asta eu mi-am pus ceva în gînd... Cînd merg la școală, am să stau dusă pe gînduri, cu capul aplecat, ca și cum m-ar apăsa o taină. Am să surîd melancolic. Ele mă vor întreba: „Ai ceva, Pituliceo?" Eu, molatec: „Nu... Ce să am?" Nu mă vor crede, nu-mi vor da pace. Atunci eu am să le spun: „Bine, dacă țineți morțiș... Dar nu veți sufla nimic, la nimeni, jurați!" Am să ticluiesc una, bună de tot!

— Ce anume?

— Faptul că v-am cunoscut îmi ușurează minciuna... Am să le spun: „Am cochetat peste zidul grădinii cu un bărbat înalt, blond". Natural că n-am să le pot spune „cu păr alb"... De altfel, am impresia că și dumneavoastră, cînd ați fost tînăr, erați blond... Cunosc firea colegelor mele: „Ce-ați discutat?" or să mă descoasă ele... „A zis că mă găsește frumoasă." Și-mi voi întări spusele prin jurămînt. Bineînțeles, nu merge să le destăinui că i-am dat cireși în batistă... Am să zic și eu că erau trandafiri... Dar nici așa nu-i bine... Nu-i prea obișnuit să dăruiești trandafiri în batistă... Ei, am să le spun că i-am dat cadou batista mea și cu asta, basta!

Acum făceam haz cu bătrînul vecin, deși, cu puțin înainte, era gata-gata să ne certăm la cuțite. Cînd ne-am despărțit unul de altul, ne-am făcut semne amicale cu mîna.

*

În vara aceluiași an, din pricina acestui nărav de a mă urca în copaci, am mai pățit ceva.

Era o noapte de august, cu clar de lună. La vilă venise un cîrd de musafiri. Printre ei se afla o văduvă de vreo treizeci de ani, Neriman, ale cărei vizite, cînd și cînd, erau socotite ca un eveniment de mare cinste. De la mătușile mele care, în afară de ele însele, nu îndrăgeau pe nimeni pe lumea asta, și pînă la slujnicele stupide, toți erau orbiți de această femeie.

Soțul lui Neriman, pe care ea, după cîte se vorbea, îl iubise foarte mult, murise cu un an în urmă. Din acest motiv, Neriman se îmbrăca veșnic în negru. Dar eu aveam o vagă

presimțire că dacă negrul nu s-ar fi potrivit de minune chipului ei blond, doliul n-ar mai fi continuat și toaletele cernite ar fi fost zvîrlite la gunoi cu toptanul.

Cu aceleași gesturi cu care ar fi mîngîiat vreun cățel ori pisică, Neriman a încercat să mă momească și pe mine. Dar nu știu de ce, pe mine nu mă atrăgea. Ceva nu era în ordine între noi două. Avansurile pe care mi le făcea îmi stîrneau întotdeauna aversiune.

Totuși, sînt obligată să recunosc că Neriman era excesiv de frumoasă. Ceea ce nu puteam suferi la ea era extrema ei cochetărie. Cînd se afla numai între femei, treacă-meargă, dar dacă, pe neașteptate, se nimerea să pice și un bărbat, devenea de nerecunoscut. Chipul ei, vocea, hohotele de rîs, privirile, deveneau complet altele. Pe scurt, femeia aceasta era incomparabil mai versată decît colegele mele de școală ce sub masca inocenței induceau lumea în eroare...

De fiecare dată cînd se deschidea vorba despre soțul ei, ofta: „Ei, în sfîrșit, pentru mine viața s-a încheiat", și juca un rol de un tragism atît de contrafăcut, că mă uluia. În timp ce ea proceda astfel, eu, înfuriată strașnic, îmi spuneam în sinea mea: „Numai să-ți iasă în cale unul care să-ți convină, și-o să vedem noi!"

În vila noastră nu exista nimeni de-o seamă cu ea. Natural, inerta Necmiye era scoasă din cauză: ea nu putea fi considerată un om viu. Mătușile mele erau femei cu părul cărunt. Exceptînd micile bîrfeli despre cutare ori cutare, pe care le schimbau, din cînd în cînd, cu ele nu avea altceva de discutat. Atunci, atunci?!

Aveam eu unele presupuneri în privința cauzei care o aducea pe Neriman la vilă. Pesemne că pusese ochii pe neghiobul meu văr. Ca să se mărite cu el? Nu cred. Ca o văduvă care apropie treizeci de ani să rîvnească la căsătoria cu un bărbat de douăzeci, ar fi fost o prea mare nerușinare; chiar dacă ea nu s-ar fi dat înapoi din fața unei asemenea necuviințe, le-ar răbda oare inima pe vigilentele mele mătuși să-și lase puiul inocent răpit de uliu? Atunci, atunci?

Exista vreun „atunci"?! Pînă ce tînăra văduvă o să vîneze o nouă căsătorie care să-i satisfacă setea de lux și fantezia, o să se amuze într-o aventură amoroasă cu vărul meu.

L-am numit pe Kâmran neghiob, dar din furie... Pe cînd el, ce șarpe viclean era, din soiul celor care mușcă pe ascuns, deși pare cuminte și supus. Ține cu tot dinadinsul să nu se observe nimic în timp ce vorbește cu Neriman, dar mie îmi poate scăpa ceva?

În timp ce mă păruiesc cu copiii, sar coarda sau, lungită pe jos, îmi dau în cărți, sînt cu ochii numai pe ei doi. Femeia e pe punctul de a pune mîna pe vărul meu... Din cînd în cînd, trec pe lîngă ei ca din întîmplare, de parcă habar n-aș avea de nimic... Ei imediat tac... Sau schimbă vorba. „Să facă ce vrea, ce te privește!" îmi veți spune. Se poate să nu mă privească? Chiar dacă Kâmran mi-ar fi dușman, dar oricum, e vărul meu... Pot eu tolera ca o femeie, despre care nu-i limpede în ce ape se scaldă, să-l strice?

Ce spuneam... Da, era o noapte de august cu clar de lună. Pe veranda din fața chioșcului, la lumina unui felinar devenit de prisos, într-un grup mai mare, ei discută și rîd.

Pentru că hohotele de rîs, armonioase și calculate ca niște savante triluri, ale lui Neriman mă călcau pe nervi, mă îndepărtasem de una singură, cufundîndu-mă în întunericul copacilor, într-un colț al grădinii.

Hăt, în celălalt colț, exista un platan bătrîn; o parte din crengile lui cădeau în grădina vecină. Deși sărmanul de el nu avea nici un fruct — doar era un copac neroditor, cu totul nefolositor — îmi era drag aerul lui de înțelept. Mă urcam și mă plimbam pe crengile lui groase și resfirate, pe care le puteai străbate fără nici o frică, sau mă întindeam pe ele în tihnă ca pe o sofa.

Și în noaptea aceea am făcut la fel; m-am urcat pe o creangă destul de înaltă și m-am așezat.

Puțin mai tîrziu mi-a ajuns la urechi un zgomot ușor de pași, urmat de un hohot înăbușit de rîs.

Pe loc am devenit numai ochi şi urechi... Şi ce credeţi că mi-a fost dat să văd? Vărul meu se îndreaptă spre mine împreună cu preafericita văduvă!

Ca un pescar care vede că peştele s-a apropiat de undiţă, aşa eram eu, din creştet pînă-n tălpi numai atenţie. Mi-era teamă ca nu cumva să fac zgomot. Teamă zadarnică!

Ei erau aşa de transportaţi, încît chiar de-aş fi bătut toba de-acolo de unde eram aşezată, tot n-ar fi băgat de seamă. Neriman mergea înainte. Văru-meu, ca un rob arab, în urma ei cu patru-cinci paşi. Pentru că n-aveau puteri magice ca să-şi continue drumul şi prin ziduri, s-au oprit sub copacul unde mă aflam eu.

„Veniţi, puişorii mei, veniţi, mieluşeilor. Allah v-a trimis la mine. O să vorbim noi la urmă... O să ne străduim, pe cît ne-o sta cu putinţă, să vă lăsăm o amintire de neuitat din această poetică noapte cu clar de lună."

Nu ziceţi că, în acest moment chiar, începe să ţîrîie un greier? Înnebuneam. Nu mă lăsa să aud discursul pe care vărul meu îl ţinea preafericitei văduve. Dac-aş fi putut, aş fi strigat: „Nenorocitule, de ce să-ţi fie frică? Cine poate fi în locurile astea! Dă-ţi drumul la voce!"

Doar cîteva vorbe ca „Neriman, draga mea, îngerul meu", au ajuns la urechea mea în timpul acestei declaraţii. Am început să tremur ca varga. Mă temeam ca nu cumva să cad ori să fac vreun zgomot, să stîrnesc foşnetul frunzelor. Între timp am prins şi cîteva cuvinte de-ale lui Neriman: „Te rog, Kâmran bei, te rog..."

Pînă la urmă glasurile încetează. Neriman merge încet spre zid, şi, ca şi cum în grădina vecină ar fi putut vedea altceva decît întunericul, se ridică curioasă pe vîrfuri ca să se uite.

Fireşte că, în această situaţie, stătea întoarsă cu spatele spre Kâmran care s-ar părea că nu prea ştie ce să facă...

Văd deodată că vărul meu merge la ea şi-şi ridică mîinile... Inima îmi bate tare: „În sfîrşit, i-a venit mintea la cap, şi-o să-i tragă o bătaie zdravănă femeii ăştia rele"

îmi zic eu. Dacă Kâmran ar face așa, eu aș sări din copac, plîngînd, și aș încheia pace cu el pînă la moarte. Dar bestia nici gînd să facă așa. Cu o forță nesperată de la mîinile lui de fată, de un alb imaculat, de la brațele lui scheletice, o prinde mai întîi de umeri, apoi de încheieturile mîinii. S-au îmbrățișat strîns, strîns lipiți unul de altul; la lumina lunii care aleargă printre frunzele platanului, le văd părul amestecîndu-li-se.

Ce rușine, Doamne, ce rușine! Tot corpul îmi tremură, ca scuturat de friguri. Deși cu puțin înainte hotărîsem să le fac o farsă de toată frumusețea, acum tremur de frică să nu mă observe. Cît de mult voiam ca, preschimbată într-o adevărată pasăre, să zbor peste crengi către cer, să pier printre razele lunii, să nu mai văd chipurile oamenilor acestei lumi!

Deși îmi apăsam buzele cu degetele, mi-a scăpat totuși un sunet. A fost, pesemne, un țipăt. Dar, cum l-au interceptat cei de jos, s-a prefăcut într-un hohot de rîs. Merita să vezi uluirea, tulburarea neobrăzaților în clipa aceea! Preafericita văduvă care, pînă adineaori, îți făcea impresia că nu atinge pămîntul cu picioarele, ci plutește, fluidă ca lumina lunii, acum fugea de-i sfîrîiau călcîiele, ciocnindu-se bezmetic de copaci și răsucindu-și gleznele.

Primul impuls al verișorului meu a fost ca și el să facă la fel. Dar, după ce se îndepărtă puțin, se gîndi, se răzgîndi și se întoarse, spășit.

Pentru că nu fusesem în stare să găsesc altceva mai bun de făcut, eu continuam și acum să rîd. Iar el începu să dea tîrcoale cu fățărnicie pe sub copac, ca vulpea din faimoasa fabulă *Corbul și vulpea*. Pînă la urmă, lăsînd la o parte rușinea și jena, mi se adresă:

— Feride dragă, nu vrei să te dai nițeluș jos?

M-am oprit din rîs; cu un glas grav i-am răspuns:

— La ce?!

— Așa... Am ceva de discutat cu mata...

— Eu n-am nimic de discutat cu dumneata... Nu mă deranja...

— Feride, lasă gluma...

— Gluma!? Tot nu înțeleg!

— Ei, prea întreci orice măsură! Dacă n-ai de gînd să vii tu jos, știu și eu să urc sus la tine.

Ambele alternative erau la fel de neîmbietoare. Cum să nu-ți vină să rîzi, gîndindu-te că delicatul și elegantul meu văr, care se trecea tot cu firea cînd vedea o băltoacă minusculă pe drum și mai înainte de a se hotărî s-o sară, privea de trei-patru ori cînd la apă, cînd la pantofii săi, că acest domn, care, cînd să se așeze pe-un scaun, își prindea cu vîrful degetelor dunga pantalonilor și și-o trăgea în sus, are acum gust să se urce în copac!

Dar el, în noaptea asta, părea preschimbat într-o jivină. Apucîndu-se de una din crengile apropiate, își făcu vînt pe trunchiul copacului și se pregătea să se urce mai sus...

Nu știu de ce, dar ideea că în noaptea asta, în copacul ăsta, voi ajunge față în față cu el, mă scotea din minți. Dacă se va întîmpla așa ceva, avea să iasă o nenorocire. Dac-am să-i văd ochii verzi de șarpe privindu-mă de aproape, nu vom mai fi doi oameni, ci două păsări de pradă care se înfruntă pe viață și pe moarte printre crengi, lovind cu sete din aripi... Am să-i scot ochii și după aceea, negreșit, că unul din noi va fi aruncat jos.

Dar, inexplicabil și pentru mine, nu găseam nimerit să dau în vileag nebunia care mă cuprinsese. Sculîndu-mă în picioare, i-am poruncit răspicat:

— Oprește-te acolo!

El nu s-a sinchisit, nici nu mi-a răspuns măcar. Ridicîndu-se pe creanga pe care abia o urcase, începu să privească mai sus.

— Oprește-te, altfel va fi rău... Știi că eu sînt pitulice. Copacii sînt împărăția mea... Nu pot îngădui ca altcineva, în afară de mine, să-mi încalce meleagurile...

— Ce ciudat fel de a vorbi ai, Feride!...

Într-adevăr, ciudat fel de a vorbi!

Neavînd încotro, mi-am luat o atitudine batjocoritoare. Pregătindu-mă să mă urc și mai sus în caz că, totuși, s-ar apropia, i-am spus:

— Știi că eu te respect și mi-ar părea rău dacă aș fi obligată să te zvîrl jos din copac. Ar fi tragic ca glasul dumitale, care puțin mai înainte suna atît de melodios, să o dea brusc prin văicăreli.

Și imitîndu-i vocea, izbucneam în hohote de rîs.

— Vorbim noi acuma!

Spaima îl făcuse curajos și dibaci. Fără să ia în seamă amenințarea mea, continua să se cațere pe creangă.

În copac s-a încins un adevărat joc de-a prinselea. Cînd el se apropia, eu mă urcam mai sus. Dar crengile se subțiau din ce în ce. O clipă mi-a trecut prin gînd să sar zidul și să fug. Abia că dacă voi face așa voi cădea în capcană, căci se putea întîmpla să mă lovesc și eu să fiu aceea care să strig și să mă vait în locul vărului meu.

Totuși, cu orice risc, nu trebuia să ne apropiem unul de altul în această noapte. Schimbînd tactica, l-am întrebat:

— Oare putem să aflăm pentru ce doriți cu atîta ardoare să vorbiți cu mine?

La aceste vorbe și el s-a schimbat; s-a oprit, luînd o atitudine serioasă.

— Nouă ne arde de glumă, dar chestiunea e cît se poate de importantă, Feride. Mi-e frică de tine...

— Nu zău! Și ce din mine, mă rog, vă stîrnește frica?

— Să nu te trezești spunînd vrute și nevrute...

— Nu asta fac zilnic?!

— Dar cele petrecute în noaptea asta nu se aseamănă cu lucrurile de totdeauna...

— Parcă cine știe ce lucruri extraordinare s-ar fi petrecut în noaptea asta?!

Kâmran obosise și se întristase tare mult. Fără să se mai gîndească la ținuta-i impecabilă, s-a așezat pe una din crengi; deși ar fi dorit să lase impresia că încă mai glumea, părea gata-gata să izbucnească în plîns.

Nu pentru că aş fi vrut să-l cruţ, ci pentru că nu mai puteam să suport cu nici un chip să vorbesc cu el, pentru a scăpa o clipă mai devreme de acest supliciu, i-am zis:

— N-ai grijă, poţi fi sigur că n-ai de ce te teme. Întoarce-te imediat la musafiri. Mai mare ruşinea...

— E o promisiune, Feride? Juri?

— Promisiune, jurămînt, ia-o cum vrei.

— Să te cred?

— Eu zic că da... Nu mai sînt atît de copil ca altădată...

— Feride...

— Şi apoi, parcă ştiu cine ştie ce, ca să-ţi fie frică să nu-mi dau drumul la gură! Eu stau singură cuc în copacul meu...

— Ştiu şi eu! Dar nu-mi vine să cred...

— Cu siguranţă că urmăresc eu ceva afirmîndu-ţi că sînt aproape o domnişoară. Haide, scumpul meu văr... Nu mai fii trist. Există unele lucruri pe care un copil le remarcă, dar pe care o fată care a început să se facă mare nici nu le mai bagă în seamă... Haide, fii liniştit...

Se părea că spaima lui Kâmran se preschimba încet în uluire. Ridicîndu-şi capul stăruitor de parcă ar fi vrut să mă vadă cu orice preţ, îmi spuse:

— Cît de neobişnuit vorbeşti, Feride!

Dacă conversaţia noastră ar mai fi durat, cine ştie unde-am fi ajuns. Am strigat cu o violenţă prefăcută:

— Destul! Dacă mai prelungeşti discuţia, îmi iau promisiunea înapoi... Te previn..! Treaba ta!

Ameninţarea aceasta îl înspăimîntă. Coborî domol din copac şi, ca şi cum s-ar fi ruşinat să meargă spre partea în care plecase Neriman, o luă în direcţie opusă.

După noaptea aceea, fericita văduvă nu s-a mai arătat pe la vilă. Cît despre Kâmran, am simţit că el s-a temut de mine timp îndelungat. De fiecare dată ce cobora în Istanbul, îmi aducea cadouri: o umbreluţă japoneză cu desene, batiste şi ciorapi de mătase, o oglinjioară în formă de inimă, o geantă cochetă...

Care era semnificația că mi se dăruiau mie aceste lucruri ce se potriveau mai curînd unei tinere cochete decît unei copile necioplite ca mine? Ce altceva puteau să însemne decît o mită aruncată Pitulicei, pentru ca să-și închidă pliscul și să nu vorbească ce nu trebuie?

Ajunsesem la vîrsta cînd guști plăcerea unei atenții. Și apoi, aceste obiecte frumoase mă încîntau. Dar, nu știu de ce nu voiam să arăt nici lui Kâmran, nici altcuiva că acordam vreo importanță acestor daruri.

Cînd scăpam pe jos, în praf, umbrela mea împodobită cu căsuțe din bambus și fete japoneze cu ochii oblici și nu o ridicam, iscam automat dojana mătușilor mele:

— Feride, așa știi tu să prețuiești cadourile care ți se dau?!

Într-o zi, le stîrnisem niște țipete disperate cînd am schițat gestul de a umple cu fructele zemoase din mînă geanta mea pentru care, cînd îi atingeam pielea ei moale și lucioasă, resimțeam un adevărat respect.

Dacă aș fi fost mai șireată, cîte avantaje aș fi putut trage de pe urma spaimei acesteia a lui Kâmran! Prin mici șantaje, cîte alte lucruri nu l-aș mai fi putut sili să-mi ia!

Dar pe de altă parte îmi venea să sfîșii, să sparg, apoi plîngînd, să calc în picioare chiar aceste obiecte pe care le îndrăgeam atît. Nu era chip să-mi treacă ciuda, supărarea față de vărul meu.

În alte veri, pe măsură ce se apropiau zilele de redeschidere a școlii, mă apuca durerea de cap și vedeam negru în fața ochilor. Pe cînd în anul acela, abia am așteptat să mă despart de casa mătușii și de oamenii din ea.

Era într-o duminică, în primele săptămîni de școală. Maicile ne duseseră la plimbare prin părțile Kâgîthaneului.

Călugărițele nu prea agreau plimbare pe stradă, dar nu știu cum se întîmplă că în ziua aceea se înserase și noi încă nu ne întorseserăm.

Eu încheiam rîndul. Fără să bag de seamă, la un moment dat m-am trezit la o mare distanță de colegele mele. Vor fi crezut că sînt în frunte după obiceiul meu de totdeauna, căci nimeni nu reacționă. Tocmai atunci, lîngă mine se desluși o umbră. Mă uit, Michèle...

— Tu ești, Pituliceo? De ce mergi singură și așa de încet?

I-am arătat batista legată în jurul gleznei piciorului drept.

— Probabil nu ai observat că puțin mai înainte, pe cînd mă jucam, am căzut și m-am rănit la picior...

Michèle nu era fată rea. I se făcu milă de mine.

— Te ajut eu, dacă vrei.

— Doar nu ai de gînd să-mi propui să mă iei în cîrcă?

— Bineînțeles că nu... Nu-i posibil... Dar pot să te susțin de braț, nu? Nu așa... Prinde-mă cu un braț pe după umeri... Mai cu nădejde. Eu te prind de mijloc. Așa devii mai ușoară. Cum e? Nu simți mai puțină durere cînd mergi?

Făcusem după cum îmi spusese. Într-adevăr era mai bine.

— Mersi, Michèle, ești o fată foarte drăguță.

— Știi, Feride, mi se adresă ea, după ce am mers nițel, ce-or să-și închipuie colegele care ne văd în postura asta?

— Ce-or să-și închipuie?

— Că și Feride s-a îndrăgostit... Se destăinuiește lui Michèle...

M-am oprit brusc:

— Spui drept?

— Sigur...

— Atunci încetează imediat să mă mai ții așa.

Cînd i-am dat acest ordin am fost aspră ca un comandant de oști.

Continuînd să mă sprijine, Michèle adăugă:

— Mare idioată ești, cum socotești posibil una ca asta?

— De ce idioată?

— Parcă nu știe toată lumea cum ești tu...

— Ce vrei să spui?

— Nimic... Ca să fiu sinceră, convingerea tuturora e că tu nu poţi avea o aventură... Că nu-i posibil ca tu să cochetezi cu cineva...

— Pentru ce? Mă găsiţi cumva urîtă?

— Urîtă? Nu. Poate chiar frumoasă... Dar destul de naivă, de proastă ca să nu te laşi curtată de cineva...

— Aşa gîndeşti tu despre mine?

— Nu numai eu, ci toată lumea aşa gîndeşte. Circulă o părere unanimă: „În probleme de amor, Pitulicea e o adevărată *gourde*".

Turceasca ei nu o prea înţeleg, dar în franceză *gourde* înseamnă ceva ca tărtăcuţă, dovleac, dovlecel... Oricare dintre accepţiuni ar fi, tot ceva urît e... În fond, cu statura mea scundă, cu corpul meu plinuţ puteam să aduc cu una din speciile astea de cucurbitacee. Şi atunci, dacă după Pitulicea, mi s-o da porecla de *gourde*, mai mare nenorocirea! Trebuia să fac orice ca să înlătur acest pericol care-mi ameninţa profund demnitatea.

Cu un gest pe care l-am învăţat tot de la ea, mi-am lăsat capul pe umărul lui Michèle şi am surîs melancolic, cu o uitătură tainică, plină de înţelesuri:

— N-aveţi decît să credeţi mai departe!

— Ce spui, Feride?

Michèle s-a oprit din mers şi m-a privit nedumerită. Eu am confirmat, plecîndu-mi vinovat capul:

— Din nefericire, aşa-i...

Şi ca să dau şi o mai mare greutate minciunii mele, am uns-o şi cu un suspin.

De uimire, de data asta Michèle şi-a făcut cruce:

— Frumos. Foarte frumos, Feride... Păcat numai că nu cred o iotă.

Biata Michèle era o fată atît de înnebunită după dragoste, încît găsea o plăcere chiar şi în a respira dragostea altuia. Dar, aşa cum îmi mărturisise, ce folos dacă nu-şi putea îngădui să mă creadă şi să se bucure nestingherită.

Făcusem o năzdrăvănie. A o duce la bun sfîrșit era o datorie de onoare. I-am spus:

— Da, Michèle, și eu iubesc.

— Iubești de una singură, Pituliceo?

— Fără îndoială că există reciprocitate, *grande gourde* ce ești!

Nici nu i-a trecut prin minte să-mi dea replica normală: „Tu ești *gourde*, aceasta-i porecla ta", deși, generoasă, îi atribuisem ei, și încă însoțit de un calificativ apreciabil, cuvîntul *gourde* cu care, puțin mai înainte, mă gratificase ea pe mine.

Deci, abia am înfiripat minciuna și am și reușit să mă impun. Ce fericire!

Acum Michèle mă cuprindea în brațe cu o și mai mare afecțiune:

— Povestește, Feride, povestește, cum s-a întîmplat? A, care va să zică și tu! Spune, a iubi e un lucru sublim, nu-i așa?

— Sublim, într-adevăr...

— Cine-i el? E tare frumos tînărul pe care-l iubești?

— Tare frumos.

— Unde l-ai văzut? Cum l-ai cunoscut?

— ...

— Haide, nu mă face să insist atîta...

Doresc din răsputeri să nu-i provoc insistența, dar nu știu ce să ticluiesc, ce să-i spun. Încerc un sentiment de admirație pentru fetele care-și găsesc un iubit real, de vreme ce a găsi și unul imaginar e atît de greu, neînchipuit de greu...

— Haide, Feride... Ce mai aștepți... Sau nu rămîne decît să-mi spui că ai glumit.

Pe loc m-a cuprins îngrijorarea. Glumă? Ferească Dumnezeu! Așaa, eu sînt țărtăcuță sau dovlecel! Am să-ți torn o poveste de dragoste de-ai să rămîi cu gura căscată...

Și cine credeți că mi-a venit în minte ca să-l prezint lui Michèle drept iubitul meu? Kâmran!

— Verișorul meu e cel care îmi face curte...
— Vărul tău blond, pe care l-am văzut anul trecut în parloarul școlii?
— Chiar el.
— Ah, ce frumos!
Am spus doar că Michèle e o ființă creată pentru dragoste. Pînă acum Kâmran a venit la școală de două sau de trei ori... Nu e curios că, întocmai ca o pisică ce adulmecă mirosul de ficat, a alergat la parloar, adulmecînd prezența unui bărbat tînăr? Poate ne-a și spionat!
Răsăriseră stelele. Deși era toamnă, vremea îți sugera atît de mult vara, încît aveai impresia că simți în nări miros de grîne coapte.
Lăsată cu toată greutatea trupului pe umerii lui Michèle, cu capetele atît de apropiate încît ni se atingeau obrajii și părul, am început să-i înșir o poveste:
— Era o noapte mai luminoasă ca asta; ne îndepărtasem de lumea din fața ușii... Eu mergeam înainte, vărul meu, la cîțiva pași în urmă... El îmi spunea niște lucruri minunate, ce anume nu-s în stare să repet... Fiindcă nu vreau... Greierii făceau atîta tărăboi! Am mers, am mers... Din luminișurile preschimbate, în bătaia lunii, în ochiuri lucitoare de apă, intrăm în întunericul copacilor. Apoi ieșim din nou în luminișurile scăldate de lună... După aceea din nou în bezna desișului...
— Ce lungă e grădina voastră, Feride!
Mi-e teamă că am scrîntit-o.
— Nu-i atît de lungă, dar mergem încet, încerc eu să repar nota falsă.
Și continui:
— Am ajuns la capătul drumului... Acolo unde sfîrșește grădina este un platan mare cățărat peste zidul vecin... Călcînd pe vîrful picioarelor, eu mă prefac că mă uit peste zid, în grădina vecină... El își frămîntă mîinile... Ezită. Dorește să facă un gest, dar nu are curajul...
— Dacă erai cu spatele... cum ai văzut toate astea?

— Umbra vărului meu se proiecta pe perete... Aşa se explică...

Desigur că-mi joc de minune rolul, căci în timp ce povestesc toate acestea tremur, vocea mi-e strangulată, îmi dau lacrimi...

— Şi-apoi, Feride? Ei, şi-apoi?

— Apoi... Pe neaşteptate, vărul meu mă prinde de încheieturile mîinilor...

— Ah, ce frumos! Apoi?

— Apoi... Ce ştiu eu!

— În cel mai frumos punct te opreşti...

— Apoi în copac cîntă o pasăre... O pasăre urîtă, greoaie... Ni se face teamă şi fugim...

Nu-mi mai pot ţine lacrimile; cu capul la pieptul lui Michèle plîng în hohote... Nu ştiu cît ar fi durat această izbucnire... Din fericire s-a observat că Michèle şi cu mine ne-am rătăcit. Ne-au căutat, ne-au strigat. Colega mea le-a răspuns:

— Venim, dar nu putem merge iute... Pe Pitulicea o doare piciorul.

— Ai dreptate, Michèle... Doar de-asta şi plîng... Dar acum să încercăm să mergem mai repede...

În noaptea aceea, după ce toţi s-au culcat, în patul meu am continuat porţia de plîns. Dar îmi vine să cred că, de astă dată, lacrimile nu făceau parte din rol, ci au însemnat pur şi simplu o descărcare de ciudă faţă de mine însămi. Dacă pentru a demonstra colegelor că nu sînt o *gourde* luasem hotărîrea să ticluiesc o minciună, pentru ce, ca şi cum n-ar mai fi rămas nici un alt om pe lume, mă oprisem tocmai la vărul meu, pentru care nutream, negreşit, cea mai mare aversiune?!

Mi-am jurat ca a doua zi, de cum mă voi trezi, s-o iau pe Michèle de mînă şi trăgînd-o într-un ungher, să-i mărturisesc că spusele mele de aseară sînt pure născociri.

Dar, ţi-ai găsit! Cînd m-am trezit, a doua zi de dimineaţă, şi ruşinea şi ciuda dispăruseră cu totul. N-am avut

curajul să-i mărturisesc adevărul lui Michèle, care acum mă privea cu alți ochi decît de obicei și care mă trata ca pe un copil suferind.

Încet-încet povestea s-a răspîndit printre colege. Trebuie că Michèle le-a pus cu străşnicie în vedere să nu vorbească despre aşa ceva cu mine, căci pe față nici una nu-mi spunea nimic. Dar privirile, rîsul lor erau pline de aluzii, ceea ce îmi stîrnea o mîndrie ciudată. O vreme m-am socotit obligată să-mi părăsesc năzbîtiile, limbuția. Treceam, în sfîrşit, în ochii tuturora, drept o tînără care-şi iubeşte vărul. În postura asta nu mergea să țopăi, să sar şi să fac nebunii.

Se spune că năravul din fire n-are lecuire: spre seară, cînd, în ultima recreație, la braț cu Michèle, continuam cu voce scăzută să scornesc tot alte şi alte istorii, îmi mai dădea uneori tîrcoale diavolul...

Era tot la întoarcerea dintr-o excursie.

Michèle, care nu ştiu de ce nu ne întovărăşise în ziua aceea, m-a întîmpinat de la poartă şi prinzîndu-mă de mînă, s-a dus alergînd într-un loc mai retras al grădinii:

— Am o noutate pentru tine: ai să te şi bucuri, dar ai să te şi întristezi.

— !!??

— Azi a venit la şcoală blondul tău verişor.

— ...

— Pentru tine a venit, nu încape îndoială. Ah! De-ai fi rămas şi tu cu mine!

Nu credeam. Kâmran să fi venit să mă caute fără să aibă vreo pricină serioasă! Desigur că Michèle s-a înşelat.

Totuşi, m-am abținut să-i pomenesc de îndoiala mea. Prefăcîndu-mă că o cred, i-am replicat:

— Ce poate fi mai firesc decît ca un bărbat tînăr să caute să vadă fata pe care o curtează?

— Aşa-i că-ți pare rău că nu te-a găsit? Nu?

— Te cred!

Michèle m-a mîngîiat pe obraz:

— Totuși, el o să vină din nou, de vreme ce iubește.

— Mai încape vorbă...

În seara aceea, după cină, maica Mathilde m-a chemat și întinzîndu-mi două cutii cu bomboane, cu capacele frumos desenate, legate una de alta cu fir auriu, mi-a spus:

— Ți le-a adus vărul tău.

Maica Mathilde e o persoană care-mi displace total. Dar, în timp ce-mi întindea cutiile, cu greu m-am stăpînit să n-o îmbrățișez și să n-o sărut pe obraji.

Deci Michèle nu se înșelase. Cel care venise la școală fusese într-adevăr vărul meu. Dacă printre colege existau și unele care se îndoiau de realitatea poveștii mele, cum vor vedea cutiile acestea două, vor fi obligate să-și schimbe părerea. Minunat!

Una din cutii era plină cu fondante colorate, alta cu bomboane de ciocolată învelite în poleială. Acum cîteva luni, cu ce grijă le-aș fi ascuns chiar de cele mai apropiate colege! Dar în seara aceea, în ora de lectură, cutiile mele făceau ocolul clasei din mînă în mînă, și toate fetele, după cum le dădea ghes inima, se înfruptau cu una, două sau chiar trei bucăți!

Unele îmi făceau de departe semne pline de tîlc. Eu, ca și cum m-aș fi rușinat, întorceam capul în partea opusă și surîdeam. Ce frumos!

Cînd Michèle mi-a predat cutiile care, din nefericire, aproape se goliseră, mi-a șoptit:

— Astea sînt veritabile cutii cu zaharicale de logodnă, Feride.

Povestea mea devenise o marfă cam scump plătită, dar, ce să-i faci?!

Trecuseră trei zile. Pregăteam pentru examen o hartă în acuarelă. Tehnica acuarelei nu mi se potrivea deloc. Pentru că nu excelam în îndemînare, cînd mă căutai, ames-

tecam culorile una cu alta, îmi spoiam mîinile și buzele de ți-era mai mare dragul.

În timp ce în ziua aceea mă necăjeam iarăși în felul acesta, a intrat în clasă fata portarului și m-a anunțat că vărul meu, venit să mă vadă, mă așteaptă în parloar. Îmi amintesc că m-am uitat nedumerită, mai întîi la maica profesoară de la catedră, apoi jur împrejur, ca și cum nu știam ce să fac.

— Haide, Feride, mi-a spus ea, lasă hărțile așa cum sînt. Vezi-ți de musafir...

Să-mi las hărțile așa cum sînt, strașnic lucru! Dar cu ce mutră să mă duc să-mi văd de musafir!

Colega de lîngă mine scosese din buzunarul șorțului o oglindă minusculă și mi-o pusese dinainte, distrîndu-se parcă pe socoteala mea.

Fața, mai cu seamă gura, îmi erau într-o stare jalnică. Așa după cum, cînd scriam, îmi vîram creionul în gură, acum îmi vîrîsem în gură pensula. Buzele îmi erau vopsite cu dîre de culoare galbenă, roșie, mov. Știam că nu-i posibil să fie șterse nici cu batista, nici cu apă și săpun, că și dacă voi încerca, mă voi mîzgăli și mai rău.

Bineînțeles, nu de Kâmran mi-era mie, față de el puteam să apar oricum. Dar față de colegele mele ce rîdeau pe înfundate cînd au aflat cine venise, eu mă aflu în postura unei fete căreia i se face curte, care se pregătește chiar să se logodească. Ei, bată-le să le bată!

O oglindă în care m-am văzut cînd am ieșit pe coridor mi-a sporit într-atîta necazul, încît, dacă în fața parloarului n-ar fi fost nimeni, poate că nici n-aș mai fi intrat. Dar, nici o scăpare! Niște necunoscuți se tot învîrteau pe acolo, și cine știe cum mi-ar fi interpretat gestul.

N-am încotro, zarurile-s aruncate. Deschizînd grăbită ușa, am dat năvală înăuntru ca o vijelie. Kâmran stătea în picioare, lîngă fereastră. Dacă m-aș fi dus drept la el, știu și eu, poate ar fi trebuit să ne dăm mîna și i-aș fi mînjit

cu acuarela încă umedă miinile lui feminine, curate și îngrijite.

Privirea mi-a fost atrasă de niște pachete de pe masă, legate iarăși unele de altele prin fir auriu. Mi-am dat seama că sînt pentru mine. Ca să evit cine știe ce tărăboi, nu exista altă ieșire decît să-mi ascund mîinile și buzele boite, afectînd o ghidușie de copil. Prinzînd poalele șorțului meu negru, am făcut o reverență adîncă și prelungită în fața cutiilor. În acest timp n-am neglijat nici precauția de a-mi șterge cît de cît degetele de poale. Apoi, trimițînd cîteva bezele arzătoare spre cutii, am mai atenuat un pic din violența curcubeului de pe buze.

Rîzînd, Kâmran se apropiase de mine. Se cădea să-l salut și pe el nițeluș mai călduros:

— Ce amabilitate, domnule Kâmran, deși ciocolata și fondantele sînt într-un fel un drept al nostru dar, oricum, prea ne copleșiți. În cutiile din zilele trecute au fost un anumit fel de fondante. Cu ajutorul lui Allah, poate în cutiile de-acuma am să le întîlnesc pe surioarele lor... Dar cu adevărat sînt indescriptibile. Cînd le simți topindu-ți-se în gură, ți se topește și inima odată cu ele.

— De astă dată am impresia că vei descoperi ceva și mai prețios, Feride.

Am deschis cutia arătată de el, cu o nerăbdare și curiozitate simulate; și-au făcut apariția două cărți aurite. Erau în genul basmelor cu poze, care se dăruiesc copiilor mici de sărbătorile Crăciunului. De bună seamă că vărul meu avusese intenția să se distreze, dintr-un îndemn a cărui pricină îmi scăpa. La drept vorbind, era o rușine dacă s-a deranjat pînă aici numai pentru asta... Venise oare momentul să-i dau o mică lecție? Nu știu, dar nu m-am putut stăpîni. Cu o seriozitate distonantă față de buzele mele multicolore, i-am spus:

— Trebuie să-ți mulțumesc pentru orice fel de daruri. Dar, dacă-mi îngădui, am să fac o remarcă. Acum cîțiva ani și dumneata ai fost un copil. Deși de pe atunci, prin

felul dumitale de a fi, prin seriozitatea dumitale, semănai cu oamenii mari, erai totuși un copil, nu? Dumneata, să nu-ți fie de deochi, crești din an în an și devii un tînăr care aduce leit cu eroii romanelor ilustrate, eu în schimb pentru ce bat mereu pasul pe loc?!

Kâmran a făcut ochii mari:

— Scuză-mă, Feride, dar n-am înțeles.

— Ce-i de neînțeles? Vreau să spun că, în timp ce dumneata crești, eu pentru ce rămîn un țînc bun doar să citească povești din biblioteca roz? Pentru ce nimeni nu socotește necesar să mă trateze ca pe-o fată care-a intrat într-al cincisprezecelea an?!

Kâmran continua să mă privească în ochi, uluit.

— Tot n-am priceput, Feride!

Ca și cum m-aș fi mirat de această incapacitate a sa de a înțelege, am făcut un gest de dispreț, țuguindu-mi buzele. Dar dac-ar fi fost să caut adevărul, nici eu nu prea știam ce voisem să spun. Regretam ce-am făcut și căutam o ieșire.

Cu o mișcare, de data asta nervoasă, am desfăcut legătura cutiei a doua. Înăuntru erau fondante.

Cu o ținută cvasiceremonioasă, Kâmran s-a aplecat ușor:

— Faptul că am auzit în sfîrșit din gura ta că trebuie să fii tratată ca o adolescentă, m-a făcut fericit, Feride. Nu cred că e nevoie să-ți cer scuze pentru cărțile aduse. Căci fondantele au demonstrat că nici cărțile nu sînt altceva decît o glumă. Dacă aș fi avut intenția să-ți aduc cărți, probabil că ți-aș fi putut alege cîteva din romanele despre care mi-ai vorbit adineaori.

Maniera aceasta a lui Kâmran, cuvintele lui, erau fără îndoială ironice. Dar, fie și așa, îmi făcea plăcere ca el să mi se adreseze cu vocea aceasta și cu vorbele acestea.

Ca să nu fiu silită să-i răspund, mi-am împreunat mîinile ca pentru rugăciune, simulînd că sînt absorbită de încîntare. Cînd a terminat de vorbit, m-am uitat drept la el,

dînd la o parte, cu o mișcare bruscă a capului, părul care-mi cădea în ochi, i-am zis:

— N-am auzit ce-ai spus, fondantele-s atît de gustoase! Cum le-am văzut, am și făcut pace. Nu-i nici o problemă. Îți foarte mulțumesc, Kâmran.

Probabil îl dezamăgise faptul că, după cum bănuia, a vorbit în gol. Totuși, nu știu de ce, și el ținea să nu-mi arate acest lucru. Spuse oftînd, cu o falsă îmbufnare:

— Ce să-i facem, de îndată ce darurile pentru copii nu mai sînt primite cu plăcere, o să vă dovedim interesul pe care vi-l purtăm prin lucruri serioase, cum le stă bine unor oameni în toată firea.

Eu, acuma, mă arătam preocupată numai de fondante. Mă uitam la cutie cu o încîntare, de parcă aș fi contemplat o casetă cu bijuterii; rînduiam pe o gazetă ilustrată dulciurile pe care le scoteam dinlăuntru. În același timp, spunam aiurea:

— Și a le mînca e o artă, Kâmran! Eu chiar am descoperit cu smerenie arta asta. Uite, de exemplu, pentru tine-i totuna dacă o mănînci pe cea galbenă înaintea celei roșii, nu? Ce greșeală de neiertat! Fiindcă cea roșie e și mai dulce și un pic spirtoasă. Dacă o mănînci înainte , păcat de mirosul suav, de gustul delicat al celei galbene. Ah, dragele mele bomboane...

Am luat una și am dus-o la buze. O dezmierdam ca și cum aș fi avut în palmă un puișor de pasăre; vorbeam cu ea, pur și simplu.

Vărul meu a întins mîna:

— Dă-mi-o mie, Feride.

L-am privit curios:

— Ce idee!

— Vreau s-o mănînc!

— Se vede că am făcut rău deschizînd cutia lîngă tine. Dac-ai să te-apuci să mănînci tu însuți bomboanele dăruite mie, o să avem de furcă unul cu altul...

— Dă-mi-o doar pe aceea...

Cu adevărat, ce putea să însemne asta! Să nu-ți fie scîrbă de ceva din care a mîncat altul! Cîte nu-mi treceau prin cap!

De bună seamă că voi fi rămas, o secundă, uimită și descumpănită, căci pe neașteptate, vărul meu a întins mîna și a vrut să înșface fondanta dintre degetele mele. Dar eu m-am dovedit și mai îndemînatecă. Am salvat-o de atacul lui și am scos limba la el, spunîndu-i în rîs:

— N-ai avut dexteritatea să acționezi repede, mă și mir, zău, cum de s-a întîmplat?! Privește, eu am să-ți demonstrez cum se mănîncă o bomboană frumoasă și gustoasă ca asta și, pe urmă, n-ai decît s-o furi...

Lăsîndu-mi nițel capul pe spate, am scos din nou limba și am pus fondanta pe ea. În timp ce bomboana se topea treptat, eu, ca în extaz, îmi legănam capul la dreapta și la stînga și, cum limba mi-era ocupată, îi descriam, prin gesturi cu mîna, gustul extraordinar al bomboanei.

Vărul meu se uita la gura mea cu o uimire atît de caraghioasă, încît n-am mai fost în stare să mă stăpînesc și am început să rîd.

Apoi, devenind din nou serioasă, i-am întins cutia:

— Acuma, fiindcă se apreciază că ați învățat, în sfîrșit, ceea ce aveați de învățat, pot să vă onorez cu una.

Pe jumătate în glumă, pe jumătate iritat, Kâmran a împins cutia mînios:

— Nu-mi trebuie, sînt ale tale toate!

— Multe mulțumiri pentru generozitate!

Între noi, prea mare lucru nu mai rămăsese de vorbit. După ce, după rigorile unei bune educații, i-am cerut vești despre cei de acasă și le-am transmis complimente, mă pregăteam să ies, cu cutiile sub braț.

Deodată, din camera de lîngă parloar s-a auzit un zgomot ușor. M-am oprit, ciulind urechile.

Puțin mai înainte se deschisese ușa acestei odăi special destinată hărților și planșelor școlii. Apoi auzisem ceva ce semăna cu căderea unei planșe. Și-acum, în spatele ușii cu

geamuri care separa cele două camere, se desluşea o mişcare, un zgomot ca rîcîitul unui şoarece.

Cînd mi-arunc o privire spre uşă, pe furiş, ca să nu observe vărul meu, ce să văd?! Umbra unui coşcogeamite cap în spatele geamului mat! Imediat am priceput cum stau lucrurile: era Michèle. Pesemne că a tras-o pe sfoară pe prostănaca de maică, spunîndu-i că are nevoie de vreo hartă, şi venise să ne spioneze din odaia de lîngă parloar.

Umbra dispăruse. Dar n-aveam nici o îndoială că fata ne pîndea prin gaura cheii. Ce trebuia să fac? Negreşit că ea aştepta nişte lucruri extraordinare de la noi, ca de la nişte veritabili îndrăgostiţi. Cum o să vadă că eu îi spun lui vărumeu „Haide, acum, du-te cu bine, dă salutări celor de-acasă din partea mea“ şi ies pe uşă ca o neroadă, are să înţeleagă totul. Ce-o să mai rîdă, cuprinzîndu-mi capul între mîini, în coridor, şi ciufulindu-mă: „Mi-ai îndrugat poveşti, care va să zică!“

Teama asta m-a făcut în acea clipă să recurg la un şiretlic. Nu era ceva cinstit dar, dacă tot începuserăm să jucăm un rol, trebuia să-l continuăm pînă la sfîrşit.

Ca majoritatea colegelor mele de şcoală, Michèle nu ştia turceşte.

Deci, n-avea nici o importanţă cuvintele pe care le vom rosti. Era suficient doar să semene cu gesturile şi glasurile a doi oameni care se iubesc...

— Era cît pe-aci să uit, i-am spus eu lui Kâmran, nepotul doicii e la vilă?

Nepotul doicii era un orfan care trăia de ani de zile la vilă.

Kâmran păru surprins de întrebarea mea:

— Sigur că-i la vilă... Unde vrei să se ducă?!

— Bineînţeles... Ştiu... Doar că... Mai ştiu şi eu? Aşa de mult îl iubesc eu pe băiatul acela...

Vărul meu a surîs:

— De unde ai mai scos-o şi pe asta?! Nici măcar nu te-ai uitat bine la el, săracul...

Cu o agitaţie ciudată:

— Şi ce probează, mă rog, faptul că nu m-am uitat la el? Că nu-l iubesc? Ce aiureală! Din contră, atît de mult îl iubesc eu pe băiatul ăsta!

Încrucişîndu-mi mîinile peste piept și aplecîndu-mi gîtul cu un gest de actriță care joacă rolul Damei cu Camelii, repetam cuvîntul „iubesc", trăgînd cu coada ochiului spre ușă.

Dacă Michèle știa șase vorbe turcești, trei din ele trebuiau să fie neapărat: „a iubi, dragoste, pasiune". Totuși, chiar dacă presupunerea mea ar fi fost neîntemeiată, putea în tot cazul să consulte un dicționar sau să afle de la orice știutor de turcă ce sens teribil au cuvintele „atît de mult iubesc"... Doar că trebuia să regizez totul nu numai față de Michèle, ci și față de Kâmran. Probabil că în privința lui n-am prea reușit, întrucît, ca răspuns la gesturile și cuvintele mele, Kâmran s-a pornit pe rîs:

— De unde-a mai răsărit și asta așa, din senin, Feride?

N-are decît să răsară de unde-o pofti. Ce, eu aveam vreme de pierdut?! Cu aceeași înfocare:

— Ce să fac, asta este... Îl iubesc și gata. Ai să-mi promiți ceva? Cum ajungi acasă, ca suvenir de la mine pentru acest sărman micuț... Ca un suvenir... Înțelegi, ca un *souvenir d'amour*...

Cît de mult țineam ca, în văzul lui Michèle, să-i încredințez lui Kâmran ceva pentru nepotul doicii! Dar ca un făcut, din buzunarele mele nu scoteam altceva decît bucățele de hîrtie făcute cocoloș, pregătite special spre a fi aruncate în bătrîna maică ce moțăie de obicei, în timpul lecturii de seară... Totuși, necesitatea extremă a dat aripi inspirației mele. Pe neașteptate l-am prins pe Kâmran de mîini și cu aerul că aș fi gata să mă arunc în brațele lui, i-am zis:

— Să-l îmbrățișezi pe acest băiat din partea mea și să-i săruți de nenumărate ori ochii, înțelegi... Îmi promiți...

Eram ca și îmbrățișați. Ni se amestecau răsuflările. Bietul meŭ văr, luat pe nepusă masă, nu era în stare să-și explice această dezlănțuire subită. Era înmărmurit.

Spectacolul jucat cu succes, se isprăvise. Se putea trage, în sfîrșit, cortina. Lăsînd mîinile lui Kâmran, am zbughit-o într-un suflet afară. Așteptam ca, pe coridor, Michèle să mă ajungă și să mă ia în brațe. Cum nu auzeam de nicăieri nici un zgomot, m-am oprit, m-am întors și m-am îndreptat, încetișor, spre ușa camerei cu planșe. Întrucît înăuntru domnea cea mai desăvîrșită liniște, nu m-am putut abține să nu întredeschid ușa. Ce-mi văzură ochii! Pe bătrînul frate Cassavier care vine, cînd și cînd, să ne dea lecții de muzică! Urcat pe un scaun, cu picioarele tremurînd, caută prin sertarele de sus ale dulapului caietele cu note!

Ptiu, bătu-l-ar Allah! Închipuindu-mi că-i Michèle, căzusem în cursa propriei mele imaginații, mă făcusem de rîs, pe gratis, față de Kâmran!

Simțeam că-mi arde fața, ca la cei scuturați de friguri. În loc să mă duc în clasă, am ieșit în grădină și oprindu-mă în fața cișmelei, am deschis larg robinetul și mi-am pus capul dedesubt.

Pe lîngă febră, simțeam și un fior ciudat în tot corpul. În timp ce apa din robinet mi se prelingea de pe păr și față înăuntrul cămășii, eu reflectam: dacă numai simularea a ceea ce se cheamă dragoste provoacă în om atîta zbucium și ardere, cine știe ce putea fi dragostea propriu-zisă?!

În acel an Kâmran a trecut pe la școală de multe ori. Atît de des, că la fiecare deschidere a ușii îmi tresărea inima, ca și cum m-aș fi așteptat să fiu chemată în parloar. Pot să afirm fără exagerare că toată clasa s-a înfruptat împărătește din ciocolățile, fursecurile și prăjiturile aduse de el

În timp ce devora, cu dinții săi albi și puternici zaharicalele destinate mie, Mari Pîrlantagian, o colegă de clasă,

renumită atît pentru silința cît și pentru lăcomia ei, declara cu o admirație și o invidie pe care nu reușea să le ascundă:

— Cît de mult trebuie să te iubească flirtul tău ca să-ți aducă lucruri atît de extraordinare!

Totuși această poveste începea să-mi displacă. Uneori, mă gîndeam în sinea mea: nu era de-a dreptul necinstit să prezint colegelor mele drept altceva aceste lucruri aduse unei copile flecare ca preț al tăcerii? Și-apoi și Kâmran, pentru ce venea atît de des la școală? De fiecare dată fabrica niște pretexte ca: „Am venit să vizitez pe un prieten bolnav care locuiește prin părțile astea". Sau: „Am dorit să ascult puțină muzică în grădina Taksim".

Într-o zi, deși nu întrebasem nimic, mi-a spus:

— Mă întorc din Nișantaș[1]. Am fost să văd pe un vechi prieten de-al tatii... Un om la care el ținea foarte mult...

Nemaiputîndu-mă stăpîni, am trecut la atac, pe neașteptate:

— Cum îl cheamă? Cu ce se ocupă? Ce adresă are?

Vărul meu a rămas stupefiat. Atît de stupefiat, încît n-a reușit să ticluiască la repezeală un nume și o adresă fictivă. Făcînd fețe-fețe și rîzînd, încercă să mă ducă cu vorba:

— La ce-ți folosește să știi? Pentru ce atîta curiozitate?

Iar cînd i-am spus, ca și cînd la mijloc ar fi fost vreo chestiune importantă: „Am s-o întreb eu pe tanti, la începutul săptămînii", s-a roșit și mai tare și-a început să mă roage:

— A! Să nu care cumva să-i pomenești mamei despre asta... Nu-mi dă voie să-l văd...

Spălăcitul ăsta perfid își închipuie că mă duce el pe mine! Eu te cunosc, măi!

M-am ridicat în picioare, mînioasă, și ascunzîndu-mi în buzunare mîinile pe care cu greu le opream să nu treacă la acțiune, i-am spus:

— Vă înșelați dacă vă închipuiți că mă interesează prietenii tatălui dumneavoastră ori ai dumneavoastră personal.

---

[1] Cartier în Istanbulul european.

Ami vorbit într-o doară, din obrăznicia mea proverbială și atîta tot...

Și am plecat valvîrtej.

Din ziua aceea, ori de cîte ori a mai venit Kâmran la școală, găseam un pretext și nu apăream. În grădină sau în clasă, desfăceam cu brutalitate cutiile pe care continua să mi le aducă, și tot conținutul lor, fără să mă ating de-o singură bomboană măcar, îl lăsam pradă colegelor.

Era limpede ca lumina zilei. „Fericita văduvă" locuia desigur pe undeva prin părțile astea. Văru-meu, una, două, se ducea la ea acasă și atunci trecea și pe la mine.

N-au decît să și facă de cap cît poftesc. Ce mă privește pe mine? Dar îmi venea tare greu să văd că sînt o jucărie în mîinile lor.

Numai la gîndul acesta mă năpădea o fierbințeală cumplită și, ca să nu plîng de ciudă, îmi mușcam pînă la sînge buzele.

Nimic mai ușor decît să întreb acasă unde stă Neriman și astfel să aflu. Dar pînă și a pomeni numele acestei femei mi se părea ceva insuportabil.

Avînd o zi liberă, am plecat acasă.

— Acum două zile am primit o scrisoare de la Neriman. E tare fericită... i se adresă lui Necmiye o invitată.

Tocmai mă duceam să îmbăiez în havuz un cățeluș. Cum am auzit aceste vorbe, m-am oprit lîngă ușă și lăsîndu-mă pe vine, am pus jos, ușurel, cățelușul din brațe. Bine, nu eram în stare să întreb nimic despre „fericita văduvă", dar nu-mi era interzis să ascult vești despre ea...

Musafira continua:

— Neriman pare foarte mulțumită de noul ei soț, măcar de data asta de-ar avea parte de fericire, sărmana...

— Așa, așa! Barem de data asta de-ar avea parte de fericire, sărmana! încheie vorba Necmiye, repetînd întocmai cuvintele musafirei cu imbecilitatea unei cupole de hamam[1], care redă mecanic orice ecou.

[1] Baie turcească.

În sfîrșit, nu mai aveam altă ieșire; cu un ton ironic, am intrat în vorbă:

— Prea respectabila doamnă s-a recăsătorit?

— Ce doamnă?

— Doamna de la care ați primit scrisoarea. Doamna Neriman...

În locul musafirei a răspuns Necmi-ye:

— A! Nu știi? De mult!... Neriman s-a recăsătorit cu un inginer... De cinci-șase luni e cu soțul ei în Izmir...

De astă dată eu am repetat pentru a treia oară rugămintea: „Barem de data asta de-ar fi mulțumită, sărmana" și, cuprinzînd în brațe cățelușul, m-am repezit afară. Dar nu m-am mai dus la havuz; sărind peste butucii de vie, peste garduri, căutam, tulburată, o ieșire din grădina vilei...

În vara aceea am întreprins o călătorie. Nu departe, pînă la Tekirdag... E doar un lucru arhicunoscut, Allah nu mi-a dăruit nimic din belșug în viață, în afară de mătuși. Una dintre acestea locuia la Tekirdag. Soțul ei, unchiul Aziz, de ani de zile este acolo *mutasarrif* — guvernator de sandjak. Au și o fată, pe Müjgân, cu trei ani mai mare ca mine. Mi-e cea mai apropiată dintre toate rudele.

Müjgân e urîtă. Dar asta nu mă supără deloc. Deși deosebirea de vîrstă dintre noi se reduce la trei ani, nu știu de ce eu, de copil, am considerat-o întotdeauna ca pe un om în toată firea. Acum, deși diferența e și mai puțin vizibilă, tot așa o socotesc, și mă adresez ei, în semn de respect, cu „surioară dragă".

Müjgân este în toate privințele opusul meu. Pe cît de nestăpînită și de obraznică sînt eu, pe atît e ea de serioasă. Pe deasupra, e și autoritară.

Pot afirma că este unica ființă care mă determină să fac tot ceea ce dorește. Chiar dacă uneori mai bombăneam nițeluș la povețele ei, chiar dacă mă mai împotriveam dorințelor ei, pînă la urmă, întotdeauna, trebuia să mă plec. Din ce motiv? Știu și eu?! Cînd te-a lovit nenorocirea de a iubi pe cineva, ajungi asemenea unui rob.

La cîţiva ani o dată, Müjgân, dimpreună cu mătuşa Ayşe, soseau la Istanbul, unde rămîneau cîteva săptămîni ca oaspeţi la vilă sau la celelalte mătuşi ale mele.

În vara aceea, mi-a venit o invitaţie aproape oficială de la Tekirdag. Într-o scrisoare către mătuşa Besime, mătuşa Ayşe spunea: „La dumneata n-am speranţă să vii, dar pe Feride o aşteptăm neapărat în vacanţa asta, cel puţin pentru două luni. Doar şi eu îi sînt mătuşă. Dacă nu are să vină, atît unchiul ei, cît şi eu şi Müjgân ne vom supăra rău de tot".

Mătuşa Besime cu Necmiye considerau Tekirdagul la capătul lumii; îngustîndu-şi ochii ca şi cum ar fi consultat stelele îndepărtate, spuneau: „Oare se cade? E posibil?"

Eu, înclinîndu-mă în faţa lor cu un respect afectat:

— Cu învoirea dumneavoastră, voi avea cinstea să probez că acest lucru nu este deloc imposibil.

Printre colege erau destule care, în zilele de vacanţă, plecau în lungi călătorii cu familia; la înapoiere, nu mai conteneau cu laudele. Deci, cînd se va deschide şcoala, se ivea şi pentru „noi", mai mult sau mai puţin prilejul să procedăm astfel.

Avea să fie un lux plăcut ca, anul acesta, să adăugăm povestea unui voiaj la basmul cu flirtul lansat anul trecut. Unica mea pretenţie era ca, întocmai ca fetele americane despre care citisem în romane, să-mi iau în mînă geamantanul şi să mă urc în vapor de una singură. Dar mătuşile mele au întîmpinat cu ţipete neliniştite această tentativă a mea şi nu au acceptat pentru nimic în lume să plec la drum fără să fiu însoţită de un paznic. Şi chiar şi aşa, mi-au făcut praf demnitatea, cu înţeleptele lor sfaturi ca: „În întuneric, nu te apleca spre mare, de pe punte... Nu vorbi cu nimeni... Nu coborî nebuneşte scările vaporului". De parcă scara bătrînului vapor de dimensiunea unui papuc, care făcea cursa la Tekirdag, ar fi avut o lungime de optzeci de metri, ca la un transatlantic...

Pe Müjgân, pe care nu o mai văzusem de doi ani, am găsit-o domnişoară cu prestanţă, care-ţi tăia curajul să-i vorbeşti. În pofida acestui fapt, ne-am înţeles iarăşi cît ai clipi.
Mătuşa Ayşe cu Müjgân aveau o mulţime de prieteni. M-am amestecat şi eu printre ei.
În fiecare zi eram invitaţi, fie în oraş, fie la vii. Eram extrem de preocupată de comportarea mea pentru că, dacă săvîrşeam vreo necuviinţă, îmi spuneau că le e ruşine cu mine, îmi atrăgeau atenţia că sînt, în definitiv, o tînără în toată firea. În timp ce făceam complimente femeilor străine, în timp ce mă căzneam să dau răspunsuri aşezate şi cît mai subtile la întrebări, mă asemuiam eu însămi cu cineva care se joacă de-a vizita. Totuşi, faptul că mă găseam inclusă în rîndul oamenilor mari, îmi şi flata oarecum orgoliul.
Deşi aceste vizite mă amuzau, totuşi cele mai plăcute ore pentru mine erau cele în care rămîneam singură cu Müjgân.
Casa unchiului se afla la malul mării, pe o colină înaltă. La început, Müjgân a apreciat ca primejdios să cobor pe ţărm de pe această coastă, care în unele locuri aducea cu un zid vertical; încercase chiar să mă împiedice. Dar pînă la urmă, s-a deprins şi ea. Ceasuri întregi stam lungite în nisip, aruncam cu pietre în apă, mergeam pînă hăt, departe, de-a lungul ţărmului.
În acest anotimp, marea era foarte frumoasă şi calmă, dar lipsită de veselie. Se întîmpla să treacă uneori ore şi ore pînă ce să se ivească vreo pînză sau vreo dîră de fum. Mai cu seamă spre seară, apele deveneau atît de necuprinse şi însingurate încît te cuprindea melancolia... Slavă Domnului eu preîntîmpinam acest pericol făcînd să răsune stîncile de pe mal cu hohotele mele de rîs dezlănţuit.

Într-o zi am pornit în hoinăreală cu Müjgân spre un promontoriu adînc împlîntat în ape. Aveam de gînd să trecem în golfuleţul de pe partea cealaltă a stîncilor care formează promontoriul. Dar, ca un făcut, drumul era închis. Nu exista altă soluţie decît să trecem prin apă. În ceea ce mă

privea, eu chiar mă bucuram că s-au brodit așa lucrurile. Dar ce te faci cu așezata domnișoară Müjgân!

Pentru că știam că oricît aș stărui, n-am să reușesc s-o fac să-și scoată ciorapii și pantofii, i-am propus:

— Vino, surioară Müjgân, să te iau în circă.. Să trecem așa...

N-a acceptat:

— Copil nebun, cum ai să ridici tu un coșcogeamite om!?

Biata Müjgân credea că, întrucît și ca vîrstă și ca statură e mai mare decît mine, n-o să am destulă putere s-o iau pe sus.

— Hai să facem o încercare! Dacă reușim, va fi minunat! i-am zis și, apropiindu-mă de ea cu viclenie, am prins-o de mijloc și am ridicat-o în aer.

La început Müjgân crezuse că e, într-adevăr, vorba numai de cîțiva pași. Zbătîndu-se să scape, rîdea:

— Încetează, lasă-mă! Cum ai să mă cari?

Dar cînd a văzut că merg prin apă cu picioarele goale, parcă și-a pierdut mințile.

— Ești ușoară ca fulgul, surioară dragă, dar dac-ai să te mai zvîrcolești mult, o să cădem în apă cît sîntem de lungi. Mai mare păcatul de amîndouă! Dacă însă ai să stai liniștită, n-avem de ce ne teme.

Biata fată era albă ca varul. Ca și cum s-ar fi temut că dacă ar scoate o vorbă și ar pierde echilibrul, ținea gura încleștată și ochii închiși, iar cu mîinile se agăța cu disperare de părul meu. Nu îndrăznea să se miște, de parcă am fi trecut peste cine știe ce prăpastie și nu peste o palmă de apă.

Cînd ne înapoiam de la promontoriu, am dat peste trei pescari care mîncau lîngă o barcă trasă pe uscat. Lui Müjgân i se făcu brusc frică; strîngîndu-mi mîinile gata să mi le frîngă, mi-a șoptit:

— Ai văzut ce-ai făcut, Feride? Acuma ce-are să se întîmple?

— Doar pescarii nu mănîncă oameni, am rîs eu.

Totuși, ne aflam într-o situație ridicolă. Și mai cu seamă eu, cu picioarele mele dezgolite pînă la genunchi și cu ciorapii în mînă, nu mă puteam arăta printre oameni.

Cu picioarele ei subțirele, Müjgân se pregătea să alerge ca un păianjen care fuge din fața măturii. Eu am găsit condamnabilă această spaimă și, simulînd degajarea, am intrat în vorbă cu pescarii. I-am întrebat pentru ce apele, în ziua aceea, au barat drumurile de pe coastă, în ce ore și pe unde prind ei pește. Întrebări fără noimă, puse pur și simplu ca să spun ceva.

Doi dintre pescari erau tineri, aveau vreo douăzeci de ani, ori poate ceva mai mult; al treilea era un bătrîn bărbos.

Tinerii păreau timizi. Răspunsurile le-a dat bătrînul. Dar și el, evident datorită faptului că, de altfel ca și mine, întîmpina dificultăți în găsirea unui subiect de conversație, m-a întrebat cine sînt:

— Mă numesc Marika; am venit din Istanbul în vizită la unchiul meu, negustor, i-am spus după o scurtă ezitare.

Și am plecat. Prinzîndu-mă de mînă, Müjgân mă trăgea după ea, silindu-mă să fug. Mă tot bodogănea:

— Afurisită treabă! De ce te-ai purtat așa?

Ce vină am eu... Mătușile din Istanbul mi-au tot recomandat întruna: „Să-ți ții gura. Să nu te trezești vorbind. Acolo toată lumea bîrfește". Am improvizat toate astea ca să nu zică pescarii: „Ce fel de fată-i musulmana asta, de-și descoperă nu numai capul, ci și picioarele?!"

Pe scurt, sperioasa Müjgân a făcut mare caz dintr-un fleac ca ăsta...

Am observat că pe înserat, în timp ce mă plimbam braț la braț cu Müjgân, un ofițeraș de cavalerie ne tot dă tîrcoale, chipurile să-și exerseze calul. Dar, ca și cum în toată cîmpia n-ar mai fi existat alt loc, făcea naveta continuu pe drumul pe care ne plimbam, și cînd se apropia de noi ne privea stăruitor, cu un interes atît de vădit, încît părea gata-gata să se oprească și să intre în vorbă.

Într-o zi, după ce trecuse pe lîngă noi, jucîndu-și iarăși calul și silindu-ne să ne refugiem în spatele copacilor de la marginea gardului, eu am rîs încetișor și am tușit cu subînțeles:

— Parcă „noi“ nu pricepem, surioară Müjgân!

— Ce vrei să spui, Feride? răspunse ea privindu-mă în față.

— Vreau să spun că nici „noi“ nu mai sîntem atît de copii ca altădată, dragă surioară. Cochetezi de minune cu domnul ofițer!

— Eu?! Copil nebun!

Și Müjgân începu să rîdă.

— Și ce-ar fi, mă rog, dac-ai găsi de cuviință să te arăți un pic mai puțin bățoasă?

— Îți închipui că ofițerul se plimbă pentru mine?

— Trebuie să fii prea neghiob ca să nu-ți dai seama de asta.

Müjgân rîse din nou. Dar, de data aceasta, în rîsul ei răsuna o nuanță de amărăciune. Apoi oftă:

— Fetițo, parcă eu sînt o fată după care să se țină vreun bărbat! Pentru tine se învîrte el în jurul nostru!

— Ce tot spui, surioară! m-am mirat eu făcînd ochii mari.

— Da, pentru tine. Îl întîlneam și înainte de venirea ta. Dar trecea pe lîngă mine fără să mă deosebească de copacii ăștia de la marginea drumului și dus era.

În seara aceea, tîrziu, după cină, ieșisem cu Müjgân în fața casei. Ne îndreptam în tăcere spre mare.

— Ai vreun necaz, Feride? Nu ți se aude glasul.

După o scurtă ezitare, i-am răspuns:

— Nu pot să-mi scot din cap vorbele nesocotite pe care le-ai rostit azi. M-ai necăjit.

— Ce-am spus? se miră Müjgân.

— „Parcă eu sînt o fată după care să se țină vreun bărbat!“ Așa -ai spus.

Ea izbucni într-un hohot ușor de rîs:

— Bine, dar de ce te supără asta pe tine?

I-am prins mîinile și cu ochii umezi, i-am zis, cu vocea gravă:

— Tu ești urîtă, surioară?

Ea a rîs din nou și mi-a dat un bobîrnac, glumind:

— Nici urîtă, nici frumoasă... Să zicem potrivită și să curmăm disputa... Cît despre tine, știi, tu pe măsură ce crești, devii o minunăție...

I-am pus mîinile pe umeri și, frecîndu-mi nasul de-al ei, ca și cum aș fi sărutat-o, am hotărît:

— Să zicem că și eu sînt „potrivită" și să terminăm povestea.

Ajunserăm la marginea colinei. Adunînd pietricele de pe jos am început să le arunc în mare. M-a imitat și Müjgân. Dar ea, săraca, n-avea nici putere, nici nu știa să le arunce. În schimb ale mele, după ce piereau o vreme în văzduh, făceau apele să scînteie în depărtare cu o dîră fosforescentă. Ale ei, sau se cioneau de pietrele colinei cu un pocnet caraghios sau cădeau jos pe plajă. Făceam un haz teribil.

Nu acesta ar fi trebuit să fie efectul unei mări cu totul muiată în lumina lunii asupra a două fete tinere, dar ce să facem! Totuși, peste puțină vreme, Müjgân a obosit și s-a așezat pe-un ciot de stîncă, iar eu m-am cuibărit la picioarele ei.

Mă întreba despre colegele de școală. I-am istorisit cîteva isprăvi de-ale lui Michèle. Apoi, fără voia mea, am început să-i vorbesc despre povestea aceea scornită de mine.

Ce m-a determinat s-o fac? Confesiunea făcută lui Müjgân a izvorît dintr-o pură pornire spre flecăreală? Nu știu. Dar cînd și cînd, dîndu-mi seama că mărturisirile mele sînt cu totul deplasate, deși am încercat să mă opresc, n-am reușit defel s-o fac.

Ceea ce i-am povestit lui Müjgân a fost, în concluzie, felul în care mi-am înșelat colegele creind o legendă frivolă. Dar dacă atunci rolul pe care-l jucam îmi crea un soi de tristețe, acum, deși nu mai exista vreo astfel de constrîngere, mă învăluia din nou reflexul acelei tristeți.

Vocea mi se tulbura treptat, privirile mi se împăienjeneau. Mă feream ca Müjgân să-mi vadă chipul. Ba mă jucam cu pliurile fustei sau cu nasturii ei, ba îmi lăsam capul pe genunchii ei și mereu mă uitam în depărtări, la mare.

La început, mă străduisem să ascund de Müjgân cine e eroul celor povestite. Dar mai apoi și aceasta mi-a scăpat.

Ea nu spunea nimic; mă asculta, mîngîindu-mă numai pe păr. Cînd am isprăvit de povestit și i-am spus că-mi dau seama eu însămi că minciuna mea e un fapt rușinos, ea ce credeți că-mi spune?!

— Sărmana mea Feride! Tu îl iubești într-adevăr pe Kâmran.

Scoțînd un țipăt, m-am aruncat asupra ei, și, trîntind-o peste ierburile uscate, am început s-o zgîlțîi:

— Ce-ai spus, ce-ai spus? Eu să iubesc pe mironosița aia spălăcită?

Cu respirația întretăiată, Müjgân încerca să scape, se zbătea, mă ruga:

— Lasă-mă... Ai să-mi sfîșii hainele de pe mine. Or să ne vadă oamenii de pe drum, ne facem de rîs, pentru numele lui Allah, termină...

— Să-ți retragi numaidecît cuvintele...

— Mi le retrag, mi le retrag... Am să fac tot ce vrei, lasă-mă...

— Dar nu ca să-mi faci mie un hatîr, nu ca să mă duci...

— Bine, nu ca să-ți fac ție un hatîr... Nu ca să te duc.. Ăsta-i adevărul...

Müjgân s-a ridicat în picioare; își scutura îmbrăcămintea, rîzînd:

— Feride, ești nebună de-a binelea.

Eu nu mă clintisem din loc. I-am răspuns tremurînd:

— Cum mă ponegrești fără să te temi de Allah, surioară! Eu sînt încă un copil.

Și, nemaiputîndu-mă stăpîni, m-am pornit pe plîns.

Noaptea, în pat, am făcut febră mare. N-am fost în stare să adorm cu nici un chip, am delirat, m-am zvîrcolit ca un

pește prins în năvod. Slavă Domnului, nopțile erau scurte. Pînă nu s-a luminat de ziuă, Müjgân nu m-a părăsit.

Simțeam față de mine însămi un dezgust și o spaimă de nebiruit, ca și cum în trupul meu s-ar fi produs o schimbare de neînțeles. Una-două, o cuprindeam de gît pe Müjgân și cu o îndărătnicie de copil, printre sughițuri de plîns, o întrebam:

— Pentru ce-ai vorbit așa, surioară?

Ea, evident fiindcă se temea să nu riște un nou atac, se abținea de la un răspuns deslușit, îmi mîngîia numai părul și mă lua în brațe, încercînd să mă culce. Doar către dimineață, devenind și ea mai nervoasă, s-a revoltat și m-a repezit cu o voce răstită:

— Nebuno, a iubi e o rușine? Doar nu-i nici o nenorocire! În cel mai rău caz vă căsătoriți și s-a isprăvit... Hai, dormi odată, să te văd eu cu ochii mei că dormi... Mie nu-mi plac astfel de năravuri...

De data asta, eu am cedat în fața atacului neașteptat al lui Müjgân. De altfel, nu îmi mai rămăsese nici mie putere să mă opun. Mă preschimbasem în capra aceea din istorioară care, după ce o noapte întreagă, pe munte, ține piept lupului, spre dimineață se lasă în voia lui.

Cufundîndu-mă în somn, am auzit-o pe verișoara mea șoptindu-mi cu vocea din nou blîndă: „Probabil că nici el nu-i indiferent față de tine", dar nemaigăsind forță să ripostez, am adormit.

Ziua următoare am fost invitați la moșia unuia dintre bogătașii localnici. Era ca și cum toată viața mea n-aș fi avut o zi în care să mă joc și să mă dezlănțui ca atunci.

Le-am lăsat pe Müjgân cu mătușa Ayșe la marginea havuzului să bîrfească cu oamenii mari iar eu, cu droaia de copii după mine, am făcut numai prăpăd, pretutindeni. Ba, la un moment dat, am trecut și printr-o mică primejdie, încer-

cînd să mă urc pe un cal neînșeuat. Cînd dădeau cu ochii de mine, verișoara și mătușa îmi făceau semne de mustrare cu mîna și cu capul.

Înțelegeam prea bine ce vor să spună. Dar, fiindcă îmi convenea, mă făceam că nu pricep și dispăream din nou printre copaci.

Da, era rușinos ca la cincisprezece ani, o fată „ca un băiețoi" — după modul lor fin de a se exprima — să se vînture cu capul descoperit, cu picioarele goale, cu îmbrăcămintea răvășită și să comită tot soiul de obrăznicii printre argați și lucrători, asta o știam și eu prea bine, dar nu mi-o mărturiseam în ruptul capului.

O clipă, surprinzînd-o pe Müjgân singură, am tras-o de braț:

— Ce plăcere poți avea stînd cu mironosițele astea cochete? Vino și tu cu mine!

— Toată noaptea, pînă dimineața, m-ai lăsat o clipă în pace? s-a supărat ea de-a binelea.

Apoi a continuat:

— Tu ești într-adevăr o creatură uimitoare, rezistentă ca o sălbăticiune, Feride. În ce hal erai aseară? Dac-ai dormit două ore spre dimineață, și-ai fost iar în picioare. Nu dai dovadă de cea mai mică urmă de oboseală. Ochii îți scînteiază, în obraji ai culori proaspete. Pe cînd pe mine, uite în ce hal m-ai adus!

Biata de ea, era într-adevăr într-o stare de plîns. După nesomnul de azi-noapte părea muiată în ceară pînă în albul ochilor.

— Nici nu-mi amintesc ce-a fost azi-noapte, i-am spus și am fugit din nou.

Spre seară, fiindcă trăsura noastră a întîrziat, ne întorceam pe jos. Bineînțeles, e preferabil așa. Doar moșia nu-i la cine știe ce depărtare. Mătușa, cu două vecine de vîrsta ei, vine în urmă. Eu, cu Müjgân, care, în sfîrșit, s-a hotărît să

se înviorează un pic, mergem la braț înainte, la o distanță apreciabilă. Într-o parte a drumului, garduri de piatră prăbușite, grădini împrejmuite cu mărăcini, în cealaltă parte, marea aceea pustie, fără o pînză, fără o dîră de fum, asemeni unei deznădejdi imense.

În grădini a început o toamnă timpurie; verdeața care împresura zidurile, gardurile de mărăcini s-au uscat; rarele flori de cîmp năpădite de praf s-au chircit, ofilite. Frunzele uscate ale carpenilor firavi, răzleţiţi unul de altul, se amestecă în colbul drumului, laolaltă cu umbrele zvelte, tremurătoare ale copacilor.

Numai departe, în profunzimile grădinilor lăsate în paragină, se deslușesc niște pete roșii. Sînt boabe de mure și nu încape îndoială că Allah le-a creat cu gîndul ca să le ciugulească pitulicile.

Din cauza asta, las marea deznădăjduită și, prinzînd-o pe Müjgân de mînă, încep s-o tîrăsc spre mure. Pînă cînd cei din urmă, cu mersul lor de broască țestoasă, or să ne depășească, ajungînd la colțul străzii, noi o să terminăm de o mie de ori isprava noastră.

Dar verișoara mea e înnebunitor de neîndemînatică. În timp ce pășește în mijlocul ogorului, își răsucește tocul de la pantofi, îi e frică să calce peste tulpinile uscate de grîne, iar cînd trebuie să sară peste un șănțuleţ de-o palmă, stă în cumpănă.

La un moment dat am fost atacate de un cîine. Un cîine mare cît să încapă în geanta lui Müjgân. Cum l-a zărit, s-a ridicat, gata să fugă, să ceară ajutor. Ce să mai vorbim, îi era frică și de mure.

„Ai să te îmbolnăvești... Ai să-ți deranjezi stomacul", îmi spunea și voia să-mi smulgă boabele din mînă. Din cînd în cînd ne și luam un pic la trîntă. Fructele roșii se striveau, mi se lipeau de față, îmi pătau bluza albă de marinar, cu două ancore brodate cu fir pe reverele largi.

Făcusem socoteala că, pînă ne ajung cei din urmă, noi o să terminăm isprava, dar în timp ce eu mă tot hărțuiam cu Müjgân și cu murele, ceilalți se și aflau la capătul de jos al drumului. Probabil, îngrijorați din cauza noastră, n-au dat colțul, ci ne așteptau, privind în urmă. Cu ei era un bărbat.

— Cine-o fi? se întrebă Müjgân.

— Cine să fie? Vreun vecin sau vreun țăran, mi-am dat eu părerea.

— Nu cred.

De fapt, nu prea credeam nici eu. Cu toate că printre umbrele copacilor mari de la marginea drumului și în clar-obscurul serii nu se putea distinge bine, totuși era evident că era vorba de cu totul altcineva.

Puțin mai tîrziu, bărbatul acela ne-a făcut semne cu mîna, apoi, desprinzîndu-se de lîngă ceilalți, veni, spre mirarea noastră, drept către noi.

— Foarte ciudat! spuse Müjgân. În orice caz e vreun cunoscut.

Și adăugă cu însuflețire:

— Feride, zău dacă nu seamănă cu Kâmran! Bagă de seamă!

— Cu neputință. Ce să caute aici?

— El e, zău, chiar el!

Müjgân începu să alerge. Eu, dimpotrivă, îmi încetinisem și mai mult mersul. Simțeam că mă înăbuș, că mi se taie genunchii. M-am oprit la marginea drumului. Punînd piciorul pe un bolovan, m-am aplecat și mi-am dezlegat șireturile la pantof; apoi am început să le leg din nou, pe îndelete.

Cînd am ajuns față în față, eu, calmă și cam batjocoritoare, i-am spus:

— Mare minune! Dumneata aici! Cum de te-ai expus la o călătorie atît de lungă?

El nu spunea nimic; cu un surîs sfios, îmi privea chipul de parcă aș fi fost o străină. Apoi îmi întinse mîna.

Imediat mi-am retras mîinile și mi le-am ascuns la spate:

— Müjgân și cu mine ne-am delectat cu un ospăț de mure. Am mîinile lipicioase. Peste ele s-a mai așternut și praful... Ce fac mătușile? Dar Necmiye?

— Îți sărută ochii, Feride.

— Mersi.

— Ce te-ai bronzat, Feride! Te-ai pistruiat...

— De la soare.

În acest moment a intrat și Müjgân în vorbă:

— Și tu arăți la fel, Kâmran.

Nu m-am mai putut stăpîni:

— Naiba știe de ce! S-o fi plimbat sub clar de lună fără umbrelă!

Am rîs și am pornit tustrei.

Puțin mai tîrziu, mătușa Ayșe și Müjgân l-au luat pe vărul meu între ele. Vecinele mătușii, trecute bine de patruzeci de ani, considerîndu-l pe Kâmran bărbat, în calitatea lor de femei se țineau la o oarecare depărtare.

Eu mergeam înainte, cu copiii. Dar trăgeam cu urechea în urmă. Îl auzeam pe vărul meu mărturisind lui Müjgân și mătușii ce vînt l-a adus aici.

— Vara asta m-am plictisit de moarte la Istanbul. Nici nu vă închipuiți cît de urît mi-a fost.

Am lovit iritată tocul pantofului de pămînt și în sinea mea, mi-am zis: „Sigur că da, ce e mai firesc ca asta, după ce preafericita văduvă a șters-o pe meleaguri străine!"

— Alaltăieri noaptea, a continuat el, fiind a cincisprezecea zi a lunii, am urcat cu un grup de prieteni pe Alemdag[1]. Era o noapte splendidă. Dar eu nu mai am răbdare pentru distracțiile obositoare. Spre dimineață, fără să anunț pe nimeni, am coborît de unul singur în oraș. Într-un cuvînt, muream de urît. M-am gîndit să plec din Istanbul pentru

[1] Alemdag, Muntele Lumii, situat la 22 km de Üsküdar (Scutari), constituie, datorită pădurilor sale de castani și stejari, unul din locurile de plimbare preferate ale locuitorilor Istanbulului.

cîteva zile. Dar unde să merg? La Yalova încă nu-i sezonul. Bursa, în lunile astea, arde ca un iad. Deodată mi-ați venit dumneavoastră în minte. Mi se și făcuse un dor teribil.

Unchiul cu mătușa l-au reținut în seara aceea pe Kâmran în grădină, pînă tîrziu. Iar Müjgân, deși nu era în stare să se țină pe picioare de oboseală, nu se dezlipea de lîngă ei.

Eu, dimpotrivă, mă țineam deoparte și cînd mă căutai, dispăream fie înăuntru, în casă, fie în grădina din dos.

La un moment dat m-am apropiat de ei. Kâmran, cu un ton care dovedea că e șocat de atitudinea mea distantă, spuse:

— S-ar părea că nu se acordă prea multă atenție musafirului.

Eu, rîzînd, am ridicat din umeri:

— E o vorbă: „musafirul nu poate suferi pe musafiri!"

Ca și cum ar fi vrut să prevină o nouă fugă, Müjgân mă apucase strîns de tot de încheieturile mîinii și de poala rochiei. M-am desprins și, pretextînd că mi-e somn, am urcat în camera mea.

Cînd, tîrziu, a venit și ea să se culce, eu, în patul meu, mă prefăceam că dorm dusă. S-a așezat pe marginea patului și m-a privit drept în față. Simțind că mă pufnește rîsul, m-am întors pe partea cealaltă și am început să sforăi.

Mi-a ridicat capul cu forța:

— Lasă prefăcătoria, deschide ochii!

— Zău că dormeam! și am deschis ochii mari.

Dar, nemaiputîndu-ne stăpîni ne-am pornit pe rîs amîndouă. Mîngîindu-mi obrazul, Müjgân mi-a spus:

— Presupunerea mea s-a adeverit.

Cu o mișcare violentă m-am ridicat în capul oaselor, făcînd să geamă arcurile sub mine:

— Ce vrei să spui?

— Nimic... Nimic... s-a speriat ea brusc.

Apoi, rîzînd, adăugă:

— Pentru numele lui Allah, să nu începi acum cu trînta! Pic de oboseală.

Şi, stingînd lampa, se vîrî în patul ei.

Peste cîteva minute m-am pomenit că mă duc eu la patul ei şi că-i ridic capul de pe pernă. Dar biata de ea adormise cu adevărat. Fără să deschidă ochii, a îngînat, rugătoare:

— Încetează, Feride...

— Bine, doar că îmi stă ceva pe limbă şi dacă nu spun ce-am de spus, de data asta n-am să pot dormi eu!

În ciuda întunericului din odaie şi a faptului că ţinea ochii închişi, mi-am ascuns faţa în părul ei şi i-am şoptit la ureche:

— Îţi trec prin minte nişte lucruri nebuneşti... Înţeleg eu... Dacă te apuci şi-i spui lui ceva, am să te prind cu sila în braţe şi amîndouă, deodată, o să ne prăvălim în mare...

— Bine, bine... Cum vrei tu... răspunse Müjgân şi, deşi eu continuam încă să-i scutur capul, pe ea o fură din nou somnul.

Sosirea lui Kâmran mi-a stricat tot cheful. Sentimentul confuz de spaimă, de ciudă şi aversiune pe care-l resimţeam faţă de el, creştea zi de zi. Cînd mă aflam lîngă el, îi trînteam o mojicie, fără nici un motiv, şi fugeam.

Slavă Domnului, unchiul Aziz nu-l lăsa să răsufle o clipă liniştit. Invita acasă fel de fel de oaspeţi ca să discute cu el, şi aproape zilnic îl ducea în excursii prelungite cu trăsura sau în vizită la via ori grădina vreunuia dintre localnici.

Într-o dimineaţă, m-am întîlnit în capul scării cu vărul meu, care se pregătea să plece într-o astfel de vizită. Mi-a tăiat drumul şi după ce a iscodit cu privirea jur împrejur, ca să se încredinţeze că nu e auzit de nimeni, mi-a spus:

— Am să mă prăpădesc de prea multă atenţie, Feride.

Eu, tot chibzuind cum aş putea să mă strecor fără să-l ating, prin spaţiul dintre parmaclîcul scării şi locul unde se afla el, i-am răspuns:

— Ce, e rău? În fiecare zi te plimbi.

Surîse cu o disperare comică şi-şi ridică ochii în tavan:

— „Musafirul nu poate suferi pe musafiri", dar, tot după moda veche, se cade ca musafirul să-l ponegrească în fața musafirului pe stăpînul casei. Baremi să fac și eu așa...

Nu știu de ce vărul meu s-a simțit atins de zicala aceea nevinovată cu care l-am întîmpinat în prima seară a sosirii lui. Cînd îl căutai, făcea aluzie la ea.

— Bine, dar n-ai de ce să te plîngi. În fiecare zi cunoşti locuri, oameni noi.

— Oamenii pe care-i cunosc nu-mi fac nici o plăcere, insistă el cu o grimasă.

Nu m-am mai putut reține:

— De unde să găsească ei, săracii, persoana care să te distreze?!

Kâmran înțelese pe cine vizam. Şi-a întins emoționat mîinile către mine:

— Feride!

Dar mîinile lui întinse au cuprins vidul. Eu o zbughisem prin spațiul dintre parmaclîc și trupul lui. Sărind scările două cîte două, alergam, cîntînd, în grădină.

Pînă la urmă, într-o zi, Müjgân tot mi-a făcut-o.

Într-una din dimineți, ne plimbam pe colina de la țărmul mării. Pentru că noaptea plouase, în aer se simțea o răcoare blîndă de toamnă. Un nor inform, ca o pată de funingine, ascundea soarele; o lumină difuză tremura, nu știu de unde, pe deasupra mării calme. În depărtare, cîteva bărci de pescari, cu pînzele neînsuflețite, stăteau nemișcate ca niște umbre.

Atunci l-am văzut pe Kâmran, care prin nu știu ce minune era liber, trecînd strada. Aşezată sub un copac stufos, Müjgân, întoarsă cu fața spre mare, nu-l observase. Prefăcîndu-mă și eu că nu-l văd, m-am întors în aceeași direcție. Dar, deşi nu vedeam și nu auzeam nimic, aveam certitudinea că vine spre noi și simțeam o înfiorare ușoară la ceafă.

— Ce-i cu tine, de-ai amuţit aşa deodată? mi s-a adresat Müjgân şi, întorcînd capul, l-a zărit pe Kâmran la cîţiva paşi mai încolo.

Nu mai era posibil să mă eschivez de la o conversaţie matinală de cîteva minute.

Kâmran a început vorba, tachinînd-o pe Müjgân:

— Nici azi nu v-aţi uitat umbrela.

— Da, dar azi e pericol de ploaie, i-a răspuns ea rîzînd.

Părea că vărul meu gustă din plin vremea, care se potrivea cu propriul său temperament static, nehotărît. Müjgân a făcut această remarcă. Amuzîndu-se să deschidă şi să închidă umbrela din mînă, ea a spus:

— E frumoasă vremea, dar te întristează; zilele care urmează după acest anotimp seamănă prea adeseori cu cea de azi. Apoi vine iarna. Nu ştii cît e de plicticoasă iarna aici... Tata, dimpotrivă, atît de tare s-a acomodat, încît dacă-i pomenesc măcar să ne mutăm în altă parte, ia foc.

— Nu mai vorbi de rău această regiune. Poţi să ştii! Dacă te măriţi cu vreun localnic bogat? o necăji Kâmran.

— Să mă ferească Allah, dădu ea din cap, luîndu-l în serios.

În acest timp trecea pe lîngă noi un pescar cu picioarele goale. Era bătrînul căruia m-am prezentat într-o zi drept Marika. Avea capul legat tot cu o batistă roşie. M-a salutat.

— De mult nu te-ai mai arătat, Marika.

— Am de gînd să ies la pescuit cu dumneavoastră!

Şi tot vorbind, am pornit-o împreună spre marginea colinei.

Cînd, puţin mai tîrziu, m-am înapoiat lîngă Müjgân şi Kâmran, ea îi povestea istoria cu Marika. După ce isprăvi, mă prinse de mînă:

— Nu pe mine, ci pe Feride o s-o lăsăm pentru totdeauna la Tekirdag. I-a surîs norocul... E cerută în căsătorie de fiul unui pescar, numit Căpitanul Isa. Nu te uita că-i pescar. E-un om extraordinar de bogat.

— N-are decît să fie și milionar! rîse Kâmran. Eu, în calitate de văr, nu-mi voi da niciodată consimțămîntul.

Ce diavol împielițat o îmboldește azi pe înțeleapta și moderata Müjgân? Ce credeți că a răspuns la cuvintele lui?

— Și dac-ar fi doar atîta! Feride însă are și partide mai cu vază. De exemplu, un ofițer de cavalerie, rupt din soare. În fiecare seară vine vizavi de casa noastră și ca să-i placă lui Feride face periculoase demonstrații de echitație.

De data aceasta, Kâmran rîdea cu hohote. Dar în aceste hohote răsuna o notă ciudată, deosebită de rîsul de adineaori, ceva ca o decepție.

— La asta n-am ce obiecta, grăi el. E dreptul ei să răspundă.

Făcîndu-i lui Müjgân un semn pe ascuns, care voia să spună: „Las' că-ți arăt eu ție!" am dojenit-o cu voce tare:

— Prea o iei razna. Știi că eu nu gust asemenea glume.

Din precauție, ea se adăposti în spatele lui Kâmran și îmi făcu cu ochiul.

— Dar cînd sîntem singure, nu vorbim așa...

— Mincinoaso; calomniatoareo!

Acum Kâmran forța lucrurile:

— Mie poți să-mi spui, Müjgân, doar eu nu-s un străin...

Am bătut din picior, furioasă:

— E clar. Cu voi nu poate vorbi omul fără să se certe. Rămîneți cu bine!

Și am pornit-o spre mare, foc de supărată.

Am plecat, dar instinctul îmi spunea că această îndepărtare a mea nu va pune capăt discuției începute. Ajungînd la marginea colinei, am început să arunc cu pietre în mare.

Din cînd în cînd, făcîndu-mă că mă aplec, mă uitam înapoi. Ceea ce vedeam nu era deloc de natură să mă liniștească. Müjgân era pe punctul de a mă desființa, iar eu nu aveam nici o putere s-o împiedic.

La început, vorbeau rîzînd. Apoi, amîndoi au devenit serioşi. Müjgân, ca şi cum îşi găsea cu greu cuvintele, trasa nişte linii pe pămînt, cu umbrela, vărul meu stătea ţeapăn ca o statuie. În sfîrşit, i-am văzut pe amîndoi că se întorc, mă privesc şi, ceea ce era şi mai rău, se îndreaptă spre mine.

Totul era limpede. Am luat-o la goană, cu toată viteza de care eram în stare, către plaja de jos, pe panta cea mai abruptă a colinei. Încă mai mă mir cum de s-a întîmplat să nu mă rostogolesc şi să-mi frîng oasele.

Totuşi, nici această pantă primejdioasă nu reuşise să mă salveze de ei. Întorcînd capul, văd cu stupoare că se pregătesc şi ei să coboare încet, prin partea cealaltă a colinei!

Dac-aş fi început să fug, moliii ăştia — chiar dac-ar încăleca pe cai — şi tot n-ar izbuti să mă prindă. Însă fuga mea ar fi prea elocventă, ar dovedi că am înţeles totul sau cel puţin că bănuiesc ceva.

De-aceea, ca şi cum nimic neplăcut nu m-ar fi zorit din urmă, am mers firesc repede, continuînd să arunc pietre în mare. Dacă m-aş întoarce spre promontoriu aş fi în siguranţă, dar iată că în dimineaţa asta, ca un făcut, marea se retrăsese, lăsînd liberă o punte de trecere complet uscată.

Mi-am înjghebat iute un plan. După ce mai mergeam niţel pe plajă, aveam să încep să mă caţăr din nou pe colină, pe un drum bătut numai de capre. Întrucît era o potecă pe care şi caprele o urcau cu greu, ei vor renunţa să mă mai urmărească şi astfel aveau să-mi piardă urma.

Numai că, în cealaltă parte a promontoriului, o comedie — sau mai degrabă o dramă — care mi-a ieşit în cale, m-a făcut să uit pentru cîteva minute totul. Cu o vîslă în mînă, bătrînu pescar care trecuse pe lîngă noi cu puţin înainte, hăituia un cîine negru. Scheunînd, animalul fugea de colo-colo, iar bătrînul din cînd în cînd îl ajungea, îl împungea cu vîsla şi îl trăsnea unde nimerea. La început mi-a trecut prin minte că bietul cîine o fi turbat. Dar de unde! Pescarul părea mai turbat, se zbătea ca un apucat şi urla.

Neavînd curajul imediat să mă apropii de el, i-am strigat:

— Ce-i, ce ai de împărțit cu bietul animal?

Bătrînul gîfîia îngrozitor. Întrerupînd o clipă ciomăgeala, s-a sprijinit în vîslă și, cu o voce plîngăreață, îmi spuse:

— Ce să fie, mi-a răsturnat bunătate de catran. Mi-a prăpădit treizeci de kuruși[1], bleștematul! Dar nu-l las eu!

Era limpede pricina mîniei: cîinele răsturnase o tinichea cu catran pe care pescarul îl pusese să fiarbă la un foc de vreascuri, pe plajă. O vină mare! Dar nu pînă într-atît încît, pentru ca s-o ispășească, animalul să plătească cu viața.

Deștept, cîinele se ascunsese într-un loc sigur, în scobitura unei stînci. Cînd, peste puțin, dușmanul trecu la al doilea atac, se porni să urle ascuțit, fără să se mai gîndească cum să scape din această capcană în care intrase singur. Or, dac-ar fi alergat de-a lungul plajei sau dacă s-ar fi cățărat pe colină, pe drumul pe care proiectasem eu s-o iau, ar fi scăpat cu siguranță.

Dac-aș fi avut vreme, ar fi făcut ceva ca să-l salvez pe bietul cîine. Dar ce să-i faci! Și mie necazurile îmi depășeau forțele. Și eu eram fugărită ca și el.

Ideea că Müjgân și vărul meu dau tîrcoale promontoriului mă scotea din minți și fără să mă mai uit în urmă, după ce am mers un pic cu pași iuți, am început să mă cațăr pe colină.

Totuși, așa cum chibzuisem și mai înainte, nu mă împăcam nici cu ideea de a fugi fățiș. Deseori mă opream și ca din întîmplare, priveam pe furiș în urmă, mai bine-zis, în jos.

Se părea că drama i-a interesat și pe cei doi. Vorbeau cu însuflețire lîngă tinicheaua cu catran răsturnată. În sfîrșit, am văzut că vărul meu își scoate din buzunar portofelul și înmînează niște bani pescarului. Și ceea ce-i mai

---

[1] Monedă divizionară egală cu a suta parte dintr-o liră turcă.

curios, pescarul care, cu vădită bucurie, și-a aruncat cît colo vîsla, s-a întors spre mine și-mi face semn cu mîinile.

Sînt mulțumită, cîinele a fost salvat. Fără să-mi pese că, din urmă, verii mei mă strigă, am luat-o spre casă.

Cînd îmi aduceam aminte de cele săvîrșite de Müjgân, mi se încîlcea totul în minte și febra îmi năpădea tot corpul. Din cînd în cînd, înfigîndu-mi unghiile în palme, spuneam: „M-am făcut de rîs! N-o să ți-o iert eu, Müjgân!"

Cred că pînă la Istanbul aș fi fost în stare să merg în același pas forțat. Dar, în fața porții, m-a întîmpinat unchiul Aziz care mi-a tăiat drumul:

— Ce-i mutra asta! Ești roșie ca sfecla! Te-a fugărit cineva?

Cu un rîs nervos, am negat:

— De unde pînă unde, unchiule! și am alergat în curtea din dos, de unde veneau glasuri de copii.

Acolo se afla un leagăn de chingi agățat de un carpen mare. Uneori, adunînd toți copiii vecinilor, transformam această parte a curții într-un loc de petreceri și desfătări. Azi, micii mei prieteni veniseră aici fără să-mi aștepte invitația — o droaie pestriță, de toate vîrstele — și înconjuraseră leagănul din toate părțile.

Ce coincidență binevenită! Cînd sosisem acasă, mă gîndisem ca, fugind în camera mea, să încui ușa cu cheia. Dar ei ar fi venit negreșit după mine și, forțînd ușa, ar fi provocat în vestibul un tămbălău de toată frumusețea. Pe cînd acum, mă amestecam printre copii și simulînd joaca, îi puteam împiedica să se apropie de mine. Printre prietenii mei se iscase cearta: care să se urce mai întîi în leagăn. Eu am dat imediat buzna peste ei și împărțindu-i cu mîinile în două tabere, le-am zis:

— Rînduiți-vă toți pe margini, hai... Eu am să vă dau în leagăn unul cîte unul.

Am sărit în leagăn și luînd în fața mea pe unul dintre cei mici am început să-mi fac vînt. Nu trecu mult și își făcură și cei doi apariția. S-au oprit în spatele copiilor. Müj-

gân respira precipitat, din cînd în cînd își apăsa pieptul cu mîna. Vărul meu a făcut-o pesemne să fugă prea mult. În sinea mea i-am urat: „Să-ți fie și mai rău!" și am accelerat balansul.

Copiii care stăteau de strajă începură să fie nemulțumiți, să țipe: „E prea mult, ia-ne și pe noi, și pe noi!" Dar eu nu-mi plecam urechea la ei, mă ridicam în văzduh cu o viteză tot mai sporită, făcînd să foșnească frunzișul des al carpenului de deasupra mea.

Lucrul acesta iritase la culme pe copii. De nerăbdare unii dintre ei se aruncau în fața leagănului, depășind limitele trasate de mine. Trăgîndu-i de mîini înapoi, Müjgân și Kâmran îi împiedicau să intre prea mult în raza leagănului, ca să nu fie loviți. Mai rău, și micuțul care se afla în leagăn cu mine era sfîrșit. Încleștat de frînghii, plîngea cu țipete ascuțite între genunchii mei; începuse să-mi fie frică c-o să cadă și-o să moară.

Neavînd încotro, am oprit leagănul și am început să-l cert. Ce căutau într-un leagăn improvizat ca ăsta niște mucoși care leșină de frică la orice legănare nițeluș mai iute? Ar fi fost mult mai bine dacă s-ar fi dat în leagăn la ei acasă, dimpreună cu sugarii! Și încă alte asemenea vorbe. Adică, la drept vorbind, scandalul pe care-l făceam era doar un truc ca să nu-i dau ocazie lui Kâmran să mi se adreseze. Slavă Domnului, și copiii ceilalți făceau un tărăboi fiecare pe contul lui, transformînd curtea în iad.

— Și pe mine, tanti Feride! Și pe mine! Și pe mine!

— Nu, nu vă mai dau pe nici unul. Sînteți niște fricoși.

— Nu sîntem, tanti Feride! Nu ne e frică, nu ne e frică!

În timpul acesta, de la una din ferestre, se auzi vocea mătușii:

— Feride, fă-le și lor un pic hatîrul, dragă.

Pe dată m-am întors spre ea și am improvizat un discurs interminabil:

— De ce vorbiți așa? Pînă la patruzeci de ani n-ați cunoscut-o încă pe Pitulicea? Poate să aibă cineva încredere în

mine? Încep încet. Apoi, pe măsură ce leagănul se duce și vine, diavolul îmi dă ghes: „Haide, haide. Mai tare, mai tare!“ Îi răspund: „Lasă-mă, am copii lîngă mine!“ Dar el continuă: „Haide, haide, încă un piculeț, încă un piculeț, parcă cine știe ce-o să fie!“ Și odată cu el, și ramurile, și frunzele copacului, ca un cor, îmi repetă: „Haide, Feride! Haide, Feride!“ Dați-vă seama, cum să reziste o biată Pitulice la atîta stăruință!

Pălăvrăgeala mea fără sens se apropia de sfîrșit, dar, deși întoarsă cu spatele, simțeam pe Kâmran în dreptul umerilor mei. Nu mă îndoiam cîtuși de puțin că îndată ce-am să tac, o să înceapă el. Ce era de făcut? Cum aș fi putut să scap de a da ochi cu el?

Văd că un copil mi se încurcă printre fuste. Îl prind de subsuoară și-l ridic în văzduh. E cel mai micuț dintre toți musafirii mei, un copilaș de șapte-opt ani. Apropiindu-mi fața de a lui, îi zic:

— Bine, să vă fac hatîrul, dar cu tine nu-i cu putință. Mai mare păcatul să sîngereze obrăjorii ăștia bucălați!

O umbră împresoară spatele copilului. E Kâmran. Nu încape nici o îndoială, cum am să las copilul jos, o să fim față în față, ochi în ochi. În sfîrșit, n-a mai rămas nici o portiță de salvare. A fugi, a mă teme de el sînt lucruri pe care niciodată nu le va suporta orgoliul meu.

De aceea, dau jos copilul din brațe și mă uit sfidător în ochii lui Kâmran:

— Haide, micuțule, du-te lîngă nenea Kâmran. El e un băiat fin, delicat ca o domnișoară. O să te legene lin, lin, fără să te sperie ori să te zguduie, grijuliu ca o doică; numai cîntecul de leagăn o să-ți lipsească. Ai grijă doar să nu te agiți prea mult. Căci brațele lui gingașe nu te pot ține și-o să cădeți amîndoi de-a berbeleacul.

Aveam intenția ca, ținînd ochii țintă în ochii lui, să continui cu această batjocură trufașă și total neîndreptățită, pînă cînd o să-l fac să-și plece capul. Dar el nu-și ferește

ochii, se uită la mine cu o privire care parc-ar grăi: „Zadarnic, nu te mai trudi, știu tot".

Atunci înțeleg că am pierdut partida. Îmi plec capul și cu batista încep să-mi șterg palmele prăfuite.

— Te distrezi pe socoteala mea, așa e, ștrengăriță? Acu-i acu, ține-te bine, o să ne dăm în leagăn împreună.

Cu o mișcare iscusită își scoase haina și și-o zvîrli drept în brațele lui Müjgân. De la fereastră, mătușa îi striga:

— Vai, Kâmran, nu fă copilării! N-ai s-o scoți la capăt cu sălbăticiunea asta, o să-ți frîngi oasele!

Înțelegînd că vor avea de urmărit un spectacol distractiv, copiii se trag înapoi. Noi am rămas singuri lîngă leagăn.

Rîzînd, vărul meu mă întărîtă:

— Ce-aștepți, Feride? Nu cumva ți-e frică?!

De data aceasta, eu sînt cea care nu îndrăznesc să-l privesc în față.

— Da de unde! îi zic și mă arunc în leagăn.

Frînghiile scrîșnesc, leagănul se pune în mișcare, greoi.

Prevăzătoare, ca să-mi cruț forțele în acest legănat pe care-l bănui că va fi deosebit de dificil, mă mulțumeam să-mi îndoi numai genunchii.

Pe măsură ce viteza noastră crește, carpenul începe să se cutremure, foșnind din ce în ce mai puternic.

Amîndoi scrîșneam din dinți, tăceam, ca și cum cu fiecare cuvînt am fi pierdut puțin din puteri.

Beția mișcării mă cuprindea încet-încet, îmi uitam de mine. Capul lui Kâmran s-a cufundat dintr-o dată într-o masă de frunze, părul său lung i-a căzut pe frunte.

— Nu cumva ați și început să regretați? îl întreb eu cu o voce batjocoritoare.

— Vedem noi cine are să regrete! mi-a răspuns el rîzînd.

Ochii lui verzi care ard, scînteind printre părul răvășit, trezeau în mine un chin ciudat, o dorință de dominare. Îndoindu-mi cu putere genunchii, am imprimat o viteză

nebună leagănului. Acum, la fiecare du-te vino, capetele ne dispăreau și apăreau dintre frunze, părul ni se amesteca. O clipă, ca prin vis, am auzit glasul mătușii strigînd: „Ajunge! Ajunge!“

— Ajunge, Feride? îmi repetă Kâmran.

— Întreabă-te pe tine, i-am răspuns.

— Mie nu-mi ajunge. După lucrurile atît de minunate pe care le-am aflat de la Müjgân, nu mai pot simți oboseala...

Mi s-au înmuiat brusc genunchii; mi-a fost frică să nu scap frînghiile din mînă.

— Nu speram asta. Eu pentru tine am venit aici, Feride... continuă Kâmran.

Deși încetasem orice mișcare, leagănul își continua și acum balansul cu aceeași viteză. Am înconjurat frînghiile cu brațele și mi-am încleștat mîinile una de alta:

— Să ne dăm jos, am să cad, mă rugam eu. El nu mi-a înțeles slăbiciunea:

— Nu, Feride, îmi spuse, nu te las pînă nu aud din gura ta că primești să te căsătorești cu mine, ori o să cădem și-o să murim împreună.

Printre șuvițele de păr, buzele lui îmi atingeau ochii și fruntea. Nu m-au mai ținut picioarele. Deși mîinile nu mi se descleștaseră una de alta, brațele mi-au alunecat din jurul frînghiilor. Dacă Kâmran nu m-ar fi cuprins în această clipă, aș fi căzut cu siguranță. Dar puterea lui nu era suficientă pentru a mă ocroti pe mine. Ne-am rostogolit pe pămînt, printre frînghiile răsucite pe negîndite ale leagănului care-și pierduse stabilitatea.

Cînd, după o amețeală ușoară, am deschis ochii, m-am trezit în brațele mătușii. Îmi ștergea tîmplele cu o batistă umedă:

— Te doare ceva, fetița mea?

— Nu, tanti, i-am răspuns, ridicînd capul.

— Atunci de ce plîngi?

— Plîng eu, tanti?!

— Ce sînt lacrimile din ochii tăi?

— Oi fi plîns înainte de a cădea, tanti, i-am spus, cuibărindu-mă la pieptul ei.

După trei zile, ne întorceam la Istanbul, în formație completă, întovărășiți și de mătușa Ayșe și Müjgân. Aflînd vestea printr-o scrisoare trimisă de Kâmran, mătușa Besime cu Necmiye alergaseră să ne întîmpine la debarcader, la Galata.

Primele săptămîni le-am petrecut fără să ne dăm în vileag logodna. Ideea a fost a lui Kâmran. El voia să rămînă numai cu mine, să se plimbe și să discute cu mine. Cred că era dreptul lui, ca al oricărui logodnic. Dar la ce bun! Eu eram cea mai sălbatică și mai naivă dintre toate logodnicele din lume. Cînd îl vedeam pe Kâmran venind spre mine, fugeam tropăind, ca un cal speriat; nici piatra slobozită din praștie nu m-ar fi ajuns din urmă.

Prin mijlocirea lui Müjgân îi dădusem un ultimatum: cînd sîntem împreună, să nu-mi vorbească ca un logodnic. Dacă nu-și va ține cuvîntul, mă juram c-o să stric totul. Ca și la Tekirdag, și aici, Müjgân mă cicălea din cînd în cînd seara, în dormitor:

— Pentru ce faci nebunia asta, Feride? Știu că-l iubești pe viață. Acestea sînt zilele voastre cele mai luminoase. Cine știe ce lucruri frumoase are a-ți spune...

Uneori, Müjgân nu se limita numai la atîta; mîngîindu-mă pe păr cu mîinile ei prelungi, îmi repeta vorbele lui Kâmran.

Zgîrcindu-mă în culcuș, scînceam:

— Nu vreau... Mi-e frică, mi-e rușine... E caraghios, o știu. Nu pot să te fac să înțelegi.

Apoi, cînd ea mă părăsea și se ducea să se culce, eu îmi repetam singură cuvintele pe care i le spusese Kâmran și în melodia lor mă cufundam în somn.

Mama lui Kâmran îmi comandase un inel de logodnă lucrat cu multă măiestrie. O piatră prețioasă mare, orbitoare, care nu s-ar fi potrivit cu degetele mele veșnic zdrelite.

Cînd, înapoindu-se odată din Istanbul, mătușa m-a tras în dreptul unei ferestre și mi l-a arătat ca pe-o surpriză, piatra parcă ar fi adunat în ea toate razele soarelui ce sta să dispară printre copacii din față, răsfrîngîndu-le în mii de scînteieri; m-am dat înapoi, închizînd ochii, mi-am ascuns mîinile la spate și mi-am tras capul în întunericul perdelei, ca să nu se vadă că m-am înroșit.

Mătușa nu m-a înțeles; mirată că nu-i săr de gît în culmea bucuriei, mi s-a adresat:

— Nu cumva nu ți-a plăcut, Feride?

— E foarte frumos, tanti, mulțumesc, i-am spus eu rece.

Se vedea bine că această comportare a mea o supără. Totuși și-a învins pornirea și s-a străduit să surîdă:

— Întinde mîna, să-l probăm. L-am făcut după un inel vechi de-al tău. Numai de-ar fi bun!

Îmi încleștam una de alta mîinile ascunse la spate, de parcă mătușa ar fi avut de gînd să mi le ia cu forța.

— Acum nu-i posibil, tanti, mai tîrziu...

— Lasă copilăriile, Feride!

Mi-am aplecat capul înainte, cu încăpățînare, și am început să calc pe vîrful picioarelor.

— Peste cîteva zile o să dăm o mică petrecere pentru rude. O să vă logodim.

Inima îmi zvîcnea iute-iute.

— Nu vreau; sau, dacă vi se pare ceva absolut necesar, faceți-o după ce mă duc eu la școală.

Pe bună dreptate că meritam o muștruluială zdravănă. Dar mătușa a ținut să-și păstreze neștirbită mărinimia.

în timp ce surîdea mieros, s-a mărginit doar la o ironie uşoară:

— Cum adică, o să te logodim prin procură! La căsătorie[1] merge aşa, fetiţo, dar pentru logodnă încă n-a ieşit un asemenea obicei.

Pentru că nu aveam ce răspuns să-i dau, continuam să mă uit înaintea mea. Ca să mai atenueze din neplăcerea lecţiei pe care aveam s-o primesc, mătuşa mă prinse cu o mînă pe după mijloc, iar cu cealaltă îmi mîngîie bărbia, părul, fruntea:

— Feride, socot că în sfîrşit a sosit vremea să părăseşti copilăria. Acum nu-ţi sînt numai mătuşă, ci şi mamă... Cred că nu-i nevoie să-ţi mai spun cît de mulţumită sînt din pricina aceasta, nu? Pentru Kâmran tu eşti cu mult mai bună decît orice fată străină căreia nu-i cunoaştem năravurile, apucăturile. Numai că... Numai că eşti puţin cam prea nestăpînită. În copilărie, lucrul acesta putea fi trecut cu vederea. Dar creşti din ce în ce. Şi pe măsură ce creşti, e firesc să devii mai aşezată, mai înţeleaptă. Mai ai vreo patru ani pînă la terminarea şcolii şi pînă la căsătorie. E un timp destul de lung. Totuşi, tu eşti acum o fată logodită. Nu ştiu dacă poţi sesiza ce vreau să spun. Trebuie să fii serioasă, potolită. Trebuie să pui punct la copilăriilor, zburdălniciilor şi încăpăţînării. Ştii cît de delicat şi de sensibil e Kâmran...

A existat, oare, într-adevăr ceva supărător în vorbele ei care mi-au rămas întipărite în minte una cîte una? Nici azi nu sînt în stare să-mi dau seama. Dar am avut impresia că parcă se desluşea o oarecare tendinţă de a mă considera inferioară valorosului ei fiu.

---

[1] Aluzie la *nikâh* (contractul de căsătorie) care, după dreptul islamic, se încheie între pretendent şi reprezentantul fetei (tatăl sau cea mai apropiată rudă bărbătească a acesteia). Practică foarte satirizată în literatura turcă modernă (v. şi prima piesă turcă originală *Căsătoria poetului* de Ibrahim Şinazi, în care intriga se bazează pe absurditatea acestei tradiţii).

Ca și cum ar fi vrut să experimenteze pe loc efectul povețelor ei, insistă:

— Ne-am înțeles acum, Feride, așa-i? Vom celebra o logodnă într-un cerc intim, numai cu rude și cîțiva prieteni mai apropiați.

M-am și văzut lîngă ea, pieptănată cu totul altfel, cu un chip complet străin, într-o îmbrăcăminte cu care nu sînt încă deprinsă, la o masă împodobită cu flori, orbitor luminată. Toate privirile sînt ațintite asupra noastră...

M-am scuturat deodată, înfiorîndu-mă:

— E imposibil, tanti! i-am spus și am fugit afară în galop.

În aceste zile Müjgân fusese pentru mine mai mult decît o soră mai mare, aproape ca o mamă. Noaptea, cînd rămîneam singure în odaia noastră, stingeam lumina, îi îmbrățișam cu grijă trupul firav și acoperindu-i gura cu mîinile, ca să nu-mi răspundă, încercam s-o înduplec:

— Fetele logodite erau pentru mine oamenii pe care-i compătimeam cel mai mult pe lume, de care-mi băteam joc cu cea mai mare cruzime. Acum eu am devenit una dintre ele. Roagă-te de ei. Să nu-mi spună nici unul „logodnică". Intru în pămînt de rușine, mi se face frică, sînt încă un copil. În fața noastră mai avem încă patru ani lungi. Pînă atunci am să mai cresc, am să mă deprind. Acum nimeni să nu mă trateze ca pe o logodnică.

Cînd, în sfîrșit, avea gura liberă, Müjgân îmi spunea:

— Bine, dar numai cu o condiție... Mai bine zis, cu două condiții. Primo: n-ai să te mai iei la trîntă cu mine. Secundo: ai să-mi repeți încă o dată mie, numai mie, că îl iubești și încă foarte mult.

Atunci îmi ascundeam fața la pieptul ei și de cîteva ori în șir dădeam afirmativ din cap.

Müjgân își ținuse promisiunea. Nici cei din casă, nici cei din afara ei, nimeni nu-mi pomenea, în față, despre logodna mea. Dacă cineva arunca vreo glumă relativ la asta,

primea o muștruluială zdravănă de la mine și tăcea numaidecît. Unul dintre ei a înghițit chiar o palmă ușoară peste gură. Dar, slavă Domnului, nu era un străin, era chiar vărul meu. După mine, palma a fost meritată cu prisosință. Însă dacă, ferească sfîntul, ar fi auzit mătușa Besime, cine știe ce mi-ar fi făcut!

Deși așa stăteau lucrurile, totuși, tot nu mă puteam socoti pe de-a întregul liniștită în vilă. De exemplu, pentru că acum am în casă o situație mai importantă, într-una din zile am fost mutată într-o odaie mai acătării, mi s-au schimbat perdelele, patul, garderoba; bineînțeles, nu m-am încumetat să întreb cauza acestor schimbări.

Într-o zi, trebuia să mergem cu trăsura la o nuntă țărănească, în Merdivenköy. Trăsura era prea plină. Din neatenție, m-am trezit spunînd:

— Eu mă urc lîngă birjar!

S-a rîs cu poftă. Roșindu-mă, m-am urcat în trăsură, fără nici un chef.

Cînd, uneori, mă duceam ca altădată să șterpelesc din bucătărie caise uscate sau altceva asemănător, bucătarul hain mă lua în rîs:

— Spuneți iute, deschis, ce doriți, domnișoară. Hoția nu vă mai prinde.

Deși nimeni nu m-ar fi ținut de rău, nu mai îndrăzneam nici să chem copii străini la joacă. Ca să mă urc — foarte rar, dealtfel — într-un copac, trebuia să mă ascund în cine știe ce ungher și să aștept acolo căderea nopții. Dar, dintre toți, Kâmran îmi da cel mai mult de furcă. Pot spune că ultimele zile ale vacanței le-am petrecut la vilă jucîndu-mă cu el de-a ascunselea.

El căuta prilejul să mă surprindă singură, iar eu făceam uz de toată șiretenia mea ca să nu dea de mine în vreun loc retras.

Nu mă interesau plimbările cu trăsura pe care mi le propunea uneori și dacă insista prea mult luam și pe altcineva — în afară de Müjgân — cu noi și pe drum vorbeam neîntrerupt numai cu acesta. Spun în afară de Müjgân, fiindcă nu aveam

deloc siguranța că, pe drum, ca să mă lase singură cu Kâmran, ea nu o să se evapore, ori o să se pomenească vorbind vrute și nevrute.

Într-o zi, Kâmran mi-a spus:

— Știi, Feride, că mă faci nefericit?!

— De pe acum?! nu mi-am putut eu reține remarca.

Pusesem această întrebare cu o uimire atît de comică, încît amîndoi am început să rîdem.

— Vreau să aud o dată și din gura ta ceea ce i-ai spus lui Müjgân. Cred că-i dreptul meu.

Mi-am ridicat ochii spre cer, cu ipocrizie, și ca și cum n-aș fi reușit să-mi amintesc ce-i spusesem lui Müjgân, m-am gîndit îndelung:

— Da, dar Müjgân e fată și de nu mă-nșel, și roaba dumitale, Feride, e tot fată. Nu se poate mărturisi oricui tot ceea ce sporovăim noi, fetele, între noi.

— Eu sînt oricine?

— Nu mă înțelege greșit. Cu toate că, tipologic, ai ceva feminin, ești totuși bărbat. În concluzie, nu se poate repeta unui bărbat tot ceea ce o fată destăinuiește unei prietene.

— Nu sînt eu logodnicul tău?

— Am impresia c-o să ne certăm. Știi că eu nu vreau să aud cuvîntul ăsta.

— Vezi, deci, că am dreptate cînd spun că sînt nefericit. Nu îndrăznesc să pronunț cuvîntul interzis de teamă că din nou ai să mă lovești peste gură. Dar față de tine eu nutresc un simțămînt pe care nu-l am față de nimeni...

Am înțeles că sînt pe punctul de a fi prinsă în capcana de care m-am ferit de atîta vreme. Dacă am să vorbesc, sau avea să-mi tremure glasul, sau aveam să fac cine știe ce necuviință. Lăsîndu-l pe Kâmran vorbind, am luat-o la goană spre stradă.

Bănuiam c-o să vină și el după mine. Dar cum nu-i auzeam pașii, mi-am încetinit fuga; puțin mai tîrziu am privit îngrijorată în urmă.

El se așezase pe-o bancă de nuiele, sub unul din copaci.

„Probabil că mă port cum nu se cade“, mi-am zis în sinea mea.

Cred că dacă m-ar fi privit Kâmran atunci, mi-ar fi înțeles regretul și ar fi revenit lîngă mine. Și probabil nici eu nu aș mai fi fugit.

Așa cum stătea acolo, vărul meu avea cu adevărat înfățișarea unui om nefericit. Am început să-mi zic, ca să mă mîngîi:

„Spălăcitul fățarnic! Încă n-am uitat cum alergai după fustele prea fericitei văduve. Foarte bine îți fac!“

Nu pot să trec mai departe fără să amintesc de accidentul care mi s-a întîmplat în ultimile zile de vacanță.

Norodul din vilă s-a trezit, într-o bună zi, că sînt legată cu un bandaj cît toate zilele la mîna dreaptă. Celor care mă întrebau ce-am pățit, le răspundeam:

— Nimic, m-am tăiat nițeluș. N-am nimica, o să treacă de la sine.

Tanti, observînd că-mi ascund cu încăpățînare rana, îmi spunea:

— Sigur că ai făcut vreo năzdrăvănie. E ceva deosebit de grav dacă te ferești. Să te arătăm unui doctor, să nu survină cine știe ce complicație.

Care era realitatea? Mătușa mă trimisese într-o zi să iau, cred, o batistă din garderobul din dormitor. Într-un sertar al dulapului am văzut o cutioară învelită în catifea. Era inelul meu de logodnă. Nu m-am putut împotrivi dorinței de a-l contempla un minut pe degetul meu. Dar acest capriciu avea să mă coste scump. Așa cum se temuse mătușa, inelul fusese făcut puțin cam strîmt; nu-mi mai ieșea cu nici un chip din deget. Pierzîndu-mi capul fără rost l-am forțat destul de mult, apoi am încercat să-l scot cu dinții. În zadar. Pe măsură ce mă căzneam, degetul mi se umfla și inelul îmi devenea tot mai strîmt.

Dacă le-aş fi spus, negreşit că s-ar fi găsit vreo modalitate. Dar nu ştiu de ce, mi se părea că faptul de a fi prinsă cu acest inel pe deget mi-ar fi rănit orgoliul. Atunci mi-am legat în jurul degetului un bandaj. Două zile încheiate, cum găseam niţeluş timp liber, mă închideam în camera mea unde, scoţîndu-mi bandajul, încercam singură, cu ceasurile, să scot inelul. A treia zi, cînd, cu orice risc, mă pregătisem să-i destăinui mătuşii adevărul, inelul a ieşit fără nici o greutate! De ce? Pesemne că, de necaz şi amărăciune, voi fi slăbit în cele două zile care se scurseseră.

În ultima zi de vacanţă începusem pregătirile pentru şcoală. Kâmran a obiectat:

— Ce-i graba asta, Feride? Poţi să mai rămîi cîteva zile.

Dar eu, de parcă aş fi fost o elevă model, m-am opus:

Maicile mi-au dat dispoziţie să vin neapărat în ziua în care se deschide şcoala. Anul acesta lecţiile-s foarte grele, mă încăpăţînam eu cu pretexte copilăreşti.

Această îndărătnicie din partea mea i-a provocat iarăşi lui Kâmran o criză de mîhnire şi proteste.

A doua zi, în timp ce mă conducea la şcoală, n-a scos o vorbă şi la despărţire, mi-a reproşat:

— Nu mi-am închipuit c-ai să vrei să scapi atît de repede de mine, Feride.

Eu nu eram nici aşa o elevă prea serioasă şi silitoare. Pe deasupra, de cînd s-a abătut asupra mea şi necazul cu logodna, m-am năucit cu totul.

Notele pe primul trimestru erau cum nu se poate mai proaste. Era limpede că dacă nu voi face un efort şi nu mă voi aduna, voi rămîne repetentă.

În seara în care s-au distribuit carnetele de note, maica Aleksi m-a tras într-un colţ:

— Ţi-a plăcut ce note ai luat, Feride?

— Sînt destul de proaste, *ma soeur*, îi răspunsei eu, dînd din cap, spăşită.

— Nu destul, ci extrem de proaste. Nu-mi amintesc să fi stat vreodată atît de rău. Or, tocmai anul acesta speram că te vei strădui mai mult.

— Aveţi dreptate. Anul acesta sînt mai mare cu un an decît anul trecut.

— Doar din cauza aceasta?!

Ciudat lucru! Maica Aleksi îmi mîngia obrazul şi rîdea cu subînţeles. Intimidată, îmi feream ochii de ai ei.

Ah, maicile astea! Deşi arată că n-au habar de nimic lumesc, sînt la curent cu cele mai mici bîrfeli. De unde? Cum? Cu toate că am trăit zece ani printre ele şi am fost un spirit destul de iscoditor, n-am izbutit să pătrund deloc această taină.

În timp ce mă străduiam să mă strecor sub un pretext oarecare, maica Aleksi mi-a spus şi mai deschis:

— Îmi închipui că îţi va veni destul de greu să arăţi tuturora notele.

După care a urmat o insinuare şi mai gravă:

— Dacă nu vei reuşi să treci clasa, te pîndeşte primejdia să mai aştepeţi aici încă un an lung...

Mi-am dat seama că dacă nu trec la contraofensivă, va fi imposibil să scap de maică. Neavînd încotro, am recurs la o obrăznicie. Cu o candoare prefăcută, am întrebat-o:

— Primejdie?! Pentru ce primejdie?

Maica Aleksi ajunsese la ultimele limite pe care şi le putea permite într-o conversaţie cu o elevă. Dacă mergea mai departe, însemna că devine mai mult sau mai puţin familiară cu mine. Cu o atitudine cochetă, fără se se sfiască să-mi arate că se consideră învinsă, mi-a dat un bobîrnac peste obraz.

— Ştii şi tu singură pentru ce! mi-a spus ea şi a plecat.

Anul acesta Michèle nu era în școală. Dac-ar fi fost, fără doar și poate că m-ar fi silit să mă destăinui și mi-ar fi agravat la maximum răvășeala din mine. Pe cît am fost eu de liberă și de flecară acum un an, cînd vorbeam despre o poveste născocită, pe atît de reținută devenisem anul acesta, după ce ajunsesem în situația unei logodnice adevărate. Printr-un gest scurt, impersonal, al capului, mulțumeam colegelor care mă felicitau, concediindu-le fără drept de apel.

Numai una singură a reușit să-mi înfrîngă rezistența, și anume fiica unui doctor armean din cartierul nostru. Zilele libere din cursul săptămînii mi le petreceam în școală. În trei luni dacă fusesem acasă de două-trei ori.

Această înverșunare a cărei pricină nu mi-o prea puteam explica nici mie însămi, le supăra pe mătușa Besime și pe Necmiye și-l tulbura pe Kâmran, care nu știa ce să mai gîndească, cum să se mai poarte. Primele luni trecea pe la școală săptămînal. Deși nu îndrăzneau să spună nimica fățiș, maicile considerau scandalos ca un logodnic să-și viziteze logodnica la școală; cînd mă anunțau că vărul meu mă așteaptă în parloar, făceau fețe-fețe.

Eu, sprijinită de cantul ușii pe care-o lăsam înadins deschisă, cu mîinile vîrîte în cordonul șorțului de școală, discutam din picioare, cel mult cinci minute. Vărul meu îmi propusese să-mi scrie, din cînd în cînd, cîte o scrisoare. Dar, obiectîndu-i că maicile au obiceiul ca, după ce pun pe cineva care știe turcește să le citească scrisorile primite, să le rupă, îl determinasem să renunțe la acest proiect.

La una din vizitele sale, îmi amintesc că între noi a avut loc o conversație deosebit de neplăcută.

Enervîndu-se că stau așa departe de el, Kâmran voise să închidă ușa cu forța. Dar cînd să se apropie, eu am simulat că sînt gata să ies din cameră și i-am spus cu vocea joasă:

— Te rog, Kâmran. Știi că aici se vede și prin ziduri.

El a avut o ezitare bruscă.

— Și ce-i cu asta, Feride? Doar sîntem logodiți!

Am dat uşor din umeri:

— Uite, tocmai asta strică. Doar dacă nu ţii neapărat să le provoci pe maici ca într-o bună zi să-ţi spună direct: „Vizitele dumneavoastră sînt prea stăruitoare. Vă rog să ne scuzaţi, dar trebuie să ţineţi seama că aici e şcoală".

Kâmran s-a făcut alb ca varul şi de atunci m-a mai dat pe la şcoală.

Ceea ce comisesem era într-adevăr ceva rău. Dar nu exista altă posibilitate. Momentele cînd reveneam în clasă de lîngă Kâmran şi toate capetele se întorceau spre mine, devorate de curiozitate, erau pentru mine nişte suplicii insuportabile.

Ce voiam să spun? Da, într-o zi, fata doctorului, întoarsă de la învoirea săptămînală, m-a întrebat:

— Kâmran bei pleacă în Europa, aşa-i?

— De unde ai scos-o? m-am mirat eu luată prin surprindere.

— De la tata. Se pare că l-a chemat unchiul de la Madrid.

Socoteam ca un atentat la mîndria mea să-i mărturisesc că nu ştiu. De aceea i-am spus:

— Da, există un asemenea plan; un voiaj de scurtă durată.

— Nu-i o durată prea scurtă, de vreme ce e numit secretar de ambasadă.

— Va rămîne, totuşi, foarte puţin.

Limitîndu-ne discuţia la atîta, ne-am despărţit. Tatăl colegei mele era un frecvent vizitator al vilei noastre, în calitate de medic al familiei. Se putea ca ştirea să fie adevărată. Dar cum e posibil ca mie să nu mi se spună nimic! Am făcut socoteala zilelor. De douăzeci de zile nu mai primisem veşti de acasă.

Noaptea m-am gîndit doar la această problemă. Uitasem distanţa fără rost pe care i-o arătasem lui Kâmran; în ~inea mea mă supăram că a omis să mă înştiinţeze de un

lucru atît de important. La urma urmei, oricum, noi eram doi inși legați unul de altul...

A doua zi era într-o joi. Pentru că vremea era bună, după-masă aveau să ne scoată la plimbare. Nu-mi mai găseam liniștea. Mă înspăimînta gîndul să mai petrec încă o noapte roasă de incertitudini.

M-am dus la maica superioară și pretextînd că mătușa e bolnavă, am cerut o învoire.

Din fericire, chiar în aceeași zi una dintre maici se ducea la Kartal. Cu condiția ca să mergem împreună pînă la stația Erenköy, maica superioară mi-a acordat învoirea cerută.

Cînd am ajuns la vilă, cu o valiză micuță în mînă, era pe înserate.

La poartă m-a întîmpinat cîinele casei. Acest animal bătrîn era extrem de lacom și lingușitor. Pentru că știa că, de bine de rău, în geanta mea se află oricînd ceva de mîncare, îmi tăia drumul și ridicîndu-se în două picioare cu fața spre mine, mergea de-a-ndaratelea, încercînd să mă cuprindă cu labele de dinainte. Văzînd că și Kâmran e gata să vină spre mine, m-am aplecat și am prins labele murdare ale cîinelui, împiedicîndu-l să mă atingă.

Cu gura-i imensă larg deschisă ca într-un rîs jovial, el lăsase să-i atîrne limba, în timp ce eu îl pișcam ușurel de bot. Pe scurt, era un joc de-al nostru, un mod de-a cocheta unul cu altul.

Făcîndu-mă că descopăr prezența lui Kâmran abia cînd a ajuns lîngă mine, i-am spus:

— Ia te uită cum mai rîde! Vai, ce gură enormă! Nu seamănă cu un crocodil?

Kâmran mă privea numai pe mine, cu un surîs amar pe buze.

Lăsînd cîinele, mi-am scuturat fusta și după ce mi-am șters mîinile cu batista, i le-am întins lui Kâmran:

— Bonjur, Kâmran, cum se mai simte tanti? Sper că nu-i nimic serios...

— Mama? mă întrebă el cam mirat. N-are nimica. Ai auzit că-i bolnavă?

— Da, am auzit c-ar fi bolnavă. Am fost tare neliniștită. Nemaiavînd răbdare pînă duminică, m-am învoit azi.

— Cine ți-a spus?

— Fata doctorului, i-am răspuns, pentru că nu avusesem timp să scornesc o nouă minciună.

— Ea ți-a spus?

— Da, printre altele, mi-a zis: „L-au chemat pe tata la voi, pesemne că ți s-a îmbolnăvit mătușa".

— E o eroare. În ultimele zile doctorul, dimpotrivă, n-a dat deloc pe la vilă, nici pentru mama, nici pentru altcineva, se miră el.

— Ce bine îmi pare! Cît am fost de îngrijorată... am replicat eu, fără să mă opresc prea mult asupra acestei conversații convenționale.

Ceilalți, bineînțeles, se aflau în casă.

Luîndu-mi servieta de pe jos, am vrut să merg la ei. Dar Kâmran m-a prins de mînă:

— Pentru ce atîta grabă, Feride? Fugi de mine ca de obicei?

— Da de unde! Mă strîng ghetele... Parcă înăuntru nu vom merge tot împreună?!

— Da, dar acolo vom fi nevoiți să vorbim cu toți ceilalți. Or, eu vreau să vorbesc numai cu tine.

Ca să-mi ascund emoția am luat o atitudine ironică.

— Cum porunciți.

— Mulțumesc. Atunci, dacă vrei, putem să ne plimbăm puțin în grădină fără să dăm cu ochii de cineva.

Ca și cum s-ar fi temut să nu fug, nu-mi lăsa mîna dintr-a lui. În cealaltă mînă mi-a luat geanta. Am început să mergem alături. Pentru prima dată alături, de cînd ne logodisem...

Cum se zbate în piept inima unei păsări abia prinsă, așa mi se zbătea mie. Dar cred că atunci, chiar dacă mi-ar fi lăsat mîna liberă, n-aș mai fi găsit puterea să fug.

Fără să ne spunem nimic, am mers pînă la capătul grădinii. Kâmran era mult mai mîhnit și mai supărat decît mă așteptam. Nu știu ce se petrecuse în aceste trei luni, ce se schimbase între noi. Dar, în ceasul acesta, mă găseam vinovată față de el, regretam sălbăticia pe care i-o arătasem.

Era o seară atît de frumoasă și liniștită, încît uitai că te afli în mijlocul iernii. Culmile înzăpezite ale munților din jur ardeau într-un roșu de mărgean. Nu știu dacă în faptul că-mi asumasem, cu atîta ușurință, o anume vină față de Kâmran, nu contribuise, poate, și influența acestei seri neobișnuite.

În ceasul acesta simțeam în mine o dorință irezistibilă să găsesc un cuvînt care să-l bucure. Dar nu-mi venea nimic în minte.

Cînd nu mai rămăsese altceva de făcut decît să ne întoarcem înapoi, el îmi spuse:

— Putem să stăm nițeluș aici, Feride?

— Cum vrei tu.

După „eveniment", era prima oară cînd îi ziceam tu.

Fără să ia seama la pantalonii săi impecabili, Kâmran s-a așezat grăbit pe un ciot de stîncă. L-am prins iute de mînă și l-am ridicat.

— Tu ești plăpînd, nu te așeza direct pe pămînt.

Și scoțîndu-mi pardesiul, l-am întins pe locul unde avea să stea.

Lui Kâmran nu-i venea să-și creadă ochilor.

— Ce faci, Feride?

— Dacă nu mă înșel, de acum încolo e datoria mea să te păzesc ca să nu te îmbolnăvești.

Pesemne că și de data aceasta i se părea că nu a auzit bine:

— Ce spui, Feride? Tu ești aceea care-mi vorbești așa?! E cel mai blînd cuvînt pe care l-am auzit de la tine de cînd ne-am logodit.!

Mi-am aplecat capul și am tăcut.

Kâmran îmi luase în mînă pardesiul. Cu mişcări mîngîioase îi atingea mînecile, gulerul, nasturii.

— Mă pregăteam să-ţi fac nişte reproşuri, Feride, dar acum am uitat totul.

— Doar eu nu ţi-am greşit cu nimic! i-am spus, fără să-mi ridic ochii.

Ferindu-se să se apropie de mine, de parcă s-ar fi temut să nu mă sălbăticesc din nou, continuă.

— Cred că ai greşit, Feride, şi încă din destul. Se neglijează atîta un logodnic? M-au încolţit tot felul de gînduri negre. Nu cumva să se fi înşelat Müjgân?

Am rîs fără voie. Kâmran, vădit curios, m-a întrebat pricina pentru care rîd. Mai întîi n-am vrut să-i răspund. Dar cum el insistă, i-am răspuns, ocolindu-i privirea:

— Parcă dacă s-ar fi înşelat Müjgân, am fi fost noi doi aşa!

— Ce înseamnă „aşa"? Adică logodiţi?

Închizînd ochii am confirmat cu capul, de două ori.

— Feride a mea!

Mai îmi stăruie şi acum în auz glasul acela care semăna cu o rugă. Am deschis ochii; în privirile lui tremura o lumină nouă.

— Atît de fericit m-ai făcut în clipa asta, încît dac-am să-mi amintesc de ea cînd voi muri, am să plîng de înduioşare. Nu mă privi aşa. Tu eşti încă foarte mică. Nu-i cu putinţă, nu poţi înţelege asemenea lucruri Am uitat absolut totul, totul...

Kâmran îmi prinsese mîinile. Nu le-am retras, dar am început să pîng cu sughiţuri, atît de cumplit, încît l-am înspăimîntat de-a dreptul.

În timp ce ne întoarcem pe acelaşi drum, eu încă mai suspinam şi sughiţam. El nu mai cuteza să mă atingă. Dar îmi dădeam seama că e puţin mai încrezător şi eram mulţumită.

Cînd ne-am apropiat de vilă, i-am spus:
— Tu ia-o înainte; eu o să-mi spăl bine fața în havuz. Ce ar spune ceilalți dacă m-ar vedea în halul ăsta!

Ca și cum mi-aș fi amintit întîmplător, l-am întrebat pe Kâmran:
— E vorba să faci o călătorie în Europa, așa-i?
— Există un asemenea proiect. Mai precis, un plan al unchiului meu de la Madrid. De unde-ai auzit?
— De la fiica doctorului, i-am răspuns, după o scurtă șovăire.
— Ce multe vești îți dă ție fata doctorului, Feride!
— ...
M-a privit cu atenție drept în ochi. Am întors capul, roșind toată.
— Nu cumva boala mamei a fost un pretext?
— ...
— Spune drept, Feride, pentru asta ai venit tu?
Se apropiase de mine. Vroia să mă mîngîie pe creștet, dar se abținea ca nu cumva să mă sperii, să-i interpretez greșit gestul și să ne înstrăinăm iarăși. Or eu, dimpotrivă începusem să mă îmblînzesc. Își repetă întrebarea:
— Presupunerea mea e întemeiată, Feride?
Am dat din cap în semn că da, presimțind că o să fie foarte fericit.
— Ce minunat! Cît de mult mi s-a schimbat norocul de ieri și pînă azi. !
Proptindu-și mîinile de brațele fotoliului pe care ședeam, s-a aplecat spre mine. În poziția asta mă aflam complet încercuită. Era o stratagemă șireată de a se apropia de mine fără să mă atingă. Pe locul unde ședeam, mă ghemuisem ca un arici și mă trăgeam înapoi, vîrîndu-mi capul între umeri. L-am întrebat, jucîndu-mă cu batista, ca să nu-l privesc prea de-aproape:
— Ce-ți propune unchiul?

— Ceva imposibil. Vrea să mă ia pe lîngă el, ca secretar de ambasadă. Socotește ca o lipsă pentru un bărbat să nu aibă o meserie sau o funcție bine determinată. Acestea, firește, sînt ideile lui. „Poate, în viitor, și Feride va fi mulțumită dacă va merge în Europa, prin mijlocirea unei funcții la o ambasadă", spune el. Știu și eu! Asemenea vorbe...

Fiindcă discuția devenise serioasă, Kâmran, punînd capăt asediului, stătea acuma drept. Eu, numaidecît, m-am ridicat din locul meu.

Conversația noastră continuă:

— Pentru ce ai considerat proiectul ca pe un lucru imposibil? N-ai fi mulțumit să pleci în Europa?

— Nu mă refer la aspectul ăsta. De acum încolo eu nu mai sînt un om liber pe acțiunile mele. Am obligația de a discuta cu tine tot ceea ce se referă la viața mea. Nu-i așa?

— Atunci, poți să te duci.

— Deci, accepți să mă despart de Istanbul, Feride?

— De vreme ce un bărbat trebuie să aibă neapărat o meserie...

— Dacă tu ai fi fost în locul meu, te-ai fi dus?

— Cred că m-aș fi dus. Și mai cred că și tu trebuie să faci așa.

E cazul să mărturisesc că numai buzele mele rosteau aceste vorbe. În sufletul meu, în această clipă, vorbeam cu totul altfel. Totuși, trebuie să-mi dau și mie dreptate. Ce alt răspuns putea exista la întrebarea: „Să te las singură și să plec?"

Pe de altă parte, și Kâmran era mîhnit că accept atît de ușor despărțirea. După ce a făcut cîțiva pași prin odaie, fără să se uite la mine, s-a întors și a repetat întrebarea:

— Deci găsești just să primesc propunerea unchiului?

— Da.

— Totuși, o să mai reflectăm, oftă el. Mai avem încă timp pînă să dăm un răspuns definitiv.

Inima mi s-a strîns ușor. Această replică evazivă nu însemna că problema rămînea în suspensie?

Am început să vorbesc cu seriozitatea unui om mare, așa cum îmi pretinseseră întotdeauna cu toții:

— Nu văd ce rost are să mai reflectăm. Propunerea unchiului este într-adevăr atrăgătoare. Un voiaj scurt nu poate fi nimic rău.

— O misiune în străinătate durează așa de puțin, Feride?

— Dacă ne gîndim bine, nu se poate socoti nici prea mult. Unu, doi, trei, patru ani. Trec cît ai clipi. Natural, între timp, vei mai veni....

Ce ușor numărăm pe degete acești, unul, doi, trei ani..

Peste o lună, l-am condus pe Kâmran la cheiul Galata. Se îmbarca. Toate rudele mă felicitau că l-am îndemnat să plece în Europa. Numai Müjgân nu a fost mulțumită. În scrisoarea trimisă din Tekirdag, mă mustra: „N-ai făcut deloc bine, Feride. Ar fi trebuit să-l împiedici. Ce rost are să vă petreceți izolați unul de altul cei mai frumoși ani ai vieții? Patru ani sînt nesfîrșiți".

Totuși acești patru ani au trecut mult mai repede de cum s-a temut Müjgân.

Cînd Kâmran s-a întors definitiv la Istanbul, împreună cu unchiul care fusese rechemat, terminasem și eu de o lună școala.

A termina școala! Dădusem denumirea de „porumbar" clădirii sumbre în care am trăit un răstimp. Spuneam că ziua în care mă voi avînta în lume, în mînă, de bine de rău, cu o diplomă, va fi pentru mine o sărbătoare a izbăvirii. Dar cînd, într-o bună zi, s-a deschis ușa „porumbarului" și cînd m-am trezit în stradă cu pantofii cu tocuri înalte, cu feregeaua neagră, nouă, care-mi alungea destul de mult silueta, m-am simțit descumpănită. Pe deasupra, și mătușa începuse la vilă preparativele pentru nuntă. Aceasta mă scotea complet din sărite.

Prin vilă se perindau întruna zugravi, vopsitori, dulgheri, croitorese, rude venite din cartiere îndepărtate la na-

mazul[1] de noapte. Fiecare era ocupat cu ceva. Unii scriau de pe acum invitațiile, alții, ca să completeze ceea ce mai lipsea, cutreierau piața și bazarurile, alții se chinuiau cu cusutul. Eu, într-o buimăceală de nedescris, mă învîrteam de colo-colo, fără nici o noimă. Nu numai că nu eram folositoare la nimic, dar mai comiteam și fel de fel de necuviințe care împiedicau și pe alții să-și vadă de treabă. Ultima ocazie de joacă pe care-o mai aveam îmi stîrnise parcă nebunia. Ca altădată, cu copiii musafirilor după mine, întorceam totul cu susul în jos prin vilă.

Ca pretutindeni, și în bucătărie se făceau reparații și se zugrăvea. De aceea noul bucătar își transportase ustensilele într-un cort instalat în curtea din dos, trebăluind deocamdată în aer liber.

Într-o seară, l-am văzut în fața cortului cum prăjește în ulei încins niște cocă. Imediat mi-a trecut prin cap o năstrușnicie.

— Copii, ascundeți-vă după coteţele astea. Nu suflați o vorbă. Eu am să fur niște prăjituri și am să vi le aduc.

N-au trecut nici cinci minute și mă întorceam lîngă micii mei priteni, în mînă cu un platou plin de dulciuri.

Cel mai bun lucru ar fi fost ca, după ce am dat fiecărui copil porția lui, să-i împrăștii prin ungherele grădinii și să ascund în coteț platoul. Dar de unde să-mi închipui că bucătarul, cum o să observe hoția, o să alerge furios încoace și încolo?!

Puțin mai tîrziu, în fața bucătăriei improvizate s-a stîrnit larma. Bucătarul striga: „Zău de nu-i frîng oasele ăluia care-a făcut potlogăria asta". Înspăimîntați foarte, copiii au pornit să se ascundă, în pripă, fără să mai mă asculte pe mine, și desigur că au procedat foarte bine, căci nu trecu mult și bucătarul ne-a luat urma și s-a năpustit asupra noastră ca

---

[1] Printre cele cinci obligații de cult esențiale la musulmani figurează și rugăciunea *(namaz)*, care trebuie săvîrșită de cinci ori pe zi (în zori, la prînz, după-amiază, la asfințitul soarelui și noaptea).

ieșit din minți, cu o lingură mare de luat spuma pe care-o agita înfricoșător, ca pe un ciomag.

Întrucît mă văzuse cea mai răsărită printre ei, hainul bucătar i-a părăsit pe ceilalți și începu să mă fugărească pe mine. Între timp, cum s-a împiedicat și s-a rostogolit pe jos cît era de lung, furia lui a depășit orice limită.

Bucătarul era un străin, iar funcția lui, foarte respectabilă. Dacă eram prinsă, pînă să apuc să-i spun cine sînt, aveam să încasez cel puțin vreo cîteva linguri zdravene pe spinare. Mai mare ocara!

Neavînd posibilitatea să fac o manevră spre vilă, lipsită de orice altă alternativă fugeam către stradă, urlînd cît puteam.

Din fericire, croitoreasa care lucra de dimineață, ieșise să ia aer în grădină, împreună cu ucenica ei, Dilber. Cum le-am întîlnit într-un colț al drumului, am urlat „Vine!", le-am îmbrățișat și m-am ascuns după ele.

Ucenica Dilber, întinzînd mîinile în fața bucătarului, i-a strigat:

— Ce faci, meștere bucătar, ți-ai ieșit din minți? Ea, ea 'e mireasa!

Să fi fost în altă împrejurare, pentru cuvîntul ăsta i-aș fi arătat eu lui Dilber. Dar îmi fusese atît de frică, încît fără voie îi întăream și eu spusele, țipînd:

— Zău, eu sînt mireasa, meștere bucătar!

N-am văzut un om atît de nebun și de sucit ca bucătarul acesta. Un timp n-a crezut în asigurările domnișoarei și ale ucenicei. „Nu există, așa ceva nu se poate, o mireasă hoață!?" zicea el. Și după ce s-a mai potolit, mi-a spus: „De-i așa, bravo ție, mireaso! Atunci, fă bine de-mi ia niște pantaloni noi, că uite, din cauza ta, ăștia mi s-au rupt la genunchi!"

Cînd căzuse, bietul om se lovise și își julise nasul dar, slavă Domnului, nu mi-a adăugat la socoteală și despăgubirile pentru asta!

Cu toate insistențele mele ca să se țină secret cele întîmplate, comedia s-a auzit și a intrat în obicei ca la fiecare masă să fiu privită lung și să se rîdă.

Mai rămăseseră trei zile pînă la nuntă. Ca în fiecare seară, în timp ce săream coarda cu copiii, în poarta faimoasei grădini din dos, am fost obiectul unui nou atac. Dar, de data aceasta, în ofensivă era domnișoara croitoreasă, cea care se căznise să mă scape de bucătar. Această domnișoară care cosea poate de treizeci de ani pentru vilă, era o fată bătrînă, de șaizeci de ani, cu ochelari. Deși cea mai blajină și mai gentilă persoană din lume, în seara aceea și ea vărsa foc și pară împotriva mea:

— Vă rog, domnișoară, în cîteva zile vă vom zice doamnă. Frumos e ceea ce faceți? De-o jumătate de oră vă caut pentru ultima probă.

Partea cea mai proastă era că și mătușa Besime o secunda pe domnișoara și chipul ei încruntat trăda că, dacă se prelungește disputa, va fi alături de aceasta.

— Scuzați-mă, domnișoară, eram aicea. Vă asigur că n-am auzit.

Mătușa nu s-a mai putut abține; prinzîndu-mă de bărbie cum făcea de fiecare dată cînd se înfuria pe mine, îmi spuse:

— Puica mea, parcă tu ești în stare să auzi altceva decît vocea ta proprie și hohotele tale de rîs! Zău de nu mi-e frică să nu faci tot așa și peste trei zile, printre invitați.

Deși mă arătam mai mojică și mai nestăpînită ca oricînd, zilele acelea au fost pentru mine o perioadă bîntuită de emoțiile cele mai amestecate; pe ascuns, mă topeam, cel mai mult după mîngîiere și înțelegere.

Fără să-mi retrag bărbia din mîna mătușii, am prins cu vîrful degetelor cele două părți ale fustei și mi-am plecat genunchii, într-o reverență ușoară.

— Nu vă întristați, tanti. Nu mult, doar încă trei zilișoare mai trebuie să strîngeți din dinți. Atunci pentru mine veți avea alt nume și altă calitate decît aceea de mătușă.

Vă asigur că Feride nu va mai cuteza să facă mofturi și răzgîieli în fața acelei doamne, așa cum îi făcea Pitulicea mătușii ei.

Mătușii îi înotau ochii în lacrimi. Sărutîndu-mă pe obraji mi-a zis:

— Totdeauna am fost mama ta, Feride, și așa voi rămîne.

Exaltarea mea atinsese un asemenea grad încît, prinzînd-o pe neașteptate de mijloc, am înălțat-o în văzduh și am sărutat-o pe amîndoi obrajii, întocmai cum îmi făcea și ea mie, pe vremuri.

*

Cînd domnișoara a ridicat în mîini rochia mea albă de mireasă, la care nu mai erau de făcut decît unele mici retușuri, am simțit că devin roșie ca focul. Mîngîind unul cîte unul pe cei din încăpere și sărutîndu-i, am început să-i implor:

— Vă rog, duceți-vă afară. Nu mă voi putea îmbrăca în fața voastră. Închipuiți-vă numai că Pitulicea cu îmbrăcămintea ei obișnuită intră în ipostaza unui păun. Vai, ce ridicul! Chiar și eu voi bufni în rîs. Cît îi rugasem, cît le spusesem: „Vă implor, să fie o îmbrăcăminte cît mai obișnuită". Dar n-am reușit să mă fac ascultată de nimeni.

Pe măsură ce domnișoara înainta către mine cu rochia în mînă eu, ca și cum ar fi venit cineva să mă prindă, fugeam din colț în colț și tremuram ca varga.

Cei de afară își intensificau vociferările, vroiau să intre neapărat înăuntru.

— Numai puțin, vă rog, un minut și-o să vă chem pe toți, îi asiguram eu.

Dar ei nu m-au crezut. Strigînd: „Ne duce cu vorba! O să ne cheme după ce și-a scos rochia de mireasă!" forțau ușa.

Atunci o bătălie însuflețită a început între cele două tabere inegale. Cei de afară, mari și mici, învălmășiți, împingînd și rîzînd, forțau ușa, eu, dinăuntru, mă apăram cu toată puterea brațelor mele.

La glasurile copiilor care, bătînd cu ghetele lor cu placheuri în podeaua salonului strigau: „Atac... Atac... E război!" alerga toată suflarea din vilă.

Lîngă mine, domnişoara ţipa, fără să reuşească să-i se audă vocea:

— Renunţaţi, retrăgeţi-vă, pentru numele lui Allah, se rupe rochia!

La un moment dat, ca prin minune, vacarmul a încetat. De uşă se apropiau nişte paşi.

— Deschide, Feride, sînt eu. Pentru mine nu-i interzis, fireşte. Lasă-mă să-ţi vin în ajutor! l-am auzit pe Kâmran şi mi-am pierdut cu totul cumpătul.

— Să vină toţi... nu-i nimica, numai tu, tu nu. Tu pleacă, pentru numele lui Allah. Zău că am să plîng, am început eu să-l rog.

Dar el n-a luat în seamă rugăminţile mele şi împingînd cu forţa uşa, a deschis-o larg.

Ţipînd, eu am fugit într-un ungher şi m-am chircit, înfăşurîndu-mă într-un mantou ce-mi căzuse întîmplător în mînă.

Domnişoara era gata să leşine.

— S-a dus frumoasa mea rochie! se văicărea ea.

Kâmran a apucat mantoul de un colţ şi rîzînd mi-a zis:

— Trebuie în sfîrşit să te declari învinsă, Feride! Hai, arată-mi rochia!

Eu stăteam mută şi nemişcată. După ce mai aşteptă un pic, el continuă:

— Feride, chiar în minutul ăsta am venit acasă. Sînt frînt de oboseală. Nu mă mai obosi şi tu. Ard de curiozitate să-ţi văd rochia; aşa că dacă te încăpăţînezi, voi fi obligat să recurg la forţă. Iată, număr pînă la cinci: unu, doi, trei, patru, cinci!

Cînd, după „cinci" pe care l-a întîrziat cît s-a putut, Kâmran a tras de colţul mantoului şi mi-a văzut faţa scăldată în lacrimi, a rămas uluit şi golind odaia aproape cu forţa, a închis uşa.

De uimire, domnişoarei îi pierise graiul. Nici cu Kâmran lucrurile nu stăteau cu mult mai bine. După un răstimp cu o voce necăjită, ruşinată, mă rugă:

— Iartă-mă, Feride, am vrut să fac o mică glumă.. Credeam că am acest drept. Dar tu eşti încă atît de copilăroasă... Mă ierţi, nu?

Cu capul încă ascuns în mantou, i-am răspuns:

— Bine, dar trebuie să ieşi imediat din odaia asta!

— Cu o condiţie: am să te aştept lîngă stînca de la marginea grădinii. Îţi aminteşti? Acum patru ani, într-o seară, făcuserăm acolo pace amîndoi. Aşa o să facem şi acum. Promiţi?

— Bine, am să vin, i-am spus după o scurtă ezitare, dar acum du-te.

Săraca domnişoară, nu mai cuteza nici să vorbească cu o mireasă atît de sucită. După ce m-a dezbrăcat fără să deschidă gura, am îmbrăcat din nou rochia mea cea roz, scurtă, deasupra mi-am pus şorţul negru de şcoală apoi, fără să mă uit la nimenea, nici măcar la Müjgân, am fugit în camera mea şi mi-am spălat faţa cu apă rece pînă ce mi s-a dus roşeaţa ochilor. Cînd am coborît în curte, se întuneca. Acum principala problemă era să mă furişez în grabă lîngă el, fără să mă zărească nimeni.

Făcîndu-mă că mă plimb singură, am dat o raită prin spatele bucătăriei şi am schimbat cîteva vorbe cu bucătarul. Apoi am început să merg agale către poarta dinspre stradă. Intenţia mea era ca, după ce mi se pierde cu totul urma, să ajung lîngă el, prin spatele zidului grădinii. Dar...

La poarta dinspre stradă, care stătea veşnic deschisă, mi-a atras privirea o femeie înaltă, cu o feregea neagră. Avea vălul lăsat. Deşi era evident că o interesează ceva în vilă, avea aerul că nu cutează să intre înăuntru.

Kâmran mă aştepta demult. De teamă ca de sub văl să nu se ivească vreun chip cunoscut care să mă ţină de

vorbă, mi-am schimbat drumul, căutînd să dispar printre copaci. Dar femeia m-a strigat pe neașteptate:

— Domnişoară, aveţi bunătatea să vă deranjați o clipă, vă rog.

Am fost nevoită să mă întorc. Am luat-o spre poartă:

— Poftiţi, doamnă, la dispoziția dumneavoastră. Doriţi ceva?

— Nu este aceasta vila răposatului pașă Seyfettin?

— Da, vă rog.

— Dumneavoastră sînteţi dintr-ai casei?

— Da.

— În cazul acesta vă voi ruga ceva.

— La dispoziţia dumneavoastră.

— Vreau să vorbesc cu doamna Feride.

Am tresărit uşor şi, ca să nu rîd, mi-am plecat capul. Cuvîntul „doamnă" destinat mie pentru întîia oară mi se părea atît de caraghios!

Nu, era imposibil, nu-mi puteam lua curajul să-i spun că eu sînt „doamna Feride". Muşcîndu-mi buzele, i-am răspuns:

— Prea bine. Poftiţi, vă rog, înăuntru. Dacă-i veţi întreba pe cei din vilă, o vor chema pe doamna Feride.

Femeia cu feregeaua neagră intrase pe poartă și se apropiase de mine:

— Întîlnirea întîmplătoare cu dumneavoastră a fost cît se poate de binevenită, copila mea... Am să vă rog ceva. Să-mi indicaţi modalitatea de a vorbi singură cu doamna Feride. Dacă nu vă cer prea mult, n-ar trebui să afle nimeni despre aceasta.

Am privit-o cu uimire. Nu-i puteam distinge chipul, pentru că afară se întunecase şi ea încă nu-și ridicase vălul. După o scurtă ezitare, i-am destăinuit:

— Doamnă, n-am avut curajul să vă mărturisesc pe loc, fiindcă mă aflu într-o ţinută cu totul nepotrivită, dar eu sînt Feride.

Femeia s-a tulburat imperceptibil:

— Doamna Feride care se va căsători cu Kâmran bei?!

— În vilă e doar o singură Feride, doamnă, am surîs eu.

Femeia cu feregeua neagră se oprise brusc.

Ce putea să însemne faptul că, deşi abia adineauri îmi cerea cu nerăbdare să-i mijlocesc întrevederea cu Feride, acum în faţa mea se prefăcuse în stană de piatră? Oare nu-i venea să creadă că eu sînt Feride? Sau era altceva?! Străduindu-mă să-mi ascund nedumerirea, am fost nevoită ca tot eu să reiau firul vorbei:

— Sînt la dispoziţia dumneavoastră, doamnă.

Ciudat, femeia încă nu deschidea gura.

Atenţia mi-a fost atrasă de o bancă aflată puţin mai la o parte, printre copaci.

— Dacă vreţi, să mergem acolo, doamnă. Vom putea vorbi fără să ne deranjeze nimeni.

Tăcerea femeii dură şi după ce ne-am aşezat pe bancă. Dar, pînă la urmă, probabil că s-a hotărît căci, cu un gest violent, îşi ridică vălul; se ivi chipul unei femei inteligente şi nervoase, ca de vreo treizeci de ani. Cu tot întunericul, se putea observa că e înfiorător de palidă.

— Doamnă Feride, vin aici nevoită, ca sol al unei vechi prietene a mea. Dar n-am putut să-mi dau seama că sarcina pe care am luat-o asupră-mi va fi aşa de grea. Deşi puţin mai înainte am insistat ca să vă văd, acum aş vrea pur şi simplu să fug.

Mă cuprinse un tremur: inima îmi bătea tare, tare. Simţeam însă că dacă eu n-am să mă arăt puţin mai curajoasă, ea o să facă ce-a spus: o să fugă. Căznindu-mă să-mi iau, pe cît posibil, o înfăţişare calmă, i-am spus:

— Datoria-i datorie, doamnă, trebuie să fii ferm. Prietena de care vorbiţi mă cunoaşte?

— Nu. Mai bine zis nu v-a văzut niciodată. Ştie doar că sînteţi logodnica lui Kâmran bei.

— Pe Kâmran bei îl cunoaşte?

— ...

Nici mie nu-mi mai rămăsese putere s-o întreb mai mult. Dacă în clipa aceasta, deşi ardeam de curiozitate, s-ar fi ridicat să plece, cred că n-aş fi fost în stare s-o întorc din drum.

— Ascultaţi-mă, doamnă Feride. Fireşte că nu înţelegeţi pentru ce am şovăit să continui. Nădăjduiam să întîlnesc aici o doamnă matură. Or, în faţa mea a răsărit o şcolăriţă în toată accepţiunea cuvîntului. Mi-e frică să nu vă întristez prea mult. Iată cauza ezitării mele.

Femeia străină avea aerul că mă compătimeşte. Lucrul acesta mi-a atins amorul propriu şi mi-a redat, pe loc, toată puterea.

M-am ridicat în picioare; proptindu-mi spatele de copacul din faţa băncii şi încrucişîndu-mi braţele la piept, i-am spus cu o voce calmă, chiar gravă:

— În cazul de faţă ezitarea n-are rost, văd că lucrul pe care-l vom discuta e important. De-aceea, mai bine să lăsăm la o parte sentimentalismul şi să vorbim deschis.

Faţă de atitudinea mea curajoasă, femeia s-a recules şi m-a întrebat:

— Îl iubiţi mult pe Kâmran bei?

— Nu văd ce vă priveşte aceasta pe dumneavoastră, doamnă.

— Poate că mă priveşte, doamnă Feride.

— V-am spus mai înainte că dacă nu vom vorbi deschis, n-o să ajungem la nici un rezultat, doamnă.

— Bine, fie şi aşa. Sînt silită să vă înştiinţez că şi altcineva îl iubeşte pe Kâmran bei.

— Prea posibil, doamnă. E un tînăr plin de calităţi. Nu văd nimic extraordinar în faptul ca şi altcineva să-l găsească pe plac.

Îmi dădeam perfect seama că într-o seară de vară atît de frumoasă şi de tihnită, încît o frunză nu se mişca, se apropie o furtună iscată din senin, dar eram gata să-i ţin piept cu o putere al cărei izvor îmi rămînea şi mie o taină.

În ultima frază adresată femeii răzbătea chiar un pic de ironie. Deşi nu se ridică în picioare, am înţeles, după modul din care şi-a îndreptat spinarea, după felul în care se cramponă de scîndurile băncii, aranjîndu-şi poalele feregelei cu o mişcare nervoasă, că şi ea s-a hotărît, în sfîrşit, să tranşeze această chestiune. Cu un glas lipsit de orice culoare, ca un automat, mi-a spus:

— Deşi la prima vedere v-am luat drept un copil, constat că mă aflu în faţa unei tinere alese, cu o perfectă educaţie. Din nenorocire, Kâmran bei n-a fost în stare să vă aprecieze cît trebuie. Sau, ştiu şi eu, poate că, deşi v-a apreciat, a fost prada unei slăbiciuni trecătoare. Pe scurt, acum doi ani a cunoscut-o, în Europa, pe prietena despre care v-am vorbit. Nu ştiu, e cazul să vă mai dau şi alte amănunte?

— Da, ca să-mi probaţi că ceea ce susţineţi este adevărat.

— Pe prietena mea o cheamă Münevver. E fata unuia dintre foştii şambelani. Prima dată s-a căsătorit cu un bărbat pe care l-a iubit şi n-a fost fericită. Apoi s-a îmbolnăvit. Doctorii i-au recomandat un voiaj în Europa. Tocmai în momentul în care, restabilită, intenţiona să se întoarcă în ţară, s-a întîmplat ceea ce v-am povestit. Kâmran bei a fost o vreme în Elveţia. În concediu, în misiune, n-am de unde şti exact. Întîlnirea lor acolo s-a produs. Deşi Kâmran bei sosise în Elveţia pentru o săptămînă, a rămas aproape două luni. Dacă nu mă înşel a şi fost sacţionat din această pricină.

— O întrebare, dacă-mi permiteţi. Ce urmăreşte prietena dumneavoastră vrînd să mă informeze de toate acestea?

Acum, femeia străină a fost silită să se ridice în picioare, frămîntîndu-şi mîinile înmănuşate:

— Iată, e greu de spus: Münevver, azi, se află în situaţia de a vă fi duşmancă.

— Vă rog!

— Aşa este, doamnă Feride. Dar nu-i deloc o fiinţă rea. E foarte sensibilă. Pentru ea, întîlnirea cu Kâmran bei nu

e o aventură. Spera să se căsătorească cu el. Dacă are cineva vreo vină, acela este numai Kâmran bei. Căci a ascuns pînă și faptul că își dăduse cuvîntul alteia. Singurul lucru care m-a determinat să iau asupra mea această neplăcută însărcinare este teama ca nu cumva Münevver, hipersensibilă, deja bolnavă, să nu moară.

— Adică dacă nu se căsătorește cu Kâmran?

— De ce să mint, așa e. Münevver nu va supraviețui cu siguranță acestei vești.

— Păcat de ea, biata.

— La drept vorbind, păcat de voi amîndouă.

Am făcut un gest cu mîna, care voia să însemne că a mers prea departe și am rîs:

— Lăsați-mă pe mine, acum e cazul să vă gîndiți numai la ea.

— Pentru ce, doamnă Feride? Deși Münevver mi-e prietenă de ani de zile, totuși și dumneavoastră sînteți o tînără foarte bună iar în această chestiune nu aveți nici cea mai mică vină. De aceea, dacă vă deplîng și pe dumneavoastră...

Am devenit mai dură; cu un ton arogant, am întrerupt-o:

— Nu vă permit. De altfel, cred că nu mai avem nimic de discutat împreună.

Observasem cum femeia străină își deschide și închide din cînd în cînd geanta, ca și cum ar vrea să caute ceva. Cînd a văzut că vreau să pun capăt conversației, a scos dinăuntru o hîrtie șifonată:

— Doamnă Feride, cu gîndul că poate veți pune la îndoială adevărul spuselor mele, v-am adus o scrisoare de-a lui Kâmran bei. Nu știu, v-ar impresiona prea mult dac-ați vedea-o?

Mai întîi am vrut să resping scrisoarea cu mîna. Dar apoi, temîndu-mă să nu comit o greșeală, am luat-o.

— Dacă vreți, v-o las. O s-o citiți după aceea. Prietenei mele tot nu-i mai trebuie.

— Nici mie nu-mi va folosi la nimic, i-am spus eu ridi-

cînd din umeri. E o amintire. E mai firesc să rămînă la ea. Permiteţi-mi, doar o clipă, să-mi arunc o privire.

Întunericul crescuse. Ieşind dintre copaci, în drum, mi-am apropiat de ochi scrisoarea şi pentru că eram deja învăţată cu acest scris, am reuşit să citesc:

„Floarea mea Galbenă“ — suna începutul. Urma un torent de cuvinte poetice. După cum înainte de răsăritul soarelui se împrăştie asupra lumii o lumină difuză, şi în inima lui se răspîndise o astfel de lumină. „Înainte de a vedea Floarea Galbenă, ceva îmi spunea: «În suflet am o bucurie de neînţeles. Voi întîlni, neapărat, un lucru minunat». În sfîrşit, acea minune s-a petrecut aievea; într-o seară, în timp ce în grădina hotelului ardeau lampioanele, mi-a răsărit înainte Floarea Galbenă...“

Atît de repede citeam ceea ce urma, ochii mei desluşeau atît de prost literele în intunericul care se accentua tot mai mult, încît pot afirma că nu mi-a mai rămas aproape nimic în minte. Numai, în mod inexplicabil, am şi acum în faţa ochilor aceste ultime rînduri ale scrisorii, pe care le-am recitit de cîteva ori:

„Mi-era inima pustie. Aveam nevoie de dragoste. Cum te-am văzut în faţa mea, cu trupul dumitale înalt şi mlădios, cu ochii dumitale de viorea, totul şi-a schimbat înfăţişarea“.

Femeia străină se apropiase pe nesimţite de mine şi cu glasul tremurat vru să îngîne o frază de consolare:

— Doamnă Feride, v-am mîhnit. Dar fiţi încredinţată că...

Eu, scuturîndu-mă brusc din amorţeală, i-am tăiat vorba, întinzîndu-i scrisoarea:

— Nici gînd, n-am de ce să fiu mîhnită. Aşa ceva se întîmplă frecvent. Vă mulţumesc chiar. M-aţi ajutat să aflu adevărul. Acum permiteţi-mi, vă rog, să mă retrag.

Cu un salut uşor din cap, am plecat. Ea m-a strigat din nou, din urmă:

— Încă un minut, vă rog, doamnă Feride. Ce să-i spun prietenei mele?

— Să-i spuneţi că v-aţi făcut datoria. „Mai departe, Feride singură e în măsură să ştie ce va face", şi cu asta aţi terminat.

Femeia străină m-a mai strigat încă o dată, dar n-am mai ascultat-o. M-am cufundat, zorită, în desişul grădinii.

Nu ştiu cît m-a aşteptat Kâmran lîngă stînca care nu ne va mai vedea niciodată împăcîndu-ne. Dar cînd, săturîndu-se de atîta aşteptare, a venit în odaia mea şi a văzut pe masă aceste cîteva rînduri mîzgălite pe o foaie liniată de caiet, cu siguranţă că s-a mirat: „Domnule Kâmran, am parcurs de la un capăt la altul romanul *Floarea Galbenă*. Nu ne vom mai revedea pînă la moarte. Te urăsc.

Feride."

PARTEA A DOUA

B., septembrie 19...

— De cînd ai venit, nu ții seama de-i noapte ori zi, tot scrii și scrii. Ce scriere fără de sfîrșit mai e și asta! Răvaș nu-i, că doar răvașele nu se scriu în caiet. Carte nu-i, fiindcă după cîte știm și noi, cărturarii bătrîni scriu cărțile. Tu ești o fărîmiță de copilă. Atunci ce tot scrii așa, fără să te oprești, fără să știi ce-i odihna?

Cel care-mi punea aceste întrebări era Haci Kalfa, bătrînul îngrijitor al hotelului. De mai bine de un ceas spăla podelele afară, cîntînd; acum a ostenit și a venit, după cum spune el, să schimbe cu mine două vorbulițe.

Cînd am văzut cum arată, nu m-am putut abține și am izbucnit în rîs:

— Ce ținută-i asta, Haci Kalfa?

El care veșnic purta un șorț alb, astăzi îmbrăcase o rochie de pe timpuri, cu clini largi și ca să nu alunece cu picioarele goale în timp ce spăla scîndura, luase în mînă un ciomag cît toate zilele.

— Ce să-i faci, tot ne îndeletnicim noi cu treburi de femeie, încaltea să ne îmbrăcăm ca o femeie.

În afară de o vecină necăjită cu care mai vorbeam din cînd în cînd, Haci Kalfa era singurul om care-mi intra în

cameră. În primele zile mai șovăia. Cînd să intre în odaia mea, cu vreo treabă oarecare, bătea la ușă și-mi spunea: „Acoperă-ți capul, profesoaro, că vin eu".

Eu îi răspundeam, luîndu-l în rîs: „Haide, dragă Haci Kalfa, n-ai de lucru? În numele lui Allah, între noi mai încap formalități?!"

El își încrunta și mai mult chipul și așa încruntat.

— Nuuu! Lucrurile nu stau așa cum le știi tu. La muhaderratul musulman, nu se poate intra neanunțat, mă punea el la punct.

Muhaderrat trebuie să fi însemnat ceva cu „parte femeiască". Dar ca să nu-mi știrbesc mîndria de profesoară, mă abțineam să-l întreb. Totuși, tot luîndu-l în rîs, îl făcusem și pe el să-și dea seama de lipsa de sens a acestei prejudecăți. Acum, cînd avea chef, bătea în ușă și intra nestingherit.

La început, lui Haci Kalfa îi venea să se înfurie că nu mai isprăveam cu rîsul, apoi a renunțat.

— Faci asta anume ca să mă mînii pe mine, dar uite că n-am să mă supăr.

Apoi adăuga cu o ciudată mîhnire în ochi:

— Te sufoci în odaia asta ca o pasăre în colivie, așa încît n-ai decît să mă iei un pic peste picior, să rîzi, nu-i nimic. Dacă am fi mai prieteni poate că aș juca nițeluș în fața ta, ca să te mai distrezi un pic. Ai înțeles, mă rog, cum stau lucrurile?

Nu era posibil să-i spun ce scriu:

— Fac exerciții de caligrafie pentru că scriu urît, Haci Kalfa. Mîine, poimîine, încep lecțiile. Mai mare rușinea față de copii!

El s-a proptit în ciomagul lui, ca și cum ar fi pozat unui fotograf, și cu un surîs blajin în priviri mi-a răspuns:

— Încerci să-l înșeli copilărește pe Haci Kalfa... Știi tu cîte primăveri au trecut peste el? Profesorii scriu literele mari, încît două parale nu face scrisul lor; mîzgălesc și ei ceva, întortocheat, ca picioarele de păianjen, doar așa, ca să se afle în treabă. Știi tu cît am umblat noi prin instituții, cîte

feluri de funcţionari am văzut noi?! Tu ai un foc al tău, îl ai negreşit, dar, în sfîrşit, asta nu-i treaba noastră. Numai străduieşte-te ca, în timp ce scrii, să nu-ţi mînjeşti degetele cu cerneală, că asta da, într-adevăr, e mai mare ruşinea faţă de copii. Haide, scrie ce ai de scris. Iar eu o să frec scîndurile cu peria...

După ce scap de Haci Kalfa mă aşez din nou la masa mea. Dar nu mai pot lucra; unele din vorbele lui nu-mi dau pace, revin cu tot mai multă stăruinţă.

Avea dreptate bietul de el. Din moment ce sînt, în sfîrşit, un om în toată firea, o profesoară care mîine, poimîine, îşi va începe munca, trebuie să mă căznesc să nu rămînă în mine nici o urmă, nici un semn din vremea copilăriei.

Oare n-au nici o semnificaţie petele de cerneală de pe degetele, ba chiar — deşi Haci Kalfa nu mi-a spus-o — de pe buzele mele? Faptul că, în timp ce-mi scriu jurnalul, mai cu seamă nopţile, mă închipui deseori la şcoală, că simt existînd aievea în preajma mea oamenii pe care n-am să-i mai revăd nicicînd, nu se datorează, într-o oarecare măsură, şi acestor pete?

Şi alte vorbe de-ale lui Haci Kalfa îmi stăruie în minte: „Te sufoci în odaia asta ca o pasăre în colivie..."

Este cu totul nepotrivit ca cineva să mă vadă ca pe o pasăre captivă, azi cînd, în sfîrşit, am scăpat de toate coliviile. Şi-apoi, în cuvîntul „pasăre" răzbate strădania vechii „Pitulice" de a se ridica de unde-a căzut amuţită, cu aripa frîntă. Teamă mi-e că dacă Haci Kalfa va continua să vorbească aşa o să ne stricăm relaţiile.

Totuşi, ca să nu-mi las jurnalul incomplet, e necesar un ultim efort. Nu trebuie să mă mai întorc vreodată în lumea dezgustătoare pe care am lăsat-o în urmă.

În seara aceea, după ce-am aflat de la femeia necunoscută ce era de aflat, mă îndreptam spre odaia mea. În vestibul,

mi-am întîlnit mătuşa. Prima mea reacţie a fost să mă ascund într-un colţ în întuneric. Dar ea mă văzuse.

— Cine-i acolo? Tu eşti, Feride? De ce te ascunzi?

M-am oprit în faţa ei fără să-i răspund. Nu ne puteam distinge chipurile.

— Pentru ce nu te duci în grădină?

— ...

— Mai mult ca sigur că pui iar la cale vreo năstruşnicie!

O mînă nevăzută îmi apăsa pieptul, tăindu-mi respiraţia:

— Tanti!

Dacă în acel minut mătuşa mi-ar fi adresat un cuvînt bun, dacă mi-ar fi atins uşor obrazul sau mi-ar fi mîngîiat părul, m-aş fi aruncat plîngînd în braţele ei şi i-aş fi destăinuit totul.

Dar ea nu şi-a dat seama în ce stare mă aflam. „Ce-ai mai păţit iar, Feride?" Aşa îmi spunea ori de cîte ori voiam să-i cer ceva. Dar în seara aceea mi s-a părut că prin aceste cuvinte intenţionează de fapt să-mi reproşeze: „Tot nu te-ai potolit?"

— Nimic, tanti, dacă-mi dai voie, o să te sărut.

Oricum, mătuşa îmi ţinea loc de mamă. Nu vroiam să mă despart de ea fără s-o sărut pentru ultima oară.

Nu i-am dat răgaz să-mi răspundă. I-am prins mîinile şi, prin întuneric, am sărutat-o mai întîi pe amîndoi obrajii, apoi pe ochi.

Camera mi-era în cea mai mare neorînduială. Pe scaune, rochii aruncate; din sertarele dulapului deschis atîrna rufăria. Era ruşinos ca un om care va săvîrşi ceea ce hotărîsem eu să săvîrşesc, să-şi lase camera într-o harababură de şcolar nărăvit. Dar n-aveam încotro, timpul mă gonea din urmă.

Temîndu-mă ca, văzînd lumină prin fereastră, Kâmran să nu vină, am scris pe întuneric, aproape pe dibuite, cîteva rînduri pentru el.

Apoi am deschis scrinul. Mi-am umplut valijoara de școlăriță cu diploma legată cu panglică roșie, cu cîteva amintiri scumpe, cîteva bijuterii modeste, cu cerceii rămași de la mama și un inel.

Îmi aminteam că așa fac și copiii adoptivi care fug de acasă și rîdeam amar.

Abia după ce-am ieșit pe stradă, mi-am pus problema încotro s-o iau. Da, unde aveam să mă duc? Ziua ar fi fost simplu. Aveam un proiect vag în minte. Principala chestiune era să treacă noaptea. Unde puteam să mă adăpostesc la această oră tîrzie de noapte? Deși eram gata să mă împac cu orice situație, totuși nu puteam bate hai-hui ogoarele, cu valiza în mînă, pînă dimineața.

Încă puțin și la vilă o să se iște zarvă. La poliție, de teama scandalului, poate că nu aveau să apeleze. Dar era cert că vor împînzi împrejurimile cu oameni care să mă caute. Orice călătorie cu trenul, vaporul, chiar și cu mașina era neindicată: mi-ar fi luat pe dată urma. Deși nici o putere din lume nu putea constrînge pe cineva, care se hotărîse să-și trăiască viața așa cum înțelegea, să se întoarcă cu sila în această vilă, totuși decizia mea ar fi fost privită ca o toană de fetiță răsfățată, pricinuind zadarnice necazuri și lor și mie.

Știam cum trebuie să-i scriu mătușii încît să-i fac nu numai să le piară pofta de a mai mă căuta, dar chiar să socotească o blasfemie pînă și amintirea numelui meu. Dar noaptea asta unde aveam să mă adăpostesc?

Mai întîi mi-au venit în minte unele prietene care locuiau în vilele din vecinătate. M-ar fi primit bine, desigur. Dar, ceea ce făceam eu acum era, într-o oarecare măsură, scandalos. Poate că li s-ar fi părut nepotrivit să dea azil în casa lor, fie chiar și pentru o singură noapte, unei fete în situația mea. Apoi, ca să justific acest lucru cu totul ieșit din comun, ar fi trebuit să le dau explicații. Simțeam că o să-mi vină greu să dau socoteală unor străini și să le ascult povețele. În sfîrșit, e de la sine înțeles că persoanele care mi-au venit mie automat în minte, vor fi aceleași la care se vor gîndi, la fel

de firesc, și cei de acasă și că aveau să mă caute în primul rînd la ele. În fața rudelor mele, care ar fi apărut în miezul nopții pradă neliniștii, să întrebe de mine, familiile prietenelor mele vor avea îndrăzneala să nege, de hatîrul meu, că mă aflu la ele?

Socotind periculoasă strada care ducea spre gară, am luat-o pe drumul dosnic care merge spre Içerenköy. Întunericul devenea tot mai compact. Tocmai cînd începeam să-mi pierd curajul și să fiu mai dezorientată, mi-a venit în minte, pe neașteptate, o emigrantă care, cu opt-zece ani în urmă, fusese doică la una din casele neamurilor noastre.

Anul trecut, într-o seară, întorcîndu-ne dintr-o plimbare lungă, trecuserăm pe la ea pe acasă și ne odihniserăm vreo jumătate de oră în curticica ei. Pentru că îi dăruisem întotdeauna lucrurile care nu-mi mai trebuiau, era extrem de îndatoritoare cu mine. Aveam să-mi petrec noaptea în casa ei și nimănui n-o să-i treacă prin cap că sînt acolo.

Pe stradă trecea o căruță. Prima mea pornire a fost s-o opresc, dar ar fi fost și riscant și nici n-aveam la mine bani mărunți.

Neavînd altă ieșire, am apucat-o pe jos spre Sahrayicedit. De fiecare dată cînd vedeam profilîndu-se vreo umbră în întuneric ori auzeam zgomot de pași, mă opream tremurînd. Cum să nu dea de bănuit o femeie care bate de una singură drumurile pustii de țară, în puterea nopții? Slavă Domnului, în împrejurimi nu era țipenie de om. Numai cînd am trecut pe la marginea unei vii, am fost oarecum în primejdie. Din față veneau cîțiva bețivi, cîntînd. Dintr-o săritură am escaladat gardul scund, de mărăcini, al viei și m-am ascuns în spatele lui pînă au dispărut. Dacă în vie s-ar fi aflat vreun cîine, ar fi fost vai și amar de mine!

Apoi, cînd am trecut pe strada Sahrayicedit, am întîlnit un paznic de noapte care, istovit, își tîra pe caldarîm ciomagul. Dar n-am întîmpinat nici o neplăcere căci, fără să mă vadă, omul a luat-o pe una din străzile alăturate.

Cînd au dat cu ochii de mine, doica și bătrînul ei soț au rămas încremeniți. Le-am spus pe nerăsuflate povestea pe care-o scornisem pe drum. „Veneam din Üsküdar, cînd, în apropiere, s-a rupt o roată de la trăsură. La ora asta n-am putut găsi altă caleașcă. De nevoie, ne întorceam pe jos, cînd, de departe, am văzut lampa aprinsă la voi. Unchiul mi-a zis atunci: «Haide, Feride, doar nu-i o casă străină, rămîi noaptea asta la doică. Eu o să dorm la un prieten de prin împrejurimi»"

La drept vorbind, povestea mea nu era prea verosimilă nici chiar pentru niște oameni simpli ca aceștia. Dar cinstea de a avea ca musafir o noapte pe „domnișoara" era pentru ei atît de copleșitoare, încît nu mi-au pus un moment la îndoială vorbele.

A doua zi de dimineață, cînd a văzut neatins așternutul extrem de curat, cu miros de levănțică, pe care-l pregătise pentru mine, biata doică o fi intrat la gînduri, dar atunci nu a mai găsit pe nimeni!

În noaptea aceea, în odaia doicii stinsesem lampa și scrutînd întunericul, mi-am înjghebat un plan amănunțit.

În ochii mei căpătase acum importanță diploma despre care crezusem că nu va avea altă destinație decît să stea legată cu panglica ei roșie și să se îngălbenească treptat într-un ungher al dulapului. Toată speranța mea era concentrată în bucata aceasta de hîrtie, despre care se zicea că ar fi la mare preț. Datorită ei aveam să fiu numită profesoară într-unul din vilayetele[1] Anatoliei și, veselă și fericită, aveam să-mi petrec toată viața printre copii.

Hotărîsem ca, pînă ce voi părăsi Isanbulul, să mă ascund în casa lui Gülmisal Kalfa din Eyüpsultan. Gülmisal Kalfa fusese doica mamei mele. Cînd mama s-a căsătorit, îi dădu-

[1] Cea mai mare unitate administrativă din Turcia (corespunzătoare ținutului sau regiunii).

seră drumul și, înzestrînd-o, o măritaseră cu un bătrîn paznic din Eyüp.

Ținea foarte mult la mama, în schimb avea relații proaste cu mătușile mele. Cît timp bunica fusese în viață, venea pe la vilă și-mi aducea jucării din Eyüp, vopsite în toate culorile. Dar după moartea bunicii, a fost izgonită cu totul, mătușile nici nu voiau să audă de ea. Nu știu pricina, dar probabil că se iscase vreo ceartă între ele.

În orice caz, în Istanbul pentru mine nu exista un loc mai sigur decît casa lui Gülmisal Kalfa. După ce va primi scrisoarea care mi se contura în minte din ce în ce mai precis, mătușii mele nu-i va mai rămîne altceva de făcut în afară de a plînge. Iar celălalt, oricît de josnic ar fi fost, era totuși om. Chiar dacă mi-ar da de urmă, nu ar mai putea avea îndrăzneala să-mi iasă în cale.

În dimineața aceea am găsit întredeschisă poarta Gülmisalei. Cu un tulpan peste părul roșietic, dat cu henne, cu saboți în picioarele goale, ea spăla vestibulul pardosit al casei.

Fără să spun nimic, m-am oprit în fața porții și-am început s-o privesc. Pentru că aveam fața acoperită, nu m-a putut recunoaște; se uita la mine mirată, cu ochii ei albaștri, spălăciți.

— Doriți ceva, doamnă? mă întrebă.

După ce-am înghițit de cîteva ori, i-am spus:

— Doică, nu m-ai recunoscut?

Glasul meu avu un efect inexplicabil asupra ei. Dîndu-se înapoi, ca înspăimîntată, grăi:

— Doamne ferește, Doamne ferește! Arată-ți chipul, doamnă.

Punîndu-mi valiza pe dalele ude mi-am ridicat vălul. Scăpă un țipăt înăbușit:

— Güzide! A venit Güzide! Ah, fetița mea!

Mă strîngea în brațele ei slabe cu vine proeminente și vărsa șiroaie de lacrimi:

— Ah, copila mea, ah, copila mea!

Înțelesesem pricina acestei emoții puternice. Mi se spunea adesea că pe zi ce trece semăn tot mai mult cu mama.

O veche prietenă de-a ei, care n-o uitase deloc, spunea chiar: „La chip, la glas, Feride e leită Güzide la douăzeci de ani. Nu pot s-o ascult fără să plîng.“

Şi cu Gülmisal Kalfa se petrecuse acum acelaşi lucru. Nimeni, înaintea acestei bătrîne slujnice circaziene, nu reuşise să mă facă să înţeleg că plînsul poate deveni un lucru atît de frumos.

Eu îmi amintesc ca prin vis de mama. O imagine confuză de felul pozelor vechi, cu contururile și culorile șterse, găsită prin praf, în odăile părăsite. Pînă astăzi, această imagine fantomatică nu trezise în mine nici tristeţe, nici vreo dragoste deosebită.

Dar în timp ce Gülmisal Kalfa plîngea, neputînd face distincție, în mintea ei slabă de bătrînă, între mine și mama, în mine s-a petrecut ceva de neînţeles. Am revăzut-o pe mama aievea, i-am simţit căldura în inima mea și am început și eu să plîng, strigînd-o întruna. Uitîndu-şi propria-i durere, sărmana Gülmisal începuse să se ocupe de mine.

Am întrebat-o printre lacrimi:

— Spune, Gülmisal Kalfa, semăn mult cu mama?

— Foarte mult, fetița mea, cum te-am văzut m-am zăpăcit, am crezut c-o văd pe ea. Allah să-ți hărăzească viață lungă cît a pămîntului!

În timp ce în odaia vecină cu vestibulul mă dezbrăca întocmai ca pe un copil, bătrîna încă mai continua să plîngă înăbușit. Niciodată nu voi uita gustul primelor ore pe care le-am petrecut în odăița ei cu perdele de batist. După ce m-a dezbrăcat, m-a culcat pe un pătuc, m-a învelit cu o cuvertură ţesută în casă, mi-a pus capul pe genunchi și mîngîindu-mi părul și fruntea, a început să-mi povestească despre mama. Mi-a depănat una cîte una toate amintirile din clipa în care, abia născută, a luat-o pentru prima oară în brațe, înfășurată într-un văl albastru și pînă în ziua în care s-au despărțit.

Cît despre mine, și eu i-am povestit tot ce-am pățit, exact așa cum s-au petrecut lucrurile. Ca și cum ai asculta

o poveste pentru copii, ea mi-a ascultat zîmbind vorbele scoțînd, din cînd în cînd, cîte un oftat: „Vai, copilașul meu!" Dar cînd i-am spus cum am părăsit vila noaptea trecută și că nu voi mai călca acolo niciodată, pînă la moarte, a cuprins-o neliniștea: „Feride, mi-a zis ea, te-ai purtat ca un copil. Kâmran bei a greșit din lipsă de experiență. Te asigur că se căiește și că n-o să mai facă".

Nu am reușit s-o fac să înțeleagă revolta mea. Mi-am încheiat istorisirea cu vorbele:

— Gülmisal Kalfa, nu-ți mai trudi zadarnic mintea bătrînă. După ce-am să stau la tine vreo cîteva zile, am să plec într-alt ținut. O să trăiesc din munca mîinilor mele.

Cînd i-am spus așa, i s-au umplut ochii de lacrimi; mîngîindu-mi mîinile, ducîndu-mi-le la obraji și la buze, repeta:

— Să nu pot eu să le cruț!

Așezînd-o pe genunchii mei, sălțînd-o în sus și dezmierdînd-o pe obrajii zbîrciți, i-am spus că pe mîinile astea nu le paște acum un pericol prea mare: nu vor fi folosite la altceva decît, uneori, să tragă de urechi pe vreun copil obraznic.

Îi povesteam cu atîta voioșie cum am să-mi desfășor munca de profesoară în Anatolia, ce voi avea de făcut acolo, încît pînă la urmă și ea a fost contaminată de entuziasmul meu. A coborît de pe perete un mic Coran învelit într-o mătase subțire verde și mi-a jurat pe el că nu mă va denunța în răstimpul în care voi sta la ea. Mai mult, dacă se va întîmpla să vină oricine să mă caute, îl va întoarce de la poartă.

În acea zi, împreună cu Gülmisal Kalfa am văzut de treburile casei pînă pe seară. Eu, pînă acum, mîncasem totul numai de-a gata. Nici măcar un ou nu-mi fiersesem vreodată. Se cerea să-mi schimb obiceiurile. De acum încolo, unde mai aveam să găsesc servitoare și bucătar? Trebuia să învăț de la Gülmisal Kalfa, pe care o aveam la îndemînă, cum se face o mîncare, cum se spală rufe, și chiar — oricît de rușinos s-ar părea — cum se cîrpește un ciorap rupt.

După ce mi-am scos pantofii și ciorapii, mă apucasem imediat de treabă. Fără să-mi plec urechea la strigătele ei

de protest, am scos apă din puț și dînd-o pe bătrînă la o parte, am spălat scîndurile, mai bine zis le-am înecat. Apoi, tot la fîntînă, am curățat împreună cu ea zarzavatul.

Ce ușor spunem „a curăți zarzavat“, dar ce lucru migălos e! Cînd a văzut Kalfa cartofii pe care i-am cojit eu, a dat un țipăt: „Fetițo, tu, odată cu coaja, arunci jumătate din cartof!“

Atunci am acordat acestei munci toată atenția cuvenită.

— Cu-adevărat așa e, Kalfa. Dacă n-aș fi aflat asta de la tine, pînă la sfîrșitul vieții n-aș fi știut-o și aș fi aruncat jumătate din cartofii pe care i-aș fi cumpărat cu atîta trudă.

Îmi pusesem un caiețel lîngă mine, ca să notez în el tot ce voi învăța de la bătrînă.

Una-două, îi puneam niște întrebări grozave:

— Doică, spune-mi cu cîți kuruși se vinde un cartof? Cîți centimetri grosime trebuie, cel mult, să aibă coaja cartofului curățat?

Și astfel îi provocam rîsul. Mai ales cînd i-am spus:

— Doică, spune-mi, cîte găleți de apă îți trebuie ca să speli scîndurile? biata femeie s-a înduioșat de tot.

Cum să faci pe-o cercheză analfabetă să priceapă principiile noii școli? În timp ce mă chinuiam cu asta, resimțeam o reală bucurie, încercam senzația că parcă într-adevăr îmi mai amorțește durerea ascuțită care, de aseară, nu mă slăbea.

După ce am pus mîncarea la foc, m-am așezat pe rogojina curată din bucătărie.

— Ah, draga mea, spuneam eu, cine știe cît de frumoase sînt locurile în care-am să merg! Îmi amintesc de Arabia ca prin vis. Anatolia e, în orice caz, cu mult mai frumoasă. Oamenii de acolo nu se aseamănă cu noi. Sînt ei săraci, dar au sufletele atît de bogate, atît de bogate, încît nu va fi unul atît de neomenos încît să-i scoată pe nas binele pe care l-au făcut nu numai unui copil sărman care nu are pe nimenea, dar nici chiar dușmanilor. Voi avea o școală micuță. Am s-o împodobesc toată cu flori. Copiii vor fi ca și ai mei. Am să-i pun să-mi zică „surioară“. Celor săraci am să le cos șorțuri

negre cu mîna mea. „Cu care mînă?!" ai să-mi spui. Nu rîde, nu rîde de mine. Am să învăţ şi asta, te asigur.

Kalfa, cînd rîdea, cînd roşindu-se ca şi cum şi-ar fi regretat veselia, ofta.

— Feride, copila mea. Mergi pe un drum foarte greşit.

„O să vedem care din noi merge pe un drum greşit", îmi ziceam eu.

Apoi am compus àcea îngrozitoare scrisoare pentru mătuşa mea. Într-un loc îi spuneam: „Îţi voi vorbi deschis, tanti. Kâmran nu m-a atras niciodată, prin nimic. El, pentru mine, n-a fost altceva decît o odraslă de bogătaşi, lipsită de caracter, fără suflet, uşuratic, răsfăţat, îndrăgostit de el însuşi. Un om slab, meschin, făcut din bucăţele. Mai e nevoie să adaug ceva?

Eu pe el nici nu l-am plăcut vreodată, nici nu l-am vrut şi nici n-am simţit faţă de el vreun sentiment deosebit. Mă veţi întreba: «Dacă este aşa, pentru ce-ai acceptat să te căsătoreşti cu el?» E arhicunoscută stupiditatea Piţulicii. Am comis o nebunie. Dar, slavă Domnului că m-am dezmeticit la timp.

Trebuie să înţelegeţi ce catastrofă ar fi fost pentru fericita dumneavoastă casă o noră care gîndeşte aşa despre fiul dumneavoastră. Iată, azi am preîntîmpinat această catastrofă, smulgîndu-mă din mijlocul vostru, tăind toate legăturile dintre noi. În felul acesta v-am plătit şi eu o parte din binele pe care mi l-aţi făcut ani de zile.

Sper că după ce veţi fi citit aceste cuvinte, vă veţi feri de înjosirea de a-mi pomeni numele. Trebuie să mai ştiţi că fata ingrată şi obraznică care vă scrie aceste rînduri inimaginabile, fără cea mai mică sfială ori ruşine, e capabilă, dacă va fi vreodată să daţi faţă cu ea, să vă facă un scandal ca la gura pieţei. De aceea, cel mai înţelept lucru e să uităm definitiv unii de existenţa celorlalţi. Închipuiţi-vă că Piţulicea a pierit ca şi mama ei, în cine ştie ce ungher uitat. Dacă vreţi, vărsaţi cîteva lacrimi. Nu vă pot împiedica. Dar, de departe! Nu care cumva să vă treacă prin gînd să-i veniţi

în ajutor, ori ceva asemănător. Voi refuza totul ca pe o insultă.

Eu sînt un om de douăzeci de ani, ieșit deasupra necazurilor. Cum îmi dorește inima, așa am să trăiesc."

Ori de cîte ori îmi voi aminti de această scrisoare neobrăzată, mă voi rușina și voi plînge. Dar a fost necesară. Altfel n-aș fi putut-o împiedica pe mătușa mea să mă caute, poate chiar să mă urmărească. N-avea decît să se înfurie, să se supere pe mine mătușa! Nu-i nimica! Numai să nu se întristeze.

A doua zi, după ce am pus la poștă, cu propria mea mînă, scrisoarea, m-am dus drept la Ministerul Instrucțiunii Publice.

Eram îmbrăcată cu feregeaua largă a lui Gülmisal, iar pe față îmi lăsasem vălul ei gros. Am fost constrînsă să fac așa, și pentru ca să nu mă recunoască nimeni pe stradă, și pentru că auzisem că la minister nu-nu se acordă prea mare încredere profesoarelor cu capul descoperit, după moda europeană.

Pînă am ajuns la ușa ministerului am fost curajoasă și veselă. Nădăjduiam că treburile mele se vor sfîrși extrem de repede. Un servitor o să mă conducă la ministru și el, cum o să mă vadă, o să-mi spună: „Bine-ai venit, domnișoară. Noi abia așteptăm tineri ca dumneavoastră." Avea să mă numească cît ai clipi în cea mai prosperă, cea mai verde regiune din Anatolia. Dar cum am intrat pe ușă, m-a izbit, dintr-o dată, o altă atmosferă: m-a cuprins emoția, chiar frica.

Coridoare întortocheate, scări ciudate, care duceau de la parterul clădirii la etaje; iar în aceste coridoare, pe aceste scări, o droaie de oameni. Nu îndrăzneam să întreb pe nimeni nimic, mă uitam nedumerită în jur.

În dreapta, pe o ușă înaltă, o placă pe care era scris „Sediul Ministerului" mi-a atras atenția. Foarte probabil ca

acolo să fie biroul ministrului. În fața ușii, pe un fotoliu uzat, cu arcurile răsucite țîșnind prin marochinul plesnit, ședea un servitor impozant, cu fireturi aurite pe mîneci. Avea un aer atît de solemn, încît n-ar fi fost deloc deplasat să te întrebi: „Oare nu cumva acesta este Excelența sa domnul ministru?"

M-am apropiat temătoare de el:

— Aș vrea să văd pe Excelența Sa domnul ministru.

Scuipînd pe degete și răsucindu-și vîrful mustăților brune, groase și lungi, m-a măsurat cu o privire maiestuoasă și mi-a spus cu gravitate:

— Ce-aveți cu domnul ministru?

— Vreau să-mi dea un post de profesoară.

Și-a țuguiat buzele, ca să poată vedea ce formă au căpătat vîrfurile mustăților, și mi-a răspuns:

— Pentru atîta lucru nu e deranjat domnul ministru. Du-te și interesează-te la secție. Urmează regulile stabilite ierarhic.

L-am rugat să mă lămurească ce înseamnă „a urma regulile stabilite ierarhic". Dar el n-a socotit necesar să-mi mai răspundă. Cu același aer maiestuos și trufaș a întors capul în partea cealaltă.

Pe sub văl, mi-am scos limba, a teamă și mirare. „Dacă ăsta-i așa, ce trebuie să fie stăpînul lui! vai de mine, ce mă așteaptă!" m-am gîndit eu.

La marginea parmaclîcului scării erau așezate la rînd opt-zece găleți de apă și peste ele o scîndură lungă — ca scîndurile pe care le foloseam la vilă cînd mă dădeam huța — improvizîndu-se astfel o bancă curioasă. Pe ea stăteau o grămadă de bărbați și femei.

Am remarcat o femeie bătrînă, cu ochii albaștri ca de porțelan, cu feregeaua de lînă neagră prinsă cu ace pe sub bărbie; apropiindu-mă de ea i-am povestit situația mea.

Cu o privire compătimitoare mi-a spus:

— Se vede că sînteți total lipsită de experiență. N-aveți pe nimeni cunoscut la minister?

— Nu. S-ar putea să am vreo cunoştinţă, dar n am de unde să ştiu. La ce mi-ar folosi?

Femeia cu ochi albaştri, care, după cum vorbea, părea o profesoară bine informată, a surîs:

— O să înţelegeţi aceasta mai tîrziu, fata mea. Veniţi să vă duc la Serviciul învăţămîntului elementar, încercaţi să vorbiţi cu domnul director general.

Directorul era un om extrem de brunet, cu barbă neagră, cap imens, cu faţa ciupită de vărsat, cu sprîncene groase. Cînd am intrat în odaie, discuta cu două tinere femei care stăteau în picioare în faţa biroului.

Cu mîini tremurînde, una scotea din geantă nişte hîrtii boţite şi le aşeza, cu grijă, pe birou.

Directorul îşi aruncă ochii peste ele, se uită la iscălituri şi ştampile, apoi spuse:

— Mergeţi şi înregistraţi-vă numele la secţie.

Retrăgîndu-se de-a-ndaratelea, doamnele au făcut o plecăciune adîncă.

— Dumneavoastră ce doriţi, doamnă?

Întrebarea aceasta îmi fusese adresată mie. Am început să-i vorbesc despre mine, bîiguindu-mă, cam derutată. Dar el m-a întrerupt pe neaşteptate, cu o voce aspră:

— Vreţi să fiţi profesoară, nu? Aveţi petiţie?

— Adică diplomă?

Iritat şi dispreţuitor, directorul şi-a încreţit buzele şi a clătinat din cap către un musafir emaciat care şedea într-un colţ:

— Vedeţi în ce hal sînt! Cum să nu înnebunească omul! Habar n-au de deosebirea existentă între petiţie şi diplomă. Dar vor să fie profesoare şi mai fac şi mutre că leafa-i mică, că locul de muncă-i prea departe.

Mi s-a părut că, deodată, plafonul odăii a prins să se învîrtească repede-repede; neştiind ce să-i spun, mă uitam năucită în juru meu.

Directorul, cu glasul și mai aspru, continuă:

— Ce așteptați? Haide, dacă nu știți, întrebați pe cineva care știe! Faceți o petiție.

În timp ce eu, complet buimăcită, mă căzneam să ies din cameră fără să mă lovesc de ceva, domnul cel mic, care ședea într-un colț, a intervenit:

— Excelența sa îmi permite? Doamnă, să vă dau un sfat sincer.

Vai, Doamne, cîte nu mi-a spus! Femei ca mine trebuie să se dedice unei meserii, și nu profesoratului. Așa cum spusese Excelența Sa, judecînd după faptul că nu sînt în stare să disting o petiție de o diplomă, se îndoia în principiu că aș putea avea succes în profesorat. Dimpotrivă, dacă aș presta o muncă manuală, dacă, de exemplu, aș deveni o croitoreasă bună, mi-aș putea cîștiga cu siguranță existența.

Cînd am coborît scările vedeam negru înaintea ochilor. Cineva m-a prins de braț. Eram așa de absentă încît acest gest fu cît pe-aci să mă facă să strig.

— Cum te-ai descurcat, fata mea?

Întrebarea mi-o punea tot doamna aceea cu ochi albaștri ca de porțelan. I-am povestit totul, strîngînd din dinți ca să nu plîng de deznădejde și mînie. Ea mi-a răspuns cu un surîs blajin:

— De aceea te întrebasem dacă ai sau nu vreo cunoștință, fata mea. Totuși, nu dispera. Poate mai există vreo posibilitate. Vino să te duc la un director de secție pe care-l cunosc. Allah să-l aibă în pază, este un om bun.

Am urcat iarăși scările. Bătrîna profesoară m-a băgat de astă dată într-o cămăruță minusculă, despărțită printr-un geam opac de o cancelarie mai mare.

Se vede treaba că astăzi n-aveam noroc, căci și acolo am întîlnit o priveliște nu prea încurajatoare. Un domn cu o parte a bărbii neagră și cu cealaltă parte complet căruntă, vărsa foc și pară, părea gata să ia la bătaie pe un servitor bătrîn, care tremura în fața lui ca varga, într-o situație

destul de asemănătoare cu cea prin care trecusem eu adineaori.

Ca şi cum ar fi fost vorba de nişte lături, deşertă pe fereastră o ceaşcă de cafea pe care-o avea în faţă, apoi îmbrîncindu-l şi lovindu-l îl scoase pe servitor pe uşă afară.

Eu am tras-o uşurel de fustă pe proaspăta mea protectoare:

— Vai, să fugim de-aici!

Dar nu mai rămăsese timp, directorul ne văzuse.

— Fii bine venită, profesoară Naime, a spus el.

Vedeam pentru prima dată în viaţa mea un om furios potolindu-se aşa de repede. Doamne, ce fel de nărăvuri au funcţionarii ăştia!

În cîteva cuvinte, profesoara cu ochi albaştri i-a explicat despre ce e vorba. Directorul mi s-a adresat cu un surîs blajin.

— Foarte bine, fata mea, foarte bine. Treci şi ia loc, să vedem ce putem face.

Nu-mi venea să cred că omul acesta blînd ca un mieluşel este acelaşi care, puţin mai înainte, a vărsat în stradă cafeaua şi a aruncat afară pe-un servitor bătrîn, zgîlţîindu-l ca şi cum ar fi scuturat un dud.

— Ia arată-ţi chipul, fata mea. Ooo!... Eşti încă un copil. Cîţi ani ai?

— Sînt pe punctul să împlinesc douăzeci, domnule.

— Uimitor! Ei, dar să nu mai insistăm. Numai că nu vei putea merge în provincie. Te pîndesc destul de multe primejdii.

— Pentru ce, domnule?

— Mai încape întrebare, fata mea?! Pricina e cît se poate de evidentă!

Domnul director rîdea şi-i făcea semne profesoarei Naime, arătîndu-mă cu mîna, dar nu-mi împărtăşea de fel cauza aceasta atît de evidentă.

În cele din urmă, făcînd cu ochiul către profesoară, adăugă:

— Eu mai mult nu pot spune. Fă-o tu să înțeleagă mai bine, explică-i ca între femei, Naime hanîm.

Apoi, clătinîndu-și barba într-o parte și alta, mai spuse ca pentru sine:

— Ah, de-ai știi tu ce oameni neînchipuit de răi sînt în provincie!

— Domnule, nu știu cine sînt oamenii pe care-i numiți neînchipuit de răi, dar angajați-mă într-un loc unde ei nu există, l-am rugat eu, cu o pornire sinceră.

De data aceasta directorul, dîndu-și o palmă peste genunchi, rîse mai cu poftă:

— E! Asta-i chiar bună!

Mie, de la prima vedere, ori îmi place, ori îmi displace cineva. Nu-mi amintesc ca această primă impresie să mi se fi schimbat mai tîrziu.

Nu știu de ce omul acesta îmi plăcuse dintr-o dată. Mai cu seamă barba lui, jumătate albă, jumătate neagră, era așa de caraghioasă! Cînd își întorcea fața la dreapta, vedeai un om aproape tînăr; iar cînd și-o întorcea la stînga, tînărul acela pierea ca prin farmec și în locul lui prindea să surîdă chipul unui bătrîn cu barba albă.

— Anul acesta ați absolvit școala pedagogică, domnișoară?

— Nu, domnule, eu n-am absolvit școala pedagogică, ci școala Notre-Dame de Sion.

— Ce fel de școală-i asta?

I-am dat explicații amănunțite, apoi i-am întins diploma. Pesemne că nu știa franțuzește. Dar ca să nu se observe, se uita la hîrtie cu de-amănuntul, sucind-o și răsucind-o în mînă.

— Frumos. Bine...

Cu un ton neoficial, profesoara Naime îi zise:

— Dragă domnule, dacă vreți să faceiți un bine, n-o lăsați pe copila aceasta fără lucru.

Directorul, încruntîndu-și sprîncenele, se gîndea, trăgîndu-se de barbă:

— Foarte frumos, foarte bine, dar ai noștri, probabil, nu recunosc diploma eliberată de școala aceasta.

Lovi masa cu mîna, ca și cum i-ar fi venit o idee:

— Fata mea, cere să fii profesoară de franceză la unul din gimnaziile din Istanbul. Uite, să te învăț eu cum să procedezi. Du-te neîntîrziat la Direcția Instrucțiunii a Istanbulului...

L-am întrerupt:

— Nu-i posibil să rămîn la Istanbul, domnule, sînt constrînsă să merg neapărat într-unul din vilayete.

— Ia te uită! se minună el. Întîlnesc pentru prima oară o profesoară care vrea de bunăvoie să meargă în Anatolia. Ehei, nouă ne iese sufletul pînă urnim din Istanbul pe profesorii noștri. Ce spui de chestia asta, profesoară Naime?

Directorul intrase la bănuieli. Mă supuse la un adevărat interogatoriu, căuta să mă descoasă, cu abilitate, în legătură cu familia mea. Mi-a fost neînchipuit de greu pînă am izbutit să-i domolesc temerile.

Din locul în care ședea, a strigat:

— Șahap efendi!

În ușa dintre cancelarie și cămăruță apăru un tînăr mărunțel, plăpînd.

— Uite ce-i, Șahap efendi, ia-o pe domnișoara în cancelarie. Vrea un post de profesoară în Anatolia. Scrie-i o ciornă de cerere și ad-o la mine.

În sfîrșit, se părea că am reușit! Îmi venea să mă arunc de gîtul directorului și să-l sărut pe partea albă a bărbii. Șahap efendi m-a așezat în fața unei mese cu hîrtii în dezordine și ca să poată scrie ciorna cerută de director, a început să-mi pună întrebări și să-și ia note pe o bucată de hîrtie. Funcționarul acesta cu mină bolnavă, cu îmbrăcăminte sărăcăcioasă, avea ceva timid, temător. Cînd mă privea ca să-mi pună întrebări îi tremurau pur și simplu genele.

Doi secretari mai vîrstnici care stăteau lîngă fereastră șușoteau ceva între ei și din cînd în cînd ne priveau cu coada ochilor. Unul din ei spuse:

— Șahap, fiule, azi te-ai ostenit prea din cale-afară. Lasă-ne și pe noi să mai scriem un pic la cererea aia.

Parcă eu sînt în stare să tac! Mai ales cînd mă simt cît de cît bucuroasă!

Deși cu totul deplasat, m-am trezit vorbind:

— Cîtă grijă au unul de altul colegii în acest birou!

Roșu ca para focului, Șahap efendi și-a pironit privirea în pămînt. Săvîrșisem oare vreo gafă? Pesemne că da. Căci ceilalți rîdeau. Nu puteam auzi prea bine ce spuneau; numai cuvintele: „Profesoara e destul de versată", mi-au frapat auzul. Care era înțelesul acestor cuvinte? Ce voiseră să spună acești domni?

Ciorna cererii făcu de cîteva ori naveta între director și cancelarie. După ce a fost mîzgălită destul de mult cu cerneală roșie, fu trecută pe curat. Directorul îmi spuse:

— Haide, fata mea. Allah să te-ajute mai departe! Eu te-am ajutat cît am putut.

Pentru că mai erau și alții de față, n-am cutezat să-l mai întreb nimic. Dar nu știam cui trebuia să duc această scrisoare. În timp ce priveam în jur, în nădejdea de a da cu ochii de profesoara Naime, l-am zărit pe Șahap efendi.

La capul scării, micul secretar aștepta evident pe cineva. Cînd ni s-au întîlnit privirile și-a plecat capul, intimidat. Era clar că vrea să-mi spună ceva, dar nu are curajul. Trecînd pe lîngă el, m-am oprit:

— Astăzi v-am pricinuit multă bătaie de cap. Vă rog, domnule, vreți să-mi mai spuneți unde trebuie să duc petiția aceasta?

El încă nu se încumeta să-și ridice ochii. Cu un glas șovăielnic, rugător, de parcă mi-ar fi cerut o mare favoare, îmi spuse:

— Urmărirea actelor e un lucru complicat, domnișoară. Dacă-mi permiteți, lăsați pe servul dumneavoastră să se

ocupe de cerere. Nu vă deranjaţi dumneavoastră. Treceţi numai din cînd în cînd pe la cancelarie.

— Cînd să revin?

— După două-trei zile.

Faptul că treburile se mai prelungeau cu două-trei zile mă necăjise destul de mult. Dar acest du-te vino a durat o lună încheiată. Şi de n-ar fi fost zelul bietului Şahap efendi, poate că nu s-ar fi isprăvit nici atunci.

Se vorbeşte aşa şi pe dincolo, dar şi printre bărbaţi există unii atît de omenoşi! Nu voi uita niciodată binele pe care mi l-a făcut băiatul acesta. Cum mă zărea la poartă, alerga şi mă aştepta la capul scării.

În timp ce el, cu actele mele în mînă, se agita dintr-o cameră într-alta, eu literalmente intram în pămînt de ruşine, nu ştiam cum îi voi putea mulţumi vreodată.

Într-o zi, micul secretar apăru legat cu o cîrpă în jurul gîtului. Tuşea, se sufoca, vorbea răguşit.

— Sînteţi bolnav? De ce veniţi la birou în halul ăsta? l-am întrebat.

— Ştiam că astăzi veţi veni după răspuns.

Am rîs fără voia mea. Putea acest lucru să constituie un motiv?!

Şahap efendi continuă că vocea răguşită:

— Bineînţeles, sînt şi alte considerente. După cum se ştie, şcolile abia s-au deschis.

— Aveţi un răspuns bun să-mi daţi?

— Nu ştiu. Dosarul dumneavoastră e la directorul general. Ţine să vorbiţi cu el personal, atunci cînd veniţi.

Directorul general îşi agăţase la nas ochelari negri ca să stîrnească şi mai mult frica; iscălea una cîte una hîrtiile din maldărul ce-i sta în faţă şi le arunca furtunos pe podea, în timp ce un secretar cu mustăţi cărunte le aduna, aplecîndu-se şi ridicîndu-se ritmic, ca şi cum ar fi bătut mătănii.

— Mi-aţi poruncit să vin, domnule, m-am adresat lui cu teamă.

Fără să se uite la mine, mi-a răspuns cu o voce aspră:
— Ai răbdare, doamnă. Nu vezi că-s ocupat?!
Secretarul cu mustața căruntă mi-a făcut semn din ochi să aștept. Înțelegînd că am comis ceva nepermis, m-am retras cîțiva pași, așteptînd lîngă paravan.
După ce și-a isprăvit hîrtiile, directorul și-a scos ochelarii și ștergîndu-le lentilele cu batista, m-a anunțat:
— Vi s-a respins cererea. Soțul dumneavoastră nu are efectuați treizeci de ani de serviciu.
— Al meu, domnule? Să nu fie o greșeală!
— Dumneata nu ești Hayriye hanîm?
— Nu, domnule, eu sînt Feride.
— Care Feride? A! Mi-aduc aminte. Din nefericire și pentru dumneavoastră am același răspuns. Școala pe care ați absolvit-o nu e recunoscută în mod oficial. Cu diploma aceasta nu vi se acordă funcția solicitată.
— Bine, și-atunci, eu ce-am să mă fac?
Cuvintele acestea lipsite de sens îmi scăpaseră de pe buze fără voie. Directorul își puse iar ochelarii și cu un ton zeflemisitor, îmi spuse:
— În sfîrșit, cu permisiunea dumneavoastră, la această chestiune să vă gîndiți dumneavoastră singură. Ar fi vai de capul nostru dacă, pe lîngă atîtea treburi cîte avem, ne-am mai apuca să ne muncim creierii și cu ce aveți să vă faceți dumneavoastră.
Aceasta va fi una din clipele a căror amărăciune n-o voi putea uita toată viața. Da, ce aveam să mă fac eu?
Bine, rău, m-am străduit ani de zile. La vîrsta mea, mă resemnez la un exil în cele mai îndepărtate locuri. Și cu toate acestea, mă alungau. Ce aveam să mă fac? Să mă întorc din nou în casa mătușii era pentru mine o soluție mai rea decît moartea.
Cu o ultimă speranță, m-am adresat celuilalt director. Încleștîndu-mi dinții ca să nu plîng, i-am spus:
— Domnule, diploma mea nu mi-a servit la nimica, ce-i de făcut acum?

Pesemne că spunînd aceste vorbe am dovedit o tulburare prea mare, fiindcă omul a fost sincer afectat:

— Ce să fac, fata mea? Am căutat și eu să intervin, dar cine să stea și să te asculte?!

Compătimirea lui mi-a dat curaj:

— Domnule, eu sînt silită să-mi găsesc neapărat de lucru. Voi primi cu bucurie ceea ce refuză oricine, fie și în cel mai îndepărtat sat.

Directorul, ca și cum s-ar fi gîndit la ceva, grăi pe neașteptate:

— Stai, fata mea, să mai încercăm ceva!

Într-un colț, lîngă fereastră, un domn înalt, destul de bine legat, citea un ziar. Pentru că era întors cu fața spre stradă nu-i puteam vedea decît o parte a bărbii și părul care începuse să încărunțească.

Directorul i se adresă, vorbind tare:

— Domnule, vă rog!

El s-a întors fără să răspundă și a venit anevoie lîngă noi.

Directorul m-a arătat cu mîna:

— Domnule, dumneavoastră vă place să faceți fapte bune. Copila aceasta a absolvit o școală franțuzească. După felul în care se exprimă, după cum se poartă, reiese că e dintr-o familie aleasă. Dar e binecunoscut faptul că soarta-i schimbătoare. E nevoită să muncească. „Am să merg și în cel mai îndepărtat sat", spune ea. Dar îl știți doar pe mai-marele nostru ce vederi înguste are. „Nu se poate", a hotărît el, și cu asta a isprăvit. Dacă-i faceți copilei favoarea să-i spuneți domnului ministru cîteva „vorbulițe", se face treaba. Vreți să încercați, bunul meu domn?

În timp ce spunea aceste cuvinte, directorul îi mîngîia umerii care începuseră să se lase în jos, vădind stinghereala. După felul cum era îmbrăcat, după ținuta lui, se vedea că este deosebit de toți cei pe care i-am cunoscut. În timp ce-l asculta pe director, se apleca ușor și-și punea mîna pîlnie la ureche ca să poată auzi mai bine.

Își întoarse către mine ochii puțin cam injectați, dar blajini și calzi; cu vocea răgușită începu să-mi vorbească franțuzește. Îmi punea întrebări despre școala pe care am absolvit-o, despre felul cum am lucrat, despre ceea ce am de gînd să fac. Era limpede că a rămas mulțumit de răspunsurile date.

În timp ce noi vorbeam, directorul de secție rîdea înveselit:

— Să nu-i fie de deochi, vorbește franțuzește ca o privighetoare. La drept vorbind, pentru o turcoaică e un lucru apreciabil.

Gülmisal Kalfa spunea întotdeauna: „Dacă cincisprezece zile ale lunii sînt întunecoase, cinsprezece sînt luminoase". Cînd omul acela, despre care mai apoi am aflat că e un mare poet, mă privea, simțeam că și pentru mine lumina din zicală e pe punctul de a răsări. Mi-am regăsit veselia proverbială pe care, treptat, o pierdusem în răstimp de o lună.

După ce acel domn mi-a spus vorbe frumoase pe care nici pînă acum nu mi le-a mai repetat nimeni, m-a luat cu el și m-a dus în biroul ministrului.

Pe unde trecea, servitorii se ridicau în picioare, iar ușile nici mai mult, nici mai puțin, se deschideau parcă de la sine.

După o jumătate de oră eram numită în postul vacant de profesoară de geografie și desen de la Școala Centrală a vilayetului B.

În seara aceea, în drum spre Eyüp, de bucurie Pitulicea zbura, nu alta. De acum încolo era și ea, în sfîrșit, un om care-și cîștigă singur existența. Nimeni nu mai putea avea cutezanța s-o jignească, în numele a ceea ce se cheamă milă și ocrotire.

După trei zile, mă aflam cu toate formalitățile isprăvite și cu banii de drum ridicați.

Într-o dimineață, Gülmisal Kalfa m-a condus la vapor. Venit mai devreme la debarcader, Șahap efendi ne aștepta. Nu voi uita nicicînd omenia acestui tînăr. Se îngrijise de toate treburile mele, nu neglijase nimic, nici un amănunt, nici măcar adresa hotelului la care aveam să trag la destinație. Și acum, în umezeala și vîntul de pe chei, venise să mă conducă, încă bandajat la gîtul său bolnav. El cu mîna lui mi-a aranjat geamantanul, împreună cu o cutie mică pe care mi-a adus-o drept cadou pentru drum. Coborînd și urcînd de nenumărate ori, dădea recomandații băieților de serviciu din cabină, se agita și se consuma pentru orice.

Pînă ce vasul să-și ridice ancora, ne-am așezat într-un colț al punții.

Omul, în clipele de despărțire, trebuie să vorbească necontenit, trebuie să spună vrute și nevrute, numai să nu tacă, nu-i așa? Or, în această oră, Gülmisal Kalfa și cu mine n-am schimbat poate nici zece vorbe. Contempla marea cu ochii ei stinși și se juca cu mîna mea. Numai cînd vaporul era gata de plecare nu mai putu rezista: „De aici am urcat-o pe vapor pe mama ta, Feride. Și ea nu era singură ca tine. Să-mi ajute Allah să te mai pot îmbrățișa iarăși ca acum", îmi spuse și începu să hohotească în plîns.

Cu toate că Șahap efendi se afla lîngă noi, nici eu, probabil, nu m-aș fi putut stăpîni. Dar, între timp, se produse un incident: niște marinari au luat-o pe doică de umeri și zicîndu-i: „Haide, cucoană, că se ridică scara", au tras-o cu forța, silind-o să coboare.

Micul secretar stătea încă lîngă mine. Cînd i-am întins mîna să-i mulțumesc, i-am văzut fața galbenă ca lămîia și ochii înotînd în lacrimi. A îndrăznit pentru prima oară să mă privească în față, lung, și să-mi pronunțe numele.

— Domnișoară Feride, deci plecați cu adevărat?

Deși greutatea acestei clipe de despărțire mă impresura ca un nor, nu m-am putut reține să nu rîd:

— În sfîrșit, nu mai încape nici o îndoială.

El n-a mai spus nimic. Şi-a retras mîna din mîna mea şi a coborît în goană scările.

Îmi place mult să călătoresc pe mare. Încă mai port în mine gustul drumului pe care, fetiță de șase-șapte ani, l-am făcut cu ordonanța tatii. Vaporul, oamenii de pe vapor, chiar și Hüseyin au fost dați uitării. Ce poate rămîne în memoria unei păsări care trece în zbor peste o mare necuprinsă, cam același lucru a rămas întipărit și în mintea mea: beția de a pluti într-un pustiu albastru, plin de scînteieri mișcătoare. În ciuda acestei senzații extraordinare pe care mi-o dădea marea, acum n-am avut răbdare să rămîn pe punte; cînd vaporul a ocolit capul denumit Sarayburnu, am coborît în cabină. Cutia adusă de Şahap efendi era pe geamantan. Am deschis-o, curioasă să văd ce are înăuntru. Fondante... Dulciurile care-mi plac cel mai mult pe lume.

Am dus la gură unul din darurile micului secretar. Dar dintr-o dată mi-am simțit ochii umezi. De ce, nu știu! Pe măsură ce voiam să-mi explic pricina, lacrimile se întețeau. Ca și cum suferința mea inexplicabilă ar fi provenit de la aceste sărmane zaharicale, am apucat cutia și fără să stau la gînduri am aruncat-o în mare, pe fereastra minusculă a cabinei.

Da, nu poate exista pe lume ceva mai stupid ca lacrimile. Îmi dau perfect seama de acest lucru. Şi totuși, chiar și acum, scriind aceste rînduri, lacrimile mi se preling printre gene, umflînd pe alocuri hîrtia caietului din fața mea.

Să fie oare influența ploii domoale de afară? La Istanbul cum o fi vremea? Şi acolo o fi plouînd așa, sau poate că grădina de la Kozyatagi strălucește acum în bătaia lunii? Kâmran, te urăsc nu numai pe tine, ci și locurile care sînt legate de persoana ta.

Azi-dimineață, cînd m-am trezit, ploaia care ținea de mai multe zile încetase. Norii se împrăștiaseră. Doar pe

culmile muntelui înalt din fața ferestrei mele fumegau, din loc în loc, negurile.

Noaptea, cînd m-am culcat, uitasem să închid fereastra. Adieri ușoare preschimbau razele soarelui în lucii, galbene paiete tremurătoare, care-mi atingeau părul răvășit și cuverturile de pe pat.

De cinci zile, în această cameră mică de hotel, nervii mi se slăbiseră simțitor. Peste noapte mă trezisem cu obrajii umezi ca frunzele peste care s-a lăsat bruma. Și perna era la fel. Deci plînsesem în somn. Acum însă un pic de soare îmi reda buna dispoziție, chiar speranța, împrumuta trupului meu acea imaterialitate plăcută, specifică dimineților de primăvară, cînd mă trezeam în dormitorul școlii.

Era cu neputință ca astăzi să nu primesc o veste bună. În sfîrșit, nu mă mai temeam de nimic. Am sărit din pat cu voioșie și am început să mă spăl la lavoarul mic, de modă veche. Ca și păsările care-și cufundă și își scot capetele în ochiurile de apă, așa și eu, cu tresăririle mele bruște, împroșcam apa jur împrejur, stropind oglinda din față.

O bătaie ușoară în ușă, apoi vocea lui Haci Kalfa:

— Bună dimineața, profesoaro, și azi tot cu noaptea-n cap te-ai sculat.

— Bonjur, Haci Kalfa, a răsunat glasul meu voios, așa e. Cum de ți-ai dat seama că m-am trezit?

— Parcă e greu! Fluieri întruna, ca o pasăre, rîse glasul de afară.

Încep să cred și eu că într-adevăr am în mine ceva ce se aseamănă cu o pasăre.

— Să-ți aduc mîncarea?

— Nu s-ar putea să nu mănînc în dimineața asta?

— Nu... Nu se poate, se aprinse glasul. Eu nu mă învoiesc. Plimbare ioc, distracții ioc, stai ferecată în casă, ca un întemnițat. Dacă nici n-ai să te hrănești, ai să dai în doaga vecinei din față.

Pentru ca vecina din camera de vizavi să nu audă vorbele lui, Haci Kalfa își lipise gura de gaura cheii și vorbise în șoaptă.

Ce prieteni buni am devenit, Haci Kalfa și cu mine! În prima dimineață, de cum m-am trezit, m-am și îmbrăcat și luîndu-mi servieta sub braț începusem să cobor sărind scările hotelului. Haci Kalfa, cu același șorț alb, curăța o narghilea lîngă un bazin micuț. Cînd m-a văzut, mi se adresă ca un prieten străvechi:

— Ce-i nou, doamnă Feride, ce te-ai sculat așa de dimineață? Crezusem că, după osteneala drumului, ai să dormi pînă la amiază.

— Se poate una ca asta?! i-am replicat eu rîzînd. Cum să doarmă pînă la prînz o profesoară care-și cunoaște datoria?

— Ia te uită la ea! începuse să rîdă și Haci Kalfa, uitîndu-și de narghilea și punîndu-și mîinile în șolduri. Ea însăși e un copil, mă înțelegi, și dă fuga la școală, chipurile să învețe copiii...

Eu, din clipa în care am primit numirea de la Ministerul Instrucțiunii, am jurat ca, în sfîrșit, să nu mai fiu copilăroasă. Dar față de felul cum îmi vorbea Haci Kalfa, exact ca unui țînc, devenisem și eu dintr-o dată copil; îmi aruncam geanta în aer și o prindeam ca pe-o minge.

Gestul acesta îl dispuse pe de-a-ntregul pe Haci Kalfa. Bătînd din palme, spuse rîzînd cu hohote:

— Vezi că n-am mințit, tu însăți ești încă un copil!

Nu știu în ce măsură era indicat să fiu atît de familiară cu un îngrijitor de hotel, dar rîsesem și eu laolaltă cu el și prinserăm să discutăm amîndoi cîte în lună și-n stele.

Haci Kalfa nu admitea cu nici un preț să plec la școală fără să-mi iau micul dejun.

— Nu se trudește pe brînci pînă seara așa, cu stomacul gol, cu afuriseniile alea de plozi, s-a înțeles ori ba? Îți aduc imediat lapte și brînză. Și-apoi, asta-i prima zi, nu-i nici o

grabă. Și m-a așezat cu forța lîngă havuz. La ora aceea nu era nimeni în curtea hotelului.

— Molla, spuse Haci Kalfa unui om de la prăvăliile de peste drum, adu degrabă pentru profesoara noastră lapte cu biscuiți de Istanbul!

Apoi, întorcîndu-se către mine:

— Ehe! Laptele de la Molla e lapte, nu glumă: pe lîngă el, cel din Istanbul pare ca apa din narghilea!

După spusele lui Haci Kalfa, Molla, iarnă ori vară, își hrănește vacile numai cu pere și de aceea laptele avea aroma perelor.

Cînd îmi povestea aceasta, bătrînul armean făcu cu ochiul:

— Numai că și Molla cam miroase a pere, glumi el.

În timp ce eu îmi luam gustarea de dimineață lîngă havuz, Haci Kalfa curăța narghilelele, dar mă și distra cu bîrfelile nesfîrșite ale orașului. Vai, Doamne, cîte nu știa omul ăsta?! Și mai cu seamă despre profesori! Îi cunoștea cum nu se poate mai bine pe fiecare, știa pînă și numărul de haine pe care-l aveau.

Cînd mă ridicai în picioare, îmi spuse:

— N-ai decît să rîzi, că eu tot te conduc. Școala-i aproape, dar drumu-i întortocheat. Să nu te rătăcești.

Și luînd-o înaintea mea cu piciorul său infirm, mă însoți pînă la ușa de scîndură, vopsită în verde, a Școlii Centrale, la care într-adevăr n-aș fi reușit să ajung singură.

Trebuie să redau în amănunt cum, chiar în aceeași zi, am și întîmpinat un mare necaz în această școală, în care intrasem cu hotărîrea s-o îndrăgesc cu orice preț, oricît de mizeră îi era înfățișarea.

În ghereta portarului nu era nimeni. Traversînd grădina, m-am întîlnit cu o femeie înfășurată strîns într-o feregea de pînză în carouri, cu fața acoperită de un văl dublu. Se pregătea să iasă pe stradă, sub braț cu o geantă veche de piele.

Cum m-a văzut, s-a oprit şi a început să mă privească cu atenţie:

— Doriţi ceva, doamnă?

— Vreau să vorbesc cu doamna directoare.

— Aveţi vreo treabă cu dînsa? Eu sînt directoarea.

— Da?! Eu sînt Feride, noua profesoară de geografie şi desen. Am sosit ieri din Istanbul.

Directoarea îşi descoperise faţa. M-a scrutat cu privirea din creştet pînă-n tălpi, apoi şovăind, mi-a spus:

— Să nu fie o greşeală, fata mea, catedra de geografie şi desen a fost vacantă. Dar acum o săptămînă ni s-a trimis o profesoară de la şcoala din Gelibolu.

— Imposibil, vă rog. Eu am fost trimisă de Ministerul Instrucţiunii Publice. Am numirea în geantă.

Directoarea şi-a ridicat sprîncenele îmbinate în mijlocul frunţii joase şi, privindu-mă ţintă, grăi mirată:

— Doamne fereşte, Doamne fereşte, ia să văd ordinul!

A citit de cîteva ori hîrtia, s-a uitat la dată, apoi a clătinat din cap:

— Din cînd în cînd se mai întîmplă asemenea greşeli. V-au numit pe amîndouă în acelaşi loc, fără să-şi dea seama. Vai, Huriye hanîm, vai!

— Cine-i Huriye hanîm, dacă nu vă supăraţi?

— Cealaltă profesoară, care-a venit din Gelibolu. E-o biată femeie de treabă, la locul ei. Nu s-a putut deprinde cu atmosfera de acolo. A cerut să vie aici. Pesemne că o fi pătimit ea ceva, săraca...

— Nu numai ea, ci şi eu mă aflu într-o situaţie dificilă, doamnă, i-am amintit eu.

— Da, asta aşa e. Pînă nu se lămuresc lucrurile, barem să n-o tulburăm pe biata femeie. Eu tocmai mă duceam la Direcţia Instrucţiunii într-o chestiune. Hai, veniţi şi dumneavoastră. Să vedem, poate găsim vreo soluţie acceptabilă.

Directorul Instrucţiunii Publice era un bărbat greoi, voluminos, care-şi asculta interlocutorii cu ochii închişi, ca şi

cum ar fi moțăit; rostea cuvintele sacadat, de parcă ar fi vorbit în vis.

După ce ne-a ascultat cu o vădită plictiseală, ne-a spus alene:

— Eu ce să fac?! Așa au hotărît ei, așa e. Trebuie scris la Istanbul. Să vedem ce răspuns o să ne vină.

Un secretar voinic, pe care mai înainte, după brîul roșu care-i ieșea de sub jiletca scurtă, l-am luat drept un căruțaș, a făcut remarca:

— Data de pe ordinul acestei doamne e mai recentă. În consecință, de ea ar trebui să se țină cont.

Directorul s-a gîndit ca și cum ar fi căzut în transă, apoi a decis:

— Nu, lucrurile se prezintă așa, dar nu există nici un ordin ca cealaltă să fie destituită. Să consultăm pe superiorii ministerului. În opt-zece zile vom primi răspunsul. Iar dumneavoastră, doamnă directoare, veți prelua pînă atunci conducerea acestui caz.

M-am reîntors la școală, zorind pe aceleași străzi întortocheate, în urma directoarei învelită în feregeaua ei de pînză. Mai bine m-aș fi dus direct la hotel!

Huriye hanîm era o femeie de vreo patruzeci și cinci de ani, măruntică, cu înfățișare ursuză și față întunecată. Îndată ce-a aflat cele întîmplate, s-a întunecat și mai tare la chip, ochii i s-au mărit iar vinele gîtului său subțire s-au umflat. Apoi, cu un țiuit, aidoma fluierului în care suflă copiii în zilele de bairam, a țipat:

— Vai, mie, prieteni! Și năpasta asta trebuia să-mi vie pe cap! și căzînd jos, a leșinat.

Emoționați, profesorii înțesau odaia; o profesoară bătrînă, cu ochelari, ca să alunge elevii care se îngrămădiseră la ușă, de-a dreptul se lupta cu ei, corp la corp.

Colegele o culcaseră pe profesoara Huriye pe podea, cu fața în sus. Îi fricționau fața cu apă, cu oțet; deschizîndu-i la gît cămașa strîmtă din flanelă, îi frecau pieptul pătat tot cu pișcături de purice.

Eu, încurcată, mă pironisem într-un colț al încăperii drept în picioare, cu geanta sub braț.
Profesoara care puțin mai înainte alungase copiii de la ușă, îmi vorbi, privindu-mă chiondărîș, pe deasupra ochelarilor:
— Fetițo, și-așa m-a uluit destul „omenia" ta, dar să mai și rîzi pe deasupra!
Avea dreptate. Din nefericire, neputîndu-mă stăpîni, surîsesem. De unde să știe biata femeie că zîmbetul meu nu era adresat celeilalte, ci propriei mele situații! Dar nu numai eu rîdeam. O femeie tînără, înaltă, cu ochi negri pătrunzători, rîdea de asemenea pe furiș. Se apropie de mine și-mi suflă la ureche:
— Cineva străin de cele întîmplate și-ar putea închipui că bărbatul femeii ăsteia s-a însurat din nou și i-a adus pe cap o altă nevastă. Nu-i vorba de nici un leșin, e pur și simplu teatru, un truc și atîta tot.
Huriye hanîm deschisese ochii. Apa îi picura din nas și de pe față, iar stomacul îi ghiorțăia cu un zgomot de parcă ar fi avut loc explozii de praf de pușcă. Legănîndu-și capul cînd la dreapta, cînd la stînga, își ridica vocea în cele mai variate tonuri:
— Ah, prieteni, ce mi-a fost dat să trăiesc! După atîția ani de trudă trebuia să ajung și în starea asta!
Se spune că tăcerea-i de aur. Eu însă am vrut să fiu gentilă și cu totul deplasat, i-am zis:
— A dat Allah și v-ați revenit puțin?
— Tu ai obrazul să mă întrebi cum mai mă simt?
Așa de cumplit au înfuriat-o pe Huriye hanîm vorbele mele, încît nici nu se poate reda.
Doamne, cîte n-a spus! Că am atentat la viața ei și, pe deasupra, mai aveam și neobrăzarea s-o întreb cum îi merge. Nu s-a pomenit pe lume o mai mare nerușinare, obrăznicie, neobrăzare ca asta.

Ghemuită într-un ungher, țineam ochii închiși de rușine. Profesoarele nu reușeau defel s-o potolească. Țipa în rafale

și debita asemenea cuvinte, că nu într-o școală, ci nici chiar pe cea mai ordinară stradă nu se puteau pronunța. Doar era limpede după figura mea ce soi de marfă sînt. Ca să-i iau ei pîinea de la gură, cine știe cu cîți inși, la minister...

În ungherul meu, mi se împăienjenea privirea, corpul îmi devenise de gheață, îmi clănțăneau dinții. Și ceea ce era mai rău, peste puțin timp și celelalte profesoare începuseră să ia atitudine, înclinînd să-i dea ei dreptate.

Pe neașteptate, un pumn izbi cu violență în masa din mijlocul odăii. Paharele și carafele zăngăniră.

Autoarea acestui gest era tînăra cu ochi negri, pătrunzători, care puțin mai înainte rîsese împreună cu mine. Acum parcă se transformase într-o fiară. Cu o voce indignată, care devenea tot mai expresivă pe măsură ce creștea, strigă:

— În ce fel conduceți școala, doamnă directoare? Cum de permiteți acestei femei să calomnieze o profesoară? Unde ne aflăm? Dacă-i dați voie să mai spună doar un singur cuvînt, nu pe ea, ci pe dumneavoastră vă dau în judecată. Unde se trezește femeia asta?!

Bătînd de data aceasta și din picior, profesoara cu ochi negri își critică aspru și colegele:

— Bravo vouă, mi-a plăcut chiar mult de tot. Ascultați fără să suflați o vorbă cum e insultată o colegă în plină școală!

Într-o clipă totul se liniști ca prin farmec. Pricepînd că-i în pericol să rămînă singură, Huriye hanîm începu iarăși seria plînsului și a leșinurilor succesive. Probabil că venise și timpul orelor. Cu cataloagele, cărțile și coșulețele de lucru în mînă, profesoarele au început să se împrăștie una cîte una.

Directoarea ieși din cameră, spunîndu-mi:

— Vă aștept în odaia mea.

Peste puțin rămăsesem în încăpere numai cu tînăra care îmi luase apărarea. Am găsit nimerit să-i mulțumesc:

— Vai! V-ați necăjit și dumneavoastră datorită mie!

Ea a ridicat din umeri, vrînd parcă să spună că n-are nici o importanță și rîse:

— Am făcut-o dinadins. Asemenea specimene trebuie băgate în sperieți din cînd în cînd. Altminteri nu mai merge, ți se urcă în cap, orice vei face. Mai vorbim după lecție, nu?

Deși m-am dus pînă la ușa directoarei, nu mi-a venit să intru. Mă dezgusta ideea de a relua această problemă. Îmi simțeam brațele obosite, geanta îmi devenise peste măsură de grea. Fără să mai dau ochi cu nimenea, am părăsit școala și m-am înapoiat la hotel.

De cum mă văzu, Haci Kalfa și-a ridicat brațele într-un gest disperat:

— Vai, profesoară dragă, vai, ce ți-a fost dat să tragi!

Știa cele petrecute mai bine decît mine. Cum de le auzise într-un răstimp atît de scurt?!

— Vai, fată dragă, fii cu ochii în patru! Să nu-ți joace vreo festă cînd zic că or să scrie la Istanbul. Dacă ai vreun cunoscut la minister, să-i scriem neîntîrziat cum stau lucrurile.

I-am spus că nu cunosc pe nimeni în afară de un poet în vîrstă care m-a recomandat ministrului. Îndată ce i-a auzit numele, Haci Kalfa s-a bucurat ca un copil:

— Vai, dar e binefăcătorul meu! O vreme a fost directorul școlii secundare de aici. Un înger, nu alta! Scrie-i, fetițo, scrie-i. Și dacă ții la mine, transmite-i și din partea mea salutări. Spune-i așa: „Robul dumitale, Haci Kalfa, îți sărută binecuvîntatele-ți mîini“.

Bietul Haci Kalfa! Una-două, trăgîndu-și după el piciorul infirm, urca scara ca să-mi aducă știri proaspete: „Domnul procuror general spune: «Dreptatea-i de partea ei, să nu-i fie frică, să nu-l slăbească pe directorul Instrucțiunii Publice». Sau: „Inginerul primăriei va pleca mîine la Istanbul. A promis c-o să treacă pe la minister“.

Ce ciudată regiune! În cîteva ceasuri n-a rĕmas un singur om care să nu fi auzit de scandal. În cafeneaua hotelului nu se discuta decît despre aceasta.

— Haci Kalfa, i-am spus eu, treabă-i asta? Aici fiecare îi cunoaşte celuilalt şi măselele din gură!

Bătrînul, scărpinîndu-se la ceafă, mi-a răspuns:

— E un locşor cît palma, ce vrei! Unde mai te întîlneşti cu prea iubitul meu Istanbul! Aici, numai bîrfeli! Trebuie să ţii seama că pe aici aşa e. Uite sfatul meu: fii cum se cuvine, fii cuminte. Nu te plimba prin piaţă ori în tîrg aşa, cu faţa descoperită şi în felul ăsta (vai, Doamne, cu ce ton caraghios pronunţa cuvintele „în felul ăsta!") poate dă Allah şi-ţi iese norocul în cale. Era pe-aici o profesoară, Arife. Procurorul însuşi a luat-o de nevastă. Acum, nici laptele de pasăre nu-i lipseşte. Măcar de-ai avea şi tu parte de un noroc ca ăsta! Poate crezi că era frumoasă? Da' de unde! era neprihănită, serioasă. Căci la oameni, nu există lucru mai de preţ în lume ca cinstea.

Bunăvoinţa, încrederea lui Haci Kalfa în mine se accentuau din ce în ce mai mult. Zilnic aducea de acasă o mulţime de fleacuri — un şerveţel de dantelă, un prosop brodat, un evantai de pai împletit şi pictat — şi-mi împodobea cu ele camera.

Uneori, în timp ce noi conversam, de jos zbiera o voce supărătoare:

— Unde dracu ai pierit iar, Haci Kalfa?

La care bătrînul, invariabil, răspundea încet, melodios, ca şi cum ar fi cîntat:

— Fire-ai să fii, fire-ai să fii! De-ai ajunge să fii tu la cheremul lui Haci Kalfa!

Apoi striga împăciuitor:

— Acuşi, acuşi! Mai am numai un picuţ de treabă...

La hotel, mai îmi făcusem un prieten în afară de Haci Kalfa: o femeie din Manastîr, de vreo treizeci şi cinci-patruzeci de ani.

Să povestesc cum a început prietenia noastră. În prima seară cînd am tras la hotel, tocmai îmi aranjam lucrurile în odaie, cînd am auzit scîrțîitul ușii. Mă uit și văd că intră o femeie cu o rochie de stambă galbenă și cu o basma de crep verde pe cap.

Chiar de la ușă m-a luat în primire:

— Bine-ați venit, domnișoară, sînteți bine, sănătoasă, nu?

Fața ei slabă, violent fardată, amintea de un zid devastat, ale cărui fisuri au fost astupate cu var; sprîncenele-i trase cu negru, dinții înnegriți de tot dădeau acestui chip înfiorătoarea înfățișare a unei hîrci.

— Bine v-am găsit, doamnă, i-am răspuns eu cam surprinsă.

— Unde este doamna mamă?

— Care doamnă mamă, vă rog?

— Profesoara noastră... Dumneavoastră sînteți desigur fiica profesoarei noastre, nu?

— Eu nu sînt fiica profesoarei, ci profesoara însăși, și nemaiputîndu-mă abține, am început să rîd.

Femeia se lăsă puțin pe vine și-și lovi genunchii cu mîinile.

— Ai, ai! Dumneavoastră sînteți profesoara! N-am mai văzut o profesoară așa de tinerică, o copilă. Îmi închipuiam c-o să întîlnesc o persoană în vîrstă, cu experiență!

— Acum se mai întîmplă și așa, doamnă dragă.

— Se întîmplă, cum nu... Ce nu se poate în lumea asta! Eu stau acolo, în odăița de peste drum. Mi-am adormit copiii și am dat o fugă să vă urez bun venit. Zilele, cu voia lui Allah, mi le umple îngrijitul copiilor. Trec. Dar vine vremea asta, cînd copiii dorm, și atunci mă apasă gîndurile, necazurile. Singurătatea-i un lucru care numai strălucirii lui Allah îi priește, nu-i așa, surioară? Stau singură și mă macin numai în gînduri și gînduri. Beau țigară după țigară. Fac noapte albă mereu. Allah v-a trimis, surioară. Mai schimbăm două vorbe și mi se mai ușurează inima.

În timp ce înainte femeia mi se adresa cu „domnişoară", de cînd a aflat că sînt profesoară nu-mi mai zice decît „surioară".

— Poftiţi de luaţi loc, am invitat-o, arătîndu-i scaunul din odaie, iar eu, așezîndu-mă pe marginea patului, am început să-mi legăn picioarele.

— Eu pe scaun nu mă pot odihni, surioară, mi-a răspuns ea, şi, cuibărindu-se la picioarele mele, se ridică în genunchi, apoi scoţînd din buzunarul rochiei o cutie de tablă, cu tutun, prinse să-şi răsucească ţigări groase.

Îmi oferi şi mie una.

— Mulţumesc, doamnă, eu nu fumez.

— Da, înainte nici eu nu fumam cine ştie ce. Necazurile şi supărarea m-au schimbat.

Amărăciunea o copleşise pe vecina mea de cameră. Era fiica unui om cu stare din Manastîr. Aveau vie, grădini de zarzavat, boi, vaci. Pe lîngă casa tatălui ei se îndestulau veşnic cîţiva săraci. Mulţi dintre oamenii cu vază ai Manastîrului o ceruseră în căsătorie. Dar ea, naivă, a ţinut-o morţiş: „Am să mă mărit doar cu un ofiţer cu sabie". Să-i fi tras maică-sa atunci cîteva beţe zdravene pe spinare şi să fi dat-o după unul din beii aceia localnici! Dar de unde să prevadă ea ce se va abate peste capul bietei fete? Şi-a căsătorit unica-i fiică după un locotenent care nu avea altă avuţie decît sabia de la şold. Pînă la eliberare au trăit aşa şi-aşa. Apoi bărbatul a plecat la Istanbul, cu armata operativă ·dus a fost. Nu s-a mai întors vreodată, nici n-a mai scr măcar un rînd. În cele din urmă au aflat, de la un priet întors din Istanbul, că bărbatul ei s-ar fi stabilit în localit tea B. şi că s-ar fi însurat cu o femeie de prin părţile loculu Ei, e cu putinţă şi aşa, legea noastră musulmană permite pînă la patru neveste. Biata femeie, după ce a plîns, după ce s-a văitat, şi-a luat cei trei copii şi a venit aici. Dar vai, bărbatul n-a fost deloc mulţumit de iniţiativa ei. Nu învrednicea nici cu o privire pe nevasta pe care altă dată a luat-o cu atîtea rugăminţi, nici pe dragii de copilaşi. Dimpo-

trivă, stăruia să-i mîne înapoi, la Manastîr. Deși ea îl implora, căzîndu-i la picioare ca un cîine: „Sînt nevasta ta de-atîția ani. Nu-mi fă una ca asta", el nu se învoia în ruptul capului ca familia lui din Manastîr să rămînă aici.

După ce am ascultat această poveste lungă, n-am mai rezistat să nu-i spun:

— A, doamnă dragă, dar și dumneavoastră, pentru ce vă cramponați atîta de un om care nu vă vrea? Dacă el vă lovește, loviți-l și dumneavoastră și gata!

Surîzînd, ca și cum i-ar fi fost milă de ignoranța mea, femeia din Manastîr îmi răspunse:

— Vai, surioaro, pe el mi-am deschis ochii. Ani de zile ne-am pus capul pe aceeași pernă. Ușor lucru să te desparți de bărbatul tău? Și cu glasul tremurător, adăugă o zicală: „De mamă te poți lipsi, de iubit, ba".

— Dar cum de-i posibil să iubești un bărbat care te înșeală? Asta nu pot eu să înțeleg, i-am replicat de-a dreptul iritată.

— Sînteți încă o copilă, surioară. N-ați trăit durerile astea, nu le cunoașteți. Să vă ferească Allah și mai departe de ele! rîse ea amar, arătîndu-și dinții negri.

— Eu cunosc o fată care, doar cu două zile înainte de nuntă, aflînd că logodnicul a înșelat-o cu alta, a azvîrlit cît colo inelul de logodnă și a fugit într-un ținut străin.

— Mai tîrziu s-a căit ea, n-ai teamă, surioară. Mi-e milă de ea. Dorul i-a sfîșiat inima. Unii nici nu-și dau seama cînd sînt loviți, aleargă cîțiva pași, își închipuie că, fugind, se salvează. Rana cînd e caldă nu doare, surioară. Să înceapă numai să se răcească. Tu urmărește cu atenție pe fata aia, să vezi cum o să se mai chinuie!

Am sărit de pe pat, mînioasă, și am început să mă plimb prin odaie ca o bezmetică. Ploaia biciuia ferestrele, din sradă veneau lătrături răgușite de cîine. Vecina mea de la hotel a continuat, după un oftat adînc:

— Mă aflu pe meleaguri străine. Mi-s mîinile legate. N-am nici o putere, nu mă poate ajuta nimeni și nimic. Dacă aș

fi fost la Manastîr, în două zile l-aș fi scăpat eu pe bărbatu-meu de curtezana asta.

— Ce i-ați fi făcut? am întrebat-o cu ochii măriți de mirare.

— Aici, nevasta asta de-a doua a umblat cu lucruri necurate, i-a făcut farmece bărbatului meu. L-a prostit pe bietul om. Dar vracii din Manastîrul nostru-s mai meșteri. Nu mult, doar trei megidii[1] aș fi sacrificat și mi-ar fi și smuls bărbatul din brațele femeii ăsteia și l-ar fi adus înapoi la mine.

Începu să-mi dea amănunte, pe îndelete, despre vracii rumelieni.

Era un arnăut numit Arif Hogea care, prin intervenții succesive, făcea dintr-o ureche de porc un ochian: dacă o femeie, punîndu-și la ochi acest ciudat ochian, a apucat de s-a uitat o dată la bărbatul ei, acesta, fie el cît de flușturatic, se întorcea cît ai clipi pe calea cea bună. Căci toate femeile îi apăreau ca niște porci.

Uneori, Arif Hogea înfigea într-un calup de săpun un ac cu gămălie și după ce rostea niște formule magice și sufla de cîteva ori peste săpun, îl îngropa în pămînt. Pe măsură ce săpunul se topea în pămînt, și dușmanul omului respectiv se topea acolo unde se afla, se făcea ca ața de subțire.

Musafira mea își răsucea țigară după țigară din tabacherea ei de tinichea și fumînd la nesfîrșit, îmi povestea tot soiul de asemenea istorii, îmi descria fel de fel de vraci.

Ce vorbe goale, mizere! Și mai cu seamă povestea cu rana care, după ce se răcește, începe să doară! Parcă se poate așa ceva? Parcă mie îmi pare rău după hainul acela! Parcă eu îmi amintesc vreodată de el?!

Cu straturile de suliman gros, cu sprîncenele ei boite ca toartele unui cazan, cu orbitele ei înfundate, cu vopseaua neagră care-i prelungea ochii într-un cerc oribil, vecina mea

---

[1] Cea mai mare monedă de argint (24,08 g) din sistemul monetar reorganizat de sultanul Abdül Mecid în 1844 *(mecidiye)*.

din Manastîr îmi stîrnise la început repulsie. Dar cînd am aflat că toate acestea nu erau decît un truc făcut anume ca să-și recîștige bărbatul, că reprezintă, după ea, o înfrumusețare, m-a durut în suflet. Biata de ea îmi spunea:

— Ca să arăt plăcut în fața bărbatului meu, iau de la gura copiilor și-mi cumpăr farduri, negru pentru gene și sprîncene, mă gătesc ca o mireasă, dar degeaba,. Așa cum ți-am mai spus, e fermecat.

Din ziua aceea, din cînd în cînd, ușa de la camera mea scîrțîie și eu pricep fără să mă uit că ea este.

— Aveți treabă, surioară? Pot să vin puțintel?

Atît de tare mă sufoca singurătatea, încît vocea ei îmi stîrnea o bucurie reală. Abandonînd creionul, îmi mișc de cîteva ori degetele amorțite și mă pregătesc cu plăcere să ascult stereotipa poveste a dragostei pe care o și știu pe de rost.

În primele zile, priveliștea muntelui care se înălța semeț în fața ferestrei mele mă distra. Dar a început să mă obosească și ea. La ce-mi folosea, dacă nu puteam cutreiera, cu părul și fusta răscolite de vîntul biciuitor, culmile acestea în neguri, dacă nu mă puteam bucura de ele, cățărîndu-mă ca iezii pe stîncile rîpoase!

Unde sînt zilele în care colindam cu ceasurile, de una singură, pe cîmpuri, lovind cu nuiaua în gardurile vii, și cînd aruncînd cu pietre în copacii cu frunza deasă stîrneam stoluri de păsări! Or, eu tocmai pentru aceasta dorisem Anatolia.

De mică îmi plăcea să desenez. La școală, singura materie la care luam nota maximă era desenul. Cîte reproșuri n-am primit, cîte pedepse n-am tras de pe urma desenelor pe care le făceam în culori sau cu creionul pe soclul statuilor de la școală sau pe pereții imaculați din camerele vilei! Cînd am venit de la Istanbul, am vîrît în servietă niște hîrtii de desen și creioane colorate.

În zilele mele de singurătate de la hotel ori de cîte ori mă săturam de scris, mă apucam să desenez și îmi găseam, astfel, o tovărășie plăcută. Chiar și lui Haci Kalfa încercasem să-i fac portrete, unul în creion, altul în acuarelă.

Nu-mi dau seama în ce măsură îi semănau. În orice caz însă el, chiar dacă nu după nas sau ochi, s-a recunoscut după craniul cel chel și rotund, după mustățile-i stufoase și șorțul alb, și a fost încîntat.

Fără să pregete o clipă, bietul om cutreiera piețele și tîrgurile și cumpăra pentru fată, ca să lucreze la gherghef, atlasuri ieftine, catifele de mătase și mărgele colorate. În cele din urmă, văzînd că mă plictisesc prea din cale afară, m-a invitat la ei acasă. Cu zestrea de la nevastă, Haci Kalfa își ridicase o locuință ca o cutie pe care, în clipele de răgaz, o vopsise în verde cu ajutorul copiilor.

Casa se afla pe marginea unei prăpăstii adînci. Atît de adîncă era prăpastia, încît, cînd te țineai de balustrada de scîndură acoperită cu iederă, care înconjura grădina și priveai în jos, te apuca amețeala. Ce ceasuri plăcute am petrecut în grădina aceasta împreună cu familia lui Haci Kalfa!

Soția sa, Nevrik, era de Samatya. O femeie simplă, dar ca și bărbatul ei, bună și curată la suflet. Cum m-a văzut, mi-a spus: „Se vede cale de-o poștă că sînteți din Istanbul, domnișoară", și nu s-a putut abține să nu mă îmbrățișeze. Ori de cîte ori vine vorba de Istanbul, îi-dau lacrimi în ochi și în oftaturi de dor, pieptul ei opulent se umflă și coboară ca niște foale.

Haci Kalfa avea un fiu de doisprezece ani și o fiică de treisprezece. Numele fetei era Hayganuș. O armeancă stîngace și timidă, cu sprîncene groase, cu obraji de-un roșu întunecat, ca sfecla, plini cu coși mari ca o erupție de pojar.

Contrar surorii sale mai mari, voinică și îndesată, Mirat era un băiat uscat ca un țîr, mărunt și palid.

Haci Kalfa nu știa carte, dar prețuia știința. Omul trebuie să știe de toate. După împrejurări, nu-ți strică să cunoști chiar și hoția de buzunare. Mirat urmase doi ani școala ar-

meană, iar de doi ani învăța la școală turcă. După programul întocmit de tatăl său, schimbînd școala la fiecare doi ani și învățînd la perfecție, pînă la douăzeci de ani, rînd pe rînd franțuzește, nemțește, englezește și italienește, fiul avea să devină un om întreg. Bineînțeles dacă pînă atunci băiatul subțirel ca un limbric nu va fi strivit sub povara aceasta și nu-și va da duhul!

Într-o zi, vorbindu-mi despre fiul său, Haci Kalfa îmi spuse:

— Ați luat aminte la numele lui Mirat? Ce nume plin de tîlc! Pînă să-l găsesc mi-am frămîntat mintea o săptămînă. Se trage din două limbi: din armeană și din turcă.

Și adăugă, făcînd cu ochiul, spre a marca faptul că va urma ceva uimitor de spiritual:

— Cînd Mirat face vreo prostie și mă înfurie, îi spun și eu: Tu nu ești nici Mirat, nici Murat, ești un castravecior murat!

Din întîmplare, am fost și eu martoră la una din aceste scene de mînie ale bătrînului armean. Merita să fie văzută! Vina băiatului a fost că nu i-a plăcut mîncarea gătită de maică-sa.

— Ia te uită la prăpăditul ăsta! E pirpiriu, pirpiriu, dar la mofturi nu-l întrece nimenea. Dacă i s-a dat cerșetorului castravete, nu i-a plăcut, i-a găsit cusururi, ba că nu-i drept, ba că-i încovoiat, și l-a aruncat în stradă. Ce să înțeleagă măgarul gustul compotului? Să-ți intre bine în cap ce zic eu acuma. Altminteri, cine nu înțelege de dojană, are parte de bîtă. Cine-mi ești tu, măi, ca să nu-ți placă bucatele cu care ne-a milostivit Allah?

Vezi-ți lungul nasului,
Nu-l căta pe-al altului.
Că dacă nu ți-l vei vedea,
Vai și-amar de ceafa ta!

Cît despre Hayganuș, deși fată, instruirii ei nu i se acorda mai puțină importanță decît a lui Mirat.

Hayganuș mergea la o școală armeană catolică. Intr-o zi, Haci Kalfa îmi ceru s-o supun unui examen riguros față de o bătrînă armeancă îmbrăcată cu șalvari negri, venită din vecini.

Rar ai fi putut întîlni o priveliște mai caraghioasă! Bătrînul îmi pusese cu forța cărțile și caietele bietei fete pe genunchi.

— Ia hai să te vedem, Hayganuș, spunea el, dacă ai să mă faci de ocară în fața profesoarei, o să-ți scot pe nas pîinea cu care te-am hrănit.

După cîteva operații de înmulțire și împărțire, am deschis *Istoria profeților*, întîmplător la o bucată despre Iisus și botez. Vorbind despre botez, biata fată a spus cîteva lucruri anapoda. Pentru că, tot auzindu-le la școală, asemenea noțiuni îmi erau familiare, am corijat-o, dîndu-i cîteva elemente esențiale în legătură cu botezul.

În timp ce mă asculta, Haci Kalfa își deschisese larg ochii și cum era complet chel, firele sprîncenelor fură acelea care marcau surprinderea, ridicîndu-se drept în sus. Cunoștințele mele de creștinism erau învestite cu rangul de miracol.

— Mare minunăție! O muhaderrat musulmană să știe religia mea mai bine decît preoții! Eu te crezusem o profesoară așa și așa, pricepi? Pe cînd tu ești un cărturar care merită într-adevăr toată venerația, grăia el, făcînd la cruci.

Și prinzînd-o pe după umeri pe nevastă-sa cea corpolentă, a cărei urnire din loc era la fel de dificilă ca pornirea în larg a unei galere turcești, a adus-o drept la mine și mi-a aruncat-o în brațe:

— Treci de-o sărută drept în mijlocul frunții pe copila asta în numele meu, ai înțeles?

Bietul Haci Kalfa o pusese pe soția sa să mă sărute, socotind că el, ca bărbat, nu putea s-o facă!

Din ziua aceea bătrînul îngrijitor de hotel a început să vorbească tuturora atît de mult de mine, de adînca mea știință, încît cînd intram ori ieșeam din hotel, trîntorii din cafenea, ca să mă vadă, își lipeau fețele de geamuri.

Ori de cîte ori îi spuneam: Haci Kalfa, pentru numele lui Allah, renunţă la atîtea laude. Ce nevoie e de ele? "el de-a dreptul se revolta: „Fac asta special. Adică, poate aşa or să audă şi ăi mari, să se ruşineze de felul cum se poartă cu tine".

Cunoştinţa cu familia lui Haci Kalfa mi-a fost avantajoasă şi din alt punct de vedere. Doamna din Samatya ştia să pregătească dulceţuri şi zaharicele minunate. Oricum, era o ştiinţă mult mai folositoare decît cunoştinţele mele despre *Istoria profeţilor*.

Am primit de la ea reţete de dulceaţă, şi uşoare, şi ieftine; mi le-am notat cu lux de amănunte în caietul în care îmi trecusem mîncărurile învăţate de la Gülmisal Kalfa. De-acum încolo cine avea să mai poarte de grijă lăcomiei mele, dacă nu eu însămi?

Să-mi ajute Allah ca treburile mele să intre pe făgaşul cel bun, să am şi eu o căsuţă în care să mă adăpostesc şi am să-mi fac, doar pentru mine singură, un dulap rezervat dulceţurilor; am să-i împodobesc rafturile cu hîrtii dantelate, ca cele din casa lui Haci Kalfa. Pe rafturi am să înşir borcane de toate culorile, care vor străluci ca sideful, chihlimbarul sau rubinul. Ce minunat lucru ca oricînd îmi va trăzni să mă înfrupt din ele, să nu mai cer voie de la nimeni, să nu mai fiu obligată să fur din bufet! Numai de nu m-aş îmbolnăvi!

Da, borcanele mele de dulceaţă vor fi roşii, galbene, albe. Numai verzi nu. Uite, pentru că-i urăsc atît de tare, ochii lui Kâmran de care nici nu mai mi-aduc aminte, mi-au provocat repulsie pentru culoarea verde.

Acum îmi amintesc perfect. Kâmran, eu şi mai demult, pe vremea cînd nu te uram atît cît acum, aveam pică pe ochii tăi. Nu împlinisem încă doisprezece ani cînd am început să nu-i pot suferi. Cu siguranţă că nici tu n-ai uitat. Făceam ce făceam şi adunînd ţărînă în pumni, ţi-o aruncam în faţă. Era în acest gest, oare, numai o necuviinţă de copil? Nu, prin el urmăream să pricinuiesc durere ochilor tăi schimbători ca mările cu alge luminate în plin de soare.

Iar am luat-o razna. Or, intenția mea era să consemnez numai întîmplările de azi. Unde rămăsesem? Da, Hacî Kalfa a atribuit veselia mea copilărească, stîrnită de soarele care s-a ivit, în sfîrșit, pentru prima dată de atîtea zile, faptului că am aflat o veste bună de undeva și a început să mă descoasă. Parcă ar fi fost posibil să-mi parvină mie, înaintea lui, vreo veste care mă privea?! De la acest ciudat îngrijitor de hotel aveam să aflu chiar și că-mi este somn și foame!

— Hai, nu mai face nazuri, spune-mi. Nu degeaba îți gîlgîie așa rîsul. Ai auzit tu ceva, martor mi-e Allah! îmi spunea el.

Eu rîdeam cu înțeles, făcîndu-i cu ochiul și cu un aer pe jumătate serios, pe jumătate în glumă — știu și eu de ce, poate pentru a-mi ridica prestigiul, pentru a mă arăta mai prompt informată decît el — i-am răspuns:

— Cine știe, poate-i un secret care nu trebuie divulgat!

Soarele era așa de frumos, încît, cu riscul să mă rătăcesc, am mers peste podul de dincolo de hotel, am luat-o pe panta dreaptă care mi-a ieșit în cale, apoi am trecut un pîrîu, un crîng și un al doilea pod. Și m-aș fi plimbat încă mult și bine, dar mă pîndea o primejdie și mai mare decît aceea de a mă rătăci. În ciuda vălului meu înfășurat foarte strîns, în ciuda feregelei mele modeste, cîțiva bărbați fără căpătîi începuseră să se țină după mine, ba chiar să mă acosteze.

Amintindu-mi de sfaturile lui Haci Kalfa, m-am temut și neavînd încotro m-am întors din drum.

Eram sigură că la Direcția Instrucțiunii Publice voi fi întîmpinată de către secretarul șef — cel cu brîul roșu — cu cuvintele: „Încă nici un semn de la Istanbul, domnișoară". Dar, dacă tot am ieșit, mi-am zis să dau o raită și pe-acolo.

Cum m-a văzut pe scări, omul de serviciu al directorului mi-a spus:

— La țanc ai venit, profesoaro! Te caută domnul. Era să vin la hotel după dumneata.

Cel numit de el „domnul" era însuși directorul Instrucțiunii Publice. Mare minune! Tot în fața biroului învelit în

postav roșu, cu ochii pe jumătate închiși, cu gulerul răsfrînt, cu brațele spînzurînd, ca spre a-și mai atenua veșnica sa oboseală, acesta cugeta.

Cînd m-a văzut, a căscat, s-a întins și a început să-mi vorbească limpede:

— Domnișoară, de la conducerea ministerului n-am primit încă nici un răspuns. Nu pot să-mi dau seama ce soluție vor adopta. Însă, întrucît Huriye hanîm e o profesoară cu vechime, cred că o vor prefera pe ea. În cazul în care va sosi un răspuns negativ, veți fi pusă într-o situație dificilă. M-am gîndit la o posibilitate de aranjament. La o distanță de o oră-două de aici se află comuna Zeyniler. Aer bun, apă bună, natura, priveliștea, dintre cele mai pitorești, localnici cu moravuri excelente, serviabili și cu simțul dreptății. Un loc ca un rai. Acolo era o școală întreținută prin donații pioase. Anul trecut, prin sacrificii considerabile, am reparat-o și renovat-o. Prin intendența învățămîntului am reușit să-i lichidăm lipsurile. În școală există și un apartament special amenajat drept locuință a profesorilor. Mai e nevoie acum numai de mărinimia și abnegația unui dascăl tînăr. Aș dori ca acolo să meargă o persoană de elită ca dumneavoastră. Categoric, locu-i bun. Și, în același timp, săvîrșiți și un act patriotic. Deși salariul e mai mic decît cel pe care l-ați primi aici, în schimb, prețurile la carne, lapte, ouă și altele sînt, în raport cu cele de aici, incomparabil mai ieftine. Dacă vreți, puteți să strîngeți și bani din belșug. Totuși, la prima ocazie vă voi spori salariul, vi-l voi ridica la nivelul celui de aici. Atunci veți fi în avantaj chiar față de directorul școlii secundare din orașul nostru.

Tăceam, neștiind ce să răspund la această propunere. Directorul continuă:

— Ca personal, la școală există deja o bătrînă. În același timp și predă, și îngrijește de local. E o femeie așezată, evlavioasă. Doar că noile principii educative nu sînt bazate pe filantropie. În sfîrșit, dumneavoastră o veți dirija și pe ea.

Dacă totuși, se va întîmpla să nu vă placă la Zeyniler, n-aveți decît să-mi scrieți două rînduri și imediat vă scot de acolo și vă dau un loc corespunzător. Sînt însă sigur că, după ce veți cunoaște Zeynilerul, să fiți numită și la centru și vă veți opune, răspunzînd: „Nu mai vreau".

Climă bună, priveliște frumoasă, mîncare ieftină, localnici de treabă. Ceva asemănător satelor din Elveția. Ce poate să-și dorească omul mai mult?

În fața ochilor mei se perindă drumuri însorite, grădini umbroase, păduri, rîuri. Inima îmi bate tare.

Cu toate acestea, nu îndrăzneam să spun „da" dintr-o dată. Oricum, în chestiunea aceasta trebuia să mă consult și cu Haci Kalfa.

— Dacă-mi permiteți, acum am să plec și revin peste două ore, ca să vă dau răspunsul, domnule.

Domnul director a devenit parcă ceva mai însuflețit:

— Vai de mine, fetițo, afacerea e extrem de urgentă. Sînt și alți amatori. Dacă lași să-ți scape ocazia asta, eu nu mă mai amestec.

— În cazul acesta, îngăduți-mi un răgaz de o singură oră, domnule.

Cînd am ieșit de la directorul Instrucțiunii Publice, m-am trezit, în vestibul, nas în nas cu rivala mea, Huriye hanîm. Acum cîteva zile aflasem, tot de la Haci Kalfa, că în localitatea B. numele noastre ajunseseră inseparabile. Femeia aceasta mă străfulgeră cu o asemenea privire, încît mi-a stîrnit frica; m-am făcut că nu o văd și am căutat să mă strecor afară cît mai grabnic. Dar ea mi-a tăiat drumul și trăgîndu-mă de mînecă, întocmai ca o cerșetoare, a început să-mi vorbească:

— Domnișoară, zilele trecute am comis o mare impolitețe față de dumneavoastră. Vă rog mult, iertați-mă. Nervii. Am fost mult prea amărîtă, de-aceea... Ah, fetița mea, de-ai ști prin cîte-am trecut eu, ți-ar fi milă de mine. Iartă-mi, în tot cazul, ieșirea de atunci.

— Nu-i nimic, doamnă, i-am răspuns eu, îngrijorată, și am vrut să trec mai departe.

Dar ea, nu înțeleg de ce, hotărîse să nu-mi dea drumul. Mai întîi s-a plîns de situația ei, mi-a povestit că cele cinci suflete care depind de ea vor rămîne în stradă, să cerșească.

Huriye hanîm se aprindea din ce în ce mai mult și ridicîndu-și glasul într-un tremolo continuu, mă implora într-un mod dezgustător. Nu știam ce să spun, ce să fac.

Și ce e și mai rău, la această comedie mizeră se adunau spectatori; secretari, oameni de serviciu de prin birouri, băieți de prăvălie cu șorțuri dinainte, care serveau cafele și băuturi răcoritoare se îmbulzeau, formînd un cerc împrejurul nostru.

Fața, mîinile, îmi ardeau ca focul. Intram în pămînt de rușine. Acuma, eu eram aceea care începusem s-o implor:

— Vă rog, doamnă profesoară, vorbiți mai încet. Se uită oamenii la noi.

Dar ea, dimpotrivă, s-a ambalat mai tare. Acum, smulgîndu-și pur și simplu părul din cap, rupîndu-și nasturii de la guler, urla și încerca să-mi sărute mîinile, genunchii.

Vedeam cu groază cum lumea adunată în jurul nostru crește. Ne aflam în centrul unei mulțimi ca aceea ce dă năvală la Istanbul în jurul negustorului gălăgios care, în mijlocul străzii, scoate dinți și vinde leacuri pentru bătături, ori săpunuri ce scot petele de grăsime.

De pretutindeni începuse să se audă vociferări: „Păcat de ea, săraca; n-o mai face să plîngă pe biata femeie, domnișoară". Un hoge voinic, cu barba albă și un turban verde, ivit ca din senin lîngă mine, mi se adresă direct:

— Respectul și ajutorul față de cei vîrstnici sînt o poruncă și a religiei, și a omeniei, fata mea. Hai, nu lua pîinea de la gură acestei doamne. Astfel vei mulțumi și pe Allah, și pe Profet. Preadreptul Allah este cel care are grijă de toate creaturile. Fără îndoială că îți va deschide și ție o altă ușă din vistieria sa nevăzută.

În feregeaua mea, tremuram, dar, în același timp, eram lac de năduşeală. Un cafegiu care-și clempănea fără încetare cleștele din mînă, strigă:

— Asta așa-i! Tu, oricum, cu ajutorul lui Allah și al tău ai să-ți scoți pîinea.

O parte din mulțime se porni să rîdă cu hohote. În acest moment, s-a ivit pe scenă și secretarul acela cu brîul roșu. Prinzîndu-l pe cafegiu de guler, îl zvîrli de pe scări într-o clipită și strigă:

— Individ neruşinat, acum îți rup gura!

De ce rîseseră? Doar cele spuse de cafegiu nu erau altceva decît o repetare a celor spuse de hoge!

Așa de mult a plîns Huriye hanîm, scandalul a luat asemenea proporții, încît, ca să scap din mascarada asta, dacă mi-ar fi cerut i-aș fi dat și viața mea. În cele din urmă, am spus:

— Bine, bine, va fi așa cum doriți dumneavoastră. Dar, pentru numele lui Allah, dați-mi drumul!

Și eliberîndu-mi cu greu genunchii pe care, prosternîndu-se la pămînt, încerca să mi-i sărute, m-am întors în biroul directorului.

Puțin mai tîrziu mi s-a semnat o hîrtie prin care îmi ceream numirea la școala din Zeyniler, dîndu-mi totodată, din propria mea voință, demisia din postul de la Școala Centrală.

În mai puțin de o oră toate formalitățile erau îndeplinite; directorul Instrucțiunii Publice, căruia îi repugna cea mai mică mișcare, s-a deplasat personal cu trăsura pînă la reședința valiului[1] și i-a obținut semnătura pe numirea mea.

Cînd e bunăvoință, cît de ușor se rezolvă formalități care, uneori, se tărăgănează cu lunile, mutîndu-se de pe un birou pe altul!

---

[1] Guvernatorul unui vilayet.

Cînd m-am întors la hotel, Haci Kalfa m-a întîmpinat de la poartă cu un aer și mustrător, și mulțumit:

— Tu ai ascuns de mine, dar eu parcă n-am aflat?! Allah să te binecuvînteze!

— Ce-ai aflat?

— Că ți-a sosit numirea, dragă....

— Ce numire, Haci Kalfa?

— Ai fost numită la Școala Centrală, dragă. Lui Huriye Hanîm i s-a dat pașaportul.

— Ai fost informat greșit, Haci Kalfa. Vin chiar de la directorul Instrucțiunii. Nici vorbă despre așa ceva.

Bătrînul m-a privit bănuitor:

— Ba da, ordinul a sosit ieri-seară. Am auzit dintr-un loc sigur. Deci directorul ți-a ascuns... Nu cumva te-au tras pe sfoară? Povestește-mi, hai, povestește-mi iute.

Luînd în derîdere bănuiala naivă a lui Haci Kalfa, i-am povestit dintr-o răsuflare toată pățania și scoțîndu-mi din geantă numirea, i-am agitat-o prin fața ochilor:

— Ferice de mine, Haci Kalfa! Plec într-un loc care aduce cu Elveția!

În timp ce mă asculta, nasul mare al bătrînului devenea roșu ca o creastă de cocoș. Lovindu-și palmele una de alta, începu să se vaite:

— Ei, ce-ai făcut, copilă neștiutoare, ce-ai făcut?! Pînă la urmă le-ai căzut în cursă! Du-te numaidecît și cere-i socoteală directorului.

Am ridicat iarăși din umeri:

— Nu se mai poate schimba nimic, dragul meu Kalfa. Nu te necăji atîta. Dac-ai să te îmbolnăvești, ce ne facem?

Avea dreptate bietul om să se înfurie și să se tulbure atîta pe socoteala mea. Spre seară, s-a lămurit totul în cele mai mici amănunte. Directorul Instrucțiunii o proteja pe Huriye hanîm; în memoriul adresat ministerului, invocînd că ea e o profesoară cu vechime, a cerut mutarea mea într-alt loc. Dar habar n-am pentru ce, ministerul a socotit cu cale să mă

menţină pe mine, iar pe concurenta mea s-o trimită într-alt post care va fi înfiinţat ulterior.

Aseară, datorită dispoziţiei venite de la centru, directorul instrucţiunii, directoarea Şcolii Centrale şi probabil şi directorul contabiltăţii — concetăţean de-al lui Huriye hanîm — au ţinut o consfătuire pînă tîrziu, proiectînd ca pe mine să mă arunce într-un sat şi pe Huriye hanîm s-o numească în locul meu.

Întîlnirea lui Huriye hanîm cu mine, pe coridorul Direcţiei Instrucţiunii Publice, a fost regizată mai dinainte. Chiar şi pe hogea cel cu barba albă l-au adus în mod special.

Cît despre Zeyniler, pe care, după vorbele directorului, începusem să mi-l închipui ca pe un drăgălaş sat european, era un loc pustiu, pierdut cu totul printre munţi. Deşi de un an de zile postul era vacant, nici chiar cei mai incapabili profesori nu se încumetau să plece acolo.

Cînd am aflat toate acestea, am rămas uluită. Nu puteam să concep ca un funcţionar superior, în vîrstă, să mă inducă în eroare cu atîta seninătate.

Iritat, Haci Kalfa clătina din cap şi-mi spunea:

— Nu-l cunoşti pe şarpele ăla adormit. Dormitează, dormitează şi-apoi îţi trage o lovitură de nu te poţi dumiri de unde ţi-a venit, mă înţelegi?

— Ei, şi mata! Cînd cele mai apropiate rude te-au lovit fără nici o milă, ce însemnătate mai are că te lovesc şi străinii?! Eu ştiu că o să mă împac şi cu viaţa în Zeyniler. Să nu ne întristăm fără rost!

Zeyniler, 28 octombrie

Astăzi, către seară, cu o căruţă cu patru roţi, am ajuns la Zeyniler. Probabil că directorul Instrucţiunii măsoară distanţele ca şi cum ar exista căi ferate. Că drumul despre care spunea că durează „cel mult două ore" a ţinut de dimineaţă, de la zece, exact pînă noaptea. Ce vină avea el, „mieluşelul Domnului"?! Vina nu era a lui, ci a celor care n-au pus

să se facă o cale ferată pe drumul spre Zeyniler, drum care cînd se cațără pe coastele munților, cînd coboară în văgăunile torenților secați.

Familia lui Haci Kalfa a venit să mă petreacă pînă la o cișmea aflată la o depărtare de o jumătate de oră de oraș. Se îmbrăcaseră cu toții de parcă ar fi mers la o nuntă ori mai de grabă la o înmormîntare.

Cînd Haci Kalfa a venit să mă anunțe că mă așteaptă căruța, era cît pe-aci să nu-l mai recunosc. Își scosese lucrurile atît de potrivite cu el însuși — șorțul alb și tîrlicii pe care și-i tîrșîia lipa-lipa, pe scări, în vestibulurile pardosite cu piatră sau pe coridoare — și îmbrăcase o haină lungă, cu gulerul închis, din postav decolorat, iar în picioare își trăsese galoși. Un fes roșu imens, de tip vechi — hăt, de pe vremea sultanului Aziz — îi acoperea capul chel, pînă peste urechi. Nici toaletele doamnei din Samatya, ale lui Hayganuș și Mirat nu erau mai prejos.

Deși am trăit în ea ceasuri foarte amare, m-am despărțit cu o reală tristețe de odăița mea de la hotel. La școală ne puseseră să memorăm o poezie în care se spunea că omul e legat cu fir subțire, nevăzut, de cei cu care se află împreună, acolo unde trăiește. La ceasul despărțirii, aceste legături încep să se întindă, să scoată sunete dureroase ca strunele viorii care pleznesc: despărțirea, ruperea acestor corzi din inimile fiecăruia iscă o durere ascuțită, deosebită. Ce dreptate a avut poetul care a scris acest lucru!

Printr-un capriciu al întîmplării, și vecina mea din Manastîr a părăsit orașul B. în aceeași zi cu mine. Dar ea se afla într-o situație mult mai de plîns.

Ieri-noapte, după ce mi-am făcut bagajele, mă culcasem. Prin somn răzbăteau pînă la mine niște voci răstite, dar nu eram în stare cu nici un chip să mă trezesc.

Brusc, o larmă îngrozitoare m-a făcut să sar din pat. În vestibul se răsturnau niște lucruri; țipete de copii, certuri

înăbușite și zgomote de palme se învălmășeau în tăcerea nopții. În buimăceala somnului, primul lucru care mi-a trecut prin minte a fost că e incendiu. Dar celor care cad pradă incendiului nu le mai arde, Doamne ferește, să se bată!

Cu părul despletit, cu picioarele goale, am țîșnit din odaie. M-am trezit față în față cu o scenă tragică. Un ofițer bine legat, cu o statură de uriaș, cu niște mustăți enorme, o tîra pe vecina mea din Manastîr de colo-colo și o călca cu cizmele.

— Vai de noi! Tata o omoară pe mama... se auzeau strigăte.

După fiecare lovitură, biata femeie, cu un șuierat ca de șarpe, se rostogolea peste podele, gemea după fiecare biciuire, dar cu o forță de necrezut se ridica iarăși pe jos și agățîndu-se de picioarele ofițerului, îl implora:

— O să-ți fiu roabă prea supusă, dragul meu, omoară-mă, da' nu mă părăsi, nu divorța...

Pentru că eram sumar îmbrăcată, am intrat din nou în camera mea. Parcă, dac-aș fi rămas, aș fi avut vreo putere?!

Trebuie că au fost treziți și cei de la parter. De pe coridorul de jos veneau zgomote de pași, glasuri confuze.

Pe tavanul coridorului începuse să se plimbe o lumină. Craniul pleșuv al lui Haci Kalfa luci la capul scării. Auzind hărmălaia se trezise și el și aprinzînd un felinar, dăduse buzna afară, numai în cămașă și izmene.

— Ce rușine, ce ocară, se poate una ca asta la hotel! strigă el și încercă să-i despartă.

Dar ofițerul îl lovi așa de tare cu cizma în pîntec, încît săracul Kalfa fu proiectat în aer ca o imensă minge de fotbal și dîndu-se de-a berbeleacul nimeri prin ușa întredeschisă drept în camera mea, pe spate, cu picioarele goale ridicate în sus. Slavă Domnului că eu, cu o mișcare abilă, prinsesem în brațe capul gol și chel al bătrînului în cădere. Altfel s-ar fi izbit de scînduri și ar fi pleznit ca un dovleac enorm.

Buimăceala somnului, spaima, uluirea, halul în care se afla Haci Kalfa, adunate toate laolaltă, îmi solicitaseră la maximum nervii.

Bătrînul se ridica de jos, bombănid:

— Vai, măiculița mea! Vai! Catîrul, cum mai dă din copite, ptiu!

Dar în acest timp, eu căzusem pe pat, pradă unei crize de rîs prin care nu mai trecusem niciodată; mă sufocam, răsucită de hohote, strîngînd sub mine așternutul. Îmi pierdusem orice control: nu mai știam de nimic. Nu mi-am revenit pînă ce vocile și zarva nu s-au potolit cu totul și hotelul a reintrat în liniștea-i obișnuită.

Abia după aceea mi s-au relatat cele petrecute:

În cele din urmă, dragostea sîcîitoare a femeii din Manastîr a scos din sărite pe bărbat. Ofițerul a hotărît cu orice preț să-și expedieze prima soție, dimpreună cu copiii, la ea acasă, în ținutul ei. A venit să-i spună că le luase bilete de drum, așa că să fie gata pentru a doua zi, dis-de-dimineață.

Dar parcă doamna din Manastîr consimte cu una cu două să se despartă de el! Firește, a început să-l implore, să se cramponeze de el. Cine știe după ce cuvinte și scene penibile s-a trecut la acest capitol înspăimîntător al bătăii.

Cam peste vreo două ore, cînd tocmai mă pregăteam să mă culc iar, Haci Kalfa mi-a bătut ușurel la ușă:

— Profesoaro dragă, haide să vezi nițel de ea, în hotel nu mai se află nici o altă femeie. Săraca, numai într-un leșin o duce! Nu-i destul doar să rîzi. Vino, fă o faptă bună și poartă-i un pic de grijă! Eu, pentru că-s bărbat, nu pot să intru la ea. Dác-am s-o las în plata Domnului, sau moare sau cine știe ce se mai petrece și dăm de belea!

Cum am zărit prin crăpătura ușii chipul lui Haci Kalfa, m-a cuprins iar o rafală de rîs. Doream să-l consolez de necazul prin care a trecut, dar nici un cuvînt nu-mi ieșea din gură.

Haci Kalfa m-a privit supărat; dînd din cap, încă pe jumătate năucit, m-a dojenit:

— Rîzi! Altceva nu mai știi. Ah! Ce ștrengăriță mai ești! Ia te uită la ea!

Atît de caraghios a pronunțat cuvîntul „rîzi“, încît nici azi, cînd mi-l reamintesc, nu-s în stare să-mi stăpînesc hoho-

tele. M-am ocupat peste o oră de vecina mea în suferință. Trupul bietei femei era numai răni și vînătăi. Leșina mereu; dîndu-și ochii peste cap, i se încleștau fălcile.

Mi se întîmpla pentru prima dată să mă ocup de cineva căzut în nesimțire. Nu prea știam ce trebuie să fac. Dar cînd ești constrîns să faci față la ceva, găsești în tine puteri nebănuite.

În timpul leșinurilor care durau fiecare cel puțin cîteva minute, îi fricționam brațele și corpul, îi udam fața cu apa din carafă. Fruntea, obrajii, buzele îi erau plesnite în cîteva locuri. Prelins în dîre subțiri din aceste fisuri, sîngele se amesteca cu mulțimea de farduri și, prefăcut într-un negru spălăcit și cleios, îi picura de pe obraz pe piept. Vai, Doamne, cîte sulimanuri puteau fi pe fața aceasta!

Cu toate că am turnat peste ele atîta apă, nu se mai sfîrșeau!

Azi-dimineață, cînd m-am trezit, am găsit camera de peste drum goală. Cu noaptea în cap, ofițerul a aruncat-o pe vecina mea într-o trăsură, cu copiii cu tot și a dus-o.

Înainte de a pleca, ea ar fi vrut să vină să mă vadă și să-și ia rămas bun de la mine, dar întrucît știa că din pricina ei n-am dormit deloc noaptea, nu s-a îndurat să mă trezească.

În căruță, de fiecare dată cînd ochii mei întîlneau pe Haci Kalfa, rîdeam. El, pricepînd cauza acestei veselii nelalocul ei, dădea din cap și cu un surîs mîhnit, mă mustra:

— Rîzi, ei! Ba încă rîzi în hohote, ei!

Apoi, pomenind de groaza bătăii de aseară, comenta:

— Ptiu, ce catîr! Mă înțelegi, domnule, mi-a dat o copită de mi-a făcut harcea-parcea totul în burtă. Mirat, îți dau un sfat de părinte: cît vei trăi să nu te bagi între bărbat și nevastă. Bărbatul și nevasta-s mătase din cea mai fină, iar cine se bagă între ei, e cîine puturos.

Toată familia, strînsă claie peste grămadă în căruță, m-a însoțit pînă la o cișmea din afara orașului.

Aici era locul despărțirii. Haci Kalfa a împrospătat de la cișmea apa din cele două sticle și a dat bătrînului căruțaș

recomandări îndelungate. Doamna din Samatya, cu ochii plini de lacrimi, mi-a umplut coșul cu plăcintele pe care le făcuse anume pentru mine, cu o zi înainte.

Sălbateca Hayganuș, pe care o crezusem cu totul indiferentă față de mine, a început să plîngă pe neașteptate, ca și cum ar fi durut-o brusc ceva. Și ce plîns! În urechi aveam niște cercei cu perle. I-am scos și i-am prins la urechile ei.

Haci Kalfa a rămas de-a dreptul uimit de acest dar al meu.

— Nu se poate, profesoară dragă, un dar nu trebuie să fie atît de costisitor. Astea-s perle veritabile!

Am rîs din nou, ușor. Cum să-l fac pe acest om simplu să înțeleagă că pe lîngă perlele pe care le vărsase fata pentru mine, două parale nu fac cerceii mei!

După ce m-a urcat din nou în căruță, Haci Kalfa a oftat adînc și, lovindu-se cu pumnul în piept, mărturisi:

— La naiba! Zău dacă mint! Despărțirea asta mi-e mai greu de îndurat decît bătaia de aseară!

Aceste cuvinte care mi-au reamintit de tărăboiul de azi-noapte mi-au stîrnit din nou rîsul. Căruța pornise. Iar el, în urma mea, încă mă mai amenința cu degetul:

— Rîzi, ai, ștrengărițo! Rîzi!

Dacă nu s-ar fi așternut o distanță mare între noi și dacă mi-ai fi putut vedea ochii, n-ai mai fi rostit aceste cuvinte, dragul meu Haci Kalfa!

Căruța intrase pe drumuri de munte care aci urcau, aci coborau; cînd trecea prin albii secate de torenți, cînd urma lizierele ogoarelor pustii, ale viilor în paragină.

Întîlneam în răstimpuri cîte unul sau două care țărănești ce scîrțîiau ca și cum ar fi gemut de oboseală, femei desculțe cu legături de mărăcini în cîrcă.

Pe-o potecă de vie veneau doi jandarmi cu mustăți lungi, cu un aspect înfricoșător, de tîlhari. Cînd au trecut pe lîngă noi, au dat binețe căruțașului, iar pe mine m-au țintuit cu privirile.

Haci Kalfa îmi spusese:

— Drumurile, nu le-ar fi de deochi, sînt sigure, dar pentru orice împrejurare, trage-ţi vălul pe faţă. Figura ta nu-i dintr-aceea care să stea descoperită oriunde, m-ai înţeles ori ba?

Cum vedeam de departe că cineva vine spre noi, îmi aduceam fuga aminte de recomandarea lui Haci Kalfa şi îmi acopeream faţa.

Pe măsură ce treceau ceasurile, o pustietate dezolantă copleşea drumurile. Aceste căruţe cu patru roţi au nişte clopoţei cu clinchetul subţire, tînguitor. Ce bine s-au gîndit cei care le-au creat! Ecourile îndepărtate pe care le trezesc în văi şi pe coline par nişte voci de-a dreptul mîngîietoare. Mai cu seamă cînd am trecut numai printre stînci, am avut impresia că în depărtări, dincolo de această grămadă de pietre negre ca arse, s-ar mai afla un drum nevăzut şi că pe acest drum, o femeie cu glasul subţire aleargă după noi, jelind!

Se apropia seara şi în timp ce soarele se retrăgea alene după culmi, în defileuri începea să se lase întunericul.

Drumul parcă era fără sfîrşit. Nu se zărea nici un sat, nici măcar vreun pîlc de copaci...

Pe nesimţite, o frică prinse să se trezească în mine. Dar dacă nu vom ajunge la satul Zeyniler înaintea căderii nopţii? Dac-am să rămîn, singură, în creştet de munte?

Căruţaşul, din cînd în cînd, oprea şi lăsa caii să se odihnească, vorbind cu ei ca şi cu oamenii.

Am profitat de o nouă haltă în mijlocul unor stînci şi l-am întrebat:

— Mai avem mult?

El, clătinînd alene din cap, mi-a răspuns:

— Am şi ajuns.

Dacă n-ar fi fost un om vîrstnic şi aşezat, aş fi rămas convinsă că îşi bate joc de mine.

— Cum se poate! Sîntem în plină pustietate! Nu se vede nici un sat.

Bătrînul, căznindu-se să-mi dea jos bagajele din căruță, mi-a răspuns:

— Uite, vom coborî potecuța de colo. Zeyniler e la cinci minute de aici. Drum de care nu există.

Am început să coborîm printre stînci, pe un drum abrupt ca scările unui minaret. Jos, în clarobscurul înserării, se desluşeau pîlcuri negre de chiparoşi şi colibe rare, din scînduri, printre grădini deşarte, împrejmuite cu garduri de mărăcini.

La prima vedere Zeyniler îmi apărea ca un loc devastat de incendiu şi care încă mai fumega ici şi colo.

Cînd mă gîndeam la un sat, îmi veneau în fața ochilor căsuțele cu înfățişarea veselă, plăcută, care, printre verdeață, pe malurile bătrînului Bosfor, semănau cu nişte hulubării. Pe cînd aceste case erau nişte dărîmături gata-gata să se prăbuşească.

În fața unei mori dărăpănate am întîlnit un bătrîn cu turban şi cu o haină lungă din aba, care trăgea după el, de o sfoară, o vacă slabă de-i numărai coastele, trudindu-se s-o ducă la una din case. Cum dădu cu ochii de noi se opri şi începu să ne privească cu luare aminte. Acest bătrîn era muhtarul[1] din Zeyniler. Căruțaşul îl cunoştea. În cîteva cuvinte îl făcu să înțeleagă cine sînt.

Datorită feregelei mele largi, negre, adunate în talie şi vălului meu des, era cu neputință să-şi dea seama că sînt tînără. Totuşi, pesemne că m-a găsit prea gătită, căci m-a privit ciudat, apoi, încredințînd vaca unui băiat cu picioarele goale, a luat-o înaintea noastră. Am intrat pe ulițele înguste ale satului. Acum puteam distinge mai bine casele. În Kavaklar existau nişte colibe de pescari, părăginite, lăsate pe-o rînă în bătaia curenților de aer din Bosfor, înnegrite şi putrezite de ploi, cu năvoade risipite dinaintea lor. Ei bine, de ele mi-au amintit la prima vedere locuințele din Zeyniler.

---

[1] Starostele unui sat; conduce cu ajutorul unui consiliu sătesc.

Jos, grajduri compuse din patru stîlpi; deasupra, o odăie sau două, la care ducea o scară. În tot cazul, acest sat nu semăna cu nici unul din satele despre care auzisem sau ale căror poze le văzusem pînă acum.

Ne-am oprit în fața porții roșii a unei grădini împrejmuite cu gard compact de scînduri, printre care nu se putea întrezări nimic. În acest sat, în care toate, pînă și frunzele, erau negre, prima culoare vie pe care am văzut-o a fost această scîndură roșie.

Muhtarul începu să lovească cu pumnul în poartă. La fiecare lovitură, poarta se clătina, gata parcă să se prăbușească.

Îndrăznind pentru prima dată să scot o vorbă, am observat:

— Nu-i nimeni înăuntru, pesemne.

— Trebuie că Hatice hanîm își face ruga de seară. Să mai așteptăm nițel, răspunse muhtarul, dînd din cap.

Căruțașul n-avea timp de pierdut. A lăsat bagajele în fața porții și a plecat.

Muhtarul și-a sumes poalele abalei și s-a așezat pe vine, direct pe pămînt. Eu m-am lăsat pe marginea unui geamantan și am început să vorbim.

Hatice hanîm era o femeie extrem de evlavioasă. Făcea parte chiar dintr-un ordin religios. La ea recurgea tot satul, în orice împrejurare mai însemnată. Ea citea viața lui Mahomet, ea gătea miresele, ea dădea bolnavilor în agonie ultima picătură de zemzem[1], ea spăla și îmbrăca resturile pămîntești ale femeilor.

Domnul muhtar părea un om trecut prin medrese[2] ori vreo altă școală. Am înțeles că profitînd de ocazia de față vroia să-mi dea unele sfaturi. Nu se afla pe poziții potrivnice

---

[1] Apă dintr-un izvor din Mecca, în apropiere de Kaaba, socotit sfînt la musulmani.

[2] În trecut în Turcia, astăzi încă în multe țări musulmane, înaltă școală de teologie musulmană.

noilor metode didactice, dar se plîngea că în școlile de acum se negljiează lecțiile de religie.

Pînă azi se perindaseră pe aici cîteva profesoare; degeaba, nici una n-a cunoscut în suficientă măsură ilustrul *Coran*.

De Hatice hanîm muhtarul era mulțumit. Dacă eu m-aş ocupa numai de celelalte materii, lăsînd lecțiile de religie pe seama acestei femei capabile, deștepte, cucernice, aş mulțumi mai mult satul.

În timp ce eu îi ascultam sfaturile, dinlăuntu se făcu auzit un tropot de saboți. Ne-am sculat în picioare. Un zăvor de fier zăngăni din dosul porții și o voce groasă strigă:

— Cine-i?

— Prieteni, Hatice hanîm! A sosit o profesoară din orașul B.

Hatice hanîm era o bătrînă la vreo șaptezeci de ani, cam adusă din spate, voinică. Un șal verde îi acoperea părul; îmbrăcase o haină lungă de culoare închisă, ca cele de derviși. Printre zbîrciturile feței ei negricioase, tăbăcite, străluceau dinți albi ca laptele, ochi neașteptat de tineri și vioi. Căznindu-se să-mi deslușească chipul prin vălul care mă acoperea, îmi ură:

— Bine-ați venit, profesoară dragă, poftiți de intrați.

Şi ca și cum i-ar fi fost interzis să iasă din grădină în stradă, s-a sprijinit cu o mînă de poartă iar cu cealaltă mi-a luat geamantanul; apoi, trăgînd din nou zăvorul, a pornit în frunte.

Ea înainte, eu în urmă, am trecut prin grădină. Clădirea școlii pe care domnul director al Instrucțiunii Publice o făcuse înfloritoare, renovînd-o prin sacrificii atît de mari, era întru totul asemănătoare celorlalte case, cu singura deosebire că înconjuraseră stîlpii de la parter cu scînduri ce încă n-au avut vreme să se înnegrească, și obținuseră astfel o clasă.

Cînd să intru pe ușă, Hatice hanîm m-a prins de braț și mi-a spus:

— Stai, fetițo!

Mi s-a făcut brusc frică.

După o rugăciune scurtă, spusă pe șoptite, ea mi s-a adresat:

— Haide, fetițo, cere binecuvîntarea lui Allah și pășește cu piciorul drept.

Parterul era în beznă. Ținîndu-mă de mînă, bătrîna m-a condus printr-un vestibul îngust, pardosit cu piatră, apoi am urcat pe o scară întunecoasă, ale cărei trepte jucau din cauza vechimei. Catul de sus era compus dintr-o sală deșartă și o odaie imensă, ale cărei ferestre înalte erau închise cît se poate de strașnic cu obloane de scîndură. Iată apartamentul pe care mi-l ridicase în slăvi directorul Instrucțiunii. Hatice hanîm a pus jos geamantanul și scoțînd o lampă dintr-o vatră veche, aflată într-un ungher al încăperii și folosită drept dulap, o aprinse:

— Pentru că anul ăsta odaia a rămas nelocuită, e plină de praf. Mîine dis-de-dimineață, cu ajutorul lui Allah, am să fac curat.

Această biată femeie era vechea profesoară a școlii. Cînd s-a făcut reforma învățămîntului, administrației Instrucțiunii Publice i-a fost milă s-o arunce în stradă și a reținut-o aici, cu un salariu de două sute de kuruși. Ceva între profesoară și slujnică. Acum avea să lucreze după cum am să cred eu de cuviință.

Înțelegeam că sărmana de ea se temea de mine, întrucît, după toate calculele, îi eram șefă. După ce prin cîteva cuvinte i-am explicat că nu sînt o fată care să facă rău cu bună știință cuiva, am început să-mi privesc mai atent apartamentul.

Pereți din lemn, murdari, mîncați de vechime, un tavan negru de tot, cu scîndurile desprinse, putrezite de ploi, într-un colț o vatră de nefolosit, mai încolo un pat de scînduri, strîmb și prăpădit. Deci, de-acum încolo, în această cameră aveam să-mi petrec viața!

Ca și cum aș fi nimerit într-o hrubă lipsită de aer, respiram cu greutate, mi-era frig la mîini și la picioare.

— Drăguță Hatice hanîm, ajută-mi să deschid una din ferestrele acestea. Singură, probabil, nu voi reuși, i-am spus.

Gata să mă servească, bătrîna s-a căznit și a deschis unul dintre obloane. Cînd am văzut priveliștea, mi s-a făcut părul măciucă.

În fața mea se întindea un cimitir înfiorător. Chiparoși pe ale căror creste încă mai scăpăra lumina serii, șiruri de pietre de mormînt, mai jos ochiuri de apă care străluceau stins printre trestii.

Am auzit-o pe bătrînă suspinînd:

— Omul trebuie să se deprindă încă din viață, fetițo, aici vom ajunge cu toții pînă la urmă.

Aceste vorbe le-a spus întîmplător, ori fără voia mea arătasem spaimă și tulburare în fața acestui tablou? Imediat mi-am revenit. Trebuia să fiu curajoasă. Cu o nepăsare bine trucată, am remarcat:

— Va să zică aici e un cimitir. Nu știam.

— Da, fetițo. Țintirimul din Zeyniler. O rămășiță din vremea de demult. Acum morții sînt îngropați într-altă parte, aicea e un loc istoric. Eu mă duc să aprind felinarul la Zeyni Baba. Acușica mă-ntorc.

— Zeyni Baba cine-i, Hatice hanîm?

— Bunătatea lui să ne aibă în pază, a fost un om sfînt, își doarme somnul de veci sub chiparosul de colo.

Murmurînd rugăciuni cu glasul slab, Hatice hanîm se îndreptă spre scară. Pînă acuma n-aveam de unde să fi știut că asemenea lucruri îmi stîrnesc frica. Dar în acest minut ideea de a rămîne singură într-o odaie întunecată, năpădită de mirosul chiparoșilor, îmi dădea fiori. Am alergat după bătrînă.

— Să vin și eu cu dumneata?

— Vino, fata mea, e mai bine. Dacă, abia sosită, faci o vizită lui Zeyni Baba, ești primită mai cu bunăvoință!

Am intrat în cimitir prin poarta din dos a școlii și am început să pășim printre pietrele de mormînt.

Uneori, de ramazan și în ajunul bairamului, mătușile mă duceau cu ele la mormintele de la Eyüp ale familiei noastre.

Dar aici, în acest Zeyniler al tenebrelor, am simțit eu pentru prima dată că moartea e ceva trist și înspăimîntător.

Pietrele funerare aveau cu totul altă formă decît acelea pe care le cunoscusem eu. Erau pietre complet înnegrite, cu partea de sus ca retezată, înalte, perfect drepte și așezate regulat, ca niște șiruri de soldați aliniați. Inscripțiile nu se mai puteau citi. Numai pe creștetele unora abia se distingea invocația: „O, Dumnezeule!" scrisă cu litere mari.

În copilărie auzisem o poveste. În vremurile de demult, pentru ca să piardă pe nu știu ce sultan copil, armata lui înainta pe furiș, prin spatele unui munte îndepărtat. Ostașii ziua se ascundeau în peșteri, noaptea mărșăluiau. Și ca să nu fie văzuți prin întuneric, își înfășurau trupurile cu giulgiuri negre. După ce au străbătut așa drum de luni de zile, tocmai în noaptea cînd să atace prin surprindere orașul, lui Allah i s-a făcut milă de micul sultan și a prefăcut în stane de piatră armata lui care înainta furișîndu-se prin întuneric în giulgiuri negre.

Privind aceste pietre cernite, aliniate șiruri-șiruri, mi-am amintit de povestea aceasta de demult și m-am gîndit: „Doamne păzește, de n-ar fi aici ținutul acela din basm, în care ostașii au fost preschimbați în pietre, aflîndu-și astfel o moarte îngrozitoare".

— Cine au fost acești Zeyniler, Hatice hanîm?

— Nu știu nici eu, fetițo. Odinioară satul acesta a fost al lor. Acum, în afară de minarete, nimic n-a mai rămas de la ei. Milostenia lor să pogoare asupră-ne, se crede că făceau parte dintre derviși. Mai marele lor a fost Zeyni. Bolnavii care nu pot fi tămăduiți de nimeni, aicea sînt aduși. Eu știu o femeie paralitică pe care-au cărat-o aici în cîrcă și care a plecat mergînd pe picioarele ei.

Mormîntul lui Zeyni Baba era utlimul în cimitir, sub un chiparos uriaș. În fiecare noapte, Hatice hanîm îi aprin-

dea trei candele: una de o creangă a chiparosului, alta în partea de dinăuntru a ușii și cealaltă la căpătîiul sandukalei[1].

Mormîntul era o hrubă îngropată adînc în pămînt. În această hrubă, timp de șapte ani a stat Zeyni Baba numai în post și rugăciuni, fără să vadă lumina soarelui. Cînd s-a săvîrșit din viață, nimeni nu i-a putut atinge binecuvîntatul său trup. I-au pus doar deasupra o sanduka și atîta tot.

Hatice hanîm aprinsese două din candele. Arătîndu-mi scara cu cîteva trepte ce duceau în gropniță, îmi zise:

— Haide, fetițo, să intrăm înăuntru!

Nu aveam curajul să cobor aceste trepte. Prietena mea s-a întors din nou:

— Haide, fata mea, după ce ai venit aici, dacă nu intri, e păcat. Orice dorință ai în suflet, rostește-o și Zeyni Baba ți-o îndeplinește!

Am coborît treptele cu inima tremurînd ca frunzele de toamnă. Dacă cei răposați n-ar fi cu totul amorțiți, de bună seamă că, vîrîți în groapă, ar simți ceea ce am simțit eu în această clipă. Un miros de pămînt umed, rece mi-a umplut plămînii.

Sandukaua lui Zeyni Baba fusese învelită cu o tablă vopsită în verde. După cele povestite mai tîrziu de Hatice hanîm, Zeyni Baba, care și-a petrecut întreaga-i viață în cumpătare și totală renunțare, nici după ce a murit n-a vrut să aibă parte de acoperăminte cu podoabe și cusături. Cuverturile ce i se trimit, din cînd în cînd, de ici, de colo, nu țin nici o săptămînă, putrezesc și se destramă fîșii-fîșii.

Rostind rugăciuni abia auzite, bătrîna a pus ulei în candela de la căpătîiul sfîntului, apoi s-a întors către mine:

— Cînd vine sorocul ca în sat să moară cineva, îngerul morții trece mai întîi pe la Zeyni Baba, să-l salute; atunci această lumină se stinge de la sine. Acum, fata mea, cere ce vrei de la Zeyni Baba!

---

[1] Sicriu de scînduri, acoperit cu plăci de marmură sau cu țesături scumpe și puse peste mormînt.

Mi se tăiau genunchii, nu mai aveam putere să stau în picioare. Mi-am sprijinit fruntea de învelitoarea răcoroasă a mormîntului; și ca și cum aș fi grăit mai mult cu inima mea rănită decît cu buzele, i-am spus încetișor:

— Dragă Zeyni Baba, eu nu sînt nimic altceva decît o Pitulice mică și neștiutoare. Nici măcar să mă rog nu știu cum ar trebui. Iartă-mă. Nu m-au învățat nici unul din lucrurile care-ți plac ție. Am auzit că ai stat ferecat aici, în sihăstrie, șapte ani, fără să vezi lumina soarelui. Să nu care cumva să fi fugit și tu din cauza cruzimii și infidelității oamenilor. Tăicuțule, am să-ți cer un lucru mare. În acești șapte ani, cu siguranță că au existat și momente în care ai dus dorul soarelui și al vîntului. Dă-mi și mie din răbdarea aceasta îngerească ce ți-a ajutat să înfrunți greul acelor clipe. Să stau și eu în sihăstria mea fără să plîng și să mă zbucium.

Sînt singură în camera mea. Hatice hanîm m-a părăsit devreme. S-a retras în cocioaba ei, ca o pivniță, de la parterul școlii. Acolo se roagă și numără mătăniile boabă cu boabă, pînă la miezul nopții.

De două ceasuri scriu aceste rînduri la lumina candelei. De afară vine murmur îndepărtat de apă și, din cînd în cînd, în tavan se aud zgomote seci. Cu o senzație ușoară de frig în ceafă, trag cu urechea. Atunci, în clădirea părăginită, încep să percep și alte zgomote. Scîndurile scării scîrțîie încet, în vestibul se trezesc niște voci misterioase ca niște șoapte.

Haide, Pituliceo, culcă-te, în sfîrșit! Nu-ți fie teamă de aceste glasuri care vorbesc tainic în noapte. Oricît de crude ar fi ele, nu ți-ar putea face atîta rău ca buzele care au blamat-o în fața Florii Galbene pe fata orfană a mătușii.

Zeynıler, 20 noiembrie

În dimineața aceasta am făcut socoteala. De cînd am sosit la Zeyniler a trecut aproape o lună. Această lună mi se pare a fi fost mai lungă decît zece ani. Pînă acum n-am

vrut să scriu nimic în jurnalul meu. Mai bine zis am evitat, de teamă.

În starea de spirit deznădăjduită a primelor zile, cîne știe ce prostii aș fi putut scorni. Pe cînd acum, în fine, am început să mă obișnuiesc cu locul. Maica Aleksi avea o vorbă care n-o părăsea nicicînd:

— Fetelor, bolile fără leac, loviturile mari ale soartei, au o ultimă scăpare: resemnarea și răbdarea. E ca și cum în suferințe ar exista o sursă secretă de alinare. Celor care nu se plîng, care le întîmpină cu zîmbetul pe buze, durerile le apar mai puțin crude.

Pe atunci, Pitulicea asculta aceste cuvinte cu un veșnic surîs. Pe cînd acum le găsea adevărate și nu mai cuteza să rîdă.

Într-o lună, la Zeyniler am trecut prin asemenea momente încît nu știam încotro s-o iau. „Zadarnică toată cazna. Mai mult nu voi putea rezista" — îmi spuneam. Iată, atunci îmi veneau în ajutor cuvintele acestea profetice ale maicii Aleksi. În timp ce sufletul mi-era sfîșiat, mă sileam să rîd, să cînt, să fluier cu atîta perseverență, încît pînă la sfîrșit, și inima mea începea să creadă în această veselie mincinoasă și prindea să se însuflețească, întocmai ca florile ofilite puse în apă.

Apoi m-am apucat stăruitor să caut consolare în lucrurile din jurul meu. O frunză proaspătă, căzută întîmplător în mînă, o treceam pe obraz, pe buze, a mîngîiere; un pisoi mic, prăpădit pe care-l găsisem în grădină, îl strîngeam la piept și-l încălzeam cu răsuflarea mea. Îmi mai și spuneam: „Feride, lasă la o parte prostia. Fă un pic de efort. Doar știi că pentru a trăi, nu ți-a mai rămas alt capital în afară de curaj și voie bună".

Este adevărat că veselia aceasta era ceva contrafăcut, perisabil. Dar n-avea decît să fie și așa! O frîntură de lumină ce se strecoară într-o hrubă închisă, o floare plăpîndă, crescută printre pietrele unui zid dărîmat, sînt, orice s-ar spune, niște lucruri vii, o alinare.

Astăzi e vineri, nu e școală[1]. Ploile care au căzut întruna de cîteva zile, au încetat. Afară, toamna își desfășoară o ultimă sărbătoare mai înainte de a-și lua rămas bun. În șirurile de munți din depărtare, în apele dintre trestii licărea ceva, ca un surîs către soare. Pînă și chiparoșii și pietrele de mormînt părea că și-au mai pierdut din rigiditatea lor înfricoșătoare. Mă examinez bine și observ că începusem să mă deprind, ba chiar să-l simt puțin al meu și să iubesc întrucîtva acest ținut întunecat și monoton.

Începusem lecțiile încă din dimineața următoare sosirii mele. Această primă zi avea să dăinuiască în viața mea ca una de neuitat. Dimineața am văzut și mai bine sala de clasă pe care directorul Instrucțiunii Publice o renovase cu atîtea sacrificii. Fără îndoială că aici a fost un grajd. I s-au pus podele de scîndură, s-a lărgit nițel spațiul pentru ferestre, s-a adăugat pervaz și geamuri, și gata clasa!

De-a lungul pereților bulgăriți, negri de tot, ca hornul, atîrnau o hartă, o planșă cu un schelet, imaginea unei ferme și a unui șarpe. Ele trebuiau să fie, mai mult ca sigur, materialul didactic necesar lecției de tip nou.

Lîngă peretele dinspre grădină al clasei era o iesle — o rămășiță de pe vremuri — pe care nu găsiseră cu cale s-o ia de acolo: prinzîndu-i un capac de scîndură deasupra o transformaseră într-un soi de dulap.

Aici își păstrau copiii mîncarea, cărțile și tot aici înghesuiau mărăcinii pe care îi aduceau de pe cîmp ca să se încălzească, iarna.

Hatice hanîm mi-a mărturisit că acest dulap mai are și o altă întrebuințare. De multă vreme copiii neascultători asupra cărora bătaia se dovedea fără nici un efect, închiși aici deveneau oameni de treabă. Muhtarul avea un băiețel numit Vehbi care-și făcea veacul în această ladă. Cînd săvîr-

[1] Vinerea este ziua de repaos a musulmanilor.

şea vreo năzdrăvănie, băiatul intra de la sine în dulap, se culca pe spate ca un mort în coşciug şi tot el, cu mîna lui, trăgea şi capacul.

— Şi domnul muhtar nu spune nimic în legătură cu asta? am întrebat-o eu, mirată.

Ea clătină din cap:

— Muhtaru-i mulţumit. „Bravo ţie, Hatice hanîm! Bine că mi-ai dat ideea. Avem şi noi acasă un dulap. Cînd puşlamaua o să se apuce de obrăznicii, am să-l închid şi eu în dulap!" mi-a spus el.

— Frumos principiu educativ! În şcoală sînt şi băieţi?

— Eeei, sînt ei vreo doi-trei. Pe ăi mai mărişori îi trimitem la şcoala de băieţi din satul Garipler.

— Unde-i satul Garipler?

— În spatele stîncilor alea care se văd lucind în faţă.

— Nu-i păcat de copii? Cum străbat atîta cale iarnă, vară?

— Sînt învăţaţi ei cu drumul. Pe timp uscat fac mai puţin de-o oră. Numai cînd e ploaie, zăpadă ori noroi le vine un pic mai greu.

— Bine, dar pentru ce nu-i lăsaţi să înveţe aici?

— Pot învăţa la un loc femeile cu bărbaţii?

— Îi socotiţi pe ei bărbaţi?

— Cred şi eu, fata mea! La doisprezece, treisprezece ani sînt coşcogeamite flăcăii!

Hatice hanîm s-a întrerupt; îi stătea ceva pe limbă dar se sfia să spună. În cele din urmă a îndrăznit:

— Mai cu seamă acuma, e cu neputinţă!

— Pentru ce?

— Dumneata eşti o profesoară tare tinerică, fetiţo. Din pricina asta.

În Istanbul e o zicală: „Femeie cinstită e aceea care fuge şi de cocoş". Hatice hanîm a noastră trebuie că făcea parte tocmai din soiul de oameni care gîndesc aşa. Socotind că nu-i nevoie să-i răspund, m-am ocupat de alte lucruri.

Un loc important în obiectele căpătate cu multe sacrificii, îl ocupau cele cinci bănci de școală, vechi și diforme. Dar ciudat, folosirea lor socotindu-se cu totul inutilă, au fost aruncate ca de la sine înțeles într-un ungher al clasei.

— De ce-ați făcut asta, Hatice hanîm?

— Nu eu am făcut, fata mea, ci fosta profesoară. Copiii se obișnuiseră să stea pe jos. Cum să pătrundă lecția în mintea omului cînd stă cocoțat pe niște ridicături ca minaretele?! La gîndul să nu vină vreun inspector ori altcineva asemănător, profesoarei i-a fost frică să le lepede de tot. Cînd copiii sosesc la școală, îi așezăm mai întîi acolo. Apoi, cînd să învețe lecția, îi punem să coboare pe rogojina de colo. Cei înstăriți au și saltele aparte.

Rugînd-o pe bătrînă să-mi ajute, am trecut la ofensivă. După ce s-a făcut curățenie, am orînduit băncile și încăperea a căpătat cît de cît înfățișarea unei clase.

Citeam pe chipul lui Hatice hanîm că nu e mulțumită; dar nu cuteza să mi se opună, făcea orice îi spuneam. În timp ce eu, cu mîinile prin praf, mă căzneam să duc la bun sfîrșit aceste schimbări, elevii mei începuseră să-și facă apariția unul cîte unul.

Îmbrăcămintea bieților de ei era așa de mizeră, de prăpădită! Aproape nici unul nu avea ciorapi, ghete. Capetele le erau înfășurate strîns în bucăți de pînză veche. Veneau tropăind pînă la ușa clasei unde își scoteau saboții de lemn, încălcați direct peste picioarele goale și îi înșiruiau unul lîngă altul.

Cînd dădură cu ochii de mine, fură apucați dintr-o dată de panică. Mă priveau din prag rușinîndu-se și cînd îi chemam își acopereau fețele cu brațul sau se ascundeau după ușă. Atît de tare se fereau de mine, încît m-am văzut nevoită ca luînd pe cîțiva de mînă, să-i vîr aproape cu forța în clasă.

Cînd ajungeau lîngă mine, își închideau ochii strîns de tot și îmi sărutau mîna, într-un fel așa de caraghios, încît cu greu mă stăpîneam să nu rîd.

Fiecare din aceste mici sărutări care, în mod evident, erau un obicei al satului, lipăia cu o muzică ridicolă, lăsîndu-mi pe mînă o ușoară umezeală. Ca să mai sparg gheața dintre mine și copii, aruncam fiecăruia cîteva vorbe mai glumețe. Dar ei, cu o tăcere încăpățînată, menită să te descumpănească cu totul, lăsau fără răspuns întrebările mele pe care le puneam cu vocea cea mai blînd posibilă. Numai după multe și multe nazuri catadixeau să-și spună numele: „Zehra, Ayșe, Zehra, Ayșe, Zehra, Ayșe".

Vai, Doamne! Ce de Zehra și Ayșe erau în acest sat! Deși nu de rîs îmi ardea mie, fără să vreau îmi treceau totuși prin minte sumedenie de lucruri caraghioase. De exemplu, dacă ar veni un inspector și ar voi să-mi cunoască elevii, eu, răspunzîndu-i prompt: „Am douăsprezece Ayșele și douăsprezece Zehrale", aș fi scos-o repede la capăt. Îmi mai ziceam apoi că, pentru a simplifica lucrurile, ar fi fost posibil să așez pe toate Ayșelele într-o parte a clasei, iar Zehralele, în cealaltă parte; în curte, cînd, de exemplu, s-ar fi jucat cu mingea (căci în recreații aveam să-i învăț pe acești copii să se joace negreșit), să formez cele două echipe, după criteriul: „Toate Ayșelele să treacă în partea asta, iar Zehralele în partea cealaltă".

Nemaiputîndu-mă abține, începusem să mă amuz în secret. Întrebam pe fetele nou venite: „Fată dragă, tu ești Zehra ori Ayșe?" și de cele mai multe ori primeam răspunsul scontat.

Dintre toate, o singură fetiță, cu o figură ermetică s-a iscat curajoasă. Ridicîndu-și ochii negri spre mine, m-a înfruntat:

— De unde știi'mata numele meu?!

Îmi așezam elevii unul cîte unul în bănci și le recomandam să-și țină minte locurile. Merita să-i vezi cît erau de stînjeniți! Nu reușeau cu nici un chip să se așeze în bănci, luau fel de fel de poziții ciudate, de parcă ar fi stat cățărați pe o creangă de copac ori cocoțați în vreun umbrar suspendat.

Cînd m-am îndepărtat de ei, se uitau la mine cu coada ochiului și trăgîndu-și picioarele murdare care le spînzurau într-un chip ciudat, le aduceau sub ei cu mișcări lente de broaște țestoase ce se retrag în carapace. Ce să facem, ne vom obișnui treptat-treptat!

Ceva mi se păruse tare curios. Acești copii care veneau lîngă mine codindu-se, care-mi sărutau mîna închizînd ochii, din ale căror guri abia dacă — după îndelungate nazuri de mirese de la țară — puteam obține o vorbă, de cum și-au deschis cărțile, citeau țipînd cu vocea stridentă. Pe măsură ce clasa se umplea, zgomotul începuse să crească, năucindu-mă de-a binelea.

— Așa cu țipete lucrează ei mereu? Cum se poate rezista astfel o întreb eu pe Hatice hanîm.

Ea, m-a privit lung, cu oarecare mirare:

— Vezi bine, fata mea! E vorba de școală. Se ciopleşte vreun copac fără să-l tai și să-l lovești? Cu cît vor țipa mai tare, cu atît lecția o să le intre mai bine în cap.

Clasa aproape se umpluse. Am lovit cu palma, tare de tot, în catedra mare, singurul obiect frumos și nou din toată școala. Aveam de gînd să le vorbesc, să le cer să învețe în tăcere. Dar zgomotul produs de mine nu i-a interesat deloc, unul măcar nu și-a ridicat capul: dimpotrivă, larma surdă, ca într-un stup de albine stîrnit brusc, a crescut mai mult: „Euzübillâhi, ebdjed, hevvez, hutti, djim üstün dje, djim esre dji"[1]...

Era evident că pentru a-i aduce pe copii pe făgașul dorit voi întîmpina multe greutăți. Dar n-aveam nici o îndoială că voi izbuti.

— Astăzi învață-i tot așa cum știi dumneata, Hatice hanîm. Eu nu-mi voi putea începe lecțiile pînă ce nu fac puțină ordine în clasă, i-am spus.

---

[1] Cuvinte fără nici o legătură, folosite în învățămîntul de altădată pentru memorarea alfabetului arab.

Bătrîna, cu o privire bănuitoare, mi-a răspuns:

— Noi îi învățăm cum am pomenit, fata mea. Noi nu știm ce știți dumneavoastră! Ce să facem, doar noi nu sîntem oameni cu școală!

De-abia după aceea am priceput ce-a vrut să spună. Sărmana de ea, a crezut că o supun la un examen. Atît se teme să nu-și piardă simbria de două sute de kuruși!

Cu toate că vremea era bună, cîteva dintre fetițe veniseră la școală cu capul acoperit cu ștergare vechi. Am întrebat-o pe Hatice hanîm pentru ce s-au legat așa.

Mi-a răspuns și la aceasta cu mirare, ca aproape la orice întrebare a mea:

— Allah, Allah! Păi, fata mea, sînt coșcogeamite fete de măritat. Doar nu-s de plimbat pe uliță cu capul descoperit!

Vai, Doamne, copilele astea palide, plăpînde și slăbuțe, în vîrstă de zece, doisprezece ani, trec drept fete mature! Într-adevăr, picasem într-un loc foarte ciudat.

Cu toate că era așa, într-un fel m-am și bucurat. Înseamnă că cei care le socoteau pe ele fete de măritat, pe mine mă vor privi cu siguranță ca pe-o fată bătrînă. În sfîrșit, nimeni nu se va mai distra spunîndu-mi că-s copil.

Băieții erau cei care veneau cel mai tîrziu la școală. Deși copii, vedeau de treburile casei ca oamenii mari, scoteau apă din puț, mulgeau vaca, cărau lemne din munte.

Hatice hanîm le-a spus să stea un pic afară, apoi, stînjenită, mi s-a adresat:

— Pesemne că ți-ai uitat broboada, fata mea.

— E nevoie de ea?

— Dac-ai căuta după dreptate, e nevoie. Eu nu mă amestec, da să ții lecții cu capul descoperit nu-i oare un păcat?

Mi-a fost rușine să-i mărturisesc că nu știam; înroșindu-mă ușor, am trîntit o minciună:

— Cînd am venit, am uitat să iau broboada.

— Nu-i nimic, fata mea, am eu una curată, din pînză subțire.

Și mergînd în camera ei, scoase dintr-o ladă care scîrțîia de fiecare dată ce se deschidea și se închidea, o năframă verde și mi-o dădu.

N-am încotro și pace! Mi-am aruncat năframa peste păr și i-am înnodat cele două capete pe sub bărbie, ca țigăncușele care se țin de ghicit pe străzile Istanbulului.

Oblonul închis al uneia din ferestre transformase geamul din față într-o oglindă mare, tulbure. M-am dus mașinal în fața ferestrei și am început să mă privesc cu atenție. Cînd devenisem profesoară, mă gîndisem la o anumită îmbrăcăminte pentru mine. După părerea mea, o profesoară nu se putea îmbrăca, în timpul orelor, ca alte femei.

Creația mea se reducea la atîta: o bluză din saten negru, lucios, lungă pînă la genunchi, la mijloc o curea din piele, sub ea două buzunare micuțe pentru batistă și caietul cu note.

Ca să înviorez puțin atîta negru, doar un guler larg din pînză albă de in. Eu nu puteam suferi părul lung, dar după ce am ajuns profesoară, nu se putea altfel. Deși de o lună am început să-mi las părul să-mi crească, încă nu-mi ajunsese pînă la umeri.

Pentru prima lecție, îmbrăcată în felul în care am spus, îmi periasem bine de tot părul, ca nu cumva să-i vină cheful să-mi cadă pe frunte. Această năframă verde din țesătură fură, pe deasupra bluzei mele negre, lucioase și peste părul meu scurt, care, cum a scăpat de perie, a și prins să se răzvrătească, îmi stătea atît de caraghios că, pentru a nu izbucni în rîs, îmi strîngeam buzele cu strășnicie.

*

Să prezint pe tinerii mei elevi, pentru care Hatice hanim mi-a acoperit părul cu năframa cea verde, ca să nu-i scot din minți.

Mai întîi micul Vehbi care, aidoma unui șoarece, își petrecea timpul în ladă, e într-adevăr un șoricel amuzant. Cu ochii săi negri, strălucitori ca niște mărgele, cu fața-i

mică, șireată, cu bărbia-i ascuțită, e diavolul cel mai neastîmpărat al școlii...

Un arap smolit, cu gura roșie ca focul, cu dinți scînteietori, cu ochii albi, rotund-rotund ca un titirez: Cafer Aga. La școală se mulțumea doar să nu răspundă celor care i se adresau numai cu Cafer, ignorîndu-i total; dar pe uliță arunca în ei cu pietre.

Un băiat de zece ani, uscat ca un schelet, cu fața murdară și slabă, plină cu ciupituri: Așur.

În sfîrșit, cea mai importantă persoană din clasă: Hafîz Nuri. Hafîz Nuri avea zece ani, dar obrazul îi era zbîrcit ca al unui bătrîn de șaptezeci. Sub falcă avea o rană de la gîlci, abia închisă, din care pricină gîtul îi răsărea gol ca o nuia. Ochii ieșiți din orbite, fără gene, cap de forma unui ou, ivit în chip neașteptat de sub turbanul alb — în concluzie o creatură uimitoare, bună de arătat pe bani, la bîlciuri.

În dimineața aceea, Hatice hanîm, după ce și-a pus la îndemînă niște vergi lungi, proaspăt tăiate din cimitir, a început să cheme la ea pe copii unul cîte unul și să le predea.

În timp ce ea explica, ceva mai încolo se ridica un vacarm ca la ziua de apoi.

Ori de cîte ori era stînjenită de gălăgia stîrnită de noi în clasă, maica Aleksi își împreuna degetele-i galbene ca de ceară și înălțîndu-și către cer ochii ei clari, albaștri, cu o puritate care amintea de imaginea Fecioarei, spunea: „Mă faceți să trec prin chinurile Calvarului!"

Pitulicea care era capul tuturor nebuniilor din clasă, începe acum să cunoască gustul amar al celor făcute altădată de ea. Două săptămîni m-am chinuit ca să potolesc această larmă năucitoare, ca să-mi deprind elevii să lucreze în tăcere, să asculte toți deodată o lecție care li se predă în clasă.

Oricum, strădania nu mi-a fost zadarnică. În primele zile, în ciuda tuturor eforturilor mele, n-am izbutit s-o scot

la capăt cu copiii. După vergile verzi, pline de sevă ale lui Hatice hanîm, care şuierau în clasă ca un şarpe, vocea mea li se părea atît de stinsă!

Uneori ajungeam la capătul puterilor şi o strigam de afară pe Hatice hanîm. Apariţia ei în clasă, ca muma pădurii din basme, care cînd se înfuria parcă zbura prin aer, mă ajuta destul de mult.

În cele din urmă am reuşit să potolesc treptat zgomotul. Acum clasa e mai liniştită. Copiii încep, încet-încet, să înţeleagă de cuvînt. Chiar şi Hatice hanîm, care are convingerea că, pe măsură ce ei vor striga mai tare, lecţia li se va fixa mai bine în minte, e mulţumită.

— Allah să te răsplătească, fata mea, parcă mi s-a mai limpezit capul, spune ea cînd o cauţi.

Dar eu nu urmăream doar atîta. Doream să trezesc în ei şi un pic de viaţă, de voioşie. Iată, acest lucru părea absolut imposibil.

Şi copiii acestui sat, ca şi casele, uliţele, mormintele lui, aveau ceva mohorît, cernit. Buzele lor decolorate parcă nu ar fi cunoscut gustul rîsului, iar ochii lor neînsufleţiţi parcă ar fi contemplat într-o încremenire grea numai şi numai moartea. Pînă şi eu am început să semăn pe nesimţite cu ei! Altădată îmi închipuiam moartea cu totul altfel: omul, la cincizeci de ani ori la şaizeci — într-un cuvînt, atîta cît vrea el — se plimbă, aleargă, se distrează după pofta inimii pînă se simte sfîrşit de oboseală. Apoi, ochii încep să i se îngreuieze la porunca unui somn dulce. Atunci, se întinde într-un pat alb ca neaua şi sub beţia uşoară a somnului abia înfiripat se stinge şi se duce departe, departe, surîzînd.

Braţe de flori peste marmure albe care scînteie în soare... Cîteva păsărele venite să bea apă din jgheaburile mici de marmură... O asemenea imagine senină, aproape veselă prindea viaţă în mintea mea cînd se pronunţa cuvîntul „moarte". Acum însă parcă i-aş simţi pe limbă gustul amar,

iar prin balsamul de chiparos și livant, parcă mi-aș umple cu ea plămînii!

În bună parte și din cauza lui Hatice hanîm copiii sînt atît de greoi și triști. Această biată femeie a crezut că datoria unei profesoare este să stingă în inimi orice ideal lumesc. La fiecare ocazie îi pune pe copii față în față cu moartea. Își închipuie că și cele cîteva planșe de științe naturale de pe pereți au fost trimise la școală numai în acest scop. De exemplu, după ce îi pune să citească un imn religios din cele care să stîrnească groaza:

Lumea aceasta-i pieritoare, nu rămîne nimeni,
Te du, lume, te du, te du, venit-a vremea de apoi,
așază la mijloc planșa cu scheletul.

— Mîine, cînd ne vom săvîrși și noi din viață, așa ne va putrezi carnea, așa ni se vor usca oasele, începe ea să le povestească despre grozăvia morții și supliciile mormîntului.

După bătrînă, și celelalte planșe exprimă, mai mult sau mai puțin, același lucru. De exemplu, cînd arată imaginea fermei, spune ceva cam în genul acesta:

— Allah a creat aceste oi cu gîndul ca robii lui să se îndestuleze și să-i ridice de-a pururi slavă. Oile sînt înghițite cu lăcomie de mîncăii care sîntem noi: ne plătim, cumva, datoria către Allah? Da de unde! Dar să vedem ce răspuns vom da mîine, cînd vom intra în pămînt și cînd necuratul se va pironi la căpătîiul nostru cu măciuca lui de foc în mînă?

Și din nou o dă prin descrierea morții.

Cînd ajunge la planșa cu șarpele, Hatice hanîm îl prezintă numindu-l Șahmeran, craiul tuturor șerpilor. Scrie pe burta lui numele țăranilor bolnavi, crezînd că atrage, prin aceasta, tămăduirea lor.

Da, cîte ghidușii nu fac pentru a-i înveseli, pentru a stîrni rîsul acestor sărmani copii! Dar zadarnică mi-e truda.

Am adoptat și principiul recreațiilor. La o jumătate de oră, la o oră, scot copiii în curte și mă străduiesc să-i învăț jocuri distractive. Dar cine știe de ce, nu sînt deloc atrași de ele. Atunci, neavînd încotro, îi las în voia lor și mă retrag într-un colț.

Cea mai mare distracție a fetelor care, cu figurile lor obosite și ochii lor opaci par mai de grabă oameni în toată firea, trecuți prin multe necazuri, este aceea de a se aduna într-un ungher al curții și a cînta imnuri religioase pline de cuvinte înfricoșătoare ca moarte, coșciug, masa pe care se spală mortul, diavol, mormînt! Există mai cu seamă un cîntec care-ți dă fiori de groază.

În timp ce ele urlă toate odată cu glasul tremurînd:

Ca pe tîlhari te-or dezbrăca,
În scorojit coșciug te-or așeza
Nu-i chip să scapi de moartea cea haină!

eu parcă văd aievea, trecînd prin fața mea, rînduri-rînduri, convoaie de înmormîntare.

Unul din jocurile preferate ale elevilor mei este jocul de-a înmormîntarea. Desfășurat cel mai adesea în recreațiile mari din timpul prînzului, el este o veritabilă piesă de teatru, avînd ca actori principali pe Hafîz Nuri și arapul Cafer Aga.

Cafer Aga cade bolnav: fetele se adună în jurul lui, îi citesc *Coranul* și îi picură în gură zemzem.

Îndată ce el se săvîrșește din viață, dîndu-și peste cap ochii albicioși, fetele, bocind, îl leagă pe sub bărbie, apoi îl spală pe masa rituală.

Nu există nici o deosebire între tabutul[1] adevărat și cel pe care-l improvizează copiii, învelind în basmalele lor verzi o ușă de scîndură prăpădită.

În felul în care Hafîz Nuri cheamă credincioșii la rugăciunea pentru mort, cu o voce tînguitoare și ascuțită, în modul în care el oficiază slujba înmormîntării e ceva ce-ți

[1] Coșciug în care se transportă mortul pînă la cimitir.

stîrnește fiori. Mai cu seamă rostirea ultimei rugăciuni, la mormînt: „O! Cafer născut din Zehra!“ o visez și noaptea.

Așa precum am mai spus, în atmosfera acestui ținut, omul într-adevăr respiră moartea. Îndeosebi nopțile, nopțile acelea din care fiecare ceas trece atît de încet, tîrîndu-se anevoie, ca și cum nu s-ar mai sfîrși! E și mai greu să reziști la spaimele, la groaza lor...

Într-una din nopți, în munte au început să urle șacalii. Mi s-a făcut tare frică. Cu orice risc, m-am hotărît să cobor în odaia lui Hatice hanîm.

Dar cînd am deschis ușa odăii ca un beci, cu miros de mucegai, priveliștea peste care am dat mi s-a părut de o mie de ori mai fioroasă decît urletele șacalilor.

Înfășurată în alb de sus pînă jos, pe un mic covor de rugăciune, murmurînd ceva cu o voce înăbușită, bătrîna, ca în transă, lua la rînd, una cîte una, boabele mătăniilor, clătinîndu-și capul cînd într-o parte, cînd într-alta.

Există trei lucruri pe care-am început să le îndrăgesc aici:

Primul e izvorul de sub fereastra mea: cu glasul lui neîntrerupt îmi ține netăgăduită tovărășie în nopțile mele de singurătate.

Al doilea e micul Vehbi, băiatul care în timpul domniei lui Hatice hanîm își petrecea viața închis în fundul lăzii, culcat pe spate. Nu seamănă cu nici unul dintre copiii de aici. Pronunțînd pe „k“ ca pe „gi“ are o vorbă așa de sprintenă, de drăgălașe că îți merge la inimă.

Într-o zi, în curte, Vehbi și-a fixat scrutător ochii lui strălucitori pe chipul meu.

— La ce te uiți, Vehbi? l-am întrebat.

El, fără sfială:

— Tu ești fată frumoasă, bre. Să te pețesc numaidecît pentru frate-meu mai mare. Fii mireasă la noi în familie! Fate-meu o să-ți cumpere pe dată papuci, rochii, pieptene!

Toate la Vehbi sînt bune și plăcute, dar nu mă ia deloc în serios. Chiar și atunci cînd mă înfurii și-l trag încetișor de urechile-i subțiri, tot nu-mi dă importanță.

În ciuda acestui fapt ori poate tocmai de aceea mi-e așa de drag.

Cînd Vehbi mi-a făcut această propunere necuviincioasă, eu m-am încruntat:

— Se poate ca un elev să spună asemenea vorbe profesoarei lui? Dacă te-ar auzi alții, ți-ar trage o bătaie de te-ar învăța minte!

Băiatul, ca și cum s-ar distra pe socoteala naivității mele:

— Uite că se poate! Ce, parcă eu vorbesc așa de față cu altcineva?!

Vai, Doamne, cîte nu știa băiețelul ăsta de-o șchioapă! Continuă cu aceeași dezinvoltură:

— Am să-ți spun „cumnățica mea din Istanbul", am să-ți aduc castane, frate-meu o să-ți atîrne la gît salbă de galbeni.

— N-ai cumnată?

— Am, dar ea e oacheșă, pe ea o s-o dăm lui Hasan, ciobanul.

— Cu ce se ocupă fratele tău?

— E jandarm.

— Ce face ca jandarm?

Vehbi se scărpină în cap, se gîndi, apoi îmi răspunse:

— Spintecă pe nelegiuiți!

Vehbi are și un fel al lui mîndru și încăpățînat de-a fi, care-mi place. E gata oricînd să-ți țină piept ca un bărbat în toată firea. Cînd, la lecție, îi descopăr greșeli, el se și rușinează, dar se și înfurie. Nu vrea în ruptul capului să-și îndrepte greșeala. Dacă insist, se revoltă și privindu-mă drept în ochi îmi spune cu dispreț:

— Tu faci parte din tagma femeilor, pe tine nu te taie capul!

Cît despre cea de-a treia slăbiciune a mea, ea este o fetiță care nu are pe nimeni. Era, dacă nu mă înșel, într-a cincea dimineață de cînd începusem eu lecțiile. În timp ce-mi plimbam privirea prin clasă, inima prinse deodată să-mi zvîcnească cu emoție. La capătul ultimei bănci o fată cu chipul frumos ca un înger, cu pielea albă și catifelată, cu părul bălai, bălai, îmi surîdea, arătîndu-și dinții ca perlele.

Cine era copila aceasta? De unde răsărise pe neașteptate?

I-am făcut semn cu mîna:

— Ia vino lîngă mine!

Și-a luat zborul de la locul ei cu sprinteneala unei păsări. Și așa cum făceam eu la școală, a venit lîngă mine, sărind.

Era tare săracă. Avea picioarele goale, părul încurcat ca vai de el. Prin rupturile rochiei ei de stambă decolorată i se vedea pielea albă, delicată.

I-am prins mîinile minuscule:

— Uită-te la mine, fetițo!

Și-a ridicat temătoare capul; printre genele întoarse au strălucit doi ochi albastru-închis.

Suferința pe care-am îndurat-o la Zeyniler nu reușise să mă facă să plîng. Dar frumoșii ochi ai acestei copile pe jumătate în zdrențe, dinții ei care păreau șiraguri de mărgăritare în gura-i rumenă, m-ar fi făcut în clipa aceea să lăcrămez de înduioșare, dacă nu m-aș fi stăpînit.

I-am mîngîiat ușor obrazul și ca pe toate fetele, am întrebat-o și pe ea:

— Cum te numești, micuțo, Zehra ori Ayșe?

Ea, cu un glas dulce, de necrezut, cu o pronunție curată, ca la Istanbul, mi-a răspuns:

— Mă cheamă Munise, profesoara mea.

— Tu înveți la școala asta?

— Da, profesoara mea.

— Pentru ce n-ai venit de atîtea zile?

— Nu m-a lăsat soru-mea, profesoară dragă, am avut treabă... De-acum încolo am să viu.

— N-ai mamă?
— Am soră, profesoara mea.
— Ce s-a întîmplat cu mama ta?
Fetița și-a plecat ochii în pămînt și a tăcut. Mi s-a părut că am atins, fără să știu, o rană ascunsă în inima acestui copil. N-am socotit nimerit să stărui: am întrebat-o altceva.
— Munise, tu ai cîntat ieri pe înserate?
Cu o zi mai înainte, într-una din grădinile din vecinătate auzisem un glas cristalin de copil cîntînd. Vocea aceasta era atît de melodioasă, atît de deosebită de vocile pe care le auzisem aici, încît mi-am sprijinit capul de fereastră și cu ochii închiși m-am crezut pentru cîteva minute în alte locuri, într-un ținut al nestatorniciei al cărui nume nu doream să mi-l amintesc.
Cea care a cîntat nu putea fi altcineva decît această micuță.
Munise, rușinîndu-se, dădu afirmativ din cap:
— Eu am fost, profesoara mea.
După ce am trimis copila în bancă, am început lecția. Simțeam în mine ceva cu totul deosebit... O frîntură dintr-o rază aurie care cade pe cuiburile păsărilor îngropate în zăpadă... Pitulicea cea bolnavă și necăjită ce tremura în tristețea rece a cuibului, ascunzîndu-și capul între aripi, începea, încet-încet, să prindă viață, să-și regăsească voioșia de altădată. În mișcările mele răzbătea o vioiciune ciudată, în glasul, în felul meu de a vorbi, o căldură febrilă.
În timp ce-mi țineam lecția, ochii mi se întorceau fără voie spre ea. Și ea mă privea. Astăzi, pentru prima dată în viață, în mine a tresărit sentimentul matern.
Dacă sînt silită să trăiesc singură, baremi să fi avut o fetiță ca aceasta! Păcat, nici atîta nu-mi va fi hărăzit.
Despre Munise am reușit să aflu prea puține de la Hatice hanîm.

Cea pe care ea o numea „soră" era în realitate mama sa vitregă. Tatăl era un bătrîn funcționar silvic care, pentru că și-a luat nevasta a doua de aici, din sat, după ce a devenit

pensionar a rămas legat de locurile acestea. Trăiau dintr-o pensie lunară de cîțiva kuruși, din țarina și gospodăria nevestei.

— După cît se pare, starea materială a familiei nu e prea rea: pentru ce atunci n-au deloc grijă de copila asta? am întrebat-o eu pe Hatice hanîm.

Bătrîna și-a încruntat sprîncenele:

— Să fie mulțumită și cu atît cît o îngrijesc. Să fie altă nevastă, ar arunca-o în stradă.

— Pentru ce?

— Mama fetiței acesteia e o femeie rea, drăguța mea; nu mai țin bine minte, acum cinci ani, cam așa ceva, a fugit cu un locotenent de jandarmi. Fetița era încă foarte mică. N-a trecut mult și ofițerul a părăsit-o, a plecat într-alt ținut. Cum femeia a ajuns în gura lumii, flăcăii au răpit-o și au dus-o în munte. Într-un cuvînt, s-a isprăvit cu ea: a ajuns o stricată.

— Se prea poate, Hatice hanîm. Dar ce vină are copilul?

Bătrîna a dat din cap, cu fanatismul acela aspru al ei:

— Ce să-i mai facă? Doar n-o să îmbrace în brocarturi plodul unei asemenea muieri!

Munise nu putea veni zilnic la școală. Cînd o întrebam, îmi răspundea ceva cam în genul acesta:

— Sora mea m-a pus să spăl rufe, sora mea m-a pus să spăl dușumele, am adus lemne din munte pentru sora mea.

Colegele n-o priveau cu ochi buni pe Munise. În clasă o țineau întotdeauna la distanță și ori de cîte ori găseau prilejul o sîcîiau pe furiș, făcînd-o să plîngă. Și eu am contribuit cu ceva la faptul acesta. Nu reușisem să-mi ascund simpatia pe care am resimțit-o față de fetiță. Cei care vedeau că o mîngîi în clasă, că în grădină o iau lîngă mine și vorbesc cu ea, se uitau chiorîș.

Într-o zi, am auzit-o pe Munise plîngînd în curtea școlii și cerînd îndurare:

— Cu ce vă greșesc eu, lăsați-mă în pace!

M-am uitat pe fereastră fără să mă arăt. Umplîndu-și de la izvor gura cu apă, fetele se țineau după Munise și o stropeau. Fetița plîngea, fugea dintr-un colț într-altul și încerca să-și ferească fața și gîtul cu mîinile.

Fetele acelea cu aerul greoi și sfielnic, cu priviri încremenite, se preschimbaseră dintr-o dată în cîini de vînătoare care urmăresc o gazelă rănită. Țopăiau cu o agilitate grotescă pe picioarele lor negre și se roteau în jurul ei scoțînd țipete sălbatice, ca niște corbi. Și, fie înghesuind-o pe fetiță în vreun colț, fie tîrînd-o pe jos, îi împroșcau cu apa care le umfla obrajii, fața și pieptul pe care rochia ei ruptă i-l lăsa pe jumătate dezgolit.

Nu mai știam ce fac. M-am repezit din odaie ca ieșită din minți. Așa de tare alergam, încît piciorul drept mi s-a înfundat într-una din scîndurile putrede ale scării, prinzîndu-se în ea. Cînd am apărut în curte, am găsit schimbat raportul de forțe al bătăliei; în sprijinul lui Munise se ivise un ajutor, la fel de mic ca ea, dar aprig: micul Vehbi.

Nu voi putea uita vreodată curajul acestui copil de nouă ani, de obicei atît de neascultător. Băgat în mocirla formată ceva mai încolo de apa care curgea din cișmea, Vehbi se bălăcea ca o rață, ținînd sub o înfricoșătoare ploaie de noroi pe cei care o atacau pe Munise. Mînjite cu noroi, brațele, picioarele, fața îi deveniseră tuciurii. Vocea lui subțire răsuna stridentă ca un fluier printre strigătele fetelor:

— Ei, nelegiuitelor, lăsați fata! Vă spintec pe toate!

În fața acestui atac, fetele s-au văzut silite să dea înapoi. Am luat-o pe Munise în brațe, pe jumătate inconștientă și am dus-o în camera mea.

E cu neputință să redau ceea ce am simțit cînd am strîns la piept fetița. Parcă în străfundurile inimii mele ar fi clocotit un izvor secret de căldură, o pace molcomă, nedefinită care-mi umezea ochii, îmi tăia răsuflarea, îmi cuprindea toată ființa.

Aveam vag impresia că aș mai fi trecut odată prin această beție. Dar unde oare? Cînd?

Acum, cînd scriu acestea, inima mi se oprește tulburată: pironindu-mi ochii în depărtări, caut să-mi amintesc. Da, unde? Cînd? Fără îndoială, trebuie să fie amintirea vreunui vis vechi. Căci în această imagine îndepărtată și aburită e ceva ireal ca de vis. Mă văd ca și cum aș zbura prin văzduh, în vid. Un torent de frunze curge în jurul meu, lovindu-mi părul, fața, cu fîșiit năvalnic. Unde oare? Nu, nu, e o simplă amăgire, așa ceva am simțit acum pentru prima oară.

În ziua aceea, neglijîndu-mi oarecum elevii, m-am ocupat de Munise. I-am spălat părul de un auriu așa de deschis, încît părea alb, corpul ei gingaș care semăna cu crinii doborîți de furtună.

Biata de ea, a continuat să plîngă înăbușit minute de-a rîndul. Ah, lacrimile astea! Mi se părea că picăturile lor se prelingeau nu pe fața fetiței, ci în inima mea.

Încet-încet îi cîștigam încrederea. În timp ce eu îi micșoram în grabă una din rochiile mele vechi, ea, ca o pisicuță, se vîra printre faldurile de la fusta mea și mă privea pătrunzător cu ochii umezi.

Ca toți copiii care au avut de îndurat necazuri de timpuriu și pe nedrept, și Munise avea în ea ceva de om matur. Unele lucruri pe care eu am început să le înțeleg abia de o lună-două, ea le știa de mult.

Da, numai ea se îngrijea de cei trei frați mai mici. Și cu toate acestea, nu izbutea să-i intre în voie „surorii" ei; în fiecare zi mînca de cîteva ori bătaie.

Cu o săptămînă mai înainte, vaca vecinului a intrat în grădină. În timp ce Munise se căznea s-o alunge, fratele cel mai mic a căzut din leagăn. După ce i-a tras o bătaie zdravănă, „sora" ei a închis-o în grajd și vreme de două zile nu i-a dat altceva de mîncare în afară de resturi de pîine uscată.

Munise îmi arăta niște pete vinete pe pielea ei albă, ca de fildeș. Erau urme de lovituri.

Nu m-am mai stăpînit:

— Bine, Munise, dar lui tata nu i se face milă de tine?

Privindu-mă pătrunzător, ca și cum m-ar fi deplîns pentru naivitatea mea, surîse:

— Și lui îi e milă de mine, și mie mi-e milă de el, dar nici unul n-avem nici o putere...

În timp ce spunea aceasta, a scos un asemenea oftat, a schițat un asemenea gest de neputință, deschizîndu-și larg brațele cu palmele-i minuscule, încît mi s-a topit inima.

Am gătit-o pe Munise, ocupîndu-mă de ea cu drag și bucurie, ca și cum m-aș fi jucat cu o păpușă. Cînd i-am arătat propria ei imagine într-o oglinjoară, de mulțumire s-a făcut ca para focului. Se uita cu teamă, ca la o străină, la părul ei împletit în două cozi cu fundă roz, la rochia ei scurtă albastru-închis, de lînă, la ciorapii lungi, negri.

După cîte am înțeles după aceea, găteala lui Munise a fost zile de-a rîndul obiectul bîrfelor în sat. Unii s-au bucurat de fapta mea bună. Dar cei mai mulți n-au fost mulțumiți. Atîta milă pentru un pui de șerpoaică, cu o mamă care bate munții, era prea de tot. Apoi socoteau ca păcat atîta găteală. S-au găsit și unii care au văzut în aceasta un îndemn pentru copilă de a o lua și ea pe calea rea pe care apucase maică-sa.

Biata Munise, nu i-a fost dat să se bucure de funda ei roz, de rochia albastră cu fusta scurtă, de ciorapii ei negri. Mama sa vitregă, cine știe cu ce gînduri, i-a luat aceste vestminte și le-a închis în ladă. După două zile, fetița a venit la școală tot cu aceeași rochie ruptă.

Munise dă foarte rar pe la școală. Iată, de trei zile nu s-a mai arătat deloc. Mîine am să-i cer micului Vehbi știri despre ea.

Zeyniler, 30 noiembrie

Din zi în zi mă simt tot mai bine la școală. Clasa părăginită a căpătat o înfățișare curată, de-a dreptul plăcută. Am reușit chiar s-o și împodobesc întrucîtva.

Copiii pe care, în primele zile, i-am găsit atît de sălbatici, de străini, acum îmi par mult mai apropiaţi. M-am deprins cu ei, ori, datorită zelului meu neistovit, ei au început încet-încet să se îndrepte, nu prea îmi dau seama. Dar probabil că s-a întîmplat şi una şi alta.

Muncesc mult. Mai mult pentru mine decît pentru ei, mă zbat zi şi noapte să nu mă las cuprinsă de inactivitate şi plictiseala cronică a singurătăţii. Ori de cîte ori mă lovesc de insuccese, nu dîsper. Şi dacă mă gîndesc puţin, mă bucur cînd simt că trezesc măcar o fărîmă din plăcerea de a trăi la aceşti copii cu spiritele întunecate, cu ochi imobili, înceţoşaţi.

Unele dintre ţărăncile vecine vin din cînd în cînd să mă viziteze. Nici ele nu prea cunosc gustul vorbei şi nu ştiu deloc mai cu seamă să rîdă. Poate că se ruşinează şi se sfiesc şi de mine. În primele zile, deşi m-am străduit să mă îmbrac cît mai simplu, aveam impresia că totuşi m-au găsit prea gătită şi că nu le-a plăcut înfăţişarea mea. Soţia muhtarului făcuse chiar nişte aluzii, de cîteva ori.

Eu m-am căznit pe cît mi-a stat în putinţă să mă arăt binevoitoare, să le satisfac dorinţele. Unora le-am făcut chiar mici servicii ca scrierea scrisorilor, croitul şi cusutul rochiilor. Acum am impresia că parcă şi-ar fi schimbat un pic ideile cu privire la mine.

Alaltăieri venise iarăşi soţia muhtarului. Mi-a transmis salutări de la soţul ei. Domnul muhtar i-ar fi spus aşa:

— Cînd am văzut-o pentru prima dată, nu prea mi s-a părut cine ştie ce de capul ei, dar zău că-i o fată bună. Se poartă ca o femeie serioasă, locuieşte în şcoală. Dacă are vreodată nevoie de ceva, să-mi dea neîntîrziat de ştire.

Bineînţeles că am mulţumit pentru această bunăvoinţă.

Mai există aici încă o personalitate de seamă care mă place şi vine să mă vadă des: Nazife Molla, moaşa satului. După faptul că nu se numeşte nici Zehra, nici Ayşe, înclin să cred că e originară dintr-alt loc, lucru probat şi de faptul că e foarte vorbăreaţă.

Ca să nu-şi închipuie că bîrfesc, nu îndrăznesc s-o întreb prea multe. Dar de la ea aflu lucruri amuzante şi curioase despre sat. În ceea ce o priveşte dă dovadă, într-o oarecare măsură, chiar de unele subtilităţi şi spirit de înţelegere. De exemplu, într-o zi, deşi ne aflam amîndouă singure în cameră, şi-a apropiat gura de urechea mea, ca şi cum s-ar fi temut să nu se facă auzită de alţii, şi mi-a şoptit lucruri pline de indulgenţă şi compătimire relativ la mama lui Munise. La urmă, clătinînd din cap, a adăugat:

— Vina e numai a lui bărbatu-său ăla prea cucernic. El să-i tragă păcatele. Vai, fata mea, să nu sufli o vorbă din cele ce ţi-am spus. C-apoi nu mai scap de gura lor.

Moaşa avea un fiu hafîz[1]. Cu ocazia ramazanului s-a dus să predice în B. Probabil că îi merg foarte bine treburile că încă nu s-a întors. Cu vrerea lui Allah, anul acesta avea să-l însoare pe hafîz.

Ori de cîte ori se ivea prilejul, femeia îşi lăuda băiatul, îmi dădea speranţe, clipind din ochi cu înţeles. S-ar părea că dac-aş respecta cîteva condiţii şi restricţiuni, aş fi socotită demnă de neasemuita cinste de a deveni soţia domnului hafîz! Pe scurt, această femeie mă amuza copios.

Azi-dimineaţă doamna moaşă venise iarăşi. M-a întrebat dacă ştiu ori nu să citesc *Mevlûtul*[2] — *Viaţa Profetului*. După cît se pare, în acest sat, la nunţi, în loc de muzică se citeşte *Mevlûtul*.

Muşcîndu-mi buzele ca să nu rîd, i-am spus:

— De ştiut ştiu, doamnă moaşă, dar n-am voce.

A manifestat un viu regret faţă de această lipsă a mea. Una din fostele învăţătoare citea de minune *Mevlûtul* şi mulţumită acestui fapt cîştiga bani din gros. Totuşi, scopul principal al vizitei ei de azi era altul. Măritau o fată săracă. Prin milostivirea vecinilor, i s-a făcut rost de un aşternut

---

[1] Recitator al Coranului.

[2] Poem religios închinat naşterii profetului Mahomet. Dintre cele peste o sută de versiuni, cea mai populară este datorată lui Süleyman Çelebi (sec. XV).

și vreo cîteva crătiți și pentru a o găti mireasă, îmi cereau mie o rochie veche. Cu atît mai mult, cu cît fata nu era o străină, ci una dintre elevele școlii.

Cînd am auzit asta, m-am mirat:

— Dar printre copilele din școală nu-i nici una de măritat, doamnă moașă! Cea mai mare are doisprezece ani.

— Ei, Doamne, fata mea, rîse moașa, doisprezece ani e o vîrstă mică? Eu, cînd m-am măritat, aveam cincisprezece ani și mi se spunea deja fată bătrînă. Ce-i drept, acum s-au mai schimbat moravurile, dar orfana aceasta n-are pe nimeni, a rămas pe drumuri. E pe aici un cioban, Mehmet. Lui i-o dăm. Măcar o bucățică de pîine o să se găsească și pentru ea.

— Cine-i fata, doamnă moașă?

— Zehra.

În clasă aveam șapte sau opt Zehra, de-aceea n-am putut-o identifica dintr-o dată. Dar cînd moașa mi-a spus despre cine e vorba, am rămas înmărmurită.

Zehra, cea care se va căsători cu ciobanul Mehmet, e o făptură neobișnuită, de coșmar, cu mintea bolnavă. Avea un păr roșcat încîlcit, aspru ca niște țepi; pistrui roșietici pe fața ei galbenă ca ceara și niște ochi de groază, la același nivel cu fruntea extrem de îngustă, îi completa portretul.

Încă de la prima vedere îmi dădusem seama că e suferindă. În clasă nu vorbea deloc, dar cînd trebuia să povestească ceva sau să citească lecția, începea pe neașteptate să strige cu un glas țipător, înfiorător.

Latura de neînțeles consta în faptul că Zehra era cea mai bună elevă a clasei la aritmetică și la învățatul pe de rost.

Ca și în clasă, și în curte se ținea departe de oricine, nu participa nici la acele faimoase cîntece mortuare, nici la acele vesele jocuri de-a înmormîntarea.

Dar la cîteva zile o dată avea un joc al ei pe care-l juca singură, un fel de a se distra care mă îngrozea cel mai mult. Înfiptă în mijlocul curții, Zehra, după ce părea că ascultă o voce din văzduh, dădea ochii peste cap și începea să bolborosească precum un samovar, slobozind sunete stranii. Apoi,

această stare de extaz mistic sporea, părul roșu se ridica vîlvoi, gura i se umplea de spumă și începea să se invîrtească scoțind țipete intruna. Fără îndoială, aceasta avea pentru ea semnificația unui joc. Dar nu știu de ce, cînd asistam la el, mă treceau fiorii.

Cînd moașa mi-a destăinuit că fata aceasta va deveni mireasă, eu, în sinea mea, mi-am zis: „Vai, dacă lui Zehra i-o veni gustul, în noaptea nunții, să se ridice și să joace și ciobanului Mehmet acest joc, vai de el, sărmanul!"

După ce-a plecat vecina, mi-am mai sacrificat încă o rochie veche și am început să-i coș lui Zehra vestmîntul de mireasă. Ce să-i faci, trebuie dată un pic de poleială acestei biete fete, ca nu cumva ciobanul Mehmet s-o lase și să dea bir cu fugiții încă din prima noapte.

Zeyniler, 1 decembrie

Ieri-seară, în casa muhtarului, Zehra a devenit mireasă. Pentru ca ciobanul Mehmet să nu fie mîhnit, în piața satului au răsunat tobe și surle, iar cîțiva pehlivani[1] s-au luat la trîntă.

Între femei, s-a organizat separat o petrecere în care s-a citit *Mevlûtul*.

Rochia de mireasă pe care am dăruit-o eu păruse iarăși bătrînilor din sat prea emancipată. De pretutindeni îmi ajungeau la urechi cuvinte ca „a venit sfîrșitul lumii" sau: „diavolul, cu buzduganul lui de foc..." În schimb, tinerelor le lăsa gura apă. Printre ele, probabil, existau chiar unele care invidiau mireasa.

Noaptea m-am distrat de minune. Soția muhtarului pregătise o masă bună. După șoaptele care circulau, era cît se poate de limpede că sacrificiul acesta fusese făcut nu atît pentru Zehra, ci de dragul unei demonstrații față de „profesoara din Istanbul".

Înainte de a i se preda mireasa ciobanului Mehmet, a avut loc o hilară ceremonie a sărutatului mîinii.

---

[1] Participanți la diferite tipuri de lupte libere.

Printre mîinile pe care acest flăcău de țară greoi și rușinos trebuia să le sărute, închizînd ochii, era și a mea, căci dintr-un anumit punct de vedere, profesoara era considerată ca o mamă. În această ceremonie a sărutatului de mînă s-a petrecut pe mutește o scenă de un comic savuros.

Vreo cinci-șase bătrîne, în frunte cu soția muhtarului și moașa, se înșiruiseră pe o saltea lungă. Eu, pentru că încă nu m-am putut obișnui să mă așez ca ele, pe vine, stăteam pe marginea unei lăzi pentru rufărie, de lîngă vatră.

Mai intîi, ciobanul Mehmet care nu avea îndrăzneala să-și desprindă privirile din pămînt, nu mă văzuse. Cînd moașa, din colțul ei, mă arătă și îi spuse: „Mehmet, fiule, sărută și mîna profesoarei noastre!" flăcăul, tare sfiit, se apropie de mine. Eu i-am întîns mîna cu toată seriozitatea dar ciobanul abia mi-a atins degetele și mi le-a și lăsat. Se uita tîmp, ca și cum nu i-ar fi venit a crede că e vorba de o mînă adevărată. Eu, încercînd să-mi ascund rîsul, l-am îndemnat:

— Sărută, băiete!

După ce mi-a luat din nou mîna, flăcăul nu s-a mai putut abține și lăsînd la o parte sfiala și-a îndreptat ochii spre mine; privirile ni s-au încrucișat. Și ca un făcut, tocmai în clipa aceasta, lumina puternică a unui lemn de brad din vatră îmi lovi fața și astfel m-a văzut rîzînd. Nu-mi amintesc să mai fi întîlnit ceva atît de caraghios ca uimirea ciobanului din clipa aceea.

Această ceremonie odată isprăvită, ginerele a fost dus drept în odaia în care se afla mireasa. Cu rochia ei nouă, cu capul pieptănat și împodobit de mine cu puțin înainte, Zehra se preschimbase într-o făptură aproape drăguță. Dar, întrucît în loc de văl, după obiceiul locului, o vîrîseră într-un fel de sac din atlas verde, n-am putut să-mi dau seama ce impresie a produs ea asupra ciobanului.

Zeyniler, 15 decembrie

Azi-dimineață, cînd m-am trezit, mi s-a părut că parcă mi-ar lipsi ceva din preajmă. Am devenit mai atentă și am

descoperit. Cişmeaua din curte, care nopţile îmi ţinea de urît cu susurul său de trist cîntec de leagăn, se oprise.

M-am sculat din pat ca să deschid fereastra. Obloanele de scîndură mi-au opus multă rezistenţă şi în timp ce eu le scuturam cu putere, de pe ele a prins să cadă zăpadă.

Pesemne că noaptea s-a pornit ninsoarea; Zeyniler devenise de-a dreptul de nerecunoscut.

Auzisem de la Hatice hanîm că aici neaua, odată ce a început să cadă, ţine pînă în aprilie. Ce lucru bun! Aşadar, în acest ţinut întunecat, morocănos, unde sînt negre chiar şi frunzele, primăvara are aspectul lunilor de iarnă.

De multă vreme zăpada este, pentru mine, mai frumoasă decît florile de migdal abia deschise. În nici o altă distracţie n-am reuşit să regăsesc bucuria şi plăcerea pe care am aflat-o din rostogolirea, în grădină, prin fulgii albi, imaculaţi şi pufoşi. Apoi, cîte prilejuri de dulce răzbunare faţă de cei pe care-i urăşti în taină! Altădată aveam eu un duşman care se temea foarte de zăpadă. Îi umpleam cu omăt, fără veste, gîtul său delicat pe care-l înfofolea în gulere de flanelă groasă, şi în timp ce el, zgribulit, tremura, cu buzele înroşite de frig şi făcea feţe-feţe, eu înnebuneam de veselie.

Zeyniler, 17 decembrie

Zăpada creşte din ce în ce, drumurile sînt atît de troienite încît cei mai mulţi dintre copii nu mai reuşeau să ajungă la şcoală.

Astăzi a fost cea mai dureroasă, cea mai tristă zi din viaţa mea. Dimineaţa, elevii mi-au adus o veste rea: noaptea trecută Munise s-a făcut vinovată de ceva; „sora ei s-a năpustit asupră-i cu un lemn, ca s-o bată, şi atunci fetiţa s-a aruncat pe fereastră în grădină. Şi-au închipuit că n-o să treacă mult şi o să vină la uşă să se milogească, că n-o să fie în stare să reziste timp îndelungat în zăpadă şi întuneric. Dar deşi orele treceau, copila nu s-a arătat. Atunci au înştiinţat vecinii.

Cu făclii aprinse în mîni, flăcăii s-au împrăştiat pe uliţe, dar a fost cu neputinţă să se afle încotro s-a dus fetiţa.

Chiar şi colegelor care-o iubeau cel mai puţin pe Munise le era milă de ea. Pînă seara au căutat-o pretutindeni. Fiindcă ştia cît de dragă îmi e micuţa, domnul muhtar îmi trimitea des noutăţi prin Vehbi.

Astăzi, Vehbi s-a purtat serios şi aferat ca un bărbat în toată firea. Pentru a-mi spune că Munise încă n-a putut fi găsită, îşi arăta palmele învineţite de frig şi încruntîndu-şi sprîncenele, rostea grav:

— S-a dus, săraca fetiţă, trebuie c-au mîncat-o lupii.

Către seară, bănuiala aceasta a lui Vehbi a început să molipsească şi pe cei mari. Unii chiar ziceau:

— Pe viforul ăsta copila n-a putut să se fi dus în alt sat. Sau a îngheţat pe undeva şi-a murit, sau au sfîşiat-o fiarele.

Odată cu seara care, după o zi de viscolire năucitoare, se lăsa ca un fum negru, m-a copleşit o deznădejde sălbatică. Pentru prima oară înţelegeam pe cei care afirmau că viaţa e un lucru nedrept şi crud, şi mă revoltam.

Amuţită, cu capul arzînd ca focul, m-am vîrît devreme în pat şi, pentru că în noaptea asta lumina îmi rănea parcă ochii, am stins lampa.

Afară viscolul creştea din ce în ce, scutura în atacuri violente obloanele de la ferestre.

Sărmana fetiţă, cine ştie pe unde au îngropat-o nămeţii, cine ştie în ce ungher întunecat tremură părul ei bălai, bălai, ca o dîră de lumină din nopţile cu clar de lună demult apuse.

Nu ştiu cîte ore au trecut. În astfel de situaţii pierzi noţiunea timpului. Mi s-a părut că aud un zgomot, ca şi cum ar fi bătut cineva la uşa dinspre cimitir. Ce putea fi altceva, dacă nu vîntul? Dar nu, era altceva decît rafalele vijeliei. Ridicîndu-mă în pat în capul oaselor, am ascultat cu atenţie şi am avut impresia că desluşesc, în noapte, geamătul înăbuşit al unui om. Am sărit imediat din pat şi luîndu-mi pe umeri un şal, am alergat jos.

Aveam de gînd să trec pe la camera lui Hatice hanîm și s-o trezesc Dar și ea auzise glasul și ieșise în vestibul, cu un crîmpei de luminare în mînă.

N-am avut curajul să deschidem numaidecît ușa. Dealtfel și zgomotul încetase. Cu vocea ei groasă, ca de bărbat, Hatice hanîm a strigat:

— Cine-i?

Nici un răspuns. Bătrîna a mai strigat încă o dată. Atunci, în șuierul vîntului, am auzind gemînd un glas subțire.

— Cine ești?! răcni Hatice hanîm.

Dar eu recunoscusem vocea. Strigînd: „Munise!" mă și năpustisem la zăvor.

Cum s-a deschis ușa, o pală de vînt cu zăpadă a năvălit înăuntru și a stins cît ai clipi luminarea din mîna bătrînei.

În întuneric mi-a căzut în brațe un trupșor înțepenit de ger. În timp ce Hatice hanîm se căznea să reaprindă luminarea, eu îl strîngeam la piept și plîngeam.

Munise, care se vede că-și cheltuise ultimele forțe, se afla în brațele mele, în nesimțire. Fața-i era complet vînătă, părul răvășit, zăpada o pătrunsese pînă la piele.

După ce am dezbrăcat-o, am culcat-o în patul meu și m-am apucat s-o frec pe tot corpul cu niște bucăți de flanelă pe care le-am încălzit la sobița lui Hatice hanîm. Cum și-a venit în fire, primele cuvinte ale lui Munise au fost:

— O bucățică de pîine.

Slavă Domnului, am avut nițel lapte. Ajutată de bătrînă, l-am încălzit și am început să-i dăm copilei să soarbă lingură cu lingură.

Pe măsură ce treceau minutele, fața lui Munise prindea să se roșească, ochii să capete strălucire. În brațele mele, din cînd în cînd suspina; cine știe ce amărăciune îi stîrnea acest plîns mocnit.

Ah, recunoștința din ochii acestui copil! Pe lume nu există ceva mai frumos decît să poți face o fărîmă de bine! Această odaie întunecată și mizeră, care se clătina ca o corabie în vijelie, devenise dintr-o dată, în reflexele roșii ale

vetrei, un cuib atît de fericit, de prietenos! Îmi era rușine de mine însămi pentru lipsa de încredere de care dădusem dovadă cu puțin înainte.

Fetița începuse, în sfîrșit, să vorbească. Cu mîinile la pieptul meu, cu părul blond revărsat peste brațele mele, mă privea în ochi și răspundea cu greu la întrebările pe care i le puneam. Aseară, i-a fost tare teamă de mama ei vitregă; refugiindu-se într-un hambar din celălalt capăt al satului, se vîrîse printre paie. Paiele țineau cald ca un adevărat culcuș. Dar astăzi o răzbise foamea. Știa că dacă iese din ascunzătoare, o vor prinde și o vor duce iar acasă. De aceea, neavînd încotro, a așteptat căderea nopții.

Toată nădejdea bietei copile era la mine. Ziua întreagă s-a hrănit cu un singur gînd: „Profesoara o să-mi dea neapărat pîine".

Peste puțin timp am observat că în ochii strălucitori ai fetiței s-a lăsat o umbră, că voioșia ei scînteietoare a început să pălească. Nu era nevoie s-o întreb de ce. Căci aceeași spaimă se trezise și în mine: mîine dimineață trebuia s-o trimit pe Munise din nou acasă.

În sufletul meu mai licărea totuși o frîntură din acea speranță deznădăjduită resimțită față de lucrurile pe care, pentru că le găsim prea frumoase, socotim că nu le vom putea atinge niciodată.

Cu teama de a nu trezi în Munise un vis zadarnic, i-am spus lui Hatice hanîm:

— Devreme ce tot n-o vor pe fată, dacă aș cere-o eu, ca s-o înfiez, oare ar primi? Nici eu n-am pe nimeni. Mă leg să văd de fetiță ca de propriul meu copil. Nu s-ar învoi să mi-o dea mie?

Și de parcă dorința aceasta intensă a mea ar fi depins de vorbele pe care le pronunța Hatice hanîm, îmi întindeam mîinile spre ea, într-un gest de implorare.

Cu ochii ațintiți la focul din vatră, bătrîna căzuse pe gînduri. A clătinat din cap, domol.

— Nu-i rău. Să vorbim mîine cu muhtarul. Dacă el s-o învoi, îl înduplecăm noi și pe tatăl ei. O să fie bine.

Nu știu să mai fi auzit vreodată un cuvînt de încurajare atît de minunat. Fără să răspund, am tras-o la piept pe Munise. Ea, sărutîndu-mi mîinile, a început să plîngă:

— Mămico, măicuța mea!

*

În timp ce scriu aceste rînduri, Munise, în patul meu, doarme; reflexele roșietice din vatră tremură în părul ei bălai. Din cînd în cînd suspină adînc și tușește tare.

Doamne, de mi-ar lăsa-o mie, ce fericită aș fi! Atunci nici de noapte, nici de furtună, nici de sărăcie, de nimic nu m-aș mai teme. O voi crește cu mîna mea și-o voi face fericită. Eu, odată, mă lăsasem dusă de nebunia de a spera că voi avea copii, dar într-o seară, această nădejde a murit.

În sfîrșit, am făcut pace cu viața. Din nou mi-e drag totul. Kâmran, deși tu ești cel care, într-o seară, mi-ai ucis nădejdea de-a avea vreodată copii, acum nici chiar pe tine nu te mai urăsc atît ca altădată.

Zeyniler, 18 decembrie

În noaptea asta probabil că din nou somnul nu mi se va lipi de gene. Ca și bolnavilor, și celor fericiți nopțile le par a fi atît de lungi!

Dimineața, împreună cu Hatice hanîm, m-am dus acasă la muhtar. Bătrînul, crezînd că vin să capăt vești despre Munise, încercă să mă mîngîie cu vorba:

— Încă n-a fost găsită, dar, să vedem, mai am speranță în cîteva locuri.

Eu i-am povestit întîmplarea de aseară. Cînd am ajuns la sfîrșit, îmi bătea inima iar privirea mi se tulburase. Mi-am împreunat mîinile ca și cum i-aș fi cerut lucrul cel mai neprețuit și prin aceasta, aproape imposibil:

— Încredințați-mi-o mie pe fetiță. Am să fac din ea copilul meu, am s-o încălzesc cu căldura mea. Vedeți și dumneavoastră că în mîinile lor va fi pierdută.

Domnul muhtar a închis ochii și trăgînd de firele bărbii s-a gîndit o vreme, apoi mi-a spus:

— Prea bine, fata mea, ai să săvîrșești într-adevăr o faptă de milostenie.

— Deci, mi-o veți da pe Munise?

— Taică-său nu-i în stare să vadă nici de ceilalți copii. Dacă n-o dă, ce-o să facă cu ea? În caz că altfel nu se poate, îi punem în palmă și cîțiva kuruși.

Mă mir cum, în acea clipă, mi-am putut păstra cumpătul de atîta bucurie. De aseară, ore întregi chibzuisem, găsisem răspunsuri la toate obiecțiile posibile, îmi pregătisem în minte adevărate pledoarii pentru a-i convinge. Aveam să sacrific cele cîteva bijuterii rămase de la mama. Aș fi putut să le găsesc o întrebuințare mai bună decît salvarea acestei biete sclave? Dar iată, nu era nevoie nici de ele, Munise îmi era pusă în brațe ca o păpușă însuflețită.

Eu sînt altfel construită. Cînd mă bucur mult, cînd sînt fericită, nu-s în stare să-mi redau prin cuvinte simțămintele. Simt o pornire imperioasă să săr de gîtul celui din fața mea, să-l sărut, să nu-i dau pace. În acel moment iată, și domnul muhtar a trecut printr-o primejdie asemănătoare, dar a scăpat doar cu o sărutare depusă de mine pe mîna-i zbîrcită.

După două ceasuri, muhtarul, împreună cu tatăl lui Munise, s-au înființat la școală. Eu mi-l închipuiam pe omul acesta ca pe o ființă crudă cu chipul înfricoșător, crunt. Pe cînd el, era mai degrabă un bătrîn scund, bolnăvicios, pirpiriu.

Mi-a mărturisit că e din Istanbul dar că de aproape patruzeci de ani nu și-a revăzut ținutul natal, mi-a vorbit despre Sarïyer, Aksaray, șovăielnic, ca și cum ar fi povestit un vis confuz.

Accepta să mi-o dea pe Munise. Dar am simțit că îi e tare milă de ea. I-am promis că va putea s-o vadă oricînd, că n-o să precupețesc nimic din ce-mi va sta în putere ca s-o fac fericită.

Școala întunecată, săracă, din Zeyniler n-a cunoscut pînă azi o sărbătoare, o veselie de asemenea proporții. Sînt abso-

lut încredințată de acest lucru. Odăile, coridoarele se dovedeau neîncăpătoare pentru bucuria lui Munise și a mea. Ciripit de veselie se zvonea din tavane, ca și cum hohotele noastre de rîs ar fi trezit niște păsări adormite în streșini.

Aveam o rochie de flanelă roșu-aprins, pe care eu n-o mai puteam îmbrăca. În cîteva ore, am strîmtat-o și scurtat-o puțin, făcînd din ea un costumaș cochet. Îmbrăcată așa, Munise luase aspectul unei dudui gingașe, de toată drăgălășenia.

Deși ninsoarea și-a pierdut din vigoarea de alaltăieri, încă mai continua. Înainte de a se însera, am luat fetița de mînă și am ieșit în grădină. Ne-am plimbat pînă ce Hatice hanîm s-a dus să aprindă candelele la mormîntul lui Zeyni Baba, ne-am jucat de-a prinselea, ne-am bătut cu zăpadă printre pietrele funerare.

Voioșia noastră a descrețit pînă și chipul bătrînei:

— Haide, intrați înăuntru, c-o să răciți și-o să cădeți bolnave, ne-a surîs ea blînd.

— Să răcim? Se poate răci cînd în suflet dogorește atîta soare!

În seara aceea, cerul mi s-a părut un copac cu ramurile întinse de la apus spre răsărit. Un copac uriaș de iasomie, care, la fiece legănare ușure, își revarsă florile-i dalbe peste noi.

Zeyniler, 30 decembrie

Cît de apropiate am devenit, Munise și cu mine! Copila aceasta îmi ia tot timpul liber. Vreau să-i transmit tot ce știu eu. Vreo două ore pe zi îi dau lecții de franceză; ba chiar, cînd și cînd — dacă s-ar auzi în sat am fi puse la stîlpul infamiei — închizînd cu grijă ușile și ferestrele, o învăț puțin să și danseze.

Uneori îmi vine a rîde și-mi zic în sinea mea: „Pituliceo! Cu gîndul s-o înveți totul, Doamne ferește, să nu faci din Munise un fel de Mirat al lui Haci Kalfa!“

Fetița aceasta săracă, de țară, a căpătat brusc aerul unei aristocrate pursînge. În fiecare atitudine a ei, în fiecare cuvînt, e ceva armonios, plăcut. La început, acest lucru mă uimise. Dar acuma cred că am descoperit explicația. Mai mult ca sigur că mama lui Munise nu este o făptură atît de ordinară pe cît se spune.

Fetița îmi e nespus de recunoscătoare. Uneori, fără nici un motiv, se apropie de mine și, prinzîndu-mi mîinile, începe să și le treacă peste obraji, peste buze. Atunci și eu iau în mîini palmele ei delicate și îi sărut, unul cîte unul, degetele-i minuscule.

Biata micuță, nu știe că ea e cea care mi-a făcut mie cel mai mare bine și își închipuie că, luînd-o pe lîngă mine, am făcut un sacrificiu.

Copila aceasta are niște vorbe atît de ciudate, de neașteptat din partea ei... Era a doua zi de la venirea ei, cînd i-am spus:

— Munise, dacă vrei, spune-mi mamă, e mai bine.

M-a privit drept în față, cu un surîs dulce:

— Se poate, surioară?

— De ce să nu se poată?

— Păi ești un copil, surioară! Cum o să-ți spun mamă!

Aceste vorbe mi-au atins amorul propriu; amenințînd-o cu degetul, am ripostat:

— Diavoloaico ce ești! Cum, eu sînt mică?! Sînt o ditai femeie trecută de douăzeci de ani.

Munise, strîngîndu-și limba între dinți, se uita la mine și fără să spună nimic, rîdea.

— Ce, e minciună? Sînt ditai femeia, am repetat eu. Ea s-a strîmbat comic:

— Doar nu ești atît de mare, surioară! Ia, acolo, să tot ai paisprezece, cincisprezece ani!

Nemaiputîndu-mă stăpîni, am început să rîd. Munise căpătă curaj:

— Mata ai să fi și mireasă, surioaro.

Apoi se codi:

— Eu am să-ți prind beteală în păr, de-o parte și de alta. Ca tine de frumos o să-ți fie alesul...

I-am acoperit gura cu mîna:

— Dac-ai să mai spui așa...

O altă caracteristică a fetiței mele e faptul că îi place foarte mult să se gătească, să fie chiar cam exagerat de cochetă. Pe mine altădată nu prea mă încîntau fetele cu simțul cochetăriei dezvoltat, dar găteala lui Munise în fața oglinzii, surîsul ei satisfăcut nu sînt de natură să nu mă distreze. Ieri chiar, am prins-o cu un căpețel de chibrit ars în mînă. Se căznea pe ascuns să-și sublinieze linia ochilor. Ei, comedie, de unde-o mai fi învățat-o și pe asta, nu știu! Acuma, treacă-meargă, dar în cîțiva ani, dacă socotindu-se o tînără fată, și-ar găsi pe cineva și i-ar cășuna că-l iubește, că se căsătorește cu el, va fi destul de rău. De fiecare dată ce îmi trec asemenea gînduri prin minte trăiesc un sentiment ambiguu, de emoție și bucurie, ca mamele fetelor.

Ieri Munise, făcînd fețe-fețe, m-a rugat ceva. Dorea s-o pieptăn ca pe mine. Doar eu atîta așteptam, să mă joc cu Munise cum te-ai juca cu o păpușă. Am luat-o între genunchi și despletindu-i cozile, am pieptănat-o și i-am periat părul așa cum vroia ea.

A luat o oglindă mică ce se afla pe policioară:

— Scumpă surioară, vino să ne uităm în oglindă amîndouă, una lîngă alta.

Ca niște surori care se pozează, am stat cu capetele apropiate. Rîdeam în oglindă și scoteam limba una la alta.

Cu ochii ei albastru închis, cu pielea-i albă, netedă și curată, cu fața ei delicată, visătoare, Munise era frumoasă ca un înger. Totuși nu s-a arătat mulțumită; frecîndu-mă ușor pe nas și pe buze, îmi spuse:

— Degeaba, surioară, parcă pot eu să mă asemăn cu tine...

— E mai bine așa cum ești tu, copila mea.

— Ce-mi pasă mie, surioară! Nu-s frumoasă ca tine...

Şi-a apropiat mai mult capul şi mîngîindu-mi de data asta obrazul cu mîna ei mică pe care şi-a petrecut-o pe după gîtul meu, îmi spuse:

— Surioară, parc-ai fi de catifea. În chipul tău se străvede omul ca într-o oglindă.

Rîdeam de aiurelile debitate de acest copil necuviincios, îi răvăşeam părul pe care i-l aranjasem cu atîta trudă. Dar la ce să ascund — tot nu-mi va citi jurnalul nimeni în afară de mine — mă descopeream şi eu, pe mine însămi, mult mai frumoasă decît credeam şi mai-mai că dădeam dreptate celor care ziceau:

— Feride, tu nu te cunoşti pe tine însăţi. Tu ai ceva cu totul deosebit.

Ce mă trezesc vorbind! Ah, fetiţa asta! În timp ce eu mă străduiesc să fac din ea o fată cu scaun la cap, mă va transforma ea pe mine într-o cochetă.

Zeyniler, 29 ianuarie

De o lună nu mai pusesem mîna pe jurnalul meu. Am fost prinsă, în schimb, de treburi mai folositoare decît scrisul. Şi apoi, la ce bun să consemnez zilele fericite?

De o lună vieţuiam într-o adîncă linişte a inimii. Păcat că n-a continuat. Acum două zile, o căruţă de poştă care-a trecut pe aici, a lăsat patru scrisori pentru mine. Cum am dat cu ochii de ele, m-a cuprins neliniştea. Fără să ştiu de unde vin şi ce cuprind, mi-am spus:

— De s-ar fi pierdut pe drum mai înainte de a le fi văzut eu!

Nu greşisem în presupunerea mea. Recunoşteam scrisul de pe plic. Scrisorile erau de la el.

Pînă să dea de mine, plicurile rătăciseră din mînă în mînă; erau pline de mîzgălituri cu roşu şi albastru, cu fel de fel de ştampile. Fără a cuteza să le ating, am citit adresa de pe unul:

Domnişoarei Feride, profesoară la Şcoala Centrală din B...

După ce am mototolit plicurile, le-am zvîrlit pe policioara de lîngă vatră. Munise, care m-a văzut cum îmi proptesc capul de fereastră şi privesc îngîndurată depărtările, mi-a spus:

— Ce te doare, surioară? Ai fața galbenă ca ceara!
Am surîs, încercînd să mă reculeg:
— N-am nimic, copila mea. Mă doare nițel capul. Dac-o să ies puțin în grădină cu tine, o să-mi treacă.

Noaptea, în patul meu, am stat trează ceasuri întregi, cu ochii pironiți în întuneric. Oscilam într-o totală nehotărîre; cine știe ce îndrăznea să-mi spună în aceste scrisori neobrăzatul acela hain? De cîteva ori am vrut să aprind lampa și să le citesc. Dar m-am stăpînit. A le citi era o rușine, o capitulare.

Între timp au trecut două zile. Scrisorile încă stăteau acolo și ca și cum ar fi răspîndit în aerul odăii o otravă, mă destrămau în taină. Tristețea mea stăruitoare trecuse și la Munise. Biata de ea, știa de unde-mi vine suferința: se uita cu ură și ciudă la aceste hîrtii care-mi făceau rău.

Astă-seară mă aflam din nou lîngă fereastră, dusă pe gînduri. Munise s-a apropiat de mine cu sfială și cu un aer temător mi-a mărturisit:

— Surioară, eu am făcut ceva, dar nu știu dacă n-ai să te superi...

M-am întors brusc. Ochii mi s-au îndreptat, fără voie, spre policioara de lîngă vatră. Scrisorile nu mai erau acolo. Tristețea sta să mă înăbușe.
— Unde sînt? am întrebat-o.
— Le-am ars, surioară, și copila își lăsă capul în jos. Ce să fac, te întristau prea mult!
Cu un țipăt ușor, am dojenit-o:
— Ce-ai făcut, Munise?!

Fetița se aștepta să mă arăt aspră, s-o prind de umeri s-o zgîlțîi și tremura. Punîndu-mi capul pe braț, am început să plîng încet.

— Nu plînge, surioară. Nu le-am ars. Am spus doar așa. Dacă nu ți-ar fi părut rău după ele, atuncea le-aș fi ars. Ia-le!
Cu o mînă fetița mă mîngîia pe cap, cu cealaltă încerca să mi le vîre grăbit în palmă:

— Ia-le, surioară, pesemne că vin de la cineva la care ții mult.

Am tresărit puternic.

— Ce vorbă-i asta?! am strigat.

— Știu și eu, surioară! Dacă n-ar fi de la cineva drag, ai plînge așa?

Mi-a fost rușine de vorbele acestui pumn de om cu o judecată atît de matură, mi-a fost rușine de lacrimile mele. Trebuia să pun capăt acestei situații. În sfîrșit, hotărîrea mea era luată.

— Fetițo, mai bine să nu fi grăit niciodată aceste vorbe! Dar acum, dacă tot le-ai spus, uite, am să-ți dau o probă. Scrisorile nu vin de la un om la care țin. Vino să le ardem împreună!

Odaia era în întuneric; numai în vatră licărea din cînd în cînd un braț de vreascuri aproape pe sfîrșite. Am aruncat în foc una dintre scrisori. Plicul a început să ardă, răsucindu-se. Apoi l-am aruncat pe-al doilea, pe-al treilea.

Munise se cuibărise la pieptul meu; nu i-am putut descifra sentimentele. În timp ce scrisorile ardeau una cîte una, noi tăceam ca și cum în fața noastră aveam o ființă vie pe punctul de a muri. Cînd a venit rîndul celei de-a patra scrisori, m-a năpădit o părere de rău insuportabilă. Totuși, după ce au ars celelalte, nu o puteam lăsa nici pe aceasta. Ca și cum mi-aș fi smuls o bucată din inimă, am aruncat-o și pe ea în foc.

Ultima scrisoare nu s-a aprins dintr-o dată, ca celelalte; începu să ardă înfundat, dintr-un colț, scoțînd un fum subțire. Apoi am văzut cum plicul se dezlipește și se deschide și cum încet-încet prinde să ardă o hîrtie înțesată cu litere subțiri. Nu mai puteam răbda. De parcă ar fi bănuit ce se petrece în inima mea, Munise se aplecă iute și, vîrîndu-și mîna în foc, salvă o bucățică din ultima scrisoare.

Am îndrăznit s-o citesc abia după ce a adormit fetița. Mai rămăseseră numai aceste rînduri:

Ieri-dimineață, mama, uitîndu-se la mine, a început să plîngă. „Ce ai, mamă? De ce plîngi?" am întrebat-o. La încе-

put n-a vrut să-mi spună. „N-am absolut nimic. Am visat ceva." Am insistat, am rugat-o și pînă la urmă a fost nevoită să mi se destăinuie. Cu un plîns liniștit, mi-a povestit:

„Am visat-o pe ea. Străbăteam niște ținuturi întunecate și întrebam pe orice om întîlnit în cale: «Feride e pe-aici? Spuneți-mi, pentru numele lui Allah, unde e?» O femeie cu fața acoperită, prinzîndu-mă de mînă m-a băgat într-o clădire sumbră care semăna cu un tekke[1]:

— Iată, aici doarme somnul de veci Feride. A murit, răpusă de o boală de gît.

Mă uit. Draga mea copilă zace, cu ochii închiși. Încă nu i s-au pălit nici culorile din obraji. M-am trezit cu această durere, plîngînd. Doar n-a intrat în pămînt, nu-i așa, fiule? O voi revedea în curînd pe Feride, nu, Kâmran?"

Îți redau exact vorbele mamei. De mine să nu mai vorbim. Dar e drept s-o chinui atîta pe o bătrînă care-ți este ca și mamă? Din acea zi, coșmarul mătușii tale a devenit și coșmarul meu. De cîte ori îmi închid ochii, te văd pe tine, într-o odaie întunecată dintr-un ținut îndepărtat, văd ochii tăi închiși, părul tău negru, fața ta proaspătă...

Fragmentul de scrisoare se sfîrșea aici, îmi reproducea numai jalea mătușii. Kâmran, vezi că totul ne desparte unul de celălalt. Nici măcar doi dușmani nu mai sîntem; sîntem doi străini care nu se vor revedea niciodată, dar niciodată.

---

[1] Lăcașul unui ordin religios musulman.

Lector : RADU TRAIAN
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Bun de tipar : 25.11.1989
Coli ed. : 13,36. Coli tipar : 8



Comanda nr. 90 211
Combinatul poligrafic București,
România

reşat nuri güntekin



ISBN 973—21—0130—X
ISBN 973—21—0131—8



Vol. I—II, lei 15

editura minerva

« Deşi a creat o operă foarte variată, Reşat Nuri Güntekin a fost cunoscut mai cu seamă ca romancier, fiind un autor foarte citit, ale cărui cărţi au pătruns în straturile populare cele mai largi. Valoarea pe care o au scrierile sale este cu mult mai mare decît se crede. În evoluţia povestirii şi a romanului nostru realist, din nou accelerată în anii celui de-al doilea război mondial, însemnătatea pe care Reşat Nuri o deţine, atît în privinţa noilor orientări, cît şi a formării unei largi pături de cititori, este deosebit de mare.»

TAHIR ALANGU